

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ

Кваліфікаційна наукова праця
На правах рукопису

КОВЕШНІКОВА ОЛЕКСАНДРА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 72.01+72.071(477)(092)»19»

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТВОРЧИСТЬ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ 1930 –1980-х РОКІВ**

18.00.01 — теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. В. Ковешнікова

Науковий керівник
Макухін Віталій Федорович,
доктор архітектури, професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Ковешнікова О.В. Творчість А. В. Добровольського в контексті розвитку архітектури України 1930–1980-х років. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури зі спеціальності 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури та інформаційної політики України, Київ, 2020.

У результаті проведеного дослідження вперше комплексно розглянуто творчість А.В. Добровольського у контексті розвитку архітектури України 1930–1980-х рр. Визначено етапи його професійного становлення, основні напрями діяльності, особливості проектних рішень стосовно кожного з періодів творчості. Складено список робіт архітектора, проведено атрибуцію креслень з архівних зібрань. Доведено виняткове значення внеску А.В. Добровольського в розвиток архітектури України та запропоновано перспективність подальших досліджень спадщини архітектора та творчості його учнів.

У першому розділі «Джерельна база, історіографія та методика дослідження» проаналізовано стан наукового опрацювання теми дисертації, систематизовано наявні літературні джерела, запропоновано періодизацію творчості А.В. Добровольського. Встановлено архівну базу дослідження (ЦДНТА України, Київпроект, Софія Київська). Визначено загальну методика дослідження.

Аналіз бібліографічних та архівних джерел дозволив зробити висновок, що до нині у теорії архітектури щодо спадку А.В. Добровольського, оцінки його нереалізованих проектів, наукових праць, педагогічної діяльності, образотворчого доробку немає належного висвітлення. Виключення становлять публікації, що розкривають внесок А.В. Добровольського в розвиток національної архітектурної школи.

Бібліографія сформована за тематичною спрямованістю в чотири блоки. *Перший блок* складається з праць, що характеризують загальну картину радянської архітектури 1930–1980-х рр. *До другого блоку* увійшли праці, в яких підкреслюється значення національної складової в архітектурі України і зокрема творчості А.В. Добровольського. *Третій блок* складають книги та періодичні публікації, що стосуються безпосередньо творчості А.В. Добровольського.

На підставі оглянутої літератури зроблено висновок, що комплексного дослідження архітектурної спадщини А.В. Добровольського немає. Публікації, що стосуються творчості майстра, мають стохастичний характер. Але з огляду на масив оглядово-аналітичної літератури, присвяченої майстру, можна зробити висновок про значний творчий доробок архітектора.

Встановлено, що науково-аналітична спадщина А.В. Добровольського налічує близько 30 статей та доповідей, на підставі яких виявлено пріоритетні інтереси архітектора, а саме: використання знакових форм народного українського мистецтва, вивчення та залучення у проектних розробках історичного досвіду українських та західноєвропейських архітекторів, створення нових будівельних технологій та матеріалів, раціоналізаторський підхід до містобудівних проблем, новації у житловому та громадському проектуванні, синтез мистецтв в архітектурі, стратегія реконструкції Хрещатика, впровадження нових методів інженерного оздоблення інтер'єрів та екстер'єрів громадських і житлових споруд, теорія та історія архітектури.

Окреслено три основні періоди творчості А. В. Добровольського. Перший – 1934–1944 рр. – напрацювання майстерності в галузі архітектури, образотворчого мистецтва і набуття виробничого досвіду будівництва. Другий – 1945–1955 рр. – найбільш плідний період за кількістю створених архітектором об'єктів, пов'язаний з роботою А.В. Добровольського на посаді головного архітектора Києва з реконструкції Хрещатика, відмічений адміністративно-організаційною діяльністю в Академії будівництва і

архітектури УРСР, Спілці архітекторів СРСР та президії Спілки архітекторів УРСР. Третій (1956–1988 рр.) – час реалізації багаторічного досвіду з архітектурно-практичної, педагогічної, адміністративно-організаційної, образотворчої діяльності.

Визначено наступну послідовність розв'язання поставлених завдань: аналіз та систематизація наукової, науково-методичної літератури, архівних документів та результатів натурних обстежень, визначення основних періодів його творчості у зв'язку з особливостями розвитку архітектурної школи України 1930–1980-х рр. Розгляд чинників, які сприяли формуванню творчих принципів А.В. Добровольського. На підставі морфологічного аналізу та порівняльних аналогій окреслено особливості, що характеризують творчість майстра у контексті розвитку архітектури України 1930–1980-х рр., встановлено типологічні, художні, планувальні, конструктивні особливості архітектурного спадку майстра.

У другому розділі «Становлення творчості майстра» визначено основні течії та концепції у творчості архітекторів київської школи та взаємозв'язок з ними творчих ідей архітектора. Оскільки становлення творчої майстерності А.В. Добровольського відбувався в складних умовах формування нових стилістичних напрямів, політичних вимог часу, зміни матеріально-технологічного стану будівельної практики в Україні 1930–1940 рр., вибірково розглянуто ретроспективу формування архітектурних концепцій попереднього періоду, як зарубіжної, так і вітчизняної архітектури. На підставі чого встановлено, що основною передумовою, яка мала безпосередній вплив на творчість архітектора, була стилістична спадковість, що простежується у взаємодії архітектурних шкіл і течій в Україні.

На підставі порівняльного аналізу робіт видатних українських архітекторів з творчими прийомами А.В. Добровольського підкреслено особливий вплив українського бароко та українського архітектурного модерну на становлення творчого почерку архітектора. Підкреслено вплив сучасників:

майстрів Київської архітектурної школи, а також представників авангардного та класичного напрямку радянського періоду, що визначилося в роботах А.В. Добровольського наявністю конструктивістських, барокових, національних, неокласичних, неоренесансних рис. Аналогії між образно-стилістичними прийомами А.В. Добровольського та роботою українських архітекторів початку ХХ ст., сучасників і колег, показали, що у пошуку образності в колі архітекторів Київської школи не припинялися спроби звернення до українського бароко та УАМ (Український архітектурний модерн) навіть у радянський період, що вплинуло на подальші роботи майстра. Такими впливами можна вважати часткове звернення до конструктивізму (Й.Ю. Каракіс), народної архітектури (М.В. Холостенко), українського модерну (Д. М. Дяченко), використання нових будівельних матеріалів та синтез мистецтв (П. Ф. Альошин), відкрита цегла, детальне вирішенням фасадів, майоликові вставки, керамічні панно, тинькування, ліпні орнаменти (О.М. Вербицький). Доведено вплив діяльності архітектурних об'єднань 1920–1930-х рр. Таким чином, становлення творчої майстерності архітектора А.В. Добровольського розвивалося завдяки професійній освіті та загальній самоосвіті, прагненні митця всебічно вивчати і втілювати в життя образи національної української архітектури.

У третьому розділі «Повоєнний період творчості А. В. Добровольського 1945–1955-х рр.» проаналізовано особливості архітектури України повоєнного періоду. Визначено чинники, що скорегували напрями роботи архітектора у цей час. Докладно розглянуто розвиток житлової та громадської архітектури УРСР 1945–1955 рр., а саме: стилістичні експерименти, типізацію та індустріалізацію будівництва, участь архітектора у конкурсному проектуванні Хрещатика, забудову післявоєнного Києва, в якому особливе місце посідає участь А.В. Добровольського.

Визначено, що характерними рисами архітектурної діяльності А.В. Добровольського повоєнного періоду є втілення в архітектурну практику

національних рис, широкий типологічний спектр, різноманітність архітектурно-художніх рішень. Підраховано, що кількість житлових будинків, спроектованих автором у повоєнний період, перевищує інші типологічні категорії. Багато житлових будинків, створених за участю архітектора, внесено до реєстру пам'яток архітектури.

Протягом десяти років у Києві за проєктами архітектора було побудовано 26 житлових будинків, десять громадських об'єктів, типові проєкти малоповерхових будинків реалізовано в десяти селах України. Розкрито напрями діяльності майстерні № 6 (1945–1950 рр.) при Управлінні справами будівництва і архітектури м. Києва під керівництвом А.В. Добровольського. Технологічними та художніми впровадженнями архітектора 1945–1955-х рр є розробка та застосування художніх та конструктивних керамічних деталей оздоблювальних матеріалів з золотистої та полив'яної кераміки, кольорової майоліки, чорної поливи, плитки.

На підставі архітектурного аналізу робіт другого періоду визначено, що особливостями багатоповерхових житлових будинків є чіткі неоренесансні пропорції, пластичне рішення фасадів, наявність керамічних та бетонних деталей, ергономічне об'ємно-планувальне рішення. Засобами художньої виразності житлових будинків на Хрещатику за авторством архітектора стали ренесансні пропорції та пластичне вирішення фасадів з декоративними керамічними деталями авторського малюнку. Конструктивні особливості – збірні залізобетонні елементи, силікатна і червона цегла, граніт, конструктивні та оздоблювальні матеріали з пустотілої кераміки. Композиційними особливостями деяких громадських об'єктів є наявність елементів ордерної системи та барокових деталей, чіткий горизонтальний розподіл фасаду на поверхи, оформлення фасаду декоративним рустом.

Матеріали розділу дозволили зробити висновок, що А.В. Добровольському вдалося не тільки зберегти, а й відстояти власні позиції.

У четвертому розділі «Внесок А.В. Добровольського в архітектуру України 1960–1980 рр.» простежені основні тенденції розвитку архітектури України 1960–1980 рр., в світлі яких проаналізовано авторські надбання майстра в архітектурній практиці цього періоду. Розкрито багатогранність творчої особистості архітектора, що проявилася в його педагогічній, образотворчій, організаційній діяльності. На підставі аналізу робіт архітектора третього періоду виявлено певні риси громадських об'єктів 1960–1980-х рр., а саме: раціоналістичне рішення форми, поєднання синтезу мистецтв із сучасними формами та матеріалами, авторське бачення синтезу архітектури і монументального мистецтва, використання національних образів архітектури.

Розгляд педагогічної практики архітектора показав, що А.В. Добровольський у своїй майстерні об'єднав творчий потенціал досвідчених та молодих архітекторів, що підтверджує значний внесок майстра в роботу кафедри архітектури Київського державного художнього інституту, нині Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Аналіз напрямів діяльності учнів А.В. Добровольського продемонстрував вплив педагогічної діяльності архітектора на виховання нового покоління викладачів, які продовжують до нині працювати на архітектурному факультеті НАОМА; науковців та архітекторів-практиків, які займаються питаннями охорони та збереження архітектурної спадщини, очолюють провідні відділи НДІ теорії та історії архітектури і містобудування.

На підставі матеріалів дослідження доведено, що А.В. Добровольський заснував помітний напрям в архітектурній школі України, значення якого зростає не тільки упродовж його творчого життя, а й нині.

Ключові слова: архітектор Анатолій Добровольський, архітектура України, архітектурна практика, реставрація, архітектурна освіта, радянська епоха.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Ковешнікова О.В. Творчість Анатолія Добровольського у контексті розвитку української архітектури радянської доби. Київ: Кондор, 2013. 172 с.

Статті у фахових збірниках:

2. Ковешнікова О.В. Основні стилістичні засади в творчості А.В. Добровольського. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків: ХДАДМ, 2008. Вип. 3. С. 38–49.

3. Ковешнікова О.В. Генеза архітектурних образів споруд громадського призначення, які створено архітектором А.В. Добровольським (на прикладі ресторанів «Рив'єра», «Млин», «Вітряк», «Курені» та ін.). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: зб. наук. праць Харківської держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків: ХДАДМ, 2010. № 1. С. 76–80.

4. Ковешнікова О.В. Прийоми формотворення станцій Київського метро у творчості Анатолія Добровольського. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: зб. наук. праць Харківської держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків: ХДАДМ, 2011. № 2. С. 191–196.

5. Ковешнікова А.В. Специфика исследования творчества архитектора в контексте истории, теории и практики (на примере А. Добровольского). *Містобудування та територіальне планування*. Київ: КНУБА, 2013. Вип. 47. С. 303–310.

6. Ковешнікова О.В. Образотворча спадщина А. Добровольського. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2013. Вип. 32. С. 95–100.

7. Ковешнікова О.В. Формування і реалізація авторських творчих методів А. Добровольського в архітектурній практиці. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ: КНУБА, 2013. Вип. 33. С. 63–70.

Закордонна публікація: 8. Ковешнікова А.В. Генезис творчества украинского архитектора Анатолия Владимировича Добровольского.

Академический Вестник УралНИИПроект Рос. акад. архит. и строит. наук. 2014. № 1. С. 59–62.

Статті в інших збірниках:

9. Ковешнікова О.В. Передумови формування творчих уподобань архітектора Анатолія Добровольського. *Вісник Львівської національної академії мистецтв.* Львів, 2018. Вип. 35. С. 329–342.

10. Ковешнікова О.В. Суспільно-культурна і художня специфіка архітектурної творчості Анатолія Добровольського. *Теорія та практика дизайну: за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія та практика дизайну» 9–12 квітня 2012 р.:* зб. наук. праць. Київ: Нац. авіаційний ун-т, 2012. С. 51–57.

11. Ковешнікова О.В. Архітектурна творчість А.В. Добровольського як об'єкт туристичної інфраструктури м. Києва. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: Теорія і практика: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 квітня 2013 р.* Київ, 2013. С. 98–101.

ABSTRACT

Koveshnikova O.V. Creativity of A.V. Dobrovolsky in the context of the development of the architecture of Ukraine 1930–1980s. – Qualified scientific manuscript.

Thesis for the scientific degree of candidate of architecture (for the Ph.D.), specialty 18.00.01 – Theory of architecture, restoration of architectural monuments. National Academy of Fine Arts and Architecture of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. Kyiv, 2020.

This thesis is of scientific interest because it is the first comprehensive analysis of theoretical and practical heritage of A.V. Dobrovolskyi within the development of the Ukrainian architecture in the 1930–1980s.

The peculiarities of professional development, the main directions and features of his activities were determined; the peculiarities of design solutions were identified for each of the periods. The author made a list of works by the architect

and carried out the attribution of drawings from archival collections. Considering the above, the exceptional significance of A.V. Dobrovolskyi's contribution to the development of the Ukrainian architecture is proved and the prospect of further research of the architect's heritage and the works of his students is proposed.

In the first section named "Literature, historiography and methods of research", on the basis of available literature, the author analyzes the state of scientific research of the thesis topic, systematizes available literary sources and groups them into four blocks, according to the proposed periodization of A.V. Dobrovolskyi's works. The archival research base (The Central State Scientific and Technical Archive of Ukraine, Kyivproject, Sofia Kyivska) was established. The general method of research is determined.

The analysis of bibliographic and archival sources made it possible to conclude that for now the theory of architecture related to the inheritance of A.V. Dobrovolskyi, the evaluation of his unrealized projects, scientific works, pedagogical activities, and creative legacy is not properly studied. The exceptions are publications that reveal A.V. Dobrovolskyi's contribution to the development of a national architectural school.

The bibliography is arranged taken into account a thematic orientation and it is divided into four sections. The first section consists of works that describe the general picture of the Soviet architecture of the 1930–1980s. The second section includes works that emphasize the importance of the national component in the architecture of Ukraine in general and in the work of A.V. Dobrovolskyi in particular. The third section consists of books and periodicals relating directly to the work of A.V. Dobrovolskyi.

On the basis of the reviewed literature, it is concluded that there is no comprehensive study of the architectural heritage of A.V. Dobrovolskyi. Publications related to the master's works are stochastic. However, given the scope of review and analytical literature devoted to the master, one can conclude that there is a significant creative legacy of the architect.

It is established that the scientific and analytical heritage of A.V. Dobrovolskyi contains approximately 30 articles and reports based on which the architect's priorities are identified. These are the use of iconic forms of Ukrainian folk art, the study and inclusion of historical experience of Ukrainian and Western European architects into the design, the invention of building technologies and materials, an innovative approach to urban development problems, innovations in housing and public design, the synthesis of arts in architecture, strategy of the Khreshchatyk Street reconstruction, the introduction of new engineering equipment methods for interiors and exteriors of public and residential buildings, theory and history of architecture.

Three main periods of A.V. Dobrovolskyi's work are outlined. *The first period* (1934–1944) was devoted to the development of expertise in architecture and fine arts and to the acquisition of the experience in the construction process. *The second period* (1945–1955) was the most fruitful period taking into account the number of facilities created by the architect. It was associated with the work of A.V. Dobrovolskyi as a chief architect of Kyiv for the reconstruction of the Khreshchatyk Street and marked by administrative and managerial activities at the Academy of Civil Engineering and Architecture of the Ukrainian SSR, the Union of Architects of the USSR. *The third period* (1956–1988) was the time for implementing the many years' experience in architectural, practical, pedagogical, administrative, organizational, artistic, activities.

The following methodological sequence to solve the set tasks was determined: the analysis and systematization of scientific and methodological literature, archival documents, and results of field surveys were carried out; the main periods of his work were determined in connection with the peculiarities of the development of the Ukrainian architectural school of the 1920–1980s. A review is made of the origins and factors, which contributed to the formation of the creative principles of A.V. Dobrovolskyi. On the basis of morphological analysis and comparative analogies, the features characterizing the work of the master within the development

of the Ukrainian architecture in the 1930–1980s are outlined, typological, artistic, planning and constructive features of the master's architectural heritage are determined.

The second section named "Formation of creative expertise" determines the main trends and concepts in the work of the architects of the Kyiv school and the relationship between them and the creative ideas of A.V. Dobrovolskyi. The creative expertise of A.V. Dobrovolskyi was developed in the difficult conditions of the formation of new stylistic trends, political imperatives of that time, changes in the material and technical state of building practice in Ukraine in the 1930–1940s. Therefore, the selective retrospective of the architectural concepts formation in the previous period, both for the foreign and domestic architecture, is made. On the basis of this, it was determined that the main precondition that had a direct influence on the work of the architect was stylistic heredity, which was observed in the interaction of architectural schools and currents in Ukraine.

The author emphasized the influence of contemporaries, masters of the Kyiv architectural school, as well as representatives of the avant-garde and classical direction of the Soviet period, that affected the works of A. V. Dobrovolskyi by the presence of constructivist, baroque, national, neoclassical, and neo-renaissance features. Analogies between the style searches of A. V. Dobrovolskyi and the works of Ukrainian architects at the beginning of the twentieth century, contemporaries and colleagues showed that even in the Soviet period the architects of the Kyiv school, besides the traditionalist and avant-garde trends, continued to address to the Ukrainian Baroque and the Ukrainian Architectural Art Nouveau, that influenced the further work of the master. Such influences can be considered as follows: a partial addressing to constructivism (Y.Yu. Karakis), folk architecture (M.V. Kholostenko), Ukrainian Architectural Art Nouveau (D.M. Diachenko), the use of new building materials, and the synthesis of arts (P. F. Alyoshin), uncovered bricks, detailed facade design, majolica inserts, ceramic mosaics, mold ornaments (O.M. Verbitskyi). It is proved that there was an influence of architectural unions in

the 1920–1930s. Thus, the creative expertise of A.V. Dobrovolskyi was developed through the professional education and general self-education, the architect's desire to study the national Ukrainian architecture comprehensively and to implement its images.

The third section named "The postwar period of A.V. Dobrovolskyi's work" analyses the peculiarities of the Ukrainian architecture in the postwar period. The factors that have changed the direction of the architect's work at this time are as follows: Stalinist architecture. The development of residential and public architecture of the Ukrainian SSR in 1945–1955s is analyzed in detail, in particular, stylistic experiments, typification and industrialization of construction, participation in the competitive design of Khreshchatyk and the development of the postwar Kyiv, in which A.V. Dobrovolskyi played a special role. It is established that the characteristic feature of A.V. Dobrovolskyi's postwar period is the inclusion of national features into the architectural practice, the use of a wide typological spectrum, a variety of architectural and artistic solutions. It is calculated that the number of residential houses designed by the architect in the postwar period exceeds other typological categories. Many residential buildings, created with the participation of the architect, are included in the register of architectural monuments. During ten years, 26 residential buildings and ten public facilities were built in Kyiv and many typical low storey houses were constructed in ten villages of Ukraine pursuant to the design projects of the architect. The thesis reveals the activity directions of workshop № 6 of the Department of Construction and Architecture of Kyiv (1945) under the instruction of A.V. Dobrovolskyi. It is shown that the architect's technological and artistic introductions in 1945–1955 are the design and application of artistic and constructive ceramic details of decorative materials made of golden and enamel ceramics, colored majolica, black enamel, tiles.

By conducting an architectural analysis of works of the second period, it was determined that the multi-storey residential buildings have the following features: clear neo-renaissance proportions, plastic design of facades, the presence of ceramic

and concrete details, ergonomic space-planning solutions. The architect was an author of such means of artistic expressiveness for the residential buildings on the Khreshchatyk as the renaissance proportions and plastic design of the facades with decorative ceramic details made taking into account the author's drawings. The structural features are prefabricated reinforced concrete elements, silicate and red bricks, granite, structural and finishing materials made of hollow ceramics. The compositional features of some public facilities are the presence of order system elements and baroque details, a clear horizontal distribution of a facade by floors, decorating a facade with a decorative rustication. The materials studied in this section allow concluding that A.V. Dobrovolskyi managed not only to preserve but also to stand his ground.

The fourth section named "Contribution of AV Dobrovolsky in the architecture of Ukraine 1960–1980s" retraces the main trends in the development of the Ukrainian architecture in 1960–1980 within which the architect's achievements in the architectural practice are analyzed. The author reveals insights into the versatility of the architect's creative personality that manifested in his pedagogical, artistic, scientific, and managerial activities. On the basis of the architectural analysis of works of the third period, the following features of public facilities built in 1960–1980 were found: rationalistic form solutions, combination of the synthesis of arts with modern forms and materials, author's vision of the synthesis of architecture and monumental art, the use of national architectural images.

The analysis of the pedagogical practices of the architect showed that A.V. Dobrovolskyi managed to unite the creative potential of experienced and young architects in his studio that confirms the significant contribution of the master to the work of the Department of Architecture of the Kyiv State Arts Institute (nowadays this is the National Academy of Fine Arts and Architecture). The analysis of the activities of A. V. Dobrovolskyi's students shows that the pedagogical activity of the architect influenced the upbringing of a new generation of teachers who

continue to work at the Architectural Department of National Academy of Visual Arts and Architecture today, scientists and practicing architects who are engaged in the issues of protection and preservation of architectural heritage, head the leading research institutes of theory and history of architecture and urban planning.

On the basis of the above, it is argued that A.V. Dobrovolskyi has founded a prominent direction in the architectural school of Ukraine, which significance was growing not only during his creative life but also is growing now.

Key words: Architect Anatoliy Dobrovolskyi, Ukrainian architecture, architectural practice, restoration, architectural education, Soviet era.

LIST OF PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF DISSERTATION

Monograph 1. Koveschnikova O.V. Creativity of Anatolii Dobrovolsky in the context of the development of the Ukrainian Architecture of the Soviet Era. Monograph. Kyiv: Condor, 2013. 172 p.

articles in ukrainian scientific and professional journals

2. Koveschnikova O.V. The main stylistic principles in the creativity of A.V. Dobrovolskyi. *Herald of the Kharkov State Academy of Design and Fine Arts*. Kharkiv: KSADA, 2008. Vol. 3. P. 38–49.

3. Koveschnikova O.V. Genesis of architectural images of public buildings constructed by architect A.V. Dobrovolskyi (on the example of the restaurants "Riviera", "Mlyn", "Vitryak", "Kureni", etc.). *Traditions and innovations in higher architectural and artistic education: collection of scientific works of the Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts*. Kharkiv: KSADA, 2010. № 1. P. 76–80.

4. Koveschnikova O.V. Form making technique of the Kyiv Metro station in the creativity of Anatolii Dobrovolsky. *Traditions and innovations in higher architectural and artistic education: Collection of scientific works of the Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts*. Kharkiv: KSADA, 2011. № 2. P. 191–196.

5. Koveschnikova O. V. Specificity of the research of the architect's creativity in the context of history, theory and practice (on the example of A. Dobrovolskyi) *Urban planning and territorial planning*. Kyiv: KNUCA, 2013. Vol. 47. P. 303–310.

6. Kovesnikova O.V. Pictorial (Imitative) heritage of A. Dobrovolskyi. *Modern problems of architecture and urban planning*. Kyiv: KNUCA, 2013. Vol. 32. P. 95–100.

7. Kovesnikova O.V. Formation and realization of author's creative methods A. Dobrovolskyi in architectural practice. *Modern problems of architecture and urban planning*. Kyiv: KNUCA, 2013. Vol. 33. P. 63–70.

article in the scientific periodical journal of another state

8. Kovesnikova O. V. Genesis of the works of Ukrainian architect Anatolii Vladimirovich Dobrovolskyi. *Academic Herald UralNII project Russian Academy of Architecture and Construction Sciences*. 2014. № 1. P. 59–62.

articles in other journals

9. Kovesnikova O.V. Prerequisites for the formation of creative preferences of architect Anatolii Dobrovolskyi. *Herald of the Lviv National Academy of Arts*. Lviv, 2018. Vol. 35. P. 329–342.

10. Kovesnikova O.V. Social-cultural and artistic specificities of architectural creativity of Anatolii Dobrovolskyi. *The theory and practice of design: according to the Materials of the International Scientific and Practical Conference “Theory and practice of design” 9–12 April 2012: collection of scientific works*. Kyiv: National Aviation University, 2012. P. 51–57. 11. Kovesnikova O.V. Architectural work of A.V. Dobrovolskyi as an object of tourist infrastructure in Kyiv. *Current problems and prospects of tourism development in Ukraine: Theory and Practice: Materials of the International Scientific and Practical Conference, 25–26 April 2013*. Kyiv, 2013. P. 98–101.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ	24
1.1. Аналіз бібліографічних матеріалів та архівних джерел	24
1.2. Періодизація творчості А. В. Добровольського	42
1.3. Методика дослідження	49
Висновки до розділу 1	56
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАЙСТРА	58
2.1. Стильова генеза творчості А. В. Добровольського у світлі особливостей архітектури України 1930–1940-х рр.	58
2.2. Витоки становлення А.В. Добровольського, як зодчого	69
2.3. Початок творчого шляху А.В. Добровольського 1934–1944 рр.	78
Висновки до розділу 2	89
РОЗДІЛ 3. ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО 1945–1955-х рр.	91
3.1. Напрями архітектури України 1945–1955-х рр.	91
3.2. Повоєнна розбудова Хрещатика	102
3.3. Архітектура житлових та громадських споруд, А.В. Добровольського 1945–1955-х рр.	112
Висновки до розділу 3	134
РОЗДІЛ 4. ВНЕСОК А.В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ 1960–1980-х рр.	136
4.1. Особливості розвитку архітектури України 1960–1980-х рр.	136
4.2. Проектна практика А.В. Добровольського 1960–1980-х рр.	146
4.3. Архітектурні особливості станцій Київського метрополітену	157
4.4. Педагогічна, адміністративна та художня діяльність зодчого	170
Висновки до розділу 4	185
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	187

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТОК А Перелік проектів А. В. Добровольського розглянуті в дисертації	209
ДОДАТОК Б Додаткові таблиці	217
ДОДАТОК В Архівні матеріали та фотофіксація	234

ВСТУП

Актуальність теми пов'язана з проблематикою збереження історичного архітектурного середовища 1930–1980-х рр. у м. Києві і на теренах України. Аналіз архітектури радянського періоду передбачає вивчення не тільки творчого доробку знакових постатей архітектурних шкіл, а й стильових особливостей їхніх творів.

Проблемні питання формотворчого розвитку української архітектури 1930–1980-х рр. досліджено на прикладі проектної практики, наукового доробку, художньої творчості та педагогічної діяльності архітектора А. В. Добровольського (19.05.1910–19.04.1988). Його синтетична багатовекторна діяльність суттєво вплинула на розвиток архітектури України. Вивчення праць майстра дозволяє методологічно доповнити теоретичну й історичну складові архітектурної галузі з наголосом на аналізі стилістичних особливостей радянської архітектури, що охоплювали естетичні ідеали архітектурного середовища цієї доби й залежали не тільки від професійного рівня майстрів, а й соціально-політичних тенденцій у суспільстві.

Для архітектури України і Києва зокрема, творча спадщина А. В. Добровольського, професійна діяльність якого припала на період становлення радянської архітектури, має виняткове значення як частина процесу її становлення. Неповний аналіз творчості архітектора у контексті процесів розвитку архітектури України радянської доби та обмежена кількість загальних праць з виявлення особливостей проектів майстра призвела до порушення питання про необхідність комплексного дослідження творчості А. В. Добровольського. Вивчення творчого здобутку архітектора дозволяє не тільки системно висвітлити творчість майстра, а й простежити національні традиції у формотворенні української архітектури.

Актуальність теми пов'язана також з питаннями збереження та відновлення окремих об'єктів, визначення їхнього статусу як пам'яток

архітектури, що впливають на загальний процес перспективного розвитку архітектури України. У цьому сенсі вивчення творчого спадку А. В. Добровольського сприяє висвітленню питань стилістичних та національних рис для визначення методологічних засад щодо ревалоризації, розвитку питань з реконструкції та збереження архітектурних об'єктів з метою вдосконалення професійної архітектурної діяльності. Отже, враховуючи вищезгадане, можемо твердити, що актуальність даного дослідження є об'єктивно аргументованою і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури і входить до пріоритетних фундаментальних наукових завдань, які стоять перед сучасним архітектурознавством.

Метою дослідження є комплексне вивчення творчості архітектора А. В. Добровольського, його архітектурної спадщини, організаційної та педагогічної діяльності у контексті розвитку архітектури України радянського періоду.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

- провести аналіз та систематизувати бібліографічні джерела й архівні матеріали; розглянути особисті друковані праці А. В. Добровольського, і на підставі цього з'ясувати напрямки його практичної та теоретичної роботи;
- окреслити основні періоди творчості майстра у 1930–1980-х рр.;
- з'ясувати історичні та стилістичні чинники, що вплинули на творче становлення й особливості проектної діяльності архітектора; простежити вплив архітектурних шкіл, соціокультурних і технологічних факторів на формування специфіки проектної діяльності А. В. Добровольського щодо кожного з визначених періодів творчості;
- визначити основні образно-стилістичні, типологічні, містобудівні,

конструктивні та технологічні особливості архітектурного спадку майстра кожного з періодів творчості;

– розкрити багатогранність творчої особистості архітектора, що знайшла відображення в його проектній, організаційній, педагогічній діяльності та художній творчості.

Об’єкт дослідження – архітектура України радянської доби.

Предмет дослідження – творчість А. В. Добровольського в контексті розвитку архітектури України 1930–1980-х рр.

Хронологічні й територіальні межі дослідження охоплюють період 1930–1980-х рр. і визначаються локалізацією архітектурних об’єктів, запроєктованих А. В. Добровольським.

Методи дослідження. Творчість архітектора розглянуто з позицій загальнонаукових і спеціальних методів архітектури, які включають традиційні загальнонаукові підходи, порівняльний аналіз естетичних, архітектурно-розпланувальних, функціональних і технологічних властивостей архітектури України радянської доби. Методологічна послідовність розв’язання поставлених завдань передбачає: аналіз та систематизацію літератури, архівних документів та матеріалів натурних обстежень; визначення чинників, які сприяли формуванню творчого світогляду майстра, визначення основних періодів його діяльності, виявлення основних особливостей архітектурних об’єктів авторства майстра та архітектурних колективів, що працювали під безпосереднім його керівництвом.

Наукова новизна полягає в тому, що у дисертаційній роботі вперше:

– комплексно проведено аналіз спадщини професора А. В. Добровольського;

– сформульовано стилістичні особливості основних періодів творчості архітектора в контексті розвитку архітектурної практики 1930–1980-х рр., інноваційні засади, впроваджені архітектором в житлове й громадське

будівництво відповідно до тенденцій та основних завдань в архітектурі України того часу;

– виявлено основні образно-стилістичні, типологічні, планувальні, конструктивні особливості архітектурних об'єктів, створених майстром в кожний встановлений період його діяльності;

– вперше розкрито багатогранність творчої особистості архітектора, що проявилася в його проектній, педагогічній, образотворчій, організаційній діяльності, яка мала великий вплив на подальший розвиток архітектурної школи України.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження доцільно використати при розробці методичних основ міської реконструкції та реставрації; робіт з поновлення об'єктів національної історично-культурної спадщини, а саме у створенні бази для добору конструкцій і матеріалів при формуванні методів реставрації об'єктів. Іншим важливим аспектом є формування відносин архітекторів і замовників в умовах стрімкої зміни форм власності й пов'язаних з цим сучасних архітектурних вимог, а також вирішення питання належної охорони авторського права.

Теоретичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки можуть бути використані для подальшої розробки питань архітектурної науки загалом, розвитку архітектури України радянської доби; визначення критеріїв оцінки результатів реконструкції та реставрації пам'яток архітектури; підготовці підручників і навчальних посібників.

Апробація результатів дисертації. Основний матеріал роботи пройшов апробацію на всеукраїнських і міжнародних конференціях: «Академічні традиції мистецької освіти в контексті інтеграції України у світовий простір» (Київ, грудень 2007 р.), «Теорія та практика дизайну» (Київ, квітень 2012 р.); «Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: теорія і практика» (Київ, квітень 2013 р.), «Архітектура історичного Києва. Контекст і втручання» (Київ, листопад 2017 р.). Матеріали дисертаційного дослідження

використовувалися в лекціях та семінарах для студентів Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у монографії та десяти статтях, шість з яких опубліковані в наукових фахових виданнях України, одна – в зарубіжному виданні, три – в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із анотації, списку публікацій, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел, ілюстративного матеріалу, додатків. Результати дослідження викладені на 280 сторінках, включаючи: 15 сторінок анотації та списку публікацій, текстової частини дисертації з 132 сторінок, 28 сторінок рисунків, 18 сторінок списку використаних джерел (223 поз.), 73 сторінки додатків.

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Для визначення чинників, що вплинули на формування творчих поглядів архітектора, розглянуто публікації з питань загального розвитку архітектури радянського періоду 1930–1980-х рр., а також сучасні роботи щодо реконструкції і реставрації пам'яток цього періоду, контекстні публікації з національних питань в українській архітектурі.

Багато фактів свідчать про те, що А.В. Добровольський творчо використовував форми народної української архітектури. Саме через це звернено увагу на праці, що висвітлюють особливості національної складової архітектури України радянської доби та морфологію формування національної української архітектури. Сучасні аналітичні роботи, в яких розкриті питання історії радянської архітектури, є цінним підґрунтям у вивченні основних гіпотез, стилістичних течій світової архітектури на території України.

1.1. Аналіз бібліографічних матеріалів та архівних джерел

Добровольський А.В. був автором понад 300 проєктів і будов, більша частина яких припадає на Київ. В архівах інституту Київпроект знаходяться авторські креслення архітектора, починаючи з 1945 р., де від будинків серії 302 залишилися лише плани.

В архівах НАОМА виявлено матеріали, які дозволили визначити особливості педагогічної діяльності майстра, встановити архітекторів і викладачів, які стали його творчими послідовниками. В архівах музею Софії Київської були виявлені наявні матеріали що стосуються конкурсного проектування забудови Хрещатика.

Науково-технічна документація повоєнної відбудови вул. Хрещатик у

м. Києві складає майже 3000 архівних одиниць зберігання фонду Державного інституту з проектування Київпроект (ф. Р-6). Як відомо, зведення готелю «Москва» (нині «Україна») розпочалося у 1954 р., а завершилося у 1961 р. після появи варіантів. В архіві Київпроекту зберігаються десятки креслень.

На жаль, не було вивчено матеріали, що залишилися в особистому архіві архітектора. У ЦДНТА України міститься фонд Науково-дослідного інституту містобудування (ф. Р-100) – установа, яка тепер має назву Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування». В архіві знаходиться науково-дослідна документація за 1965–1979 рр. з питань планування й забудови населених пунктів, благоустрою та озеленення населених місць, організації рекреаційних зон, відновлення комплексів пам'яток архітектури; економіки містобудування. За матеріалами цих фондів та історіографічними джерелами розглянуті проекти архітектора 1960–1980 рр.

Аналіз архівної документації ЦДНТА України, Київпроекту, Софії Київської та НАОМА дозволи виявити авторські креслення А.В. Добровольського. В архівах Київпроекту були виявлені креслення майстра, що датуються початком 1945 р., (розгортки Хрещатика 1945 р., проекти житлових та громадських будинків 1945–1950-х рр). В архівах Софії Київської НДТПАМ виявлено 8 листів конкурсних проектів з реконструкції Хрещатика, в ЦДНТА – розгортку фасадів будинків з лівої сторони Хрещатика. Загальна кількість становить близько двадцяти одиниць креслень. Деякі проекти наведені в періодичних виданнях.

Архітектурна творчість А.В. Добровольського знайшла віддзеркалення у прижиттєвих публікаціях про нього, в оглядово-аналітичних працях, в яких особистість архітектора розглядається в аспекті автора архітектурних об'єктів, у спогадах сучасників, а також в його власних публікаціях щодо проектування об'єктів.

Бібліографічні джерела, що мають стосунок до творчості А.В. Добровольського, умовно слід послідовно поділити на наступні категорії.

Перший блок складається з праць, які характеризують загальну картину радянської архітектури 1930–1980-х рр., що дозволили проаналізувати безпосередній вплив на архітектурну діяльність А.В. Добровольського. Додаток б (Табл. 1.1.1).

Це низка наукових досліджень: С.О. Хан Магомедова [194] А.В. Іконнікова [103], О.В. Рябушина [181], В.В. Кириллова [117], В.З. Паперного [167] та ін.

Аналіз фундаментальної праці С.О. Хан-Магомедова [194], а також сучасних наукових досліджень філософсько-естетичного та ідейного аспектів становлення архітектури радянської доби, (М.Г. Меєрович «Проблеми изучения сталинского периода советской архитектуры» [151], С.А. Іванова «Тоталитарный стиль» [97], Д.С. Хмельницького «Новые версии советской архитектурной истории» [196], В.З. Паперного «Культура два» [167] та ін.) свідчить, що державна цензура значно вплинула на формування радянської архітектури, що вилилось в боротьбу з різноманітністю архітектурних угруповань, з надмірностями, все це завершилося знищенням архітектурної творчості, що перетворило архітектуру на додаток будівельної галузі за допомогою державних економічних програм. Саме в таких умовах проходили становлення фахової свідомості А.В. Добровольського та його творчий шлях, коли архітектори були позбавлені свободи творчості навіть у межах запропонованого стилю.

Робота А.В. Іконнікова «Історизм в архітектурі» присвячена тому, як у європейській архітектурі використовувалися стилі попередніх історичних епох з часів Ренесансу до наших днів; підкреслено, що сталінський ампір був частиною міжнародної культурної тенденції звернення до класичної спадщини [103].

В іншій роботі А.В. Іконніков підкреслює, що 1955 рік був переломним щодо пошуку нових образів, одним з достатньо розкритих питань була архітектура років Великої Вітчизняної війни і перших повоєнних років, як і

етап індустріального будівництва 1950–1960-х рр. [102].

Розробкою загально теоретичних аспектів з теми стилістики української архітектури займалися такі автори: М.С. Коломієць, А.В. Іконніков [127, 103], В.В. Чепелик [202], а також Ю.С. Асєєв, [10, 108], Г.В. Головка [36, 35], В. І. Заболотний [9, 190], Г.О. Лебедєв [133, 136], А.О. Пучков [173, 176] та ін. Архітектурно-історичні праці «Історія української архітектури» [107]; видання «Архитектура Советской Украины» [5], «Архітектура Радянської України за 40 років» [7] та інші стали теоретичними підвалинами у вивченні стану розвитку архітектури України радянського періоду. У 1966–1974 рр. вийшла «Всеобщая история архитектуры», яка була добре проілюстрована, але з фактологічних позицій в ній не визначено значення творчості А.В. Добровольського в розвитку архітектури України [29]. Ці роботи дозволили в той же час окреслити місце української школи у процесі формування радянської архітектури і творчість А.В. Добровольського у контексті історії, теорії та практики архітектури колишнього СРСР.

Українські науковці приділяли увагу здобуткам української архітектури. Так, на підставі їх наукових досліджень у 1950-х рр. створено перший том “Нарисів історії архітектури УРСР” [164]. Ця капітальна наукова праця узагальнює архітектурно-будівельну спадщину від найдавніших часів до 1917 р. Але в цій роботі вітчизняне зодчество й окремі стильові напрями, зокрема, так званий, український архітектурний стиль, висвітлено побіжно. У 1966–1974 рр. вийшла «Всеобщая история архитектуры», яка була добре проілюстрована, але в ній творчість А.В. Добровольського розглянута дуже фрагментарно [29].

До першого блоку належать також статті з цієї теми, що були підготовлені архітекторами-практиками у фахових журналах («Строительство и архитектура», «Архитектура СССР») [46].

У зв'язку з ідеологізацією архітектурної творчості того часу ця інформація носила критичний характер, витриманий з «партійно-урядових позицій».

Так, О.В. Власов у 1959 р. присвятив доповідь питанням індустріалізації будівництва [27]. В.П. Гінзбург у роботі «Кераміка в архітектурі» розкриває можливості та властивості нових керамічних модулів та деталей оздоблення житлових і громадських будинків [32]. Н.Д. Монучарова зазначила, що було присвоєння Сталінської премії за розробку архітектурної кераміки О.В. Власову, А.В. Добровольському, А.В. Жукову і директору керамічного заводу Д.М. Абрамовичу у 1950 р. [93].

Робота М.Я. Гінсбурга «Стиль и эпоха» торкається стилістичних явищ в архітектурі та їх залежності від світоглядних постулатів епохи [33]. О.С. Кавтарадзе і Н.Т. Енеєва у своїй роботі «Хронотоп культуры сталинизма» підкреслюють зв'язок архітектурного стилю з національними традиціями 1930–1950-х рр. [109].

А.Г. Мордвинов у статті «Художні проблеми радянської архітектури» зосередився на значенні використання світової архітектурної спадщини у сукупності з традиціями народної архітектури [143].

А.М. Журавльов у тематиці лекцій «Актуальные проблемы советской архитектуры» пропонував основні інструменти з вивчення періоду [88]. А.В. Бунін наполягав на важливості збереження цілісності архітектурної композиції і акцентував увагу на недостатньому використанні історичних територій, які підлягають реконструкції [22]; В.П. Зубов у роботі «Архитектурно-теоретическое наследие и задачи его изучения» висловив думку щодо можливості існування загальноприйнятих художніх оцінок [96]. Питання стилістичних зв'язків в архітектурі цього періоду розглянуто також у статтях архітектора Г.К. Головка [34; 37]. Т. Бажанова у статті "Драма в двух действиях с прологом и эпилогом" порушує важливе питання про професійний підхід до реконструкції архітектурної спадщини 1930-х рр. як реального

засобу зберегти істинний історико-культурний спадок всіх епох, не виключаючи і останні 73 роки" [15].

Такі автори, як С.К. Кілессо, Г.О. Лебедев, П.Г. Юрченко, В.І. Гречина, О.М. Касьянов, Н.Д. Манучарова, Г.О. Шевцова та інші докладно розглядають архітектуру Києва післявоєнного періоду [118, 133–137, 212–217, 45, 113, 144, 205].

Г.О. Лебедев доходить висновку, що розпочаті В.Г. Кричевським пошуки національної своєрідності проявилися у проектах реконструкції Хрещатика 1950–1960-х рр. архітекторів А.В. Добровольського, О.В. Власова, Б.І. Приймака та інших, де було розвинуто традиції Ренесансу та українського бароко [138].

Питання форми в архітектурі, яке завжди посідає найголовніше місце у формуванні стилю, за радянських часів зводилося лише до критики певних народних традицій, які найчастіше трактувалися як національна обмеженість. Тому архітектурну школу України за тих часів було вивчено досить мало. Так, у статті П.Г. Юрченка «До питання про національні особливості радянської архітектури України» міститься досить критична заява щодо використання елементів українського бароко А.В. Добровольським, однак схвалюються формотворчі прийоми І.О. Фоміна, В.І. Заболотного, П.Г. Юрченка [212].

До другої групи наукових статей належать роботи з історії архітектури України Радянського часу, у яких підкреслено вагомість внеску А.В. Добровольського в розвиток національної архітектури. До таких слід віднести наукові публікації Ю.С. Асеєва [97], В.В. Чепелика [200, 202], З.В. Мойсеєнко [159, 157], І.О. Ігнаткіна [106, 107], А.В. Іконнікова [102], Н.Д. Манучарової [160], С.К. Кілессо [116], А.Г. Мордвінова [143], М.П. Андрущенко [2], Г.В. Шевцової [205, 207], Г.О. Лебедева [133, 134, 135, 136, 137, 138], В.К. Троценко [191], П.Г. Юрченка [214], Б.Л. Єрофалова [83]. А також – статті періодичних видань: «Архітектура СРСР» [171], «Вісник АА

УРСР» [143,144], «Архітектурна спадщина України» [118], «Архітектура Радянської України» [5]. Додаток б (Табл. 1.1.1).

Ю.С. Асеев у роботі «Стили в архитектуре Украины» проаналізував роботи українських архітекторів початку ХХ ст. зі стилістичної та морфологічної точки зору [10].

Питанням українського народного стилю та принципам його формотворення присвячено одну зі статей Г.О. Лебедева [136].

У монографії В.В. Чепелика «Український архітектурний модерн» підкреслено, що національна українська архітектурна школа із середини ХІХ ст. зазнала критики у радянській загальнодоступній і професійній пресі. При цьому автор зауважує, що ті архітектори-проектувальники, які були зацікавлені у цих питаннях, звернулись до виявлення національних особливостей в архітектурі. Це представники київської архітектурної школи 1945–1955-х рр. (А.В. Добровольський, М.С. Коломієць, М.В. Холостенко, В.Д. Єлізаров, О.І. Малиновський, А.М. Мілецький, А.Я. Косенко, В.Є. Ладний, Б.І. Приймак, Є.О. Маринченко, С.П. Тутученко та ін.). В.В. Чепелик виявляє в розвитку архітектури України періоди звернення до УАМ: з 1936–1941 рр, 1945–1955 рр., 1960–1970-х рр. [202]. А.В. Іконніков у своїй роботі порівнює вибір засобів образної виразності в історико-культурному контексті на прикладі архітектурних шкіл Латвії, Литви, Естонії, Росії, Узбекистану, Вірменії [101].

З. В. Мойсеєнко у статті «Відродження національної своєрідності архітектури України» зазначає, що видатні майстри В.Г. Кричевський, Д.М. Дяченко, К.М. Жуков, В.К. Троценко, І.І. Левінський та інші у своїй творчості широко використовували архітектурну спадщину України та підкреслює значення ВНЗ у збереженні традицій національної архітектурної школи, одним з яскравих представників яких був професор А.В. Добровольський [159]. У книзі В.В. Куцевича «Формування архітектурної школи. Історія, Традиції, сучасність» розкриваються історичні

етапи формування Київської архітектурної школи та участь А.В. Добровольського та інших майстрів у її розвитку.

Визначення генезису теорії архітектури з національних питань та періодизації її розвитку розглянуто в дисертації О.В. Чепелик, де вперше розкрито змінні чинники, які формували засоби художньої виразності національних ознак у проектній практиці на різних етапах розвитку української архітектури [203].

Третій блок наукових досліджень складають книги та публікації, що стосуються безпосередньо творчості А.В. Добровольського: періодичні статті, присвячені ювілейним датам життя та творчості архітектора, окремим проектам, реконструкції Хрещатика тощо. Творчість архітектора в наявних підручниках ВНЗ, наукових працях показана фрагментарно. Додаток б (Табл. 1.1.1).

Творчість архітектора, починаючи з 1934 р. до 1939 р., в періодичних виданнях висвітлена досить фрагментарно. В основному, це статті, присвячені будівництву окремих архітектурних об'єктів. Наприклад, у 1937 р. архітектурно-планувальна майстерня міськради затвердила проект забудови нового ботанічного саду на Звіринці в м. Києві. Одним з архітектурних об'єктів саду повинна була стати видова башта – ресторан на центральній алеї парку. Інформація про цей проект у періодичному виданні 1937 року дуже стисла: місце знаходження, автор, висота споруди [20].

Декілька статей присвячені роботі А.В. Добровольського в майстернях Київської міськради (майстерня М.В. Холостенка 1935–1941 рр.). Н.Д. Манучарова у статті «Архітектурна майстерня архітектора А.В. Добровольського» проаналізувала напрями роботи майстерні [143]. П.Г. Юрченко у своїй роботі «На новобудовах Києва» схвалює розробки майстерні під керівництвом А.В. Добровольського, звертає увагу на позитивний досвід використання архітектурної кераміки [216].

С. А. Усов у публікації зауважив, що у звітно-творчій виставці

архітекторів Києва (1940 р.) взяли участь понад 100 архітекторів. Були представлені акварелі, графіка, фото та архітектурні проекти, що відобразили народну, паркову архітектуру та будівництво нових об'єктів. У цій виставці брали участь такі видатні архітектори, як Й.Ю. Каракіс, П.Ф. Альошин, А.В. Добровольський, які спільно з М.О. Грицаєм представили проект архітектурного оформлення мосту через Дніпро у класичному стилі. А.В. Добровольський також представив проект музикальної мушлі заводського стадіону, який вирішено із застосуванням елементів народної архітектури [194]. Архітектурна графіка А.В. Добровольського знайшла позитивну оцінку в публікації Н.П. Абесінової «По Чехословачії» [1].

Роки творчості архітектора з 1944 до 1955 (реконструкція Хрещатика) частково висвітлено у періодиці, дисертаціях і наукових статтях. Б.Л. Єрофалов-Пилипчак у книзі «Архитектура Советского Киева» аналізує соціальні та архітектурні особливості цього періоду, визначає внесок архітекторів у забудову міста [83]. Багато критико-аналітичних статей було написано архітекторами-практиками у фахових журналах («Строительство и архитектура», «Архитектура СССР»), серед них і самим А.В. Добровольським [164; 171; 213].

Доволі багато інформації про новобудови у м. Києві 1940–1950-х рр. за участю майстра містять видання «Вісника Академії Архітектури УРСР». Історія забудови та реконструкції Хрещатика докладно розглянута архітектором А.О. Матушевичем у книзі «Хрещатик» [147].

Вагомим методологічним та історіографічним науковим підґрунтям вивчення архітектурного спадку А.В. Добровольського є дисертація Г. Шевцової «Архітектурно-просторові особливості формування вулиці Хрещатик у Києві (XIV–XX ст.)» [205]. У цій роботі підкреслено, що ґрунтовними дослідженнями Хрещатика займалися А.В. Добровольський, О.В. Власов, С.К. Кілессо, А.О. Матушевич, В.В. Чепелик. У роботі виявлено наслідування у забудові Хрещатика старовинних архітектурних традицій,

серед яких петербурзькі, а також українського бароко, класицизму, створення ефектів зорового розкриття простору, підтримка природних форм рельєфу силуетними лініями забудови. Визначено нові архітектурно-будівельні традиції у забудові Хрещатика другої половини ХІХ ст.: напластування стилів в образі однієї споруди; зовнішні риси модерну, що накладалися на фасади регулярної структури. Підкреслено унікальні традиції, які поширилися з Хрещатика на центральні райони Києва: організація фасадів на підставі ренесансної структури, використання вертикальних акцентів забудови; будівництво «цегляного стилю», багатий декор. У роботі виявлено об'ємно-просторові особливості в забудові Хрещатика та стилістичну спорідненість, що обумовлена формотворними принципами, які базуються на пізньому класицизмі і Ренесансі [205].

У статтях 1950–1960-х рр. автори здебільшого аналізують архітектурно-розпланувальні та композиційні особливості великих громадських будівель (готель «Москва», станції метрополітену «Хрещатик» та «Більшовик», аеропорт Бориспіль, Московський міст у Києві).

О. М. Ігнатов згадав у другому томі «Нарисів історії архітектури Української РСР: Радянський період» про щойно відкриту станцію «Хрещатик», написав, що будинок ресторану «Метрополітен» у Києві визначається деякою новизною конструкцій. Скляна поверхня головного фасаду будівлі вдало поєднується зі смугами чорної полив'яної кераміки та великим козирком і вносить певний контраст у забудову Хрещатика. Але звертає увагу на протиріччя в загально-об'ємній композиції із скла і металу та глухими боковими фасадами з цегли, облицьованої керамікою [161].

Проекту аеровокзалу «Бориспіль» було присвячено кілька публікацій, серед яких стаття одного з авторів проекту А.В. Добровольського «Новий аеровокзал у Борисполі». У статті детально розглянуто об'ємну та планувальну структуру аеровокзалу та конструкційно-інженерне рішення центрального залу [71].

Б.І. Лобановський присвятив статтю розробленню інтер'єрів аеровокзалу художниками Е.І. Котковим, В.П. Ламахом, І.С. Літовченко, архітекторами А.В. Добровольським і О.І. Малиновським. Підкреслив значення мозаїчного панно в оформленні інтер'єрів будівлі [139].

У публікації П.Г. Юрченка з приводу композиції аеровокзалу Бориспіль було зауважено, що загальний об'єм і тектоніку вестибюля аеровокзалу спроектовано у самодостатніх формах [204].

О.І. Малиновський і Ю.Н. Євреїнов зауважили, що використання народно декоративних елементів та певних матеріалів є доволі вдалим в архітектурному рішенні будівлі [142].

Важливою подією у 1950–1960-ті рр. було будівництво московського та київського метрополітенів. У проектуванні станцій брали участь дійсні члени АН УРСР В.І. Заболотний, М.П. Сєверов, Є.І. Катонін, А.В. Добровольський та ін. [51]. На першому етапі створення станцій метро в Україні вийшли критичні публікації у фаховій пресі, а також оглядова брошура Г.В. Головка та М.С. Коломийця [40].

Ювілей Київського метрополітену 2010 р. спричинив появу низки оглядових публікацій та тематичного наповнення відповідного сайту (www.metropliten.kiev.ua). Будівництво станцій київського метрополітену висвітлено в публікаціях І.О. Ігнаткіна, Г.В. Головка, О.М. Кас'янова та ін. [49,100].

У роботах Г.О. Лебедева, Ю.С. Асєєва, З.В. Мойсеєнко, Б.Л. Єрофалова та інших високо оцінено внесок А.В. Добровольського в українську архітектуру, особливо в архітектуру Києва [4, 11; 82, 143, 152].

З.В. Мойсеєнко-Чепелик зауважує, що «яскравою зіркою спалахнула особистість А.В. Добровольського, який з 1945 до 1954 року був головним архітектором Києва. Він все життя сповідував необхідність створення національної архітектури на підставі народної архітектури, це було його творчим кредо, яке він реалізував у своїй творчості, зокрема в забудові

Хрещатика [159, с. 98]. З.В. Мойсеєнко пише: «Вперше мені пощастило зустрітися з Анатолієм Володимировичем, коли я була аспіранткою академії архітектури. Він постійно цікавився роботами аспірантів, які працювали не тільки над дисертаціями, а і здійснювали творчі пошуки нових типів споруд» [159, с. 295].

Слід зазначити, що переважна більшість публікацій безпосередньо про А.В. Добровольського присвячувалась його ювілейним датам. Через це аналіз творчості мав переважно компліментарний характер, подекуди публікації дублювали одна одну (особливо у переліках виконаних об'єктів). Так, Г.О. Лебедев присвячує А.В. Добровольському дві статті. У роботі «Київський архітектор Анатолій Добровольський» він підкреслює значення внеску митця в архітектурний образ м. Києва [134, 137]. І.В. Мезенцев перераховує загальновідомі заслуги архітектора [152]. Публікація Б.Л. Єрофалова «Український стиль А.В. Добровольського» узагальнює фактологічні матеріали, що стосуються творчого шляху архітектора [82].

Останній блок літератури складають власні публікації А. В. Добровольського. З початку наукової та професійної діяльності архітектор переймається містобудівними проблемами Києва. Так, у своїй першій друкованій праці 1935 р. він аналізує проект житлового будинку робітників заводу «Більшовик» на 180 квартир у Києві на Брест-Литовському шосе № 5, в якій розглядає містобудівні та архітектурно-розпланувальні завдання того часу: перспектива забудови вільних пустирів обабіч шосе, загальні принципи створення цілісного архітектурного ансамблю вулиці за допомогою чотирьох житлових корпусів; прийоми планування 2–3-кімнатних квартир [76].

У роботі «Житловий будинок на Хрещатику № 29» архітектор пропонує розширення Хрещатика завдяки відступу червоної лінії вулиці з подальшою реконструкцією найвужчого місця шляхом перенесення або реконструкції буд. №№ 27, 25, 23 вглиб вулиці та спорудження нового будинку № 31 на червоній

лінії [67]. Звертаючись до розгляду особливостей забудови Києва, А.В. Добровольський підкреслює містобудівне значення громадських споруд в архітектурі м. Києва [56].

Досвід проектування у воєнні та повоєнні роки дозволив А.В. Добровольському не тільки впроваджувати нові технології в будівництві, але й аналізувати та виявляти переваги та недоліки їх застосування. Так, використання безперервного випромінювання газового розряду стає темою аналітичної праці архітектора у 1949 р. Цей аналіз дав змогу застосувати одну з перших установок люмінесцентного освітлення, здійснену у 1947–1948 рр. у залі засідань та фойє будівлі Міськради на Хрещатику, що розв'язало питання імітації природного освітлення та енергозбереження [72].

Впровадження архітектурної кераміки та нових будівельних конструкцій дозволило архітекторам провести наукове дослідження щодо їх відповідності новим містобудівним і соціальним завданням у галузі будівництва [61]. Розробка каталога-довідника керамічних виробів доповнила можливості вирішення художніх та економічних питань в архітектурі Києва [189]. Реконструкція Києва та центральної вулиці міста з повоєнних років стає головним лейтмотивом аналітичних студій А.В. Добровольського, результати яких було викладено ним у низці публікацій [53, 54, 56, 58, 60, 70].

Як головний архітектор міста А.В. Добровольський аналізує повоєнний генеральний план Києва та його реалізацію, ним передбачалося використання кращих територій міста для житлового будівництва, а промисловості відводилися спеціальні райони [54, 64].

Розглядаючи формування архітектури Києва за часів радянської влади, архітектор відзначає розвиток міста як індустріального та культурного центру у передвоєнний період та складає завдання розвитку міста у перші повоєнні роки [54].

У своїй статті «Как создавался новый Крещатик» Анатолій Володимирович пише про основні художньо-архітектурні принципи

конкурсних проектів К.С. Алабяна, Г.П. Гольца, О.В. Власова, В.І. Заболотного, Є.А. Левенсона, І.О. Фоміна, О.О. Тація, П.Ф. Альошина, Я.А. Штейнберга, О.М. Касьянова та інших, які були запропоновані для реконструкції Хрещатика. А.В. Добровольський пропонує приділяти більше уваги розвитку містобудівної структури міста Києва, організації транспортних вузлів і магістралей [56].

У 1952 р. архітектор пише роботу «Принципы застройки Крещатика в Киеве», в якій простежено шлях розвитку міста до ХІХ ст. як трьох окремих частин – Старого Києва (Верхнього міста), Подолу, Печерська, – детально розглянуто композиційне вирішення головної вулиці столиці при реконструкції 1944–1955 рр. [58].

Друга робота того ж року присвячена аналізу проектного рішення Хрещатика та будівничих заходів щодо її втілення. Особливу увагу архітектор надав аналізу найбільш значних вузлів, що визначають загальний вигляд Хрещатика. Це, зокрема, перетин Хрещатика і вул. Леніна (тепер – Богдана Хмельницького), розглядається принцип розташування будинку Міськради. Згадано про необхідність впровадження місцевих будівельних матеріалів, підкреслено містобудівне значення багатоповерхової будівлі нового готелю «Москва» (зараз «Україна»). Підкреслена доречність механізації трудомістких процесів будівництва, необхідність максимального застосування місцевих матеріалів, до яких належать конструктивна кераміка, граніт, майоліка, теракота тощо [54].

Втім, при цілком обґрунтованій ідеї забудови Хрещатика, А.В. Добровольський був зобов'язаний виявити ряд недоліків, а саме: невдале вирішення пл. Калініна (тепер Майдан Незалежності) і зайва декоративність фасадів житлових будинків № 8, 25–27 на Хрещатику та по вул. Свердлова (Прорізна), 14–16. Архітектор зауважує незадовільну якість деяких будівельних матеріалів, підкреслює доцільність розвитку панельного виду житлового будівництва [52].

У зв'язку з політикою КПРС М.С. Хрущова в галузі архітектури у листопаді 1955 р. А.В. Добровольському довелося вказати, ніби недоліком архітектури Хрещатика були елементи, які носили суто декоративний характер, проте надавали головній вулиці парадності [52].

Звертаючись до розгляду планування Хрещатика у 1982 р., архітектор дає оцінку основним художньо-архітектурним принципам конкурсних проектів попередніх років та нової забудови і підкреслює, що архітектурна виразність житлових будинків Києва з успіхом досягається за рахунок таких композиційних елементів, як еркер, вхід, балкон, лоджія, доводить доречність застосування у будівництві також керамічних та збірних залізобетонних конструкцій [70].

У роботі «Питання планування і забудови Києва у світлі сучасних завдань радянського містобудівництва» (1961 р.) архітектор розглядає шляхи вирішення питань містобудівної практики. Сформульовано основні завдання щодо забудови Києва та інших міст УРСР, а саме: створення проектів районного розпланування всієї території республіки; перегляд наявних та складання нових проектів; застосування більш компактної забудови; розширення робіт у галузі міського та міжселищного транспорту; підвищення рівня зовнішнього благоустрою та озеленення міст і сіл; підвищення економічності будівництва та його естетичних якостей; забезпечення найактивнішої участі колишньої Академії будівництва і архітектури УРСР у вирішенні цих питань [60].

Як принциповий послідовник архітектурно-художньої цілісності архітектор висловлює думки з приводу недоліків та переваг проектного вирішення Педагогічного інституту в Кам'янці-Подільському (1941 р.). Позитивним автор вважає розпланувальне вирішення як функціональне і доречне використання місцевого каменю, що узгоджується з ансамблем будівель міста [50].

У 1977 р., розглядаючи досвід громадського будівництва,

А.В. Добровольський аналізує архітектурні особливості проектів палаців святкових подій [63].

Після постанови 1955 р. про усунення «надмірностей» в архітектурі і будівництві А.В. Добровольський бере участь, як відповідальний редактор, у науковій роботі, що займалася питаннями житлової архітектури й виявленням недоліків в економіці будівництва. У цей час він пише роботу про те, що в нових напрямках будівництва слід надавати першості індустріалізації, розширенню виробництва і застосуванню збірних конструкцій і деталей, особливо залізобетону, комплексній механізації трудомістких будівельних робіт та особливо звернути увагу на типові проектування стандартних конструкцій і деталей [193].

Таким чином, автор враховує політичні колізії для поліпшення будівництва не тільки в Києві, а й в інших містах України.

А.В. Добровольський брав участь у багатьох наукових архітектурних симпозіумах, серед яких засідання комісії з житлових питань Міжнародної спілки архітекторів 1957 р., на якому вирішувалися питання житлового будівництва, норм житла, міжнародної архітектурної термінології і планування інтер'єру квартири залежно від рівня економічного розвитку країни. На цьому засіданні А.В. Добровольський акцентує увагу на концепції німецьких і французьких архітекторів. Концепція базувалася на тому, що забудова стандартними будинками зводить нанівець творчу роботу архітекторів, гальмує розвиток архітектурної науки. Він підкреслює важливість співпраці і творчого обміну між країнами в галузі архітектури [54]. До завдань економічності житлових будинків архітектор звертається також в аналітичному розгляді конкурсу 1958 р. на кращий проект нового типу малоповерхового житла [55].

Низку наукових статей А.В. Добровольський присвятив проблемі сільського будівництва. У цих працях він підводить підсумки роботи в сільському будівництві, в галузі районного розпланування, розвитку нових

типів сільських будівель, їх обладнання, конструкцій та нових будівельних матеріалів. Багато уваги архітектор приділяє не тільки новим типам сільських будівель, а й питанням водогосподарського будівництва [58;59].

Важливою подією у 1960-і рр. було проектування і будівництво нового аеровокзалу в Борисполі (арх. А.В. Добровольський, О.І. Малиновський, Ю.М. Євреїнов¹ та ін.), чому було присвячено публікацію А.В. Добровольського як одного з авторів проекту. У цій статті детально розглянуто об'ємно-планувальну структуру аеровокзалу «Бориспіль» і конструкційно-інженерне вирішення центральної частини під куполом [71].

У статті «Нові проекти станцій Московського метро» підкреслюється, що головним завданням архітекторів Києва у проектуванні станцій московського метрополітену стало відображення національного українського колориту [51].

У 1950–1960-і рр. досвід у проектуванні і будівництві московського та київського метрополітенів призвів до розробки нового типу громадського інтер'єру в синтезі монументального мистецтва [56]. У своїх публікаціях за цією темою А.В. Добровольський висловив думку щодо впровадження національних рис в орнаментальному оздобленні станцій «Більшовик» і «Хрещатик» у Києві [51].

У 1963 р. архітектор видає авторські матеріали, в яких анонсує свою творчу та наукову діяльність [61]. Фактологічні данні цієї роботи були використані в нашому дисертаційному дослідженні. Виступи А.В. Добровольського щодо питань національного в українській архітектурі ановані в анкетах у зв'язку із 25-річчям Академії мистецтв СРСР (дійсним членом якої він був), 1983 р. та до VIII з'їзду архітекторів СРСР, 1987 р. [64,

---

¹ Слід нагадати, що участь у роботі над проектуванням аеропорту «Бориспіль» дозволила Ю. Євреїнову звернутися до досвіду проектування аеровокзалів у кандидатській дисертації та монографії «Аеровокзалы местных воздушных линий» (К.: Будівельник, 1968), в яких узагальнено досвід проектування «Борисполя».

56]. У першій анкеті архітектор визначає поняття «синтез мистецтв». Серед найбільш важливих проблем взаємодії мистецтв майстер відмічає проблему створення ансамблів, де співіснують рівнозначні за своїм фаховим виконанням елементи синтезу мистецтв. Наступною складовою архітектор вважав симбіоз традицій і новаторства [63]. У другій анкеті він підкреслює велике значення національної архітектури для практики проектування [64].

Творчості молодих архітекторів, конкурсним дипломним проектам, які були виконані у Київському художньому інституті, проблематиці методології і комплексному підходу присвячена робота А.В. Добровольського «Право на творчість». У роботі вказано, що дипломантка Р. Бондаренко (майстерня Є.І. Катоніна) виконала дипломний проект музею-панорами «Україна у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (на Володимирській гірці), де об'єднала пам'ятки давньої та сучасної архітектури. Студенти М. Міхов, В. Яворський, С. Подкопаєв (майстерня П.Ф. Костирко) розробили проект нового житлового району в Дніпропетровську на 250 тис. мешканців. У майстерні А.В. Добровольського було розроблено проект житлового району Києва на 200 тис. жит. (дипломанти В. Сопілко, Л. Філенко, Б. Пацюк). Було запропоновано спеціальний тип будинку, що враховував складнощі рельєфу (дипломант В. В. Сопілко). Дипломант П. Коптев запропонував своєрідне рішення архітектури шкільної споруди [69].

Сумісна робота з Ю.С. Асєєвим та Б.І. Приймаком сприяла виходу у світ спільної наукової праці, що присвячувалася забудові стародавнього Києва [75].

Інша фундаментальна праця за участю А.В. Добровольського – «Україна: Архітектура міст і сіл» (1959 р.) продовжує тему розвитку архітектури України, починаючи з XI ст. У цій роботі архітектор детально розглядає історію започаткування та діяльність Академії архітектури після 1945 р, а також історію відбудови України у повоєнні роки XX ст. [57].

У 1985 р. Ю.С. Асєєв та А.В. Добровольський пишуть спільну працю, в

якій прослідковано творчий шлях О.І. Малиновського і визначено місце його творчого доробку в архітектурній практиці Києва [65].

Спираючись на факти з вище означених матеріалів, можна зробити висновок, що у своїх власних роботах Анатолій Володимирович визначив такі питання: використання національних прийомів, застосування новітніх технологічних прийомів та матеріалів, раціоналізація містобудівних вирішень, поліпшення розпланувальних якостей житла, вдосконалення в сільському будівництві, розробці нових типологічних одиниць та комплексний підхід до проектування, Додаток б (Табл. 1.1.2).

Оскільки час творчої праці А.В. Добровольського припав на особливий період розвитку архітектури України, його теоретичні орієнтації були спрямовані на вирішення переважно економічних і технологічно-будівельних питань, то питань національної своєрідності архітектури посідали провідне місце не в наукових працях, а в безпосередній архітектурній практиці.

1.2. Періодизація творчості А.В. Добровольського

Основні періоди у творчості А.В. Добровольського визначено з урахуванням соціокультурних зрушень, політичних умов та основних стилістичних та теоретичних течій в архітектурі України 1930–1980-х рр.

Народився архітектор 19 травня 1910 р. у селище Буки, Житомирської області. Виявивши з дитинства хист до малювання, він підробляв, виконуючи замовлення на художнє оформлення наочної агітації. Спочатку він навчався у технікумі, а після його закінчення подав документи відразу до двох київських вишів: до університету ім. Шевченка на математичний факультет та до художнього інституту – на архітектурний. У 1934 р. А. В. Добровольський закінчив Київський будівельний інститут [61].

Час навчання А.В. Добровольського та початок проектної діяльності припав на кінець 1920 – початок 1930-х рр. Саме у 1930-х рр. формувалися основні стилістичні та теоретичні напрями в архітектурі України, що складали передумови формування професійного світогляду А.В. Добровольського.

Розвиток архітектури радянського періоду умовно поділяють у стилістичному розумінні на три періоди: соціалістичний романтизм (1922–1932), соціалістичний реалізм (1933–1955); індустріальне будівництво (1956–1990) [104].

В архітектурі першого періоду 1922–1932 рр. митці запозичували композиції житлових споруд доби «українського бароко». Зодчество другого періоду 1933–1955 рр. відзначилось тим, що будівничі осмислювали форми і прийоми архітектури попередніх етапів, які увібрали в себе риси народного хатнього будівництва, барокового та класицистичного. З 1932 р. і до середини 1950-х рр. архітекторами був створений варіант неокласики, що ґрунтувався на симбіозі форм італійського Ренесансу і російського класицизму [9].

Саме на цей час випав студентський період навчання і творчого становлення А.В. Добровольського. Це був період творчого змагання різних течій, в результаті якого народжувався новий стиль, значимою рисою якого була багатоваріантність.

Створення союзних республік вплинуло на процеси розвитку національних культур, в ході яких відродження деяких традиційних форм національного зодчества було природним. В УРСР у 1920-х рр. радянська влада проводила політику українізації. У зв'язку з цим було поставлено завдання виховання місцевих фахівців в усіх галузях культури [104].

Свою творчу діяльність архітектор розпочав у проектній організації «Військпроект», № 101 (1934) і продовжив в архітектурних майстернях Київської міськради (перша майстерня М.В. Холостенка, 1935–1941 рр.). Разом з М.В. Холостенко на початку 1930-х рр. щороку він їздив по Полтавщині, Чернігівщині та західних областях України, де вивчав пам'ятки

української архітектури. Зацікавленість А.В. Добровольського історією української архітектури відобразилися в художньо-композиційних рішеннях багатьох його проектів 1930–1940-х рр. [61].

На початку проектної діяльності робота молодого архітектора була плідною за кількістю як реалізованих проектних розробок, так і конкурсних проектів. На початку своєї творчої діяльності А.В. Добровольський розробляє житлові будинки для різних районів Києва (у співавторстві з архіт. М.Я. Ручко, М.В. Холостенко, Г.І. Копоровським), гуртожитки студентів Лісотехнічного інституту, індивідуальний будинок письменника у с. Городище. У 1930–1940-х рр. проектує декілька громадських споруд: ресторан «Рив'єра» на схилах Дніпра, клуб на 300 місць у с. Леськи Черкаської області, вхід на стадіон у Києві, інтер'єр дитячого театру «ТЮЗ» і дитячого кінотеатру «Роте Фане», комплекс споруд водно-спортивного комбінату на Трухановому острові (Київ) і водної станції спортивного товариства «Темп». Тоді ж А.В. Добровольським був виконаний проект Будинку творчості письменників у Каневі (у співавторстві з арх. Г.І. Комаровським та М.Я. Ручко), проект Будинку рад у Миколаєві (1938 р.), інтер'єр залу зборів профспілок у Києві (проект) (1938 р.) та ін. [61]. Участь у конкурсі на проект готелю на 500 місць на Софійській площі у Києві, (спільно з арх. М.В. Холостенком, О. Смиком, Г. Благодатним, М. Шехоніним за консультації Г. Гольця) [82].

Війна перервала розквіт творчості архітектора. Часи Великої Вітчизняної війни були пов'язані з перебазуванням промислових об'єктів на схід і будівництвом житлових комплексів з використанням збірних елементів та місцевих матеріалів. Час Великої вітчизняної війни знаменується для А.В. Добровольського набуттям багатого виробничого досвіду будівництва: архітектор бере участь у військовому будівництві, у будівництві нафтопроводу Астрахань – Саратов у 1941–1943 рр. Після визволення Києва від фашистських загарбників з 1943 до 1945 рр. архітектор викладає на кафедрі архітектури Київського інженерно-будівельного інституту [61].

Після звільнення Києва, у 1944 р., А.В. Добровольський був відряджений на відновлювальні роботи Києва, де він починає працювати в Управлінні у справах будівництва і архітектури при РНК УРСР заступником начальника відділу житлово-господарського будівництва, що дає архітекторові можливість визначити шляхи відновлення і реконструкції зруйнованого війною міста. У 1944 р А.В. Добровольський у колективі авторів, який очолював О.В. Власов, розробляє проект реконструкції Хрещатика, прийнятий до реалізації [137].

Отже, перший період творчості архітектора треба розглядати в межах 1934–1945 рр. Це період напрацювання А.В. Добровольським майстерності в галузі архітектури. В цей час визначаються основні фахові та світоглядні інтереси архітектора, основним з яких є залучення знакових форм народної архітектури у створення образів житлових і громадських споруд, але в межах, дозволених тогочасною цензурою.

З 1945 до 1950 рр. А.В. Добровольський керує архітектурною майстернею Управління у справах будівництва і архітектури м. Києва [59].

У 1945 році архітектор починає працювати у Спілці архітекторів СРСР та президії Спілки архітекторів УРСР [89].

Працюючи в Академії архітектури УРСР з самого її заснування (1945 р.), А.В. Добровольський керує розробкою наукової тематики, пов'язаної зі створенням нових житлових і громадських будівель та споруд, підготовкою аспірантів; бере участь у вчених радах Академії, Інституту аспірантури та Інституту архітектури споруд. У 1952 р., виконуючи обов'язки академіка-секретаря відділення архітектури Академії, здійснював загальне керівництво науковою роботою інститутів Історії і теорії архітектури, Містобудування, Архітектури будівель і споруд. З листопада 1950 р. до грудня 1955 р. А.В. Добровольський – начальник Архітектурно-планувального управління та головний архітектор м. Києва [27].

Робота в Академії архітектури УРСР визначила деякі напрямки подальшої проектної роботи архітектора, а саме: реконструкція та відбудова м. Києва, малоповерхове будівництво, вивчення народної архітектури України, розробка будівельної кераміки.

Виконуючи адміністративно-організаційну роботу, він продовжує плідно працювати і в проектній сфері, займається проектними розробками з відбудови Києва, керує детальною розробкою та принципово новим розплануванням Хрещатика [82].

Разом з роботою з відбудови і реконструкції Хрещатика архітектор розробляв типові житлові будинки серії 302, побудовані згодом у багатьох містах СРСР, індивідуальні житлові будинки, багатоповерхові житлові будинки по вулицях Горького, 22, Червоноармійській, 20 (1952 р.), Червоноармійській, 48 (1952 р.), житловий будинок на 20 квартир по вул. Академіка Богомольця, 6 у Києві (1954 р.) та ін. [59].

З конкурсних проектів архітектора треба відмітити проекти 2-поверхових будинків: під девізом «Л» (1954 р. перша премія), «Весна» (1954 р., друга премія), «Парус» (1954 р., заохочувальна премія); проект 5-поверхових житлових будинків для Донбасу (1953 рік, перша премія). На підставі останнього конкурсу розроблено типові проекти житла [61].

Друга половина 1940-х – початок 1950-х рр. були позначені жорсткою політизацією в усіх галузях художньої культури. Загальною і визначальною рисою архітектури став романтико-патріотичний пафос, відновлення та відродження архітектурно-містобудівної спадщини. Історизм визначався архітектурною школою і професійною методологією [33].

Ці обставини обумовили те, що повоєнний період творчості А.В. Добровольського неоднозначний в питаннях формоутворення так же, як і неоднозначна за принципами формотворення радянська архітектура.

У цей час за участю А.В. Добровольського було створено низку архітектурних об'єктів, а саме: гуртожиток студентів гірничо-будівельного

технікуму на вул. Володимирській (1950 р., Державна премія III ступені) та гуртожиток студентів на вул. Мельника (1954 р.); Інститут чорної металургії (1952 р.), головний корпус відділення технічних інститутів АН УРСР (1952 р.), лабораторний корпус Інституту фізичної хімії АН УРСР (1953 р.); адміністративні будівлі на вулицях Прорізній та Садовій (1954,1955 рр.), приміській вокзал (1954 р.), житлові будинки на Хрещатику (1952-1954 рр.) та по вулицях Кіквідзе (1951 р.), Червоноармійській (1952 р.), Горького (1953 р.), Богомольця (1954 р.) та ін. [82].

Кількість архітектурних об'єктів, в проектуванні яких брав участь А.В. Добровольський, підтверджує, що 1940–1950-і рр. були найнасиченішими з точки зору практичної проектної діяльності.

Партійно-урядова постанова щодо викорінення «надмірностей» у проектуванні та будівництві (1954 р.) мала вирішальне значення для чергових радикальних змін в архітектурній галузі. Ці зміни вкотре були викликані не логікою професійного розвитку, а рішеннями некомпетентних партійних керівників.

У грудні 1955 р. А.В. Добровольського звільнено з посади головного архітектора м. Києва; він переходить на постійну роботу в Академію архітектури УРСР. У 1955–1960 рр. майстер продовжує успішно поєднувати науково-організаційний та проектний види діяльності, працює у Спілках архітекторів СРСР і УРСР, бере участь у багатьох наукових архітектурних конференціях і симпозіумах [82].

Після створення Академії будівництва і архітектури УРСР (1956 р.) А.В. Добровольський став дійсним членом Президії і віце-президентом цієї Академії. У той період він брав участь у роботі з організації науково-дослідних інститутів та їх експериментальної бази, а в подальшому здійснював керівництво науковою роботою інститутів архітектурного профілю.

У цей час архітектор керував темою «Сільське будівництво в південних районах СРСР», над якою працювала низка інститутів; займався розробкою і

експериментальним будівництвом у галузі містобудування; науково-дослідними роботами і експериментальним проектуванням за темою «Дослідження нових типів громадських будівель для будівництва в містах, селищах та селах» (1965–1970 рр.). Також був керівником комплексної теми декількох інститутів Академії з розробки експериментального мікрорайону для Дарниці в Києві. Внесок в архітектуру не лишився непоміченим з боку радянської влади: тричі А.В. Добровольський стає лауреатом державних премій за заслуги в галузі будівництва (1950, 1951, 1981 рр.), кавалером ордена Трудового Червоного Прапора (1958 р.), Заслуженим будівельником УРСР (1960 р.) [61].

З 1962 до 1988 рр. пріоритетною для архітектора стає педагогічна робота. За час професорської діяльності у Київському Державному художньому інституті з 1965 р. він очолив одну з архітектурних майстерень і керував багатьма дипломними проектами, серед яких і конкурсні [8, 61, 69].

Педагогічна та науково-організаційна робота не завадили архітекторові продовжити творчу архітектурно-практичну діяльність. У цей час він взяв участь у проектуванні станцій метро у м. Києві: наземного павільйону та інтер'єрів ескалаторного і нижнього залів станції «Хрещатик» (1960 р.), наземного павільйону станції «Вокзальна» (1960 р.), наземного павільйону, верхнього і проміжного вестебюлю та перонних залів станції «Завод Більшовик» (тепер «Шулявська») (1963 р.) [163].

У 1960–1980-ті рр. за його участю було розроблено, зокрема, проекти кінотеатру «Україна» (1964 р.), готелю «Москва» (нині «Україна»), відкритого у 1961 р.; аеровокзалу «Бориспіль» (1965 р.), ресторанів «Вітряк» (1967 р.), «Курені» (1970 р.), «Наталка» (1971 р.), Московського мосту (1976 р.), Будинку художника (1978 р.). Загалом А.В. Добровольський став автором понад 300 проектних пропозицій і будівель, більша частина яких припадає на Київ; та більш 30-ти друкованих наукових праць [50-78]. Під його редакцією вийшло декілька монографій, зокрема «Строительная керамика» (1954 р.),

«Архитектура Советской Украины за 40 лет» (1957 р.), «Украина: Архитектура городов и сел» (1959 р.) [82].

Спираючись на факти творчого шляху А.В. Добровольського, для подальшого детального вивчення творчості архітектора запропоновано розглядати її в межах таких основних хронологічних періодів: *перший* – 1934–1944 рр. – напрацювання майстерності в галузі архітектури, образотворчого мистецтва і набуття виробничого досвіду будівництва; *другий* – 1945–1955 рр. – найплідніший період за кількістю створених архітектором об'єктів був пов'язаний з роботою А.В. Добровольського на посаді головного архітектора Києва з реконструкції Хрещатика, відмічений роботою в Академії будівництва і архітектури УРСР, Спільці архітекторів СРСР та президії Спільки архітекторів УРСР, в Академії архітектури СРСР (1950 р.); *третій* – 1956–1988 рр. – час реалізації багаторічного досвіду з архітектурно-практичної, педагогічної, адміністративно-організаційної, образотворчої діяльності.

1.3 Методика дослідження

Методика дослідження передбачає аналіз творчого доробку А.В. Добровольського у світі теоретичних та практичних течій у галузі архітектури та мистецтва України 1930–1980-х рр. Через це кінцевий результат зумовлений осмисленням творчості архітектора і безпосередніх витоків, які сформували авторські уподобання митця у проектній практиці.

Діяльність архітектора досліджувалася за такими складовими як: проектна практика; публікації, житлове та громадське будівництво, технологічні розробки, містобудування, організаційна та педагогічна діяльність, мистецький доробок. Критерії, за якими аналізувались особливості архітектурного спадку майстра, поділено на типологічні, композиційні, стилістичні та конструктивні.

Розгляд об'єктів архітектурної творчості майстра був проведений з урахуванням соціокультурних та історичних особливостей епохи, стильових течій і технічних можливостей будівництва в архітектурі України 1930 – 1980-х рр. Аналізу підлягала також еволюція інституту архітектурної практики в межах визначеного історичного періоду.

У роботі застосовано два параметри аналізу архітектури: один – часовий, інший – стилістичний, відносно яких оцінювалися особливості архітектурних творів майстра. Метод узагальнення був використаний для створення комплексної структури історичного та архітектурного дослідження з адаптацією наукових методів до архітектурної специфіки. З цих позицій до аналізу робіт архітектора включена порівняльна характеристика з аналогами: виявлення спільних і відмінних рис; формулювання висновку про належність об'єкта стилю.

У першому розділі проведено аналіз літературних та архівних першоджерел, що стосуються творчості архітектора, та особливостей розвитку архітектури УРСР 1930–1980-х рр., на підставі чого виявлено фактологічні матеріали, складанно список архітектурних об'єктів майстра. Представлено основні напрямки роботи, означено основні періоди творчого шляху архітектора. Огляд бібліографічних та архівних джерел дозволив зробити висновок про необхідність комплексного дослідження творчості майстра. На підставі проведеного аналізу власних публікацій А.В. Добровольського виявлено пріоритетні напрями проектної роботи архітектора.

Послідовність розгляду поставлених питань наступна. У наявних друкованих виданнях, колекціях, архівних і музейних сховищах робилися виписки або копії з виявлених письмових матеріалів і джерел; розглядалися фоторепродукції образотворчих і графічних робіт, історичних довідок, що містять архітектурно-художній аналіз об'єктів; коротку історію місцевості, де їх було споруджено; характеристику довкілля історичної забудови; відомості про архітекторів, будівельників, власників об'єкта; зміни у користуванні

об'єктом за час його існування, докладний опис перебудов, руйнувань, ремонтів, а також проведених робіт з реставрації із зазначенням причин і конкретних частин об'єкта; аналіз раніше розробленої науково-проектної документації для проведення робіт із збереження об'єкта культурної спадщини (за її наявності). Це забезпечило збір як фактологічного матеріалу, так і візуального (креслень, рисунків, архівних документів).

У процесі роботи над першоджерелами проводилася систематизація інформації на рівні дисциплінарної методології. Літературні джерела, які є підґрунтям дослідження з точки зору концептуальних парадигм, були підпорядковані чотирьом блокам: праці з розвитку радянської архітектури, роботи з історії архітектури України радянських часів, публікації, присвячені творчим досягненням А.В. Добровольського, власні публікації архітектора.

Аналіз архівних і бібліографічних джерел надали можливість визначити передумови, в результаті яких створювався і змінювався архітектурний об'єкт, дозволили простежити історію його існування, роль у довкіллі і культурне значення; систематизувати графічні та образотворчі матеріали. Документальна фотозйомка була спрямована на фіксацію стану наявних архітектурних об'єктів, що дозволило отримати документальне зображення об'єкта з великою точністю та повнотою. Це сприяло проведенню оцінки стану архітектурної спадщини автора для подальшої обробки матеріалу і можливості більш глибокого аналізу об'єкта.

На підставі аналізу першоджерел було встановлено фактологічну, теоретичну та методологічну бази дослідження, а саме: стан вивченості теми; складено список проектів та споруд А.В. Добровольського, встановлені основні періоди творчості архітектора у зв'язку з особливостями розвитку архітектури України 1930–1980-х рр., факти з проектної, громадської, художньої діяльності архітектора, визначені подальші напрями та методи апробації на наступних етапах.

Творчість кожного архітектора несе комунікативне навантаження, що

потребує цілісного аналізу контекстного середовища. Питання, пов'язані зі впливом соціальних і культурних чинників на індивідуальні особливості творів майстра, розглядалися за допомогою порівняльного аналізу стилістичних, функціональних і технологічних особливостей архітектурного спадку митця зі стильовими, конструктивними та технологічними напрямками в архітектурі України визначеного часу.

Треба зазначити, що до цих методів зверталися багато дослідників архітектури, зокрема, А.В. Іконніков [103, 104], Ю.С. Асєєв. [10], В.В. Чепелик [202] та ін. Використання еволюційного принципу – Рябушин, [105], А.Г. Габричевський [30] А.Г. Раппапорт [178] та ін.

На підставі композиційного, конструктивного аналізу та морфологічних порівнянь виявлено основні особливості житлових та громадських споруд, що стосуються першого періоду творчості архітектора (1934–1945-і рр.).

До історичного аналізу зверталися у своїх дослідженнях багато досвідчених архітекторів та істориків: Ю.С. Асєєв [10], О.В. Рябушин [105], А.В. Іконніков [103-104], І.А. Бартєнєв, В.Н. Батажкова [16] А.Г. Габричевський [30], В.В. Кириллов [117] та ін. Спираючись на це, історичний підхід було залучено нами до розгляду творчих процесів в архітектурі України.

На основі історичного та порівняльного аналізу виявлено основні чинники, що вплинули на розвиток творчих поглядів архітектора. Виявлення історичних та соціокультурних чинників надало можливість визначити основні періоди творчості А.В. Добровольського у зв'язку з особливостями розвитку архітектурної школи України 1930–1980-х рр.

У другому розділі на підставі історичного аналізу розглянуті чинники, що сприяли формуванню основних творчих принципів А.В. Добровольського, проведено аналіз основних соціокультурних змін особливостей розвитку архітектури України 1934–1945 рр.; виявлені основні чинники, що впливали на процес розвитку професійної майстерності архітектора у контексті

соціальних та стилістичних змін у країні. Це дозволило розглянути феномен творчого спадку архітектора А.В. Добровольського у зв'язку з особливостями розвитку архітектурної школи України.

Порівняльний аналіз дозволив провести паралелі між роботами А.В. Добровольського та творами інших українських архітекторів як дореволюційного, так і радянського періоду, та визначити основні витoki його творчості.

Метод абстрагування надав можливість виявити витoki та основні чинники, що вплинули на особливості творчості архітектора стосовно кожного з періодів його практичної діяльності.

На підставі аналізу історіографічних матеріалів підрахована кількість об'єктів, створених архітектором у перший період за типологічним принципом. Теоретичними підґрунтям цієї проблеми стали, зокрема, наукові праці А.П. Мардера [146], С.О. Хан-Магомедова [194], Ю.С. Яралова [218], М.С. Коломійця [127], В.В. Чепелика [202, 203], В.Є. Ясієвича [222], П.Г. Юрченка [217], Г.Н. Логовина [149], З.В. Мойсеєнко [157] та ін.

На підставі порівняльного аналізу розглянуто розвиток та особливості архітектури України 1934–1945 рр., визначені національні напрями на прикладах доробку видатних архітекторів Київської та Львівської школи, та проведене морфологічне порівняння їх з будівлями архітектора А.В. Добровольського. На підставі морфологічних порівнянь встановлені індивідуальні риси робіт архітектора А.В. Добровольського 1934–1945 рр. Проведені Аналогії між роботами А.В. Добровольського та між особливостями творчих напрацювань вчителів і колег митця – майстрів Київської архітектурної школи.

Таким чином, у другому розділі виявлені основні чинники, що впливали на процес розвитку професійної майстерності архітектора у контексті соціальних та стилістичних змін у країні. На підставі аналізу теоретичних та практичних напрямів розвитку архітектури УРСР, починаючи з 1930-х рр.,

показані передумовами, що мали безпосередній вплив на формування творчих позицій архітектора в довоєнний період.

У третьому розділі на підставі історичного та порівняльного аналізу розглянуто особливості повоєнного періоду архітектури України і СРСР, роботу А.В. Добровольського у складі творчого колективу в конкурсі з реконструкції Хрещатика, роботу майстра на посаді головного архітектора Києва, напрями роботи архітектурної майстерні під його керівництвом.

На підставі морфологічних порівнянь виявлено основні архітектурні особливості житлових та громадських споруд створених майстром у 1945–1955-х рр. Кількість об'єктів підраховано за типологічним принципом.

Перші два підрозділи четвертого розділу сформовано за тим же принципом, що і попередні. Розглянуто творчість А.В. Добровольського у світлі основних особливостей розвитку архітектури України 1960–1980-х рр.

Проведено типологічний аналіз будівель та споруд. Виявлено індивідуальні особливості у творчості архітектора визначених років. У підрозділі 4.3 на підставі вивчення архівної документації та історіографічних джерел висвітлено адміністративну, педагогічну та образотворчу діяльності митця. Аналітичний, мистецтвознавчий підходи використано для розкриття сутності проектної, педагогічної, образотворчої, організаційної діяльності архітектора, на засадах чого підтверджено перспективність подальших досліджень спадщини архітектора й доробку його учнів.

Поняття культурної інтеграції як інструмент дозволяють пояснити взаємодію між архітектурним процесом і архітектором як митцем, а також між архітектором і споживачем – соціумом, виявити національні риси, які притаманні творчості академіка архітектури А.В. Добровольського.

Тому питання стилістичних напрямів та розвитку творчих поглядів і композиційних прийомів архітектора розглядалося нами з точки зору поняття акультурації. На емпірично-теоретичному рівні в кожному з підрозділів застосовано метод індукції (перехід від часткового до загального) та метод

дедукції (використання загального для дослідження конкретного), структурний аналіз (поділ предмета дослідження на складові елементи) та синтез (об'єднання окремих рис і частин в єдине ціле), абстрагування (відхід від несуттєвих властивостей і зв'язків і виділення кількох важливих). (Додаток Б Табл. 1.1.3)

Шляхом верифікації простежені зв'язки між соціокультурними і стилістичними явищами та особливостями творчої діяльності майстра. Таким чином, для послідовного розгляду та конкретизації стилістичних, конструктивних та образних особливостей споруд, виконаних архітектором у різні періоди, використано образний та композиційний аналіз з використанням морфологічних аналогій та стилістичних порівнянь. Систематизація типологічних, художніх, планувальних, конструктивних особливостей архітектурного спадку митця представлена у вигляді таблиць з морфологічними посиланнями на використання окремих архітектурних форм.

Складові архітектурної семіотики було залучено на всіх аналітичних етапах дослідження. Це дозволило упорядкувати формально-композиційні уявлення з точки зору сучасного історичного матеріалу і розглянути творчість А.В. Добровольського через призму взаємин між архітектором і суспільством та виявити індивідуальні образно-знакові особливості в архітектурному спадку майстра.

Специфіка та мета дослідження сприяла вибору такого комплексу методів вирішення проблеми: бібліографічний, аналітичний, метод систематизації; натурне обстеження, опитування; аналіз, синтез, системний і функціональний підходи; спеціальні методи: планувальний, містобудівний, конструктивний, морфологічний, образний аналіз – використано для встановлення стилістичних особливостей архітектурних споруд автора; а також семіотичний підхід, що дозволив виявити образно-знакові особливості у творчості архітектора. (Додаток Б, Табл.1.0.3)

Висновки до розділу 1

1. Виявлено, що до сьогодні у теорії та історії архітектури творчий спадок А.В. Добровольського висвітлено частково. Виключення становлять публікації, що розкривають внесок майстра в розвиток національної архітектурної школи.

Наукові публікації щодо творчості А.В. Добровольського поділено на чотири групи:

Першу складають роботи, що характеризують радянську архітектуру 1930–1980-х рр. В них відмічено не тільки внесок майстра в розвиток української архітектури, а й національні особливості проектів.

До другої відносяться роботи з історії архітектури України Радянського періоду, у яких підкреслено вагомість внеску А.В. Добровольського в розвиток архітектурної школи України.

Третя – публікації, що стосуються безпосередньо творчості майстра, в яких вибірково розглянуті образні, стилістичні, типологічні, планувальні та конструктивні особливості архітектурних об'єктів, а також представлена його образотворча діяльність.

Четверта група – публікації А.В. Добровольського (30 статей та доповідей), на підставі аналізу яких виявлено напрями проектної та теоретичної діяльності майстра, а саме: використання національних традицій, новітні будівельні технології та матеріали, містобудівництво, проблеми проектування житла, вдосконалення у сільському будівництві, типологія, аспекти викладання архітектурного проектування.

2. Окреслено три основні періоди творчості А. В. Добровольського.

Перший – 1934–1944 рр. – напрацювання майстерності в галузі архітектури, образотворчого мистецтва і набуття виробничого досвіду будівництва. *Другий* – 1945–1955 рр. – найбільш плідний період за кількістю створених архітектором об'єктів; час роботи майстра на посаді головного архітектора Києва; проектної роботи з відбудови Києва, адміністративної

діяльності в Академії будівництва і архітектури УРСР, Спілці архітекторів СРСР та президії Спілки архітекторів УРСР, в Академії архітектури СРСР (1950 р.). *Третій – 1956–1988 рр.* – час реалізації багаторічного досвіду з архітектурно-практичної, педагогічної, адміністративно-організаційної, образотворчої діяльності.

3. Визначено ряд наукових методів, що становлять комплексне підґрунтя методики дослідження та обумовлені метою та завданням роботи. Методологія дослідження складається з комплексу наступних методів: історичний аналіз, історико-фактологічний метод; аналітичний метод, натурне обстеження; опитування; історичні та аналітичні підходи; метод систематизації, порівняльний, системний; композиційний, стилістичний, конструктивний аналіз, морфологічні порівняння; семіотичний підхід; індуктивний метод.

Діяльність А. В. Добровольського досліджувалася за такими складовими, як: проектна практика, житлове та громадське будівництво, технологічні розробки, містобудування, організаційна та педагогічна діяльність, мистецький доробок. Критерії, за якими аналізувались особливості архітектурного спадку майстра, поділено на типологічні, композиційні, стилістичні та конструктивні.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАЙСТРА

На підставі визначення формотворчих течій в архітектурі України радянської доби можна стверджувати, що творча спадщина А.В. Добровольського має безпосередній зв'язок з безперервним процесом формотворення української національної архітектури.

2.1. Стильова генеза творчості А. В. Добровольського у світлі особливостей архітектури України 1930-1940-х рр.

Для з'ясування питань, що пов'язані з культурним, стилістичним, архітектурно-теоретичним контекстом формування та реалізації творчих напрацювань майстра, частково проаналізовано основні напрямки розвитку архітектури України, починаючи з 1920-х рр.

Стилістична спадкоємність, що сформувалась в архітектурних школах України кінця ХІХ – початку ХХ ст. в напрямках у історизму та еkleктизму, є однією з передумов, яка мала вплив на становлення творчих поглядів А.В. Добровольського.

Гострі дискусії з приводу формотворення в радянській архітектурі (1922–1923 рр.; 1932–1933 рр.) призвели до стилістичного розбігу художніх прийомів. В архітектурних колах України у 1920-і рр. розгорнулася боротьба між традиціоналістами та прихильниками авангарду [204].

Найбільш сильні позиції традиціоналістів були у Києві та Харкові (столиця України до 1934 року). Так, брати Весніни та Голосови, М.Я. Гінзбург підтримували погляди конструктивістів. Архітектори І.В. Жолтовський, А.В. Щусев та інші відстоювали традиціоналістичний напрям [9].

У Києві у першій половині 1920-х рр. серед різних пошуків у дусі еkleктики і стилізації виділилося дві течії, прихильники яких поставили за

мету створення «українського стилю». Першу течію можна умовно назвати «українське бароко», за основу якого пропонувалося брати традиції українського бароко XVII–XVIII ст., що найбільш яскраво відбило своєрідність національної архітектури України. У Києві означився вплив традиціоналістичних течій («українське необароко» – Д.М. Дяченко) і пошуків національного стилю з урахуванням сучасних форм – П.Ф. Альошин, О.М. Вербицький.

Професор В.В. Чепелик зауважив, що зодчі ще в дореволюційний час вели пошуки нових образів у формуванні національного архітектурного стилю в двох напрямках: перший – на підставі українського бароко, другий – на формах народної дерев'яної архітектури. Пізніше останній напрям отримав назву «Український архітектурний модерн» (УАМ). Як відомо, програмним архітектурним об'єктом у стилі УАМ є будинок Полтавського земства авторства архітектора В.Г. Кричевського (1904 р.), який, по суті, започаткував цей стиль [202].

Яскравим прикладом використання національних рис в архітектурі України було будівництво «Будинку для гостей» у садибі Г.П. Галагана в с. Лебединці на Чернігівщині (арх. Є.І. Червінський, 1854–1856 рр.) [220]. Художник О.С. Сластіон (1895–1933 рр.) використовував у своїх проектах елементи народної архітектури: бані, високі покрівлі, цегляні орнаменти, скошені вікна та яскраві червоні тони. За його проектами на Полтавщині і в Канівському районі було побудовано школи, курортний зал в Миргороді (1917 р.). Школи збереглися в Ніжині, селах Западенці, Пески, Луки і Кам'яні потоки на Полтавщині. Прості одноповерхові об'єми шкіл з високими покрівлями і банями були естетичними акцентами села [9] (Додаток Б, Табл. 2.2.2).

Цікаво, що звернення до національних форм в українській архітектурі було не поодиноким явищем відносно основних тенденцій в розвитку світової архітектури. Можна провести паралелі між стилістичним розвитком архітектури в радянській Україні та розвитком архітектури в Європі. Окремі

напрями історизму визначаються з додатком "нео" (неоготика, неоренесанс, необарокко тощо) [220].

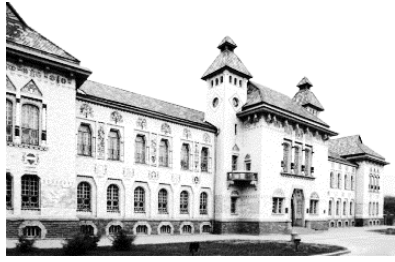
Неостилі трактувалися як прояв національних архітектурних тенденцій: неоготика (Англія, Германія, Франція) неоренесанс (Франція), неокласицизм, російсько-візантійський і романтизовані варіанти національних стилів [16]. Наприклад, бринков'янський стиль (Польща) знайшов відображення на території Західної України в забудові курорту Трускавець. Ряд готелів і пансіонатів було побудовано тут у 1910-і рр. із застосуванням дерев'яних різьблених деталей, високих дахів [219].

Ці приклади демонструють концепцію вчених, які вбачали паралелі між розвитком національних течій в архітектурі різних країн.

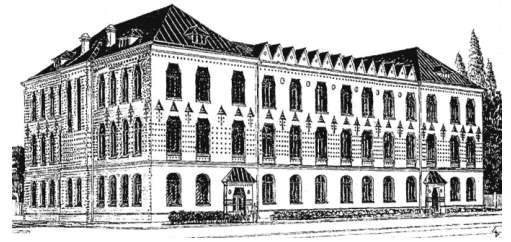
У подальші роки в архітектурі України одним з засобів художньої виразності стала мозаїка з керамічних плиток, пофарбованого скла; сграфіто, що широко застосовувалася в інтер'єрах, на фасадах і розі будинків [105].

В архітектурі радянської України у 1920-х рр. було продовжено розпочатий раніше пошук архітектури з використанням форм національної архітектури, що показово відобразилося у творчості П.Ф. Альошина, О.М. Вербицького, М.О. Даміловського, В.Г. Кричевського, Д.М. Дяченка, В.А. Обремського, коли ними було розроблено низку проектів для сіл Київщини (будинки-комуни, школи, селекційні станції, проекти житла) [108] (Рис. 2.1.1).

Мистецька дискусія розгорнулася наприкінці 1920-х рр. в Україні про шляхи розвитку архітектури УРСР (численні статті в періодичній пресі, громадське обговорення у 1928 р. конкурсного проекту Харківського поштамту А.Г. Мордвинова, диспут у Києві з питань «національного стилю» в 1929 р. та ін.), в ході якої йшла боротьба проти відродження барокових тенденцій. Вона завершилася перемогою конструктивістського напрямку. На його позиції переходить і ряд досвідчених архітекторів: П.Ф. Альошин, В.К. Троценко та ін. [194].

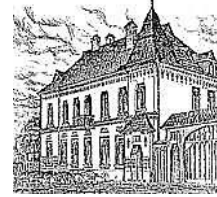
А. Будинок Полтавського земства
авторства архітектора
В. Г. Кричевського 1904 р.

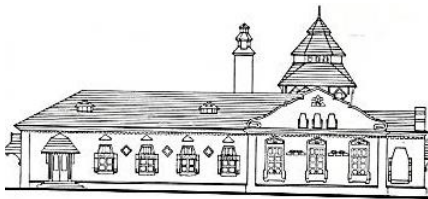
Б. Будинок міського училища
ім. С. Г. Грушевського
у Києві, 1908-1911 рр., архіт.
В. Г. Кричевський, Е. П. Брадтман.

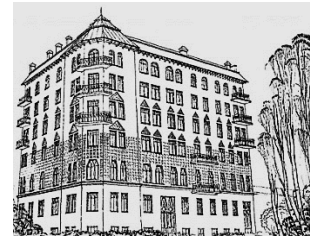
В. Двокомплектна земська школа в с
Млини Лохвицького повіту 1912 р., худ.
О. Г. Сластіон..

Г. Житловий будинок І. І. Щітківського на
вул. Полтавській, 4-а в Києві,
1907-1908 рр.,
архіт. В. Г. Кричевський та ін.

Д. Школа в Лубнах Полтавської обл.,
архіт. Д. М. Дяченко, 1913-1914 рр.

Ж. Житловий будинок Грушевських на вул.
Микільсько-Ботанічній, 14 в Києві,
архіт. В. Г. Кричевський, Е. П. Брадтман.
Реконструкція головного фасаду
1908-1910 рр.

Е. Проект гідроелектростанції на р.
Десенка, 1920-ті рр., архіт. Д. М. Дяченко.

З. Конкурсний проект будинку
Кам'янець-Подільського церковно-
археологічного товариства 1910-ті рр.
архіт. Д. М. Дяченко.

Є. Будинок кредитово-кооперативного
товариства
в с. Великі Сорочинці Миргородського
повіту, худ. О. Г. Сластіон. Загальний
вигляд 1913-1914 рр.

Рис. 2.1.1. Ретроспектива, приклади робіт архітекторів, що працювали на
Україні у 1900-1920 рр. з формами УАМ

В.В. Кириллов у своєї книзі «Шлях пошуку експерименту» (1974 р.) акцентує увагу на «міжнародному характері конструктивізму, його прямому відношенні до сучасної архітектури» [16].

До відомих конструктивістів, які працювали в Україні, належали О.М. Вербицький, І.І. Малозьомов, Г.І. Мілініс, А.Я. Штейнберг, О.О. Дмитрієв та ін. Наприкінці 1920 – на початку 1930-х рр. в Україні за проектами прихильників конструктивістських течій споруджуються робочі клуби, промислові споруди, будинки-комуни, житлові комплекси [29].

У Києві вплив конструктивізму проявився у другій половині 1920-х рр. у громадських об'єктах, а саме: ресторан «Динамо», клуб заводу «Більшовик», клуб «Славутич», кінотеатр «Жовтень», Київська кінофабрика. До будівель культури у формах конструктивізму належить Палац робітника в Харкові (нині Палац культури залізничників), споруджений у 1928–1932-х рр. (архіт. О.О. Дмитрієв). Більшість житлових будинків у стилі конструктивізму мала секційну або галерейну планувальну схеми. Прикладом галерейного типу є триповерховий будинок у Другому селищі Запоріжжя (1929 р., архіт. Г. М. Орлов) [204].

Як відомо, у 1923 р. було затверджено позиції АСНОВА (Асоціації нових архітекторів) – першої творчої організації архітекторів-раціоналістів. Осередок раціоналістичної течії представляли московські і ленінградські архітектори: Н.А. Ладовський, Н.В. Докучаєв, В.Ф. Крінській, А.М. Рухлядев, Л.М. Лисицький, А.В. Бунін, В.І. Фідман, В.С. Балихін, які ввійшли до АСНОВА. У 1928 р. з АСНОВА виділилось Об'єднання архітекторів-урбаністів (АРУ) [196].

У 1925 р. на чолі з братами Весніними та М.Я. Гінзбургом було засновано «Об'єднання сучасних архітекторів» ОСА, представники якого підвели теоретичні підвалини у розвитку конструктивізму. Конструктивісти відкидали використання традиційних форм. Зусилля ОСА були спрямовані на пошук нових типів споруд [104].

У 1928 р. у Харкові, Києві та Одесі було створено Товариство Сучасних Архітекторів України (ТСАУ, 1928–1932 рр.), що відстоювало позиції конструктивізму та функціоналізму. Однак, деякі представники ТСАУ, а саме: Й.Ю. Каракіс, П.Ф. Альошин, В.К. Троценко, Д.М. Дяченко, Ф.М. Мазуленко використовували елементи українського бароко та народної архітектури [128].

У кінці 1920-х рр. виникло Всеросійське товариство пролетарських архітекторів (ВОПРА), що у 1932 р. ввійшло до складу Спільки радянських Архітекторів і підтримувало настанови про створення пролетарської архітектури [104]. Його представники – московські архітектори К.С. Алабян, О.В. Власов, А.Г. Мордвинов та інші розкритикували положення функціоналістів та конструктивістів (МАО, АСНОВА та ОСА) і затвердили власний метод, що базувався на використанні соціально-економічних, ідеологічних та технічних вимог [29].

Українські архітектори, які були вихованцями Петербурзької Академії Мистецтв та Інституту Цивільних Інженерів, залишалися на позиціях неокласичних заходів [16]. У Києві у 1925 р. було засновано АРМУ (Асоціація революційного мистецтва України). Після 1927 р. провідне місце в ній посіли прихильники та учні Михайла Бойчука [105]. Ідеї авангарду вплинули на подальший розвиток конструктивістського напрямку в архітектурі УРСР і проникали у творчий осередок молодих архітекторів України через московські архітектурні видання, перш за все через журнал «Современная архитектура» [108].

Асоціація художників Червоної України (АХЧУ, 1923 р.) творче опановувала прогресивні традиції вітчизняного мистецтва, його представники: Д.М. Дяченко і К.В. Мощенко були прихильниками «українського бароко». Провідне місце в АРМУ (Асоціація революційного мистецтва України, 1925 р. Київ) посіли прихильники та учні М. Бойчука: П.Ф. Альошин, В.М. Риков, В.К. Троценко, В.І. Заболотний, М.І. Гречина. Деякі представники конструктивістського напрямку (ТСАУ, 1928–1932 рр.

перше об'єднання радянських архітекторів України): Й.Ю. Каракіс, П.Ф. Альошин, В.К. Троценко, Д.М. Дяченко, Ф.М. Мазуленко використовували елементи українського бароко та народної архітектури [37].

Ідеї творчих об'єднань архітекторів 1920–1930-х рр. мали вплив на формування світогляду багатьох молодих архітекторів, серед яких був і А.В. Добровольський. Особливо треба підкреслити творчі спрямування представників Асоціації художників Червоної України (АХЧУ, 1923 р.): Д.М. Дяченка і К.В. Мощенка, які використовували українське бароко у своїй проектній практиці.

Загалом використання національних традицій в українській архітектурі не припинялося протягом існування радянської влади, незважаючи на проголошення творчого методу соціалістичного реалізму. У радянські часи такі архітектори, як П.Ф. Альошин, В.М. Риков, В.К. Троценко, В.Г. Заболотний, М.І. Гречина, які входили до спільноти АРМУ, підтримували використання композиційних та конструктивних рис народної архітектури [104].

У подальшому сутність українського архітектурного стилю, що проявилася у творчості В.Г. Кричевського, П.Ф. Альошина, А.П. Максимова, Д.М. Дяченка, О.М. Вербицького та інших вплинула на проектну практику А.В. Добровольського.

Утвердження і початок реалізації першого п'ятирічного плану (1928–1932 рр.) поставили завдання у галузі архітектури і містобудування. В Україні 1928–1932 рр. відзначилися будівництвом промислових підприємств та ансамблів громадських споруд. У будівлях нових гідроелектростанцій відобразились технологічні, конструктивні та стилістичні досягнення архітекторів 1930-х рр. Одним з найяскравіших прикладів цього є Дніпровська гідроелектростанція (1927–1932 рр.; архітектори В.О. Веснін, М.Я. Коллі, Г.М. Орлов, С.Г. Андрієвський) [29].

Якщо в містобудуванні 1920-х рр. головну увагу було звернено на

створення нових промислових підприємств і житлових масивів на вільних територіях околиць, то у 1930-і рр. головним завданням стає реконструкція центральних частин міст [104].

Після того, як на червневому пленумі ЦК ВКП (б) 1931 р. було прийнято рішення щодо перебудови «радянської архітектури», почалася епоха «паперових проектів». У результаті такого втручання архітектори починають створювати проекти великих громадських будівель та споруд із перебільшеною увагою до декору, а саме: портики, ротонди і аркади, а в їх оформленні використовуються скульптури і рельєфи [108]. Академія архітектури СРСР, яку було створено у 1933 р., стає школою з використання форм класичної архітектурної спадщини [105].

Вплив теорії «дезурбанізму» значно вплинули на розвиток малоповерхового житлового будівництва в Україні протягом 1920–1930-х рр. Теоретичні розробки на підставі запропонованої М.О. Мілютіним лінійної потоково-функціональної схеми вплинули на розвиток міст України (соц. міста «Новий Харків», розроблено у 1929 р. кол. архіт. під кер. П.Ф. Альошина, Кривого Рогу – В.Г. Заболотний, Києва (Дарницький район) – архітектори М.В. Холостенко, П.Г. Юрченко) [13].

Розвиток стилістичних течій та напрямів в архітектурі УРСР у 1930–1940-і рр. був скоригований урядом, але орієнтований на досвід і кращі зразки національної та світової архітектури [128]. За визначенням Хан-Магомедова 1932–1936 рр. – це період постконструктивізму [194]. Архітектори у період постконструктивізму додавали до конструктивіських рішень декоративні елементи.

В Києві перехід від конструктивізму до постконструктивізму, в основному відзначився в архітектурі житлових будинків 1934–1939 рр. (Додаток Б. Табл.2.2.0).

Так, Й.Ю. Каракіс – вчитель та колега А.В. Добровольського працював з багатьма стилями від конструктивізму до ампіру, використовував в своїй

практиці і елементи українського бароко. У 1934 р. за проектом А.В. Добровольського та Й.Ю. Каракіса було побудовано житловий будинок на по вул. Рейтарський 3/2 в Києві [154].

Найбільш яскравими прикладами постконструктивіської житлової архітектури в Києві є: Будинок спеціалістів, арх. М.В. Холостенко, 1933–1934 рр., будинок інженерно-технічних робітників по вул. Дарвина, 5 арх. Г.М. Любченко, 1934–1935 рр., будинок по вул. Петлюри, 3, арх. О.О. Тацій, 1934 р., Будинок Облміліції (вул. Круглоуніверситетська 2) арх. П.Ф. Савич, 1934 р., будинок КВО (вул. Мазепи, 3-5) арх. Й.Ю. Каракіс, 1934–1940 рр., будинок НКВС (вул. Богомольца, 7\14), арх. Г.М. Любченко, А.П. Зінченко, 1934–1935 рр., будинок (вул. Антонова, 2 к.8) архіт. В.І. Жуков, М.М. Шулькевич, Г.П. Морозов, 1934 р., будинок по вул. Костельна, 10) арх. М.Г. Гречина, 1937 р. (Рис 2.1.2)

На початку 1930-х рр. однією з рис у пошуку образності в колі архітекторів київської школи було звернення до українського бароко, що значно вплинуло на вибір архітектурних форм А.В. Добровольським. Фасади житлових будинків в цей час прикрашалися декоративною пластикою, керамічними вставками. Архітектор О.О. Тацій в декорі житлового будинку на вул. Комінтерну (1932 р.) застосував схему українського народного орнаменту. Н.В. Холостенко в центральній частині Будинку спеціалістів (1935 р.) на Брест-Литовському проспекті (нині пр. Перемоги) – барельєфний фриз. [128]. Ці риси були притаманні і архітектурі інших міст України (Запоріжжя, Макіївка, Донецьк) [105].

У 1930-х рр. в Україні працювало багато випускників архітектурних ЗВО, серед яких такі видатні зодчі, як В.Г. Заболотний, І.І. Малоземов, О.О. Тацій, П.Г. Юрченко, А.Я. Штейнберг, Й.Ю. Каракіс. У тридцять років ними в Києві було побудовано житлові будинки, в архітектурі яких спостерігалися індивідуальність автора, стилізація, відмова від конструктивістських форм [10]. У Києві будинки розташовані по

вул. Пирогова (арх. Г.В. Шлаконєв, 1936 –1937), житловий будинок заводу «Більшовик», спроектований у 1940 р. А.В. Добровольським і Г.І. Копоровським під керівництвом М.В. Холостенка [39].

Такі архітектори, як О.В. Шусєв, Д.М. Дяченко, М.С. Коломієць та інші теж наголошували на доцільності звернення до українського бароко. У подальшому М.В. Холостенко, А.В. Добровольський, В.Д. Єлізаров, О.І. Малиновський, Б.І. Приймак, Є.О. Маринченко та інші продовжили втілювати національні форми у проектній практиці [219]. Роботою над національним напрямком в архітектурі з урахуванням сучасних форм продовжують займатися у 1930-х рр. П.Ф. Альошин, О.М. Вербицький [202].

Починаючи з 1935 р. в архітектурі набувають розвитку монументальні урядові та громадські споруди, а саме: Верховна Рада УРСР (арх. В.Г. Заболотний, Н.Б. Чмутіна, 1937–1939 рр.), будинок НКВС (тепер – Рада Міністрів України) (автори І.О. Фомін, П.В. Абросимов, 1935–1937 рр.) та ін.

Такі тенденції «вростання» нової архітектури у класику були характерними в 1930-і рр. і для низки інших європейських країн, потім вони проявилися у 1950-і рр. у США, а в 1970–1980-х рр. у багатьох країнах (постмодернізм). Проте вперше ці тенденції проявилися саме в нашій країні у 1930-і рр. [146] (Рис. 2.1.2.).

Роботи архітекторів київської архітектурної школи 1930–1940-х рр. демонструють, що зміна творчої спрямованості визначила нову хвилю звернення до світової та національної архітектурної спадщини, що було значним важелем у виборі А.В. Добровольським стилістичного та образного напрямку у практичному проектуванні. На початку практичної діяльності архітектор стикнувся з завданнями, що передбачали не тільки можливості застосування вже існуючих композиційних схем, а й вимогали від фахівця творчого підходу та глибоких знань. А.В. Добровольський впорався з цими завданнями, створивши яскраві архітектурні проекти, особливості яких розглянуті в наступних розділах.

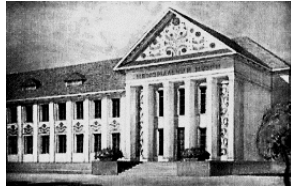

ПРЕДСТАВНИКИ		ПРИКЛАДИ РОБІТ	
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАПРЯМОК 1920-1930-РР.	<i>В.Кричевський О.Луштинський Д.Дяченко Й.Каракіс В.Троценко та інші.</i>	 <i>Проект музею Т.Г.Шевченка у Каневі, В.Г.Кричевський, 1920-1930 рр.</i>	 <i>Корпуси с.х. академії НУБП, Д.М. Дяченко 1925–1927 рр.</i>
КОНСТРУКТИВІЗМ 1920-1931 РР.	<i>Й.Каракіс О.Вербицький О.Дмитрієв П.Альошин І.Малозьомов Я.Мойсеєвич С.Серафімов М.Шехонін та інші</i>	 <i>ресторан Динамо, 1934 р., арх. Й.Ю. Каракіс, Київ,Петрівська алея, 3</i> <i>Залізничний вокзал в Києві 1927-1932 рр., О.М. Вербицький</i>	 <i>Будинок «Радянський лікар», арх. П.Ф. Альошин, 1928-1930 рр.</i> <i>Київ будинок на Межигірській, 2, М.О. Шехонін, 1929 р.</i>
ПОСТКОНСТРУКТИВІЗМ 1932-1936 РР.	<i>М. Холостенко Й. Ю. Каракіс П. Савич М. М. Шулькеви, Г. П. Морозов, М. Г. Гречина Г Любченко та інші</i>	 <i>Будинок КВО (Мазепи, 3- 5) Й.Ю.Каракіс, 1934-1940 рр.</i> <i>Будинок, вул. Костельна, 10, арх.М.Г. Гречина, 1937 р</i>	 <i>Будинок Фахівців арх. М. В. Холостенко, 1933-1934 рр.</i> <i>Будинок інженерно-технічних робітників (Дарвина, 5), Г. Любченко, 1934-1935 рр.</i>
НЕОКЛАСИКА 1937-1940 РР.	<i>Й.Каракіс Й.Лангбард І. Фомін В.Заболотний та інші</i>	 <i>Національний музей історії України в Києві, Й.Ю. Каракіс 1937-1939 рр.</i> <i>Театр у Донецьку; арх. Л.І.Котовський 1935-1940 рр.</i>	 <i>Раднарком УРСР у Києві., І.О. Фомін, П.В. Абрисімов 1935 р.</i> <i>Міністерство закордонних справ України, арх. Й. Лангбард, 1939 р.</i>

Рис 2.1.2. Стилiстичні напрями в доробку архiтекторiв УРСР
1920–1940-х рр.

2.2. Витоки становлення А.В. Добровольського, як зодчого

Як відомо, початок ХХ ст. був особливим етапом у розвитку світової культури у процесі активної взаємодії різних видів художньої творчості, коли народжувався абсолютно новий стиль. Значний внесок у період розвитку нових напрямів архітектури зробили і радянські зодчі. У цей час, як і за часи Ренесансу, був попит на митців, які успішно працювали в ряді галузей мистецтва і мали яскраво виражений таланти [194].

Творче становлення архітектора А.В. Добровольського відбувалося у складних умовах формування нових стилістичних напрямків, політичних вимог часу, змін матеріально-технологічного стану будівельної практики в Україні 1930–1940-х рр.

Слід окремо зупинитися на основних витоках архітектурної діяльності А.В. Добровольського, що пов'язані з вимогами часу до архітектури та містобудування, спадкоємністю київської архітектурної школи, особливостями архітектурної освіти.

Нові стилістичні течії – конструктивізм та функціоналізм, народно-стильові напрями, теоретичні позиції архітектурних організацій у 1920–1930-ті рр. мали вплив на вибір образного стилістичного рішення у практиці наступного покоління архітекторів, до якого належав А.В. Добровольський.

Навчався А.В. Добровольський у видатних майстрів архітектури О.М. Вербицького, М.Я. Данілевського, В.Г. Кричевського та ін. Приклад таких майстрів, як Й.Ю. Каракіс, М.В. Холостенко, П.Ф. Альошин, О.М. Вербицький, Д.М. Дяченко та інших, став основним поштовхом для оволодіння академічною спадщиною у творчості, а досвід сучасників і співавторів багатьох проектів та творчий потенціал самого А.В. Добровольського зіграли значну роль в його реалізації у різних аспектах [82].

Архітектурна освіта у післяреволюційний період сприяла розвитку нових теоретичних та практичних явищ в архітектурі УРСР. У

дореволюційний період в Україні існували лише архітектурні училища в Києві та Харкові. У грудні 1917 р. була заснована Українська академія мистецтв.

У подальшому в Одесі створено Південну філію Лівого фронту мистецтв. Одеське співтовариство архітекторів продовжувало наслідування форм українського бароко. У 1920 р. сформовано Вільні Державні художні майстерні, що об'єдналися з Вищими художньо-технічними майстернями (ВХУТЕМАС) і стали новим форматом навчального закладу, в якому велася полеміка про напрямки розвитку архітектури. У 1926 р. ВХУТЕМАС було перетворено на Вищий художньо-технічний інститут (ВХУТЕІН), він став осередком авангардного мистецтва та архітектури [194].

Сучасна Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури стала наступницею Української національної академії мистецтва, заснованої у грудні 1917 р. У 1922 р. Академія була реорганізована в Інститут пластичних мистецтв, який у 1924 р. об'єднано з Українським архітектурним інститутом, на базі чого засновано Київський художній інститут (з кінця 1930-х років Київський державний художній інститут), нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. У КХІ був яскравий викладацький колектив: академіки Д.А. Граве, К.К. Сімінський, практику вів Ю.Д. Соколов, курс «Частини будівель» читав Н.А. Даміловський, геодезію – П.П. Хаустов, історію архітектури – І.В. Моргілевський, історію мистецтв – С. Гіляров, «Інтер'єр житлових і громадських будівель» – В.Г. Кричевський. Архітектурне проєктування викладали П.Ф. Альошин, О.М. Вербицький і В.Н. Риков. Малюнок вів В.А. Фельдман, формально-технічну дисципліну (ФОРТЕХ) – В.Е. Татлін (автор пам'ятника III Інтернаціоналу) [194].

Архітектурний факультет інституту підтримував тісні творчі зв'язки з ВХУТЕМАС, пізніше ВХУТЕІН. В інституті викладали такі видатні майстри, як О.М. Вербицький, П.Ф. Альошин, В.Г. Кричевський, І.В. Моргілевський, В.Н. Риков та інші. То був час, коли такі викладачі, як П.Ф. Альошин, В.М. Риков, О.М. Вербицький разом зі студентами проводили творчі пошуки, оскільки стара архітектурна спадщина вже не відповідала новим ідеям [194].

Згодом, у 1930 р. на основі факультету Київського художнього інституту (КХІ) та комунального відділення інженерно-будівельного факультету Київського Політехнічного інституту організовано архітектурний факультет Київського будівельного інституту (КБІ) [89;108].

З художнього інституту до Київського будівельного інституту (КБІ) було переведено 220 студентів та 15 педагогів (О.М. Вербицький, С.Я. Грабовський, В.Г. Заболотний, Й.Ю. Каракіс, В.Г. Кричевський, П.Г. Юрченко, Л.П. Юровський та ін.). Кафедру архітектурного проектування будівель і споруд в різні роки очолювали професори В.Н. Риков (1930–1931рр.), О.М. Вербицький (1932–1933 рр.), кандидат архітектури, доцент П.Г. Юрченко (1933–1949 рр.), професор Я.А. Штейнберг (1949–1950 рр., 1952–1956 рр.) та ін. [194].

Як випускник архітектурного факультету Київського будівельного інституту, А.В. Добровольський пройшов школу талановитого педагога і видатного майстра архітектури О.М. Вербицького (1875–1958 рр.).

Твори О.М. Вербицького мають ознаки історизму, але в деяких випадках інтерпретують модерн (проект фасаду міського банку, 1901 р.). Кращими його роботами цього напрямку були товарна станція в Києві, вокзал у Ковелі, житлові будинки на вул. Рейтерській та ін. [202]. Архітектор був прихильником облицьовувальної кераміки. Вперше такою плиткою було оздоблено фасад житлового будинку по вулиці Чкалова (нині Олесья Гончара) (1911 р.) [221], намагався досягати класичної гармонії новими, сучасними засобами і завжди дотримувався думки, що поряд з функціональними завданнями в архітектурі величезну роль відіграють рівень будівельної техніки, матеріали і конструкції [154].

Для архітектора О.М. Вербицького, характерний дещо сухуватий, але своєрідний виразний стиль, на думку С.К. Кілессо та С. Кохан, у традиціях «віденського модерну» [131]. Учень В.Н. Рикова, П.Ф. Альошина, О.М. Вербицького –Й. Ю. Каракіс, в подальшому став наставником і колегою А.В. Добровольського [219].

Навчаючись у Й.Ю. Каракіса, А.В. Добровольський в подальшій своїй творчості починаючи з 1960-х рр. впроваджував синтез мистецтв: монументальні мозаїчні панно стали одним із засобів художньої виразності архітектурного простору тогочасних об'єктів обох архітекторів.

Треба особливо відзначити вплив на становлення творчих уподобань А.В. Добровольського «українського бароко», традиційні форми якого широко використовувалися ним у практиці проектування в період студентства. Наставник А.В. Добровольського архітектор Д.М. Дяченко був ідеологом «українського небароко». Так творчість Д.М. Дяченка надихнула А.В. Добровольського на використання барокових форм.

Розглядаючи історію розвитку української архітектури, можна стверджувати, що використання народної архітектури та національних традицій було особливістю української архітектури протягом всієї історії. Це підтверджується багатьма роботами українських зодчих. Так, вчителі та колеги А.В. Добровольського зверталися до форм «українського бароко» та модерну ще в дорадянський період, що свідчить про стилістичну спадкоємність київської архітектурної школи.

П.Ф. Альошин був засновником і професором Київських архітектурного та художнього інститутів і впроваджував методи класичної архітектурної школи, використання форм модерну і конструктивізму [222], ідеї модерну проявилися в будівлі Торгового дому в Петербурзі (1907–1909 рр.). У 1914 р. П.Ф. Альошин будує на Софіївській площі багатоповерховий житловий будинок, вирішення фасадів якого пов'язане з бароковою дзвіницею Софіївського собору [202].

Д.М. Дяченко ще у 1910 р. у формах українського модерну спроектував музей для Кам'янця-Подільського. У Лубнах на Полтавщині збудували лікарню за його проектом (1914–1915 рр.), яка має ознаки народної архітектури: скошені вікна, ганки, орнаментику [10].

М.В. Холостенко досліджував традиції українського зодчества, займався охороною та реставрацією пам'яток архітектури Києва, Чернігова,

Путивля, Новгорода-Сіверського. Робота з М. В. Холостенка надихнула А.В. Добровольського на вивчення давньоруської та народної української архітектури [61].

Форми українського модерну присутні у творах А.В. Добровольського, як і у творах його вчителів.

Роботи киян П.Ф. Альошина і В.М. Рикова, в яких простежується рух від модерну через раціоналістичні його форми до конструктивізму 1920-х рр., можна розглядати як методологічне підґрунтя для архітектурної практики А.В. Добровольського.

Слід зазначити, що архітектурні рішення А.В. Добровольського певною мірою співзвучні рисам проектів архітекторів львівської школи.

Як відомо, засновником цієї школи був І.І. Левинський (1851–1919 рр.), який створив у Львові архітектурно-будівну контору і майстерню з художньої майоліки. Під його керівництвом побудовано Бурсу Української Педагогічної Спільноти (1908 р.), де використано високі чотирихилі дахи, башти із шатровим покриттям і мотиви народної орнаментики. Використання нових форм, фактур і прийомів у різних матеріалах: метали, дереві, камені, бетоні, склі, кераміці – синтез мистецтв, характерний для модерну взагалі і львівської школи особливо [219].

Загалом, у творах архітекторів, які працювали у неоукраїнському напрямі було декілька загальних характерних рис, які простежуються і в творчості А.В. Добровольського: акцентування головного входу, декоративне вирішення, розписи, поліхромність. Майстер творчо використовував окремі елементи та композиційні деталі вищезначених напрямків. Це відображено в конкурсних проектах сільського дитячого садка, дитячих ясел, індивідуальних житлових будинків, а також клубу с. Леськи на Черкащині (1939–1941 рр.).

У цих будівлях автор вдало застосував традиційні в народному будівництві великі виноси покрівлі на дерев'яних консолях, вільне розміщення вікон, різьблення, орнаментальний розпис у композиції цегляних оштукатурених, вкритих черепицею будівлях [156] (Рис. 2.2.1).

Таким чином, важливим чинником, що вплинув на становлення творчого кредо архітектора, була стилістична спадковість, яка відстежується у взаємодії архітектурних шкіл і течій в Україні.

На початку проектної діяльності на А.В. Добровольського деякою мірою вплинула творчість яскравих представників російського авангарду 1920-х рр. також, як і представників класичного напрямку радянського періоду. На перших проектах архітектора, за матеріалами його автобіографії [61], позначились роботи Ф.Л. Райта, І.О. Фоміна, І.О. Голосова.

Це не випадково, тому що початок проектної діяльності архітектора (1934 р.) співпадає з тим, що Київ стає столицею України, до якої приїзжає багато досвідчених майстрів архітекторів: С.В. Григор'єв, Й.Г. Лангбард, І.О. Фомін та ін. [7].

А.В. Добровольський також підкреслював вплив на його творчість у довоєнний період видатного московського архітектора Г.П. Гольца, конкурсний проект реконструкції Хрещатика якого (виконаний у техніці офорту), справив на журі та громадськість велике враження. Сам Г.П. Гольц вважав цю роботу однією з найкращих через те, що в ній вдалося передати відчуття історичного центру Києва.

Передвоєнна робота над конкурсним проектом готелю «Софія» А.В. Добровольського з Г.П. Гольцем вдосконалила творчі пошуки майстра у зверненні до історичних ремінісценцій [45].

О.В. Власов використовував елементи класичної архітектури із застосуванням нових будівельних матеріалів та конструкцій. У повоєнні роки робота з О.В. Власовим (голов. арх. Києва у 1944–1950 рр.) над розплануванням та забудовою повоєнного Києва, за словами А.В. Добровольського, збагатила його творчий досвід і професійні знання [61].

Творчі експерименти архітекторів І.О. Фоміна, В.Г. Заболотного, О.В. Власова та інших видатних архітекторів, які працювали на той час в Києві, визначили подальшу прихильність архітектора до творчої інтерпретації історичної спадщини.

Колеги, з якими співпрацював у подальшому А.В. Добровольський – М.В. Холостенко, О.В. Власов, Я.А. Штейнберг, Б.І. Приймак, М.Т. Катернога, Н.Б. Чмутина та інші, визначні київські зодчі, – поділяли творчі стремління архітектора [61].

На підставі розглянутого матеріалу можна стверджувати, що зовнішні чинники, які вплинули на творче становлення А.В. Добровольського, наступні: завдання, що було поставлено перед архітекторами урядом; особливості архітектурної освіти; стилістичні напрями в архітектурі України 1930–1940-х рр., (конструктивізм, історизм, національні течії, українське бароко та модерн); регіональні архітектурні школи (Київська, Львівська) та ін. (Рис. .2.2.2).

Беручи до уваги розглянуті вище аналоги і джерела, з яких А.В. Добровольський черпав мотивацію до власної діяльності, слід конкретизувати магістральні напрями у проектній практиці архітектора в різні періоди його творчості.

Аналіз соціокультурних умов, стилістичних течій та технологічного ступеня розвитку української архітектури радянського періоду, відносно визначених у першому підрозділі питань, детально надано в наступних підрозділах.

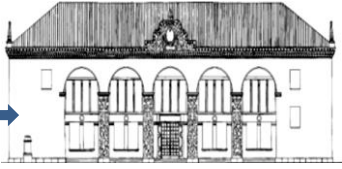

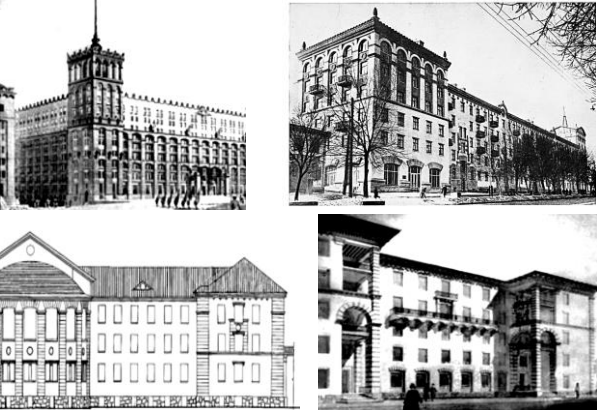
Стилістичні особливості робіт майстрів київської архітектурної школи	Стилістичні особливості робіт А. В.Добровольського
<p>УАМ Модерн <i>П. Ф. Альошин, О. М. Вербицький, В. М. Риков</i> Необароко</p> <p><i>Д. М. Дяченко</i></p>	
<p>Українське народне зодчество</p> <p><i>М. В. Холостенко</i></p>	
<p>Історизм, Постконструктивізм</p> <p><i>Й. Ю Каракіс</i></p>	
<p>Неоренесанс, Неокласика</p> <p><i>Г. П. Гольц О. В. Власов, І. О. Фомін, та ін.</i></p>	

Рис. 2.2.1 Ознаки впливу майстрів київської архітектурної школи на проектні рішення А. В. Добровольського

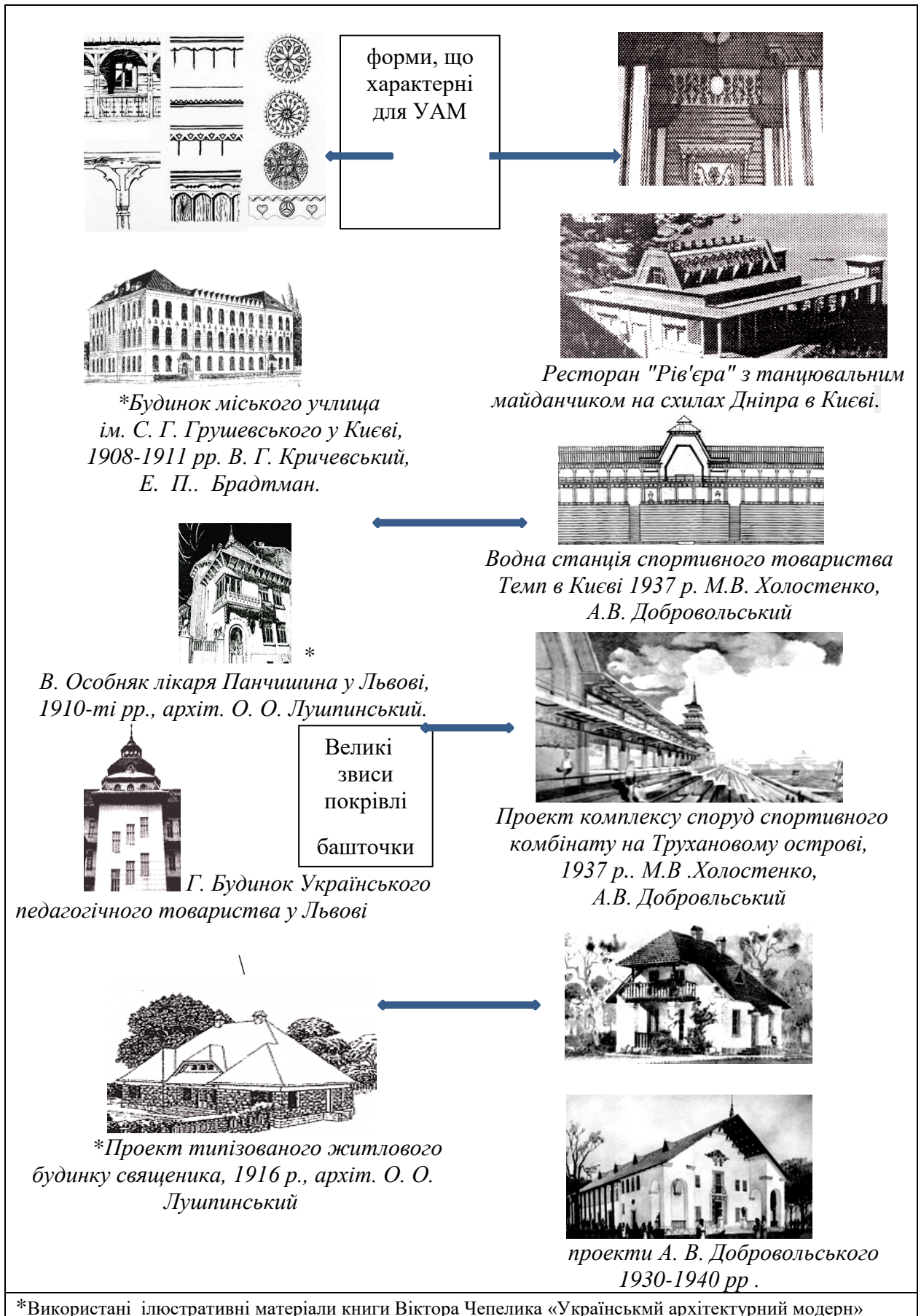

Рис. 2.2.2. Морфологічне порівняння об'єктів в УАМ з роботами А. В. Добровольського

2.3. Початок творчого шляху А.В. Добровольського 1934–1944 рр.

У довоєнний період визначаються основні професійні та стилістичні пріоритети архітектора А.В. Добровольського. Це, насамперед, використання знакових форм національної української архітектури.

У 1934 р. в Академії архітектури СРСР створено спеціальний науковий центр для розробки проблем сільського зодчества – «Кабінет сільськогосподарської архітектури» [104].

У світлі цих завдань в архітектурному житті А.В. Добровольський бере участь у конкурсному проектуванні житлових будинків для села і громадських споруд, які отримують перші та другі премії на Республіканських і Всесоюзних конкурсах. Так, у 1938 р. архітектор виконує чотири проекти індивідуальних житлових будинків: будинок письменника в с. Городище (1938 р.), трикімнатний будинок (конкурсний проект, 1938 р., друга премія) трикімнатний будинок (конкурсний проект, друга премія) індивідуальний двокімнатний будинок (конкурсний проект, 1938 р., друга премія) [61].

Загалом за 1934–1944 рр. А.В. Добровольським було запроектовано чотирнадцять житлових будинків, два ресторани, (з яких побудовано один), три інтер'єри, два клуби, а також дві будівлі культурного та спортивного призначення, п'ять адміністративних архітектурних об'єктів, п'ять індивідуальних будинків та конкурсні проекти житлових будинків, шість конкурсних проектів громадських будівель тощо.

Архітектурними рисами перших житлових будинків довоєнного періоду, створених А.В. Добровольським у 1934–1944 рр., є чітка планувальна основа, рішення композиції фасадів з включенням елементів як класики так і пізнього Ренесансу, використання декоративних елементів в оздобленні. У рішенні стін майстер використовує відкриту червону і силікатну цеглу, всупереч прийнятій традиції штукатурити стіни [137].

У 1930-і рр. починається реконструкція вулиці Рейтарської в Києві, яка мала велику історичну передісторію забудови і була однією з важливих

пам'яток історії та культури Києва XIX–XX ст. Під керівництвом Й.Ю. Каракіса А.В. Добровольський виконує проєкт житлового будинку по вул. Рейтарській, 3/2 (1935 р.) (Рис 2.3.1) (на жаль, первісний архітектурний задум не зберігся у зв'язку з надбудовою п'ятого поверху у 1967 році) [83].

Поряд з архітектурним рішенням А.В. Добровольський розробив конструктивні та сантехнічні елементи, і таке детальне опрацювання комунікаційного простору дало можливість ввести необхідні для зручності мешканців зміни у подальших проєктних розробках.

За проєктом будівля мала характерний карниз, але ще без звису покрівлі. Цей будинок дуже органічно вписався в історичне середовище вулиці. За плануванням будинок Г-подібний, двосекційний. Конструктивною основою є повздовжні стіни з перекриттям на дерев'яних балках, сходи з бетонних елементів. На кожному поверсі по три квартири. П'ятикімнатна квартира (торцева секція) має чорний хід, характерний для прибуткових дореволюційних будинків. Від конструктивізму тут запозичено вертикалі декорованих з горизонтальними збірними залізобетонними накладними планками вікон, що освітлюють сходи, а залізобетонні піддашшя над вхідною частиною створюють горизонтальні смуги у простінках між майже квадратними вікнами. Плаский класицистичний руст розташовано над першим поверхом, вінцевий карниз має вишукану форму, маленькі колонки – у балконах-лоджіях, що прилягають до наріжної частини. Всі елементи були творчо осмислені архітектором, який на початку своєї діяльності вже виявив увагу до пластичних архітектурних деталей (майстерно окреслений карниз, смуга слухових віконць, лоджії тощо). Спрощені конструктивістські форми будинку збагачено стилізованими елементами класики, що було характерним для архітектури України середини 1930-х рр. А.В. Добровольський знайшов нове образне рішення, яке поєднувало конструктивістську чистоту об'ємно-просторового рішення з детальною виразністю. Цей будинок став пам'яткою архітектури [94].

Раціональне і ергономічне планувальне рішення, цегляні стіни без штукатурки з лаконічним включенням декоративних елементів – такі риси притаманні першим житловим будівлям, розробленим архітектором у передвоєнні роки, а саме проекти: тонкосуконного комбінату в Дарниці (разом з арх. М.В. Холостенко, 1938 р.), будинку заводу «Більшовик» на 42 квартири (А.В. Добровольський, М.В. Холостенко, Г.П. Копоровський, А.Я. Косенко, 1940 р), житлового будинку на вул. Горького, нині Антоновича (1940 р.) та ін.

Характерно, що у проектах 1930-х рр. А.В. Добровольський дуже коректно підтримує загальну тенденцію звернення до історичних форм. Наприклад, у 1938 р. архітектор проектує корпус гуртожитку тонкосуконного комбінату в м. Києві (Дарниця), у композиційному рішенні фасаду якого в бокових крилах використано руст, який візуально закріплює наріжники, що як прийом, використовували у зрілому Ренесансі (Рис. 2.3.1).

У 1937 р. архітектурно-розпланувальна майстерня міськради затвердила проект забудови нового ботанічного саду на Звіринці у Києві. Одним з архітектурних об'єктів саду повинна була стати видова башта-ресторан на центральній алеї парку (арх. А.В. Добровольський) [20].

Композиційне поділення основного об'єму на три яруси наслідує класичний прийом петербурзької архітектурної школи (Ростральна колона у Санкт-Петербурзі). Перший поверх – з натурального природного каменя і трифорієм у другому рівні. Композиційно ця сорокаметрова башта-ресторан нагадує ратушу – прямокутну в плані з двоповерховим залом засідань і дозорною баштою з балконом. Проект не було реалізовано, але в цьому спостерігається прагнення архітектора повною мірою виявляти композиційне рішення споруд завдяки використанню натурального будівельного матеріалу та творчого тлумачення історичних архітектурних форм. (Рис. 2.3.1).

На звітно-творчій виставці архітекторів Києва (1940 р.) А.В. Добровольським представлено проект архітектурного оформлення мосту через Дніпро у класичному стилі, також проект музичної мушлі заводського стадіону, який було вирішено із застосуванням елементів народної

архітектури [192]. Креслення цих розробок не збереглися.

Наприкінці 1930 – на початку 1940-х рр. архітектор займається також розробками надбудов житлових будинків по вул. Прорізній (співавтор– арх. Г.П. Копоровський, 1939 р.), на Хрещатику, 16–17 (співавтор – арх. П.Ф. Альошин, 1940 р.), на Червоноармійській, 160, нині Велика Васильківська, 126 (співавтор – арх. В. О. Осьмак, 1941 р.) [61].

Будинок на Великій Васильківській, 126 до реконструкції достатньо лаконічний конструктивістський образ. У результаті реконструкції був добудований ще один поверх, лінійно змінено центральне завершення фасаду. Проект створювався під час роботи А.В. Добровольського в «Київміськпроекті». Завершення центральної частини будинку – фронтон за абрисом – виконано у барокових формах (Рис.2.3.1, г).

Треба підкреслити, що на образне рішення даної реконструкції вплинула робота архітектора в майстерні М.В. Холостенка, яка займалася вивченням національного зодчества України [83].

Слід зазначити що, не всі проекти, а тим більше креслення авторства А.В. Добровольського, збереглися донині, а деякі з плином часу зазнали змін. До таких можна віднести розробки інтер'єру дитячих театрів «ТЮЗ» та «Роте Фане» (1935 р.), комплексу споруд водно-спортивного комбінату на Трухановому острові; проект їдальні заводу, оркестрової «мушлі» в парку (1940 р.) та входу на стадіон у м. Києві (1940 р.).

Проектів цих будівель та споруд у доступних фондах київських архівів та особистих фондах родини Добровольських не виявлено. Однак, проект ресторану «Рив'єра» зберігся в особистому фонді Н. Б. Чмутіної та згодом був опублікований. У споруді ресторану «Рив'єра» спостерігається пластика дахів, трапеційні портали, різьблення в оформленні дверей [162].

Збереглися також фотографії цієї споруди, однак під час Другої світової війни будівлю, як і частину значних архітектурних споруд Києва, було знищено. Техніко-експертною радою Київського міськвиконкому від 25.05.1946 р. було прийнято рішення про відбудову ресторану «Рив'єра» (арх.

М. Пінчук), але некапітальну споруду в 1970-х рр. було знесено у зв'язку з аварійним станом. Як зазначив В.В. Чепелик, дерев'яна будівля цього ресторану була вирішена в традиціях народної архітектури [202] (Рис. 2.3.2).

Об'єкти громадського призначення, розроблені архітектором у довоєнний період, найбільшою мірою втілили характерні риси народної архітектури та УАМ [202].

Довоєнні громадські будівлі і споруди за авторством А.В. Добровольського мають яскраво виражену образність. Характерні деталі народної архітектури, а саме великий звис покрівлі з відкритими дерев'яними конструкціями консолей, оздоблення різьбленням, забарвлення окремих декоративних елементів, мальовнича композиція будівлі, стіни з вільною композицією прорізів та інші були задіяні у багатьох проектних розробках і конкурсних проектах довоєнного періоду. Ці композиційні впровадження можна побачити в конкурсних проектах сільського дитячого садка, дитячих ясел, індивідуальних житлових будинків, а також клубу с. Леськи на Черкащині 1939–1941 рр. [156].

Як вже зазначалося, до них належать також розробка комплексу споруд водно-спортивного комбінату на Трухановому острові, водної станції спорттовариства «Темп», літній ресторан «Рив'єра» на схилах Дніпра у Києві (Рис. 2.3.2).

За В.В. Чепеликом, УАМ – один з українських архітектурних стилів – розвивався на теренах України протягом 1903–1941 рр. Засадами УАМ є народні традиції хатнього і церковного будівництва і досягнення української професійної архітектури, перш за все, барокової, а також європейського модерну. Ознаками цього стилю є проста чотирикутна, Г, П або Ш-подібна об'ємна композиція будівлі; складна пластика дахів (дво- та чотисхилі, з крутим схилом, зі зламами, напівфронтами, горищними вікнами). Башти на дахах зі шпилями. Вікна прямокутні, шестикутні трапеційні, аркові з напівциркульними чи лучковими еліптичними перемичками. Портали прямокутні або трапеційні з дашками на колонах. Колони круглі, гранчасті,

кручені, химерної форми. Декоративні прикраси на фасадах мають вигляд керамічних вставок з кольоровими орнаментами. Серед декоративних форм – розетки, трикутні вставки, фризи, кольорові смуги, ритмізовані вкраплення у вигляді окремих плиток, різьблення в оформленні дверей, вікон, підстрішних кронштейнів, коників, балконів або галерей [37, 202].

Окремі вище перераховані ознаки спостерігаються і в роботах А.В. Добровольського, а саме у проекті водно-спортивного комплексу на Дніпрі, ресторані «Рив'єра» (Рис. 2.3.2).

У проекті водно-спортивного комплексу на Дніпрі у Києві повністю розкрилося кредо молодого архітектора – творити, спираючись на досягнення української народної архітектури. На жаль, цей проект не був втілений у життя, як і багато інших [157].

Саме в образах башт водно-спортивного комбінату на Трухановому острові можна побачити пластичні дахи над трибунами, башти зі шпильями, що характерні для УАМ. За планом безперерійну переправу у проекті забезпечували два річкових вокзали. Особливістю цього архітектурного об'єкта було творче використання таких елементів народної архітектури, як бані, шпилі, різьблений орнамент. За будівельний матеріал пропонувалося дерево, для чого було вивчено багато пам'яток дерев'яного зодчества України, їх конструктивні особливості (Рис. 2.3.2).

Особливість об'ємно-просторової композиції комплексу, за словами автора, визначається у розташуванні, яке добре проглядалося з високого правого берега Дніпра. Домінантою комплексу мав стати яхт-клуб з вежею заввишки 38 м, який розраховували також для зимового застосування як центру змагань на лижах і буерах на замерзлій затоці. Територію острова, прилеглу до затоки, призначали під спортивні майданчики, кафе, ресторани, буфети, з'єднані між собою зеленими алеями [61].

У проектах житлових будинків для села, громадських споруді будівель, конкурсних проектах дитячого садка на 40 місць і ясел на 25 місць, клубу на 300 місць, амбулаторії, Управління доріг у м. Луганську А.В. Добровольський

вдало використав місцеві матеріали, цеглу від старих розібраних будинків і дерево, що визначило вирішення інтер'єру (штукатурка), дерев'яні стелі з розписом казеїновими фарбами. Присутні елементи народної архітектури України: білий тон стін з вільною композицією прорізів, великий звис покрівлі з відкритими дерев'яними конструкціями, забарвлення окремих елементів, мальовнича композиція.

Тинькування зовнішніх і внутрішніх стін автор запропонував вимушено у проекті клубу в с. Леськи Черкаської області (розпочато 1940 р.), у зв'язку з тим, що при будівництві клубу використовувалася цегла від розбирання старих будівель [23].

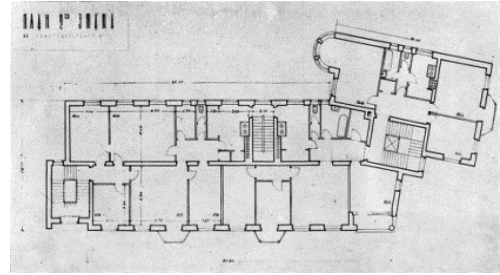
Будівля має центричне об'ємно-просторе рішення. За пропорціями деталі бічних фасадів мають класичні пропорції. Бічні входи підкреслено галереями. Будівля має великий двоскатний дах. Над вікном головного входу розміщено декор, який наслідує солярні знаки українського народного розпису. У композиційному розміщенні віконних отворів та дверей простежується звернення до італійського Ренесансу. В образному рішенні споруди використано принцип синтезу мистецтв (Рис. 2.3.3, б).

Форми розвинутого Ренесансу ми бачимо у конкурсному проекті готелю на 500 місць на Софійській площі у Києві (нині Богдана Хмельницького), який передбачав вирішення ансамблю всієї площі (спільно з архітекторами М.В. Холостенко, О.М. Смиком, Г.А. Благодатним, М.А. Шехоніним за консультації Г.П. Гольця) [23] (Рис. 2.3.1, б).

Таким чином, під впливом провідних напрямків в архітектурі 1930–1940-х рр., а також завдяки вчителям та колегам, що продовжили в своїй творчості використання форм українського бароко та модерну, української народної архітектури, А.В. Добровольським у період творчого становлення був сформований авторський підхід до проектування, який базувався на творчій інтропритації широкого спектру форм світової та української архітектури на підставі нових конструктивних та функційних схем, що відповідало вимогам часу.

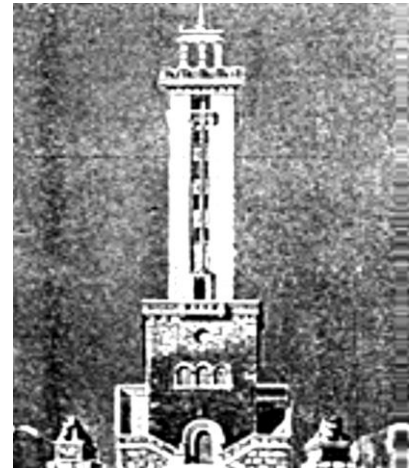
А. Житловий будинок
по вул. Рейтарський 3/2
А. В. Добровольський Й.Ю. Каракіс, 1935 р.

План будинку по Рейтарський 3/2.

Б. Проект готелю на 500 номерів на
Софійській площі в Києві (М.В.Холостенко,
А. В. Добровольський, Г.А.Благодатний,
О. М. Смик, 1940 р.)

В. Проект бапти-ресторану на
центральной алеї Ботаничного саду на
Звіринці А. В. Добровольський 1937 р.

Г. Реконструкція житлового будинку в Києві
на Червоноармійській 160, нині 126 (1941 р.)
А. В. Добровольський, В. О. Осмак

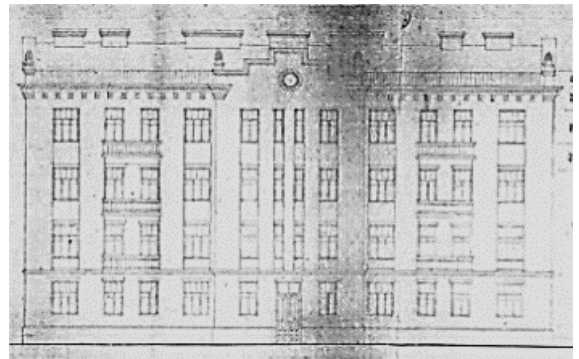
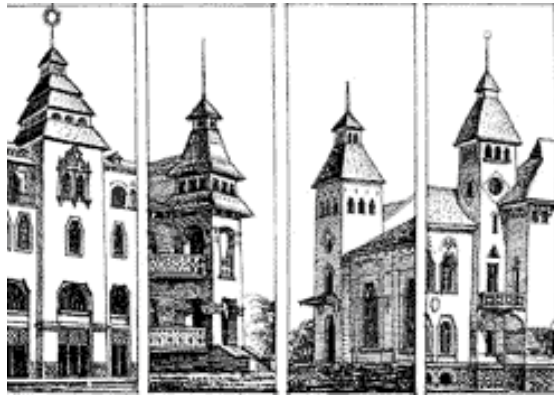

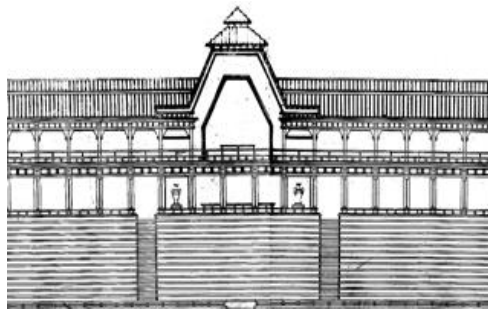
Рис. 2.3.1. Проекти А. В. Добровольського 1935–1941-х рр., виконані в авторських колективах та індивідуально

Історичні прототипи (УАМ)

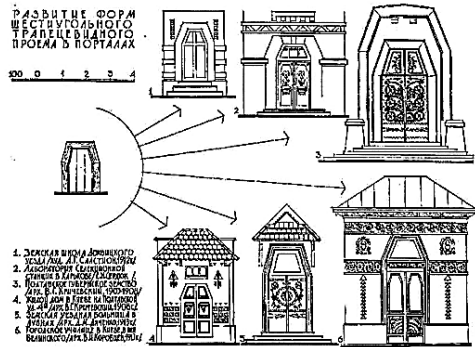

Бапти з наметовими верхами: →

1. Будинок Хреннікова в Катеринославі.
2. Лабораторний корпус селекційної станції в Харкові.
3. Будинок електричної станції в Ніжині.
4. Будинок Полтавського губерського земства.

2. Водна станція спортивного товариства Темп в Києві 1937р.
М.В.Холостенко, А.В.Добровольський
(Трапеційний фронтон)

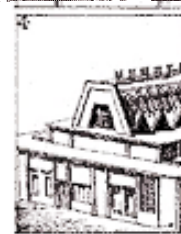
Проекти А.В.Добровольського

Проект комплексу споруд водо-спортивного комбінату на Трухановому острові 1937 рік. М.В.Холостенко, А.В. Добровольський

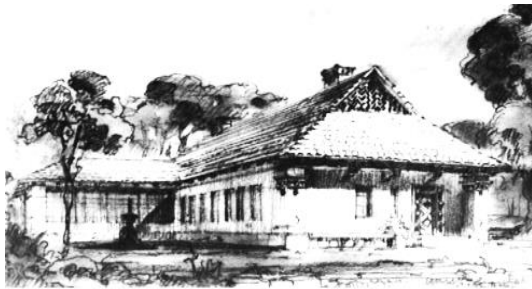
Ресторан «Рів'єра» на схилах Дніпра /1937/ А.В.Добровольський, Н.Чмутіна

Трапеційні шипці і фронтони ресторану «Рів'єра» в Києві

* Використано ілюстративні матеріали книги Віктора Чепелика «Український архітектурний модерн».

Рис. 2.3.2. Ознаки УАМ в історичних прототипах та роботах А. В. Добровольського

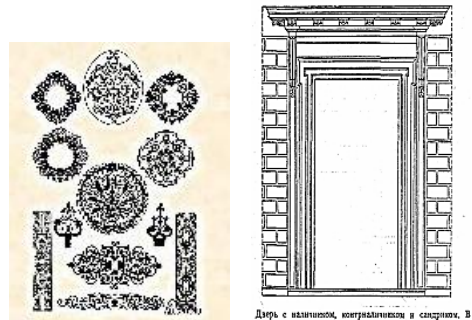
А. Конкурсний проект ясел на 25 дітей (Друга премія) А. В. Добровольський М. В. Холостенко 1936-1939 рік

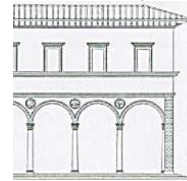
Традиційне житло. Центральноукраїнський правобережний тип, східноподільський підтип

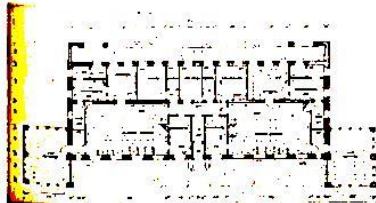
Б. Клуб на 400 місць в с. Леськи А. В. Добровольський 1937–1938 рр.

Ренесансна основа дверних отворів Клубу на 400 місць в с. Леськи

тема аркади, які характерні для Ренесансу

Конкурсний проект дитячої школи на 40 дітей 1938 с. Глибочий Фасад и план

Традиційне житло. Південноукраїнський тип,

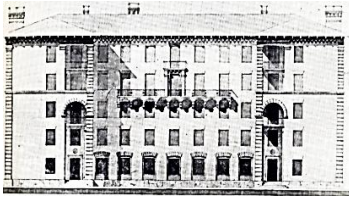

В. Конкурсний проект дитячого садка А. В. Добровольський, М. В. Холостенко 1939 р.

Рис. 2.3.3. Національна складова в проектах громадських будинків для села за авторством А. В. Добровольського

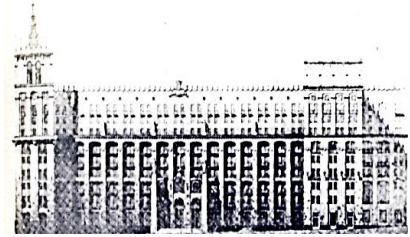
Звернення до форм пізнього Ренесансу

Гуртожиток тонкосуконного комбінату (проект)
А. В. Добровольський 1940 р.

Проект бані-ресторану на на Звіринці
А. В. Добровольський
1937 р.

Проект готелю на 500 номерів на Софійській площі в Києві (М. В. Холостенко, А. В. Добровольський, Г. А. Благодатний, О. М. Смик, 1940 р.)

Робота з постконструктивістськими формами

Реконструкція житлового будинку в Києві на Червоноармійській 160, нині 126 (1941 р.) А. В. Добровольський, В. О. Осмак

Житловий будинок по вул. Рейтарський 3/2
А. В. Добровольський Й. Ю. Каракіс, 1935 р.

Форми народної архітектури

Індивідуальний будинок
А. В. Добровольський
1940 р.

Саманний житловий будинок,
А. В. Добровольський
1945 р.,

Клуб на 400 місць в с. Леськи
А. В. Добровольський
1937–1938 рр.

Індивідуальний житловий будинок
А. В. Добровольський,
1941 р.

Конкурсний проект дитячого садка
А. В. Добровольський,
М. В. Холостенко 1939 р.

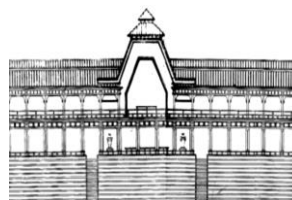

Конкурсний проект ясел на 25 дітей (Друга премія) А. В. Добровольський М. В. Холостенко 1936-1939 .

Звернення до українського архітектурного модерну

Проект водо-спортивного комбінату на Трухановому острові
М. В. Холостенко,
А. В. Добровольський
1937 р.

Водна станція Темп в Києві
1937 р. М. В. Холостенко,
А. В. Добровольський

Ресторан «Рів'єра» на схилах Дніпра в Києві,
А. В. Добровольський,
Н. Б. Чмутіна 1937 р.

Рис 2.3.4. Стилiстичні особливості творчості А. В. Добровольського 1934–1944 рр.

Висновки до розділу 2

1. Визначено, що основними чинниками, які вплинули на проектну діяльність архітектора у 1934–1944 рр., були соціо-політичні умови, що визначили замовлення в галузі архітектури; до другої групи належать особливості архітектурної освіти а саме: нові методи викладання, освоєння досвіду провідних архітектурних шкіл - ВХУТЕМАС та ін., орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової практики, участь студентів у професійних виставках та конкурсах; стилістичні течії а саме українське бароко та модерн, звернення до форм української народної архітектури, діяльність регіональних шкіл та творчих об'єднань. Третю групу складають матеріально-технічні умови будівництва.

2. З'ясовано, що на формування творчих ідей архітектора у 1934–1944 рр. вплинули сучасники майстри Київської архітектурної школи. Такими впливами можна вважати часткове звернення до конструктивізму (Й.Ю. Каракіс), використання елементів народної архітектури (М.В. Холостенко), українського модерну. (Д.М. Дяченко), використання нових будівельних матеріалів та синтез мистецтв (П.Ф. Альошин), відкрита цегла, детальне вирішенням фасадів, майолікові вставки, керамічні панно, тинькування, ліпні орнаменти (О.М. Вербицький).

3. Підраховано, що з 1934 до 1944 р. архітектор взяв участь у проектуванні дванадцяти житлових будинків та надбудові п'яти житлових будинків у м. Києві, у конкурсному проектуванні житлових та громадських будинків для села, виконав проекти трьох інтер'єрів. Більшість проектів, виконаних А.В. Добровольським у передвоєнні роки, припадає на житлові будинки та конкурсні роботи.

4. Виявлено наступні композиційні та конструктивні особливості перших житлових будівель довоєнного періоду за авторством А.В. Добровольського: екологічне та ергономічне вирішення, цегляні стіни без штукатурки з лаконічним включенням декоративних елементів. У

проектах малоповерхових будинків для села наявні ознаки національної архітектури. Композиційні особливості постконструктивізму з класичними елементами знайшли місце в рішенні проекту житлового будинку по вул. Рейтарській у Києві.

У художньо-композиційному рішенні більшості громадських споруд довоєнного періоду відмічено використання елементів народної архітектури та УАМ (бань, шпилів, різьбленого орнаменту, трапецієподібних порталів).

Три проекти архітектурних об'єктів громадського призначення виконані в неоренесансних формах. Неокласичні форми відмічені у двох роботах довоєнного періоду, (Видова башта-ресторан на центральній алеї парку. Гуртожиток тонкосуконного комбінату).

Таким чином, складовими художніх пошуків архітектурного образу А.В. Добровольським у 1934–1944-х рр. є використання форм постконструктивізму, звернення до форм пізнього Ренесансу, неокласики, народної архітектури, українського архітектурного модерну.

РОЗДІЛ 3

ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ А.В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО 1945–1955-х рр.

Архітектор А.В. Добровольський отримав професійне визнання у складний період тривалого соціального експерименту. Процес формування радянської архітектури у повоєнний період проходив у межах державної політики, тому лише небагатьом архітекторам вдавалося зберігати власні творчі ідеї та впроваджувати їх на практиці. У той же час творчість А.В. Добровольського отримала широкий розголос.

3.1. Напрями архітектури України 1945–1955-х рр.

Повоєнний час в архітектурі радянської України позначився у творчості А.В. Добровольського необхідністю примусового вибору стилістики.

На особливості архітектурної практики А.В. Добровольського в повоєнні роки вплинули завдання з відбудови Києва, стилістичні особливості архітектури 1945–1955 рр., конкурсне проектування, робота в Академії архітектури УРСР, типізація житлового будівництва, використання у проєктних рішеннях національних форм та натуральних матеріалів, розробка будівельної кераміки.

Безперечно, що основним історичним важелем було завершення Великої Вітчизняної війни, з чим була пов'язана необхідність відновлення міст та будівництва великих промислових об'єктів Донецька, Запоріжжя, Маріуполя, Харкова, Києва, Краматорська та ін. Відбудова міст проводилася завдяки розвитку індустріальної будівельної бази, що поставило нові професійні завдання: укрупнення будівництва, застосування нових технологій, покращення якості забудови. У цей період сформувалася ідея житлового мікрорайонування. Зодчі робили успішні спроби у пошуках формування нових

великих житлових районів у складі реконструйованих великих міст. Особливо яскраво ця робота втілювалася у містобудівних задумах з реконструкції Києва, Харкова, Донецька та інших великих міст України [105].

Повоєнна забудова міст демонструє пошук нових образів у напрямку історизму. Однією з особливостей радянського містобудування повоєнного періоду є ансамблевість у забудові площ зі застосуванням архітектури малих форм і монументальної скульптури. Так, в Одесі в ці роки будують у формах класики, в Києві, Харкові, Полтаві, Чернігові, Сумах, Кіровограді класика поєднується з бароковими формами [105]. Змінився принцип планування міського центру, який почав розвиватися за принципом просторових композицій, прикладом чого став сучасний Хрещатик [161].

Багатоповерхові житлові будинки споруджувались в ансамблях великих міських площ, зокрема в центральних частинах Києва, Одеси, Харкова, Полтави, Сум та ін. Форми класицизму широко використовувались в оформленні фасадів житлових будинків Одеси, Миколаєва, Дніпропетровська, Полтави, міст Донбасу. Образне рішення будинків Києва, Чернігова, Харкова вирішувалося під впливом українського бароко. У містах України будувалася велика кількість гуртожитків, з яких особливо цікавим за образним і планувальним рішенням є гуртожиток Гірничо-будівельного технікуму в Києві на Володимирській вулиці (арх. А.В. Добровольський, В.І. Гопкало і А.Я. Косенко, 1950 р.), відзначений Державною премією III ступеню [29].

Розробка нового генерального плану Києва почалася одразу після визволення міста (арх. О.В. Власов, Б.І. Приймак, І.І. Малозьомов 1946–1949 рр.) з розрахунковим терміном на двадцять років [104]. Головним містобудівним завданням з реконструкції Києва було відновлення збереженої частини зруйнованих будівель з одночасною реконструкцією квартальних просторів, розвиток малоповерхового та індивідуального будівництва [104] (Рис. 3.1.1.).

У реалізації генерального плану міста Києва важливе місце посіли роботи з реконструкції Хрещатика, який було створено у стилістиці пізнього

сталінського ампіру, і, на думку деяких науковців, ґрунтувався на варіанті ар-деко з використанням архітектурних деталей бароко, класицизму і розглядався як напрямок еkleктизму [103].

Генеральним планом була передбачена і забудова нових міських районів (Дарниця, Борщагівка, Сирець, Пріорка, Нивки, Караваєві дачі та ін.). Надалі було розгорнуто будівництво нових житлових масивів, зокрема у Дарниці [54].

Увага приділялася не так збільшенню території, як благоустрою та реконструкції квартальних просторів, будівництву громадських установ та міських парків [66].

Міська територія розширювалась за рахунок реконструкції Подолу, Поштової, Львівської, Печерської, Солом'янської площ та організації рекреаційних територій Республіканської сільськогосподарської виставки в Голосіївському лісі, дитячої залізниці на Сирці, водно-спортивних баз Гідропарку, низки парків на схилах Дніпра та навколо міста [108].

За проектом архітектора О.В. Власова велася реконструкція Дніпрових схилів [56]. Важливим елементом у функціональній організації паркової зони Києва став Парк Слави та нижні парки вздовж Набережного шосе. Було відновлено мости через Дніпро [7].

Недоліком генплану 1946–1949 рр. стало те, що до розрахунків була вжита занижена статистика зростання населення. Такий момент спостерігався при плануванні багатьох інших міст на теренах СРСР повоєнного періоду, у зв'язку з чим надалі архітекторам довелося вирішувати проблему додаткового розміщення житла [29].

Особливості розвитку архітектури України 1945–1955-х рр. були зумовлені урядовими постановами стосовно архітектури і містобудування.

Так, постановою РНК УРСР і ЦК КП(б) № 960 від 21 червня 1945 р. було засновано Академію архітектури УРСР, а в її складі – Інститут історії і теорії архітектури. Президентом Академії архітектури УРСР став В.І. Заболотний, який зробив значний внесок у формування київської архітектурної школи 1940–1950-х рр. Першим дійсним членом Академії був П.Ф. Альошин [89],

творчість якого певною мірою вплинула на професійний світогляд А.В. Добровольського.

У 1948 р. вийшла Постанова Ради Міністрів СРСР «Про Заходи охорони пам'яток культури». У 1951 р. в Інституті теорії та історії архітектури було створено науковий сектор з методики реставрації пам'яток архітектури. У 1944 –1952 рр. у Чернігові реставровано П'ятницьку церкву (архітектори П. Д. Барановський, М. В. Холостенко) і Борисоглібський собор (кін. 1940 – поч. 1950-х рр., арх. М. В. Холостенко); комплекс Києво-Печерської лаври у Києві (арх. М. В. Холостенко, М. М. Говденко, Є. М. Пламеницька, Л. І. Граужіс та ін.), будинок Київського університету (1944–1949 рр, арх. М. О. Грицай під керівництвом П. Ф. Альошина), ансамбль Круглої площі у Полтаві – (1944–1955 рр., арх. М. Ю. Онищенко, А. Л. Вайнгорт) та ін. [35].

На початку повоєнного десятиріччя в архітектурній стилістиці СРСР і УРСР панував, так званий, сталінський монументальний неокласицизм. Взагалі, ремінісценції історичних стилей широко використовувалися радянськими архітекторами як композиційний прийом у повоєнний час [105] (Рис. 3.1.2).

Дослідники по-різному називають стиль, який був провідним у творах радянських архітекторів 1945–1955 років: сталінський неоренесанс, «сталінський ампір» [14]. Яскравим прикладом цьому є типовий проект аеровокзалу в м. Харків (арх. Г. Елькін, Г. Крюков, Г. Миткевич, 1951–1954 рр.) (Рис. 3.1.2., 6) [5].

Промислова архітектура повоєнного періоду в Україні і в СРСР розвивалася в напрямках, пов'язаних з ідеями конструктивізму та запозиченим із попередніх епох: давньоримські акведуки, італійські палацо, грецька класика. Хоча можна побачити і суто конструктивістські рішення об'єктів [29].

В образних рішеннях громадських архітектурних об'єктів в УРСР на початку 1950-х рр. простежується звернення до класичних елементів ордерної системи. У Києві є багато громадських споруд з використанням цих форм. До

них належать новий кінотеатр «Київ» по вул. Червоноармійській, 19 (арх. В.І. Чуприна, О.О. Тацій, В.М. Онащенко, 1952 р.); ансамбль ВДНГ в Голосієві (арх. Б.П. Жежерін, І.В. Мезенцев, Г.М. Кислий, М.Т. Катернога, Я.Ф. Ковбаса, В.Д. Єлізаров, М.Г. Гречина та інші, 1957 рр) та ін. [90; 161].

Санаторно-курортні комплекси проектувалися в цей час у вигляді палаців з колонадами, портиками, вежами та іншими елементами, з великими площами підсобних приміщень. Прикладом такого будівництва є санаторій «Україна» в Місхорі (арх. Б.В. Ефімовіч, 1955 р.) [29].

Надмірність класичних форм: тяжкі колонади, портики застосовували в багатьох будинках відпочинку, санаторіях, школах, навіть житлових будинках [190]. Так, портики з фронтонами типізують образне рішення вокзалів станції Ясинувата (1952 р.), Дніпропетровська, зараз Дніпро (1950 р., арх. А.Н. Душкін) [180].

На початку 1950-х рр. почалася нова хвиля використання в архітектурі національних форм, що було пов'язано із загальним повоєнним піднесенням і злетом національної ідеї [104] (Рис.3.1.3).

У цей час архітектори України звертаються до барокових форм. До першого, більш традиційного напрямку використання барокових форм, належать роботи А.В. Добровольського у проекті житлового триповерхового будинку Д-1, 1946 р., клубу із залом на 400 місць (конкурсний проект, 1947 р.) та інші. До другого, більш стилізаторського напрямку відносяться твори М.В. Холостенка (Хрещатик) (Рис. 3.1.3,л), В.Д. Єлізарова (телецентр, 1952 р.) та Й.Ю. Каракіса (готель «Москва» у м. Луганськ, 1952 р. з ознаками псевдоготики та українського модерну) [180] (Рис. 3.1.3 д, е).

На території УРСР було побудовано велику кількість транспортних споруд. В Україні це – залізничні вокзали в Харкові (арх.: Г.І. Волошин, Б.С. Мезенцев, Є.О. Лимарь, 1952 р.; в Сімферополі (арх. А.Н. Душкін, 1951 р.); у формах еkleктики; в Одесі (арх. Л.М. Чупрін, 1952 р.) – у стилі радянського неокласицизму; в Чернігові (арх. Г. І. Гранаткін, 1957 р.), за іншими першоджерелами автор невідомий) – з використанням історичних

форм [161]. За проектом А.В. Добровольського та І.Л. Масленкова у Києві у 1954 р. споруджається приміський вокзал з використанням форм неокласики [61] (Рис.3.1.2).

Конструктивне рішення великих громадських будівель полягало в застосуванні збірного залізобетонного каркасу. Оздобленням громадських будівель і житлових споруд в цей період були мармур і граніт вітчизняних родовищ, піщаники, традиційна в Україні кераміка, а також деякі нові оздоблювальні матеріали [90].

У більшості житлових будинків під мокрою штукатуркою була розташована проста цегляна кладка. Більшість покрівель були з традиційних дерев'яних ферм, вкритих металевими листами. З 1948 р. дерев'яні перекриття вже практично не використовували. Оздоблення стін здійснювалося за допомогою керамічних деталей і кольору [175].

Типізація, яка вже широко застосовувалася в цей період в масовому будівництві житлових і культурно-побутових будівель, частково проникла і в область будівництва видовищних та культурно-просвітніх закладів [73].

У перші повоєнні роки більшу частку в житловому містобудівництві посідало індустріальне будівництво за типовими проектами, що визначило один з напрямів проектування А.В. Добровольського. У повоєнні роки було розроблено нову методологію типового проектування – серійний метод – ідея якого народилася ще в 1938 р. [85].

Так, у 1946–1947 рр. Комітет у справах архітектури рекомендував до реалізації більше двохсот типових проектів малоповерхових житлових і громадських будівель з різних матеріалів. Проекти були поділені на серії, орієнтовані на застосування у певних кліматичних зонах і географічних районах СРСР і згодом широко впроваджувалися в будівництво РСФСР, України, Білорусі, Казахстану та інших республік [104] (Рис. 3.1.1).

У 1948 р. Київпроектком було розроблено типові проекти будинків, різних за кількістю поверхів, кількістю та типами квартир, конфігурацією планів, об'ємною композицією одноповерхових житлових будинків для

будівництва уздовж швидкісних доріг Київ–Димер, Київ–Харків (арх. А.М. Мілецький, М.К. Шило). Вони містили мінімальну кількість стандартних деталей і були розраховані на використання місцевих матеріалів: цегли, цеглоблоків і природного каменю. У типових проектах малоповерхового житла були двокімнатні квартири з житловою площею 24–30 м² і трикімнатні – 34–38 м² [164].

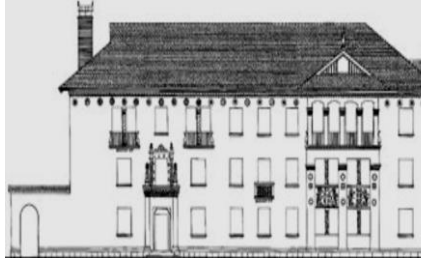
До 1949 р. у зв'язку із вибірковою забудовою на ділянках, розчищених від руїн, споруджались житлові будинки від чотирьох і вище поверхів, що будувалися за індивідуальними проектами [5].

Після вибіркового будівництва українські архітектори розпочали розробку нових серій типових секцій, за якими будувалися малоповерхові житлові будинки (1948–1953 рр.). Триповерхові серійні житлові будинки були побудовані в районі Дарниці (арх. А.В. Добровольський, Є.Л. Іванов) і на Багриновій горі у Києві (арх. М.В. Холостенко) [29].

Над проектами малоповерхових житлових будинків у цей час працювали відомі архітектори: І.В. Жолтовський, Г.П. Гольц, А.К. Буров, О.В. Власов, З.М. Розенфельд та інші в Москві; М.В. Холостенко, А.В. Добровольський, Є.Л. Іванов та інші у Києві, Р.С. Ізраелян в Єревані, Г.М. Алі-Заде і М.О. Усейнов у Баку. На початку 1950-х рр. починають розробляти проекти двоповерхових житлових будинків для села, а також клубних і побутових комплексів. Будівництво відбувалося шляхом налагодження заводського виробництва дерев'яних житлових будинків. Довелося шукати економічні типи забудови, в яких використовувалися б дешеві місцеві матеріали та індустріальні методи зведення [59].

Народне декоративно-ужиткове мистецтво та зодчество надихнули архітекторів на використання в архітектурі післявоєнного Києва та інших міст золотистої кераміки як облицювального матеріалу [7]. За словами А.В. Добровольського особливістю архітектури Хрещатика були елементи зовнішнього оздоблення, проте надавали головній вулиці парадного, урочистого характеру і привносили національну своєрідність [52].

Типове проектування житлових будинків села, а також клубних і побутових комплексів.

Типовий триповерховий житловий будинок (проект) Варіант 1, 1946 р. А. В. Добровольський

Типовий житловий будинок в Запоріжжі, 1946-1947 рр.

Відновлення зруйнованих населених пунктів. Складання нових генеральних планів та реконструкція Києва, Харкова та ін.

Генеральний план Києва 1949 р.

Проект реконструкції центра Харькова (загальна перспектива) 1946 р.

В містобудівництві виникла ідея житлового мікрорайонування. Змінився принцип планування міського центру, який базувався на розвиненій структурі площ та вулиць, просторових композиціях, прикладом чого став сучасний Хрещатик

Форпроект розпланування та забудови вул. Хрещатик в Києві (перший тур), 1945 рік, А. В. Добровольський Й. Ю. Каракіс, Я. А. Штейнберг

Рис 3.1.1 Напрямки розвитку архітектури та будівництва в Україні 1940 – 1950-х рр.

У 1955 р. відбувся 2-й Всесоюзний з'їзд архітекторів, на якому критиці була піддана творча практика попереднього десятиліття і були намічені шляхи перебудови архітектури на підставі розвитку індустріальних методів масового будівництва. З 1955 р. приходить час нової організації архітектурного проєктування у проєктних інститутах [29].

Обмеження, спричинені типізованим масовим індустріальним будівництвом, призвели до руйнування естетичних цінностей та архітектурних шкіл, не вважаючи на зусилля окремих архітекторів, серед яких і А.В. Добровольський.

У зв'язку з цим можна констатувати, що соціальне замовлення створювало певні межі реалізації складової проєктів та творчих розробок А.В. Добровольського, але пріоритет належить авторським індивідуальним заходам, що і визначають сутність практичної діяльності майстра.

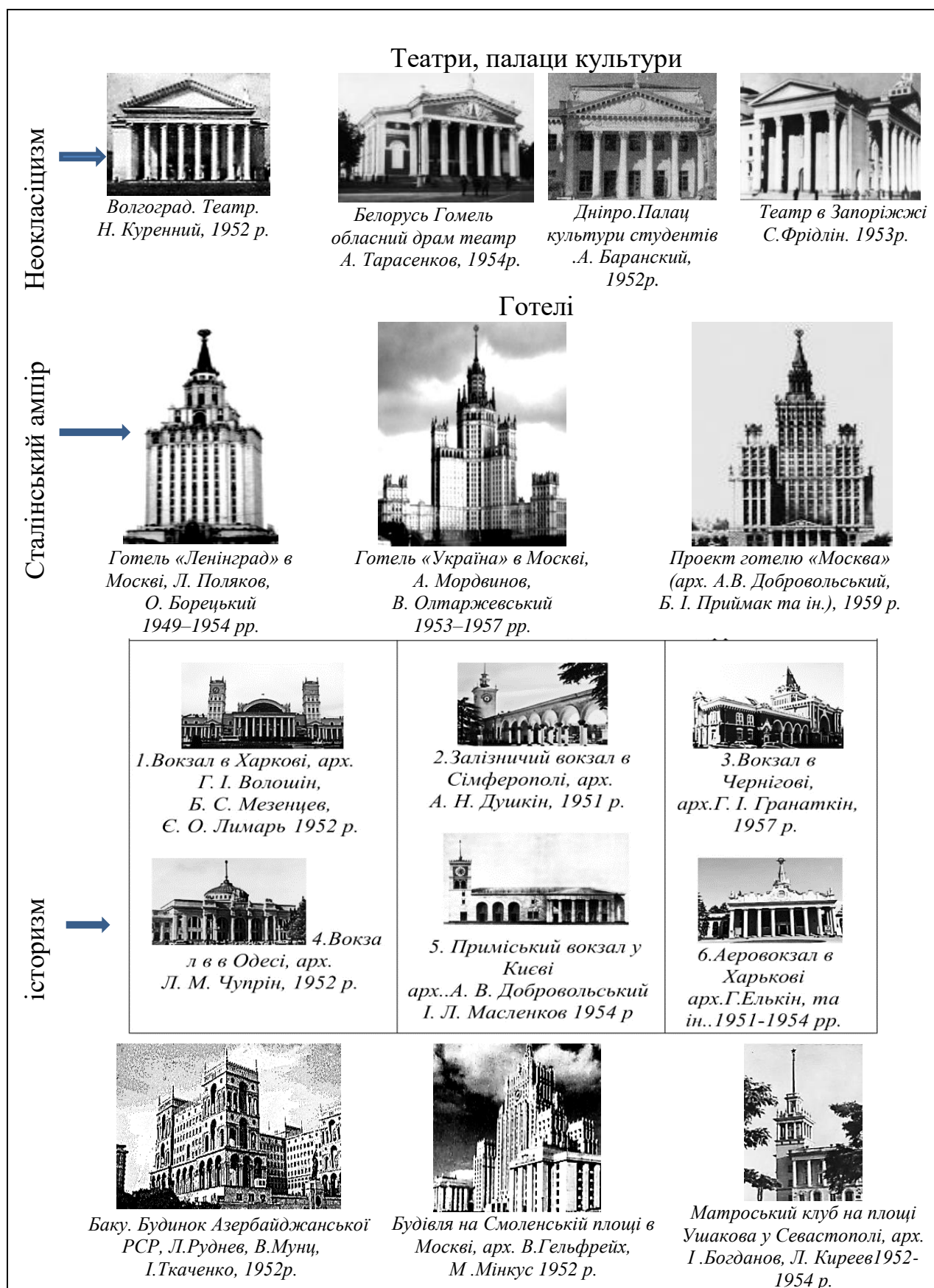

Рис. 3.1.2. Стилiстичнi особливостi розвитку архiтектури СРСР
1945–1955 рр.

на прикладi громадських споруд

монументальний неокласицизм

а. Водолікарня в м. Сталіно. Архіт. О.О.Лук'яненко. 1953 р.

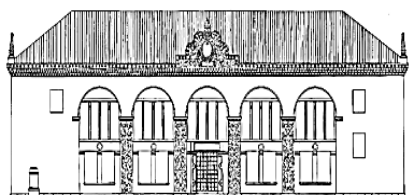

б. Санаторій «Україна» Місхор, Б. В. Ефімовіч 1955 р.

в. Театр в Запоріжжі. Архіт. С. Д. Фрідлін. 1953 р.

використання барокових форм

Г. Клуб з залом на 400 місць А. В. Добровольський 1947 р.

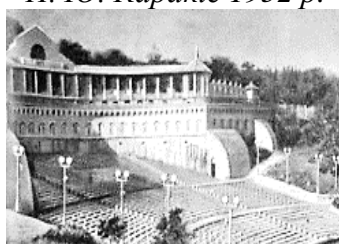
д. Готель "Москва" в м. Луганськ. Й. Ю. Каракіс 1952 р.

е. Хрещатик, будинок №26, В. Д. Єлізаров 1952р.

Ж. Типові будинки серії № 302 А. В. Добровольський 1947–1952 рр.

з. Зелений театр паркова дорога №2 ідея О.В.Власова 1949 р.

л. Київ вул. Кудрявська ж.б. арх. М. В. Холостенко 1953 р.

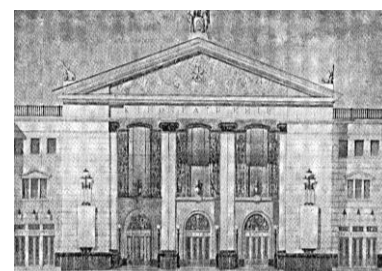
еклектичні комбінації елементів ордерної системи

э. «Експоцентр України». Б. Жежеріна, В. Орехов, І. Мезенцевта ін.. 1952-1958 рр.

ю. Палац культури арх. С. Соколовський 1954 р.

я. Кінотеатр «Київ» Червоноармійській, 19 В. І. Чупрін, О. О. Тацій, 1952 р.

Рис.3.1.3 Стилiстичні особливості архiтектури України 1940–1950-х рр.

3.2. Повоєнна розбудова Хрещатика

Урядове направлення А.В. Добровольського на відновлення зруйнованого Києва виявилось благодатним ґрунтом для застосування таланту зодчого. Набутий будівельний досвід дозволив архітектору синтезувати отримані практичні знання з творчим потенціалом. Урядова трибуна на честь Дня перемоги у Києві (1945 р.) стала першою проектною розробкою архітектора після війни [160].

Робота у творчому колективі, що виграв конкурс на проект забудови Хрещатика, дозволила А.В. Добровольському вийти на вищий професійний рівень того часу, обіймати посаду головного архітектора міста [61].

Так на його творчому шляху почався тріумфальний період відродження столиці України.

У 1945 р. при Управлінні справами будівництва і архітектури м. Києва було сформовано майстерню № 6 під керівництвом А.В. Добровольського, в якій почали працювати А.М. Мілецький, А.Я. Косенко, П.Ф. Петрушенко, М.К. Шило, І.М. Іванов, О.І. Малиновський та ін.

Майстерня професора А.В. Добровольського мала всі ознаки помітної архітектурної школи України [160]. Основними проблемами, якими з 1945 по 1950 рр. займався колектив майстерні, була робота з проектування житлових будинків, а також розробка будівельної кераміки. Впровадження кераміки почалося ув 1945 р. У тому ж році приступили до проектування експериментальних будинків із застосуванням керамічних блоків. Пластичність глини дозволила отримувати вироби різноманітної конфігурації та форми [73].

Застосування нових будівельних матеріалів (будівельна та декоративна кераміка) відповідало вимогам індустріалізації будівництва. Подальше дослідження можливостей застосування стінових керамічних блоків дозволило А.В. Добровольському виявити нові завдання щодо удосконалення елементів стін та випуску стінових пустотілих блоків з фактурною поверхнею

і рельєфом. Використання балок із керамічних пустотілих блоків типу «Стандарт» висотою 15 см у житловому будинку на вул. Кірова, 45 (1945 р.) дозволило виявити недоліки такого типу перекриттів, а саме: складність виготовлення, відсутність поперечної жорсткості. Це стало поштовхом для подальших розробок, в результаті яких при будівництві у 1950 р. житлових будинків на Хрещатику було застосовано керамічні балки з блоків типу «Стандарт» висотою 18 см і довжиною 6 м. Впровадження керамічних перекриттів надало можливість відмовитися від додаткової обробки стелі. Новим напрямом в галузі збільшення розмірів елементів перекриття було створення панелей, розробка яких розпочалася в Промбудпроекті при проектуванні житлового будинку на вул. Червоноармійській, 16. Нові індустріальні методи виробництва та типи архітектурної кераміки, до яких належить Г-подібний облицювальний блок, а також керамічна плитка за типом «кабанчик», відповідали новим архітектурним та економічним вимогам. Еркери, балкони, перемички, карнизи, тяги, димові труби та застосування архітектурної кераміки в благоустрої: штахети, фонтани, шляхове покриття використовувалися у технології повоєнної реконструкції Хрещатика [73].

Як вже зазначалося у першому розділі, А.В. Добровольський стає Лауреатом Сталінської премії II ступеня (1950 р.) за розробку технології та організацію масового виробництва і впровадження в будівництво пустотної кераміки; Сталінської премії III ступеня (1951) – за архітектуру житлового будинку по вул. Володимирській [59].

Конструктивна й архітектурно-будівельна кераміка, вперше застосована при реконструкції Хрещатика, знайшла широкий ужиток не тільки в Україні, а й в інших містах СРСР. «Завдяки кераміці було створено своєрідний художній образ Хрещатика, що відзначився новаторським містобудівним рішенням, багатоплановістю забудови. Вперше у широкому масштабі була застосована художня будівельна кераміка, яка незабаром стала улюбленим будівельним матеріалом і впроваджувалася до того часу, поки її виробництво було припинене у період боротьби з надмірностями в архітектурі» [8, с. 28].

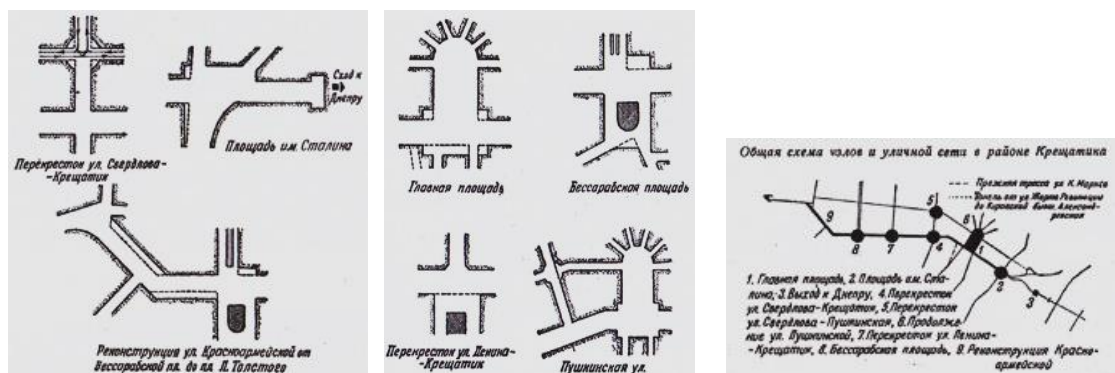
Відновлення Хрещатика, як центральної вулиці столиці, мало велике значення для Києва. Пропозиції зі стратегії розчищення та реконструкції Хрещатика були розроблені та затверджені вже у 1943 р. Згідно з постановою Раднаркому УРСР «Про проектування забудови вулиці Хрещатик» від 22 червня 1944 р., було оголошено конкурс на новий проєкт з умовою розробки концепції пл. Калініна. У конкурсі брали участь дійсні члени Академії Архітектури СРСР, дійсні члени Академії Архітектури УРСР, член-кореспонденти Академії Архітектури СРСР, група київських архітекторів на чолі з професором Я. А. Штейнбергом. До кінця 1944 р. було створено і розглянуто 22 пропозиції з реконструкції Хрещатика [85] (Рис. 3.2.1).

Схеми основних площ Хрещатика були розроблені О.В. Власовим для першого туру конкурсу. Конкурсні планшети були виставлені на загальний огляд у Музеї російського мистецтва по вул. Рєпіна. Двадцять три проєкти першого туру були відзначені преміями, але жоден з них не втілили у життя. У 1945 р. на конкурсній підставі розроблено кілька пропозицій з розпланування площі Калініна (нині Майдан Незалежності) [147] (Рис. 3.2.1).

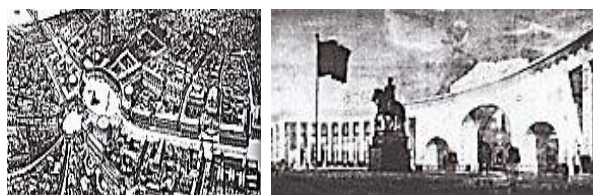
У першому турі було багато цікавих містобудівних ідей. Так, Г.П. Гольц запропонував башту на площі Калініна на місці сучасного поштамту, К.С. Алабян – башту біля сучасного будинку Профспілок, В.Г. Гельфрейх і П.Ф. Альошин розміщували цей акцент на місці сучасного готелю «Україна», О.В. Власов пропонував висотний акцент на місці Жовтневого палацу, О.О. Тацій та М.К. Іванченко – завершення у вигляді Пантеону на горбі Першотравневого парку. Досить цікавим був проєкт Я.А. Штейнберга і А.В. Добровольського [27, 46] (Рис. 3.2.2).

Всі конкурсні проєкти, що стосувалися відбудови Хрещатика, репрезентували монументальність вулиці, але визначення унікального міського ландшафту у розробці ансамблю належало колективу під керівництвом московського архітектора О.В. Власова [128].

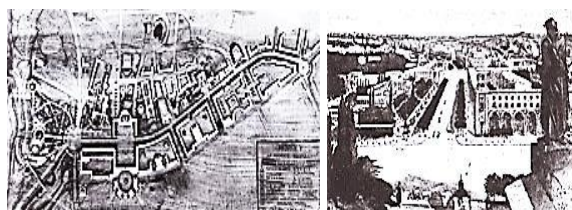

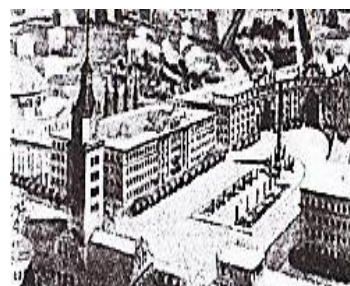
Схеми основних площ Хрещатика. складені О. В.Власовим за матеріалами першого туру

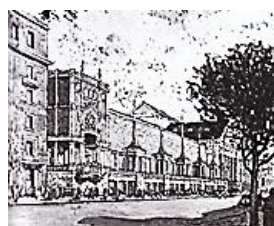
Проект архітектора О. В. Власова,
1945 р.

Проект архіт. О.О. Тація і Н. К. Іванченко,
1945 р.

Проект П. Ф. Альошина,
О. О. Колесниченко, 1945 р.

Вариант "А", площа Калініна. Арх.
В.І. Заболотний, 1945р.

площа Калініна Проект
Д. Н. Чечулина, 1945 р.

Рис. 3.2.1. Проекти першого туру конкурсу з реконструкції площі Калініна та Хрещатика 1945 року

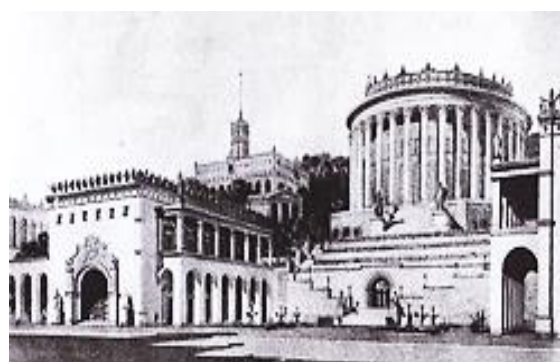
Київ – конкурсний проект по забудові Хрещатика бригада О.О.Тація 1944 рік архів Софії Київської

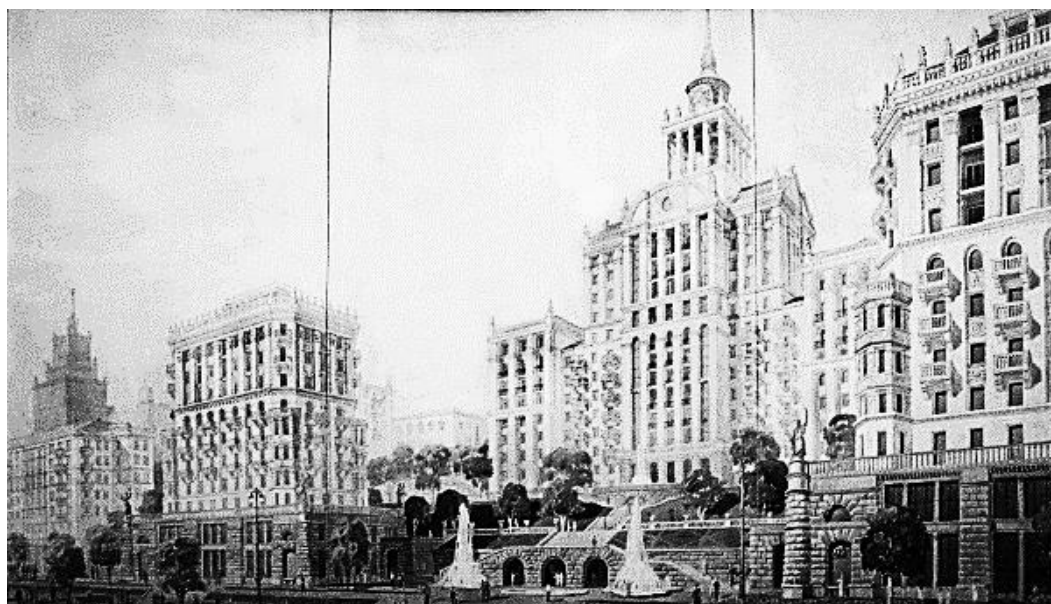
Конкурсний проект забудови Хрещатику (Пл.Калиніна) А.Я.Штейнберг 1944 рік архів Софії Київської

Київ – конкурсний проект по забудові Хрещатика бригада О.Орехова

Київ – конкурсний проект архіт. Я. А. Штейнберга, А. В. Добровольського, 1945 р. архів Софії Київської

5. Київ – конкурсний проект забудови Хрещатику 1945 рік творчий колектив під керівництвом арх. А.В.Добровольського НДТПАМ архів Софії Київської

Архітектори П.Ф. Альошин і В.Г. Заболотний висловили думку, що проект відновлення головної вулиці Києва може бути виконаний у запропонованих О.В. Щусевим формах бароко [46].

Навпаки, О.В. Власов наголошував на необхідності його виконання у формах класики. Дві думки були ретельно проаналізовані, і основним став висновок про використання модернізованої класики з елементами українського народного мистецтва у вигляді керамічного декору [46, 165].

У результаті Рада Міністрів УРСР 17 вересня 1946 р. постановила прийняти за основу проект групи О.В. Власова. Враховуючи зауваження, зроблені на переглядах, остаточний варіант був розроблений під його керівництвом авторським колективом у складі А.В. Добровольського, Б.І. Приймака, В.Д. Єлізарова, О.А. Заварова, О.І. Малиновського. Третій тур конкурсу завершився у 1947 р. [209] (Рис. 3.2.2).

Громадське обговорення проекту забудови Хрещатика відбулось 5 січня 1949 р. У процесі обговорення конкурсних проектів на забудову Хрещатика були виявлені головні принципи: забудова багатоповерховими будівлями, що мають відкриті простори по непарній стороні; створення бульварів, озеленення схилів; забезпечення високої пропускнуєї спроможності за рахунок дублюючої вулиці (вул. Пушкінська); впровадження нових технологій та будівельних матеріалів. Площу Калініна (Майдан Незалежності) було заявлено, як головну площу Хрещатика [53].

До середини 1950-х рр. проект її комплексної забудови було реалізовано частково. Згодом, у 1961 р., у її південній частині з'явився готель «Москва» (сьогодні «Україна») [46].

А.В. Добровольський розробив разом з колегами концепцію з розширення поперечного профілю Хрещатика з розкриттям простору схилів, які до нього прилягають. Новаторським містобудівним рішенням стала багатоплановість забудови. Саме завдяки А.В. Добровольському та його колегам під час розробки Генплану реконструкції Хрещатика чи не вперше в архітектурі України вдалося досягти гармонійної єдності між містобудівним

утворенням та новаторством у його реконструкції. Хрещатик одержав великомасштабну ярусну забудову, виконану з використанням мотивів українського зодчества [54].

Перша проектна пропозиція 1944 р. полягала у створенні бульвару завширшки до 10 м по непарній стороні вулиці, що враховувала вільну забудову на терасах, максимальне озеленення, наявність терас, пандусів, сходів. До війни Хрещатик був забудований безперервним фронтом будинків, які мали три, чотири поверхи, нові будинки будувалися заввишки у шість, сім поверхів. Ширина вулиці-коридору завдовжки 1,2 км із суцільною забудовою до війни становила від 34 до 44 м між червоними лініями, що не відповідало транспортним умовам. Після реконструкції поперечний профіль вулиці було розширено до 75, а в деяких місцях – до 100 м, тротуари – до 14 м, проїжджу частину – до 24 м. Для створення багатопланової просторової композиції у проекті реконструкції використано природні пагорби. Новим містобудівним прийомом стало створення бульвару вздовж лівої сторони вулиці, який з'єднав площі і просторові розриви в єдине ціле. Особливу парадність головній вулиці Києва надала озеленена тераса-бульвар, асиметрично розташована щодо вісі Хрещатика [147] (Рис. 3.2.3).

Відбудова Хрещатика розпочалася з комплексу житлових будинків, що розташований з лівої, непарної сторони. Забудова парної сторони Хрещатика суцільна, уздовж червоної лінії. Такий розпланувальний прийом обумовлений наявністю збережених за периметром кварталів будинків на початку і в кінці вулиці. Тільки два квартали, між Майданом Незалежності та вул. Богдана Хмельницького, забудовано новими будинками [209].

Додатковим акцентом стали просторові розриви по вісях вулиці Леніна (нині Богдана Хмельницького), площі Калініна (нині Майдан Незалежності), площі Ленінського комсомолу (нині Європейська) [54]. На території довоєнної садиби № 27 у 1952 році виник житловий будинок Хрещатик, 17 (арх. О.В. Власов, А.В. Добровольський, Б.І. Приймак) [70].

У 1947 р прийнято спеціальне урядове рішення про будівництво в

Москві висотних будівель [29]. Поява московських висоток певною мірою вплинула на образне рішення акцентних споруд на Хрещатику, таких як готель «Україна», житловий будинок по вул. Хрещатик, 25, який було побудовано у 1953–1954 рр. (А.В. Добровольський, О.І. Маліновський, П.Ф. Петрушенко).

У 1949–1952 рр. проектується будинок Хрещатик, 29/1, що завершує Хрещатик і виходить бічним фасадом на Бесарабську площу, його введено в експлуатацію у 1955 р. (арх. А.В. Добровольський, В.Є. Ладний, Л.О. Лінович, Б.І. Приймак). Житловий будинок по Хрещатику № 21 було побудовано у 1952 р. (арх. О.В. Власов, А.В. Добровольський, В.А. Созанський) [57].

На початку 1950-х рр. було проведено роботи з розбирання фундаментів найвищої київської будівлі (відомої як «будинок Гінзбурга») на вул. Інститутській і підготовки майданчика для нового висотного готелю «Москва», нині «Україна» (арх. А.В. Добровольський, Б.І. Приймак, А.М. Мілецький, А.Я. Косенко, В.А. Созанський та інженер О.М. Печенов), будівництво якого почалося в 1954 р. і завершилося у 1961 р.

За словами А.В. Добровольського, цей архітектурний об'єкт народжувався у великих муках, було розроблено близько двох десятків варіантів, проекти без кінця узгоджувалися з урахуванням нескінченних зауважень Уряду, через це не дивно, що силует споруди нагадує висотні будинки, споруджувані в цей час у Москві. Але і в цих умовах автори робили спроби використовувати національні традиції народної архітектури. За словами іншого автора проєкту, Б.І. Приймака, готель «Москва» повинен був з особливою силою проявити мальовничий природний ландшафт Києва. Реалізація проєктного задуму дозволила б значно збагатити архітектурну композицію головної площі столиці України [36].

Треба зазначити, що нумерація на Генплані Хрещатика 1941–1943 рр. не збігається з нинішньою, тому номери будинків у тексті представлені сучасною нумерацією (Рис. 3.2.6.).

У процесі будівництва Хрещатика було вирішено багато складних питань стосовно виробництва будівельних матеріалів і механізації

будівництва. Так, перший житловий будинок на Хрещатику, 13, побудований за допомогою баштового крана, який вперше застосували у Києві. Подальше будівництво багатоповерхових будинків Хрещатика перетворилося на механізований процес на підставі поточного методу організації робіт.

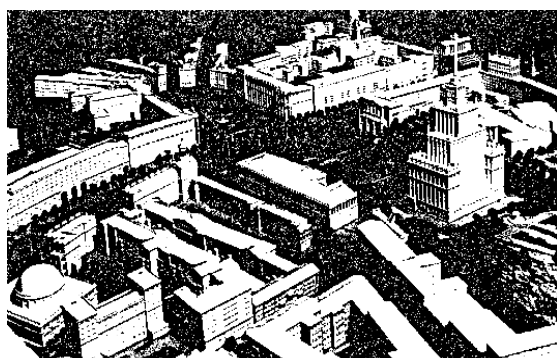
Після відбудови та реконструкції 1940–1950-х рр. Хрещатик збагатився оригінальними громадськими житловими будівлями. Унікальні композиційні рішення, організація фасадів на підставі ренесансної структури, використання вертикальних акцентів забудови, ознак «цегляного стилю», багатого декору поширилися з Хрещатика на центральні райони Києва. Сонячна палітра Хрещатика надала святковості ансамблю вулиці [207].

Містобудівне рішення Хрещатика повоєнного періоду найбільш яскраво показує ті процеси, що презентують формотворення архітектури України радянської доби. Закладені до проектів відбудови Хрещатика ідеї залишаються актуальними і сьогодні, зокрема, задуми розпланувального розкриття вулиці на Дніпро та доповнення комплексу забудови висотними акцентами, ще досі не набули належного архітектурно-просторового втілення [128]. Художні та стилістичні якості повоєнної реконструкції Хрещатика сприяли тому, що у 2001 р. генеральний директор ООН з питань освіти, науки та культури ЮНЕСКО пан Койчиро Мацууро ухвалив до розгляду пропозицію про включення Хрещатика до Реєстру пам'яток всесвітньої культурної спадщини [138].

І на сьогоднішній день Хрещатик є пам'яткою містобудівної та архітектурної спадщини і потребує негайної реставрації. Сім будинків на Хрещатику є творчим спадком А.В. Добровольського потребують відновлення плитки та деталей оздоблення Додатки (Рис. 3.2.5).

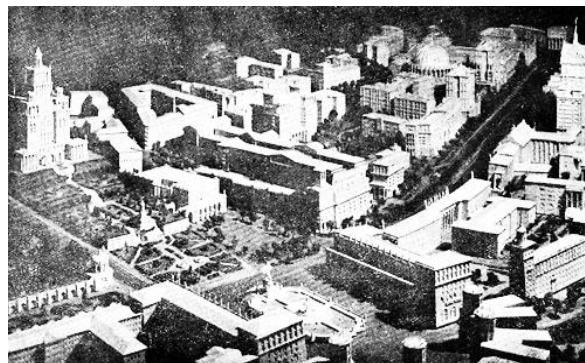
1. Форпроект розпланування та забудови вул. Хрещатик в Києві (перший тур) 1945 рік А. В. Добровольський, Й. Ю. Каракіс, А. Я. Штейнберг

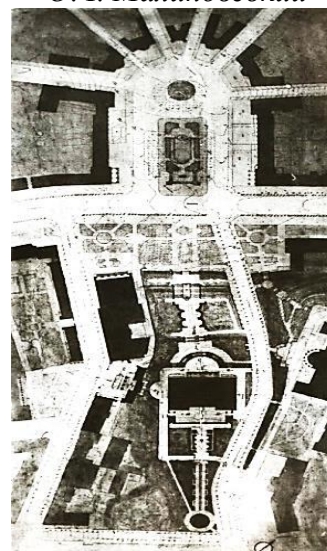
3. Макет площі Калініна с готелем «Москва». Авторский колектив під керівництвом А. В. Добровольського.

5. Благоустрій сходів перед будинком № 25 по вул. Хрещатик в Києві А. В. Добровольський, О. І. Малиновський 1953–1954 рр.

2. Розпланування та забудова вул. Хрещатик і прилеглих до неї кварталів, Київ 1950–1951 рр. О. В. Власов, А. В. Добровольський, В. Д. Єлізаров, О. І. Заваров, Б. І. Приймак, О. І. Малиновський

4. Генплан реконструкції площі Калініна. Арх. А. В. Добровольський. 1949 р.

6. Благоустрій бульвару вздовж непарного боку вул. Хрещатик в Києві А. В. Добровольський, О. І. Малиновський 1953–1954 рр.

Рис. 3.2.3. Проектні роботи А. В. Добровольського з розпланування повоєнного Хрещатика (у складі авторського колективу)

3.3. Архітектура житлових та громадських споруд, А. В. Добровольського 1945–1955 х рр.

Повоєнні роки – час злету творчої майстерності А.В. Добровольського. У зв'язку з необхідністю відновлення житлового фонду столиці України значний відсоток проектів майстра в повоєнний період стосується житлового будівництва.

На підставі аналізу авторських та архівних матеріалів підраховано, що у 1940–1950-х рр. кількість створених А.В. Добровольським архітектурних пам'яток культурної спадщини, які припадають на Київ, становить близько тринадцяти будівель.

Загалом, за десять років у Києві за проектами архітектора було побудовано 26 житлових будинків, вісім громадських об'єктів, і у 1945 р. в десяти селах України відбулася реалізація його проектів. За цей час архітектор взяв участь у восьми архітектурних конкурсах, де посів перші й другі місця. Ось їх перелік: індивідуальний будинок у Києві 1953 р., проекти п'ятиповерхових будинків для Донбасу (перша премія) 1953 р., двоповерхового будинку, девіз «Л», 1954 р. (перша премія), двоповерхового будинку, девіз «Весна», 1954 р., (друга премія) двоповерхового будинку, девіз «Парус», 1954 р. (заохочувальна премія). Двоповерхові спарені житлові будинки для заводу «Більшовик» 1958 р. Конкурсний проект типових 5-поверхових будинків для будівництва на Донбасі (А.В. Добровольський, Г.І. Копоровський, А.І. Малиновський, 1953 р.) був відзначений першою премією [61] (Рис. 3.3.3).

Працюючи заступником начальника відділу житлово-господарського будівництва Управління у справах будівництва і архітектури при РНК УРСР, архітектор продовжує використання мотивів народної архітектури у проектах індивідуальних житлових будинків, що було реалізовано в 1945 р. у кількох селах УРСР [160].

У повоєнні роки А.В. Добровольський продовжив розробку народної

теми і у проектах приватних будинків для радянської еліти. Архітектор в цей час запроектував спарені двоповерхові житлові будинки для академіків АН УРСР (співав. арх. С.Я. Ходик, 1947 р.), побудував індивідуальний будинок скульптора М. Лисенка (1948 р.). Архітектурні елементи художнього оздоблення цих об'єктів мають яскраво виражені українські національні риси (Рис. 3.3.2, б).

Так, у Києві у 1948 р. на вулиці Артема, 46 за проектом А.В. Добровольського і С.Я. Ходик на місці Вознесенської церкви було побудовано особняк сім'ї генерала Ватутіна. Замість сім'ї генерала Ватутіна в особняку поселився драматург Олександр Корнійчук. Стіни будинку цегляні, перший рівень напівкруглого еркера прикрашено декоративною орнаментикою. Особняк має напівкруглу терасу з верандою і відкритою галереєю із дерев'яними різьбленими колонами на другому поверсі [61].

Житлове будівництво району Соцмістечка в Дарниці здійснювалося в основному за типовими проектами. Велика увага приділялася периметральній забудові триповерховими житловими будинками з розривами 15-40 м [60].

У зв'язку з цим у 1949 р. А.В. Добровольським були розроблені триповерхові будинки серії 302 у Дарниці (співавтор арх. І.М. Іванов, 1949 р.), які мають декоративні елементи у вигляді орнаментальних вставок на тинькованій стіні та фронтонах, великі виноси карнизів, віконні прорізи без обрамування, розміри яких відносно розмірів простінків (вертикальних і горизонтальних) характеризуються гармонійним співвідношенням. Поверхня стін вкрита тиньком, покрівля – черепицею або шифером [61]. Пізніше будинки серії 302 були побудовані у багатьох містах СРСР [70] (Додаток Б, 4-9).

Триповерхові будинки серії 302, Д-І мають пластично орнаментовані щипці над сходовими клітками, декоративні елементи у вигляді орнаментальних вставок. На підставі чого можна припустити, що житлові будинки серії 302 тяжіють до «маньєризму», для якого характерне посилення зовнішнього значення декору та наявність спіральних валют.

Після війни відбудовується селище ДВРЗ, в якому за проектами А.В. Добровольського побудовані триповерхові будинки № 91, 95, будинок на вул. Алма-Атинській, 101 серії 1-302-3. В образному рішенні фасадів цих будинків використані кручені колонки, геометричний орнамент з елементами українського бароко, декоративні елементи у вигляді орнаментальних ліпних вставок з цементу. У 1955 році на вул. вул. Алма-Атинська, 97/1 за проектом серії 1-302-2 споруджається житловий будинок з башточкою і елементами українського бароко (Рис.3.3.3).

Поява у Києві у повоєнні роки потужної транспортної автостради (бульвар Дружби народів) зробила прилеглий район привабливим для розвитку житлового будівництва. Розпочалася планомірна забудова території, обмеженої вулицями Бастіонною, Кіквідзе та Підвисоцького. Ця ділянка була частково забудована будинками за типовим проектом серії 1-302-І, який має декоративні елементи у вигляді орнаментальних ліпних вставок з цементу на стіні та фронтонах.

Згодом будинки серії 302 -3 було побудовано по вулицях Бастіонній, 6 та Кіквідзе, 3 і 5 (1951 р.) по Парково-Сирецькій вул. (Шамрило) 15, по вул. Алма-Атинська, 101. (Рис.3.3.5).

На Звіринці збереглися подібні за образним вирішенням об'єкти жилого фонду, у проектуванні яких брав участь А.В. Добровольський: триповерхівка на 36 квартир по вул. Кіквідзе, 7/11; будинок на 115 квартир по вул. Кіквідзе, 11, (1954 р.); будинок № 10/15 по вул. Катерини Білокур; триповерховий будинок по вул. Катерини Білокур, № 6 на 33 квартири і № 4 на 36 квартир. Схожий на вище розглянутий будинок було побудовано по вул. Бастіонній, 8/2 та 4 .

Житлові будинки на вул. Кіквідзе (нині – Бойчука), мають тиньковані фасади з бетонним декором, що дуже коректно поєднуються із великими звисами дахів, що є композиційною рисою в індивідуальному творчому почерку А.В. Добровольського порівняно з іншими українськими архітекторами.

Сьогодні у селищі ДВРЗ збереглися 23 довоєнні будівлі – з них 21 житловий будинок та 2 громадські будівлі (школа та дитячий садок).. Триповерхові будинки №№ 91, 95 побудовані за серійним проектом 1-302-2 авторства Анатолія Добровольського. Ще одним представником цієї серії є будинок на вул. Алматинській, 101, збудований за проектом 1-302-3. Всі вони оздоблені декоруванням вхідних груп флористичним та геометричним орнаментом з елементами українського бароко. Однією з домінант повоєнного ДВРЗ стає наріжний будинок 1955 року побудови на вул. Алматинській, 97/1, що складається з двох триповерхових будинків серії 1-302-2, об'єднаних наріжною 4-поверховою секцією, що увінчана декоративною баштою, декорованою з елементами українського бароко.

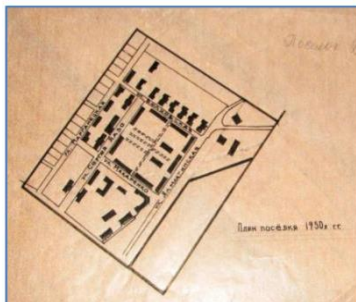

Рис.1. Панорама по вул. по вул. Алма-Атинська посередні житловий будинок,101.

Рис.2 Київ, житловий будинок по вул. Алма-Атинська, 97/1. 1955 р. складається з двох триповерхових будинків серії 1-302-2, А. В. Добровольський

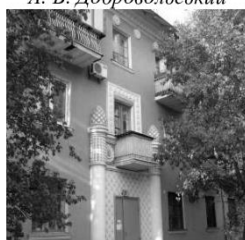

Рис..3 Київ, житлові будинки по вул Алма-Атинська, 91.та 95 серії 1-302-2

СЕРИЯ 302
ПРОЕКТ № Д-2
ТРЕХЭТАЖНОГО КИРПИЧНОГО ДВЕНАДЦАТИКВАРТИРНОГО
ДОМА С ЦЕНТРАЛЬНЫМ ОТОПЛЕНИЕМ, ВОДОПРОВОДОМ
И КАНАЛИЗАЦИЕЙ (с ваннами)

ПРОЕКТ 1-302-2
Главный фасад

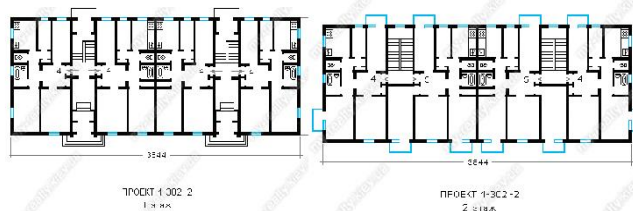

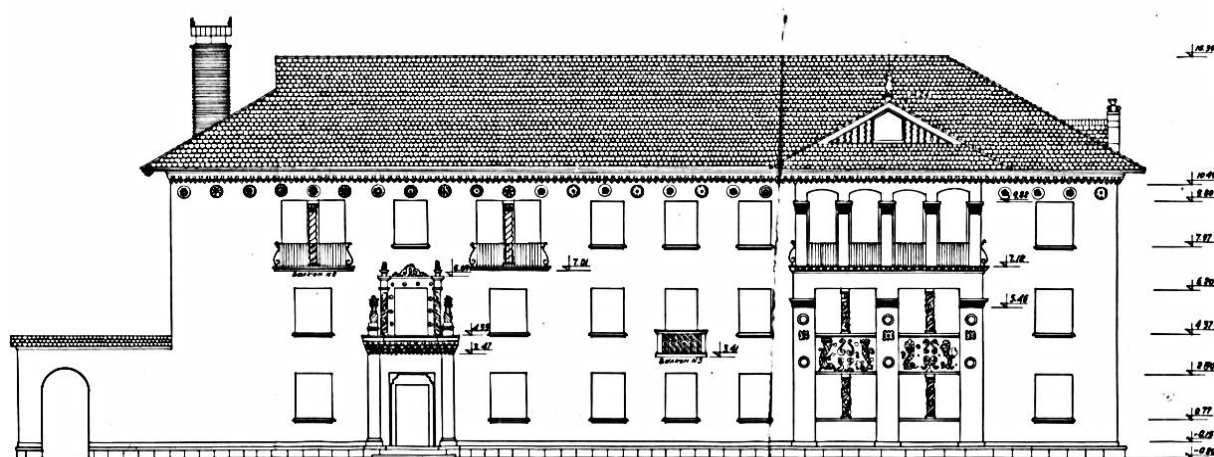
Рис. 3.3.1 Будинки серії 302, Д-2 на ДВРЗ, арх. А. В. Добровольського

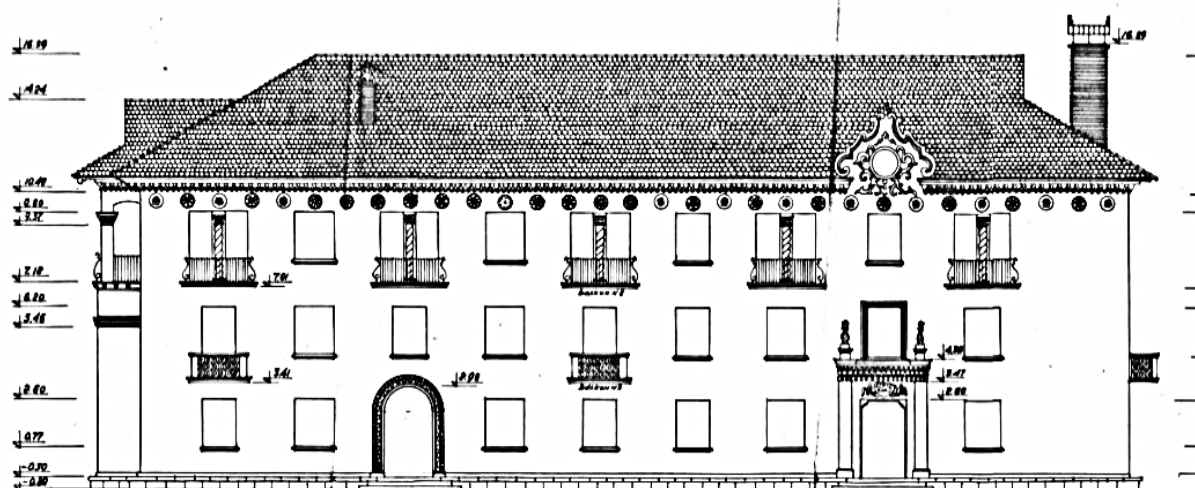
*А. Проект саманного житлового будинку
А. В. Добровольський
1945 рік*

*Б. будинок родини генерала Ватутіна по
вул. Артема, 46 в Києві
А. В. Добровольський С. Я. Ходик 1948 р.*

*В. Житловий триповерховий будинок Д -1. головний фасад. 1
А. В. Добровольський (1946 р.)*

*Г. Житловий триповерховий будинок Д -1. головний фасад. 2
арх. А. В. Добровольський (1946 р.)*

Рис. 3.3.2. Національні особливості художньо композиційного вирішення малоповерхових житлових будинків 1945–1947-х рр., арх. А. В. Добровольський

*Житловий будинок по вул. Бойчука, 3 в Києві 1953 р. А. В. Добровольський
О. І. Малиновський П. Ф. Петрушенко серія 302 -3*

*Київ житловий будинок по вул. Бастіонна, 6 серія 302 -3 1950-ті роки
А. В. Добровольський серія 302 -3*

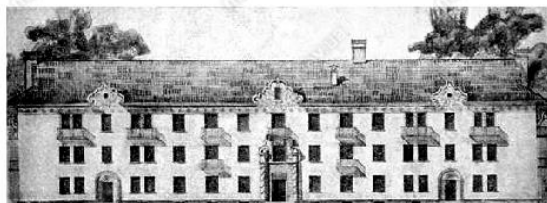

Київ. Парково-Сирецька вул. (Шамрило) 15. серія 302 -3 арх. А. В. Добровольський

*Київ, житловий будинок по вул. Алма-Атинська, 101 проект -302-3 Державні
архітектурні майстерні м. Києва арх. А. В. Добровольський*

СЕРИЯ 302
ПРОЕКТ № Д-3
ТРЕХЭТАЖНОГО КИРПИЧНОГО ДВАДЦАТИКВАРТИРНОГО
ДОМА С ЦЕНТРАЛЬНЫМ ОТОПЛЕНИЕМ, ВОДОПРОВОДОМ
И КАНАЛИЗАЦИЕЙ (с ваннами)

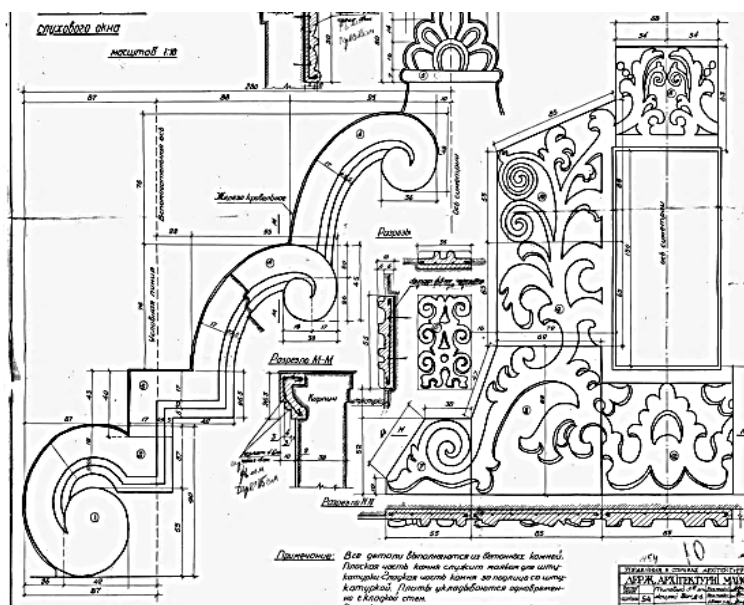

ПРОЕКТ 1-302-3
Главный фасад

Рис. 3.3.3. Існуючі житлові будинки, споруджені за проектами серії 303 Д-3 в районах Звіринець та ДВРЗ в м. Київ

Форми, розроблені А.В.Добровольським

Історичні прототипи

- Фронти барокової форми в будинках. 1. Музичного інституту ім. М. В. Лисенка у Львові. 2. Земської лікарні в Лубнах 3. Міського училища в Чернігові 4. Школи ім. М. В. Гоголя в Чернігові 5. Школи ім. М. В. Гоголя в Чернігові 6. Земської лікарні в Лубнах (

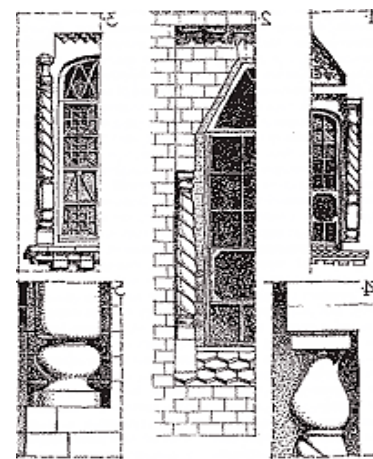

Київ, житловий будинок по вул. Алма-Атинська, 101.

Кручені колонки типових будинків серії № 302, А. В. Добровольський 1947–1952 рр.

Висновок – використання форм українського модерну

Кручені колонки Полтавського губернського земства, (за В.В.Чепеліком)

Рис. 3.3.4. Морфологічне походження декоративних форм, розроблених А. В. Добровольським

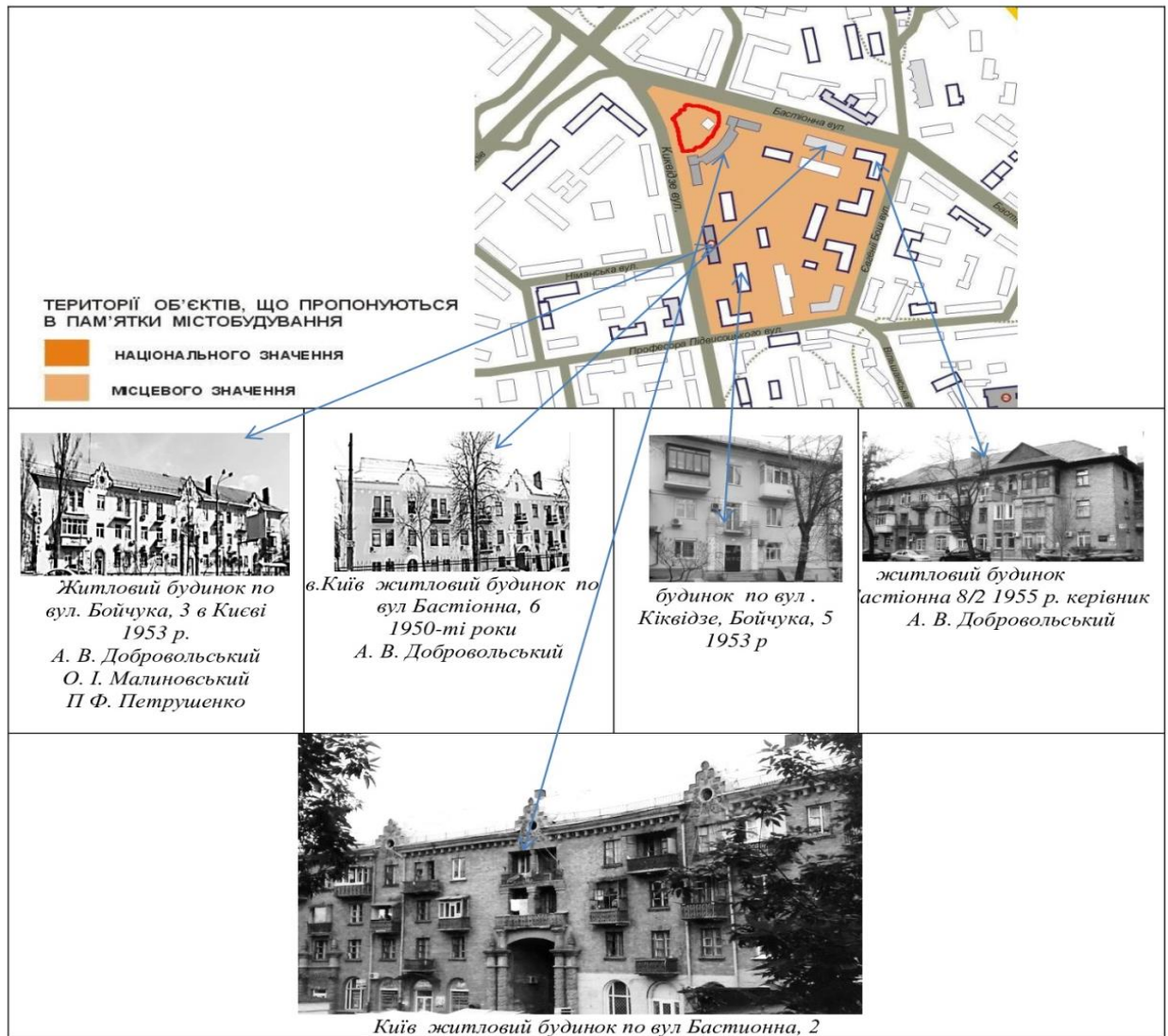

Рис 3.3.5. Житлові будинки по вул. Бойчука та Бастіонній, що є пам'ятками архітектури

Планувальна схема житлових будинків вул. Кіквідзе досить ергономічна. Так, триповерховий, секційний цегляний будинок по вул. Кіквідзе № 3 розрахований на 23 квартири. Кожна секція має парадний і допоміжний входи. На кожному поверсі в бічних секціях розташовано по дві трикімнатні квартири, у середній – двокімнатні. Конструктивна система – поздовжні і поперечні стіни, суміщені зі внутрішніми стовпами. Дах будинку вкрито шифером. Композицію головного фасаду вирішено у симетричній схемі. Зовнішні стіни тиньковані і прикрашені орнаментикою – це характерна риса Українського бароко XVIII ст. (Покровська церква, збудована за проектом українського архітектора Григоровича-Барського). Елементи

оздоблення фасадів виконано в бетоні. Характерно, що центральну композиційну вісь фасаду підкреслено порталом. Портал має пластичне та виразне рішення за рахунок колон, вісі входів закріплені щипцями, які мають за малюнком барокові риси. Винос даху великий, фасад завершено карнизом, який оздоблений іоніками. Над вікнами верхнього поверху розташовано декор.

Нові завдання, що виникли при відновленні Києва, дозволили архітекторові відмовитися від зовнішньої штукатурки, яка затягувала терміни і підвищувала вартість будівництва, а також погіршувала умови експлуатації будівель. Будинок для робітників заводу «Більшовик» було запроєктовано ще у 1940 році (А.В. Добровольським і Г.П. Копоровським під керівництвом М.В. Холостенка) у Києві на Проспекті перемоги, 45. У 1946 р. проєктну пропозицію було змінено (А.В. Добровольський, А.Я. Косенко); у 1950 р. будинок добудовано. Права частина має шість поверхів. Загальну композицію фасаду завершено карнизом зі збірного бетону. Входи підкреслено порталами і декоровано розетками. При відновленні будівництва цієї споруди (1950 р.) було вперше застосовано збірні залізобетонні елементи, що дозволило відмовитися від зовнішніх будівельних риштувань [94]. Будинок заводу «Більшовик» та гуртожиток студентів Гірничо-будівельного технікуму по вул. Володимирській, 69/71 виконано у силікатній цеглі з бетонними деталями [8,61] (Рис.3.3.5).

П'ятиповерховий Г-подібний житловий будинок для викладачів і студентів Гірничого технікуму по вул. Володимирській, 69/71 в Києві (1950 р., арх. А.В. Добровольський, А.Я. Косенко, В.І. Гопкало, державна премія III ступені) складається з двох об'ємів з коридорною двобічною системою планування. Конструктивно будинок має внутрішній бетонний каркас і цегляні стіни, у заповненні перекриттів використано порожнисті керамічні камені. Композиція вуличного фасаду асиметрична. Вертикальне зміщення двох об'ємів компенсовано декоративною вежею і арковим проїздом на подвір'я. Фасади виконано з лицьової цегли в поєднанні на першому рівні з

гранітним облицюванням «під шубу» та декоративними бетонними класичними архітектурними деталями (карнизи, еркери, сандрики). У будинку використана одна конструктивна схема (два ряди внутрішніх стовпів) [94].

Питання престижності при створенні архітектурного образу замінюються економічними результатами у пошуку нових будматеріалів і технологій будівництва. У 1945–1955 рр. А.В. Добровольський вирішив професійні завдання, виходячи із соціального замовлення в руслі особистих установок щодо образності; прикладом чого є розробка будівель на Хрещатику та житлових будинків на вул. Червоноармійській.

Містобудівне вирішення вул. Червоноармійської (нині Велика Васильківська), як продовження Хрещатики, реалізовано забудовою новими багатоповерховими будинками (Рис. 3.3.5, е. ж).

Так, житловий будинок письменників по Червоноармійській, 6 (нині – Велика Васильківська, 6), що побудовано у 1952 р., має бетонні декоративні барокові фронтони та розетки, зовнішнє облицювання у цеглі сухого пресування і архітектурні деталі з пустотілої глазурованої кераміки. У композиції фасадів автором використані органічно властиві житловому будинку функціональні елементи: еркери, балкони, входи. В оздобленні фасаду вперше у практиці київського будівництва А. В. Добровольський використав чорну поливу для покриття керамічних деталей. Цей будинок є пам'яткою вітчизняної архітектури 1950-х рр. [94].

У житловому будинку на Червоноармійській, 48 вперше в Києві було використано лицьову цеглу, керамічні карнизні блоки та колони. Ця споруда складається з чотирьох типових секцій. Віконні прорізи в будинку трьох типів: прямокутні, вітринні, збільшених по висоті пропорцій, та напівциркульні. Вікна оздоблено сандриками. Входи в житлову частину будинку з боку вулиці розташовано в нішах з декоративними елементами за мотивами українського орнаменту (Рис. 3.3.5 е).

А. Житловий будинок для викладачів і студентів гірничого технікуму вул. Володимирській, 69-71 в Києві арх. А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, В. І. Гопкало 1950 р.

Б. Гуртожиток будівельного технікума по вул. Мельникова, 31 у Києві А. В. Добровольський, А. Я. Косенко 1952 р.

В. Житловий будинок заводу «Більшовик», просп. Перемоги, 45 А.В.Добровольський, Г. І. Копоровський. А. Я. Косенко.М. В. Холостенко 1950 р.

Г. Житловий будинок на 20 квартир по вул. Академіка Богомольця, 6 в Києві А. В. Добровольський, А. Я.Косенко 1954 р.

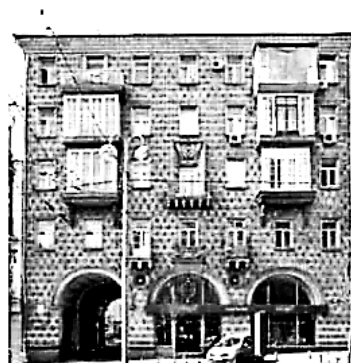
Е. Житловий будинок по вул. Червоноармійській, 48 в Києві А. В. Добровольський, О. І.Малиновський 1950р.

Ж. Житловий будинок по вул. Червоноармійській, 20 в Києві /1953/ А. В. Добровольський

З. Житловий будинок по вул. Горького, 22 (Антоновича) в Києві А. В. Добровольський С. Я. Ходик 1953р..

Л.Будинок на вул. Червоноармійській, 36 1950. р. архіт.О. І. Малиновський, співавтор С. Б. Шпільт; керівник А. В. Добровольський

Рис. 3.3.5. Багатоповерхові будинки для центральних районів м. Києві за проектами А.В. Добровольського 1948–1950-х рр., що проектувалися у складі авторського колективу

Карниз п'ятиповерхової частини будинку на Червоноармійській, 48 має прості форми; карнизи наріжної шестиповерхової частини вирішено оригінальними розвинутими антефіксами. Лиштви й ліплені деталі колонади – із керамічних блоків. Цоколь і перемички над вітринами виконано з природного каменю світлого тону. Фасади кутової частини акцентовано портиками. Пропорції кутової частини з лоджіями були змінені: перед парадними під'їздами планувалося розмістити масштабні скульптури, які встановлені не були. Пропорції проекту 1947 року було змінено добудовою шостого поверху основної частини. Цей будинок став прикладом для проектування аналогічних, як за образом, так і конструктивно-планувальним рішенням житлових споруд у м. Києві у 1950-х рр. [94].

Гуртожиток по вул. Мельникова, 31 у Києві було побудовано у 1954 р. (арх. А.В. Добровольський, А.Я. Косенко). В образному рішенні фасаду гуртожитку викорастано бетонні декоративні барокові фронтон та розетки. На кожному поверсі гуртожитку передбачено житлові кімнати. Перший поверх підкреслено великими розмірами віконних прорізів [104] (Рис.3.3.5,б)

Спільними композиційними рисами будинків на 84 квартири на вулицях Червоноармійській, 48 (кутовий), Червоноармійській, 34; Горького, 22; будинку студентського гуртожитку на вул. Мельникова 31 є звернення до неоренесансної композиційної схеми та застосування орнаментальної пластики в оздобленні.

Будинок по Червоноармійській, 36 (нині – Велика Васильківська, 134) також оздоблено декоративною керамічною плиткою, (що стало новацією) було побудовано у 1950 р. (керівник. А.В. Добровольський, арх. О.І. Малиновський за участю С.Б. Шпільта) (Рис. 3.3.5, л).

Проект реконструкції будинку за адресою Червоноармійська, 12 з надбудовою було здійснено в майстернях «Київпроекту» у 1949 – 1952 рр. під керівництвом арх. А.В. Добровольського (автори Ю.Б. Москальцов, С.С. Павловський, за участю Губнера) [94].

Створення архітектурного ансамблю сучасного Хрещатика почалося зі

спорудження у 1950–1951 рр. житлових будинків, 13/2, та № 17 (арх. О.В. Власов, А.В. Добровольський, Б.І. Приймак за участю О.І. Малиновського, Р.Г. Балабана). Ці семиповерхові будинки об'єднані величезною аркою і бічними фасадами будівель пасажу. Фасади цих будинків оформлено ліпними декоративними деталями і рельєфною керамічною плиткою. Перший поверх облицьовано гранітом. Кутова восьмиповерхова будівля на перетині Хрещатика й вул. Карла Маркса (нині – Архітектора Городецького) завершується вежею, увінчаною шпилем. Житловий будинок Хрещатик, 13/2 має насичену архітектурну пластику (Рис. 3.3.6., в). Триверті колони оздоблено орнаментальними керамічними деталями, вікна горища – фронтонами барокової форми. Основним елементом є високі керамічні шишки. Фасади будівлі облицьовані світлою керамічною плиткою з рельєфною поверхнею. Підвальні перекриття і перекриття над шостим і восьмим поверхами – залізобетонні, на інших поверхах – з армокерамічних балок, планування – секційне, кутовий об'єм увінчаний трикутними напівфронтонами, наріжними фігурними обелісками та шпилем [70].

Будинок №17 на Хрещатику має аркові лоджії, які прилягають до нього з обох боків. Будинки №№ 13/2, 15, 17, 24, 25, 27, згідно з першими проектами, мали прикрашатися статуарною скульптурою, що не було здійснено у зв'язку з урядовою постановою 1955 р. про боротьбу з надмірностями в архітектурі [94] (Рис. 3.3.7. а). Вдалося відстояти тільки пластичні керамічні деталі кольору золотистої вохри, застосовані в оздобленні будинку Хрещатик № 21, що замикає вул. Енгельса (арх. О.В. Власов, А.В. Добровольський, О.В. Созанський, 1952 р.) [70] (Рис. 3.3.7., а)

Перший проект сучасного будинку зі скульптурами за адресою Хрещатик, 29/1 виконаний різними авторами, не був реалізований (Рис. 3.3.7 а). Згодом за адресою Хрещатик, 29/1 з'явився житловий будинок, введений в експлуатацію у 1955 р. (арх. А.В. Добровольський, В.Є. Ладний, Л.О. Лінович, Б.І. Приймак), що завершує Хрещатик і виходить бічним фасадом на Бесарабську площу, виділяючись великими прямокутними еркерами чітких

класичних пропорцій. Як і в попередніх будівлях, у фасадах будинку Хрещатик, 29/1 використані натуральні матеріали. Перший та другий поверхи головного фасаду мають гранітне риштування. Рельєфний карниз спирається на прямокутні модульони, які чергуються з шишками. Руст між вікнами виконано у вигляді пілястрів з доричними капітелями, що характерно для Італійського Ренесансу. Невисокий цоколь і вал під вікнами облицьовано полірованим гранітом. Вертикальне членування фасадів визначають смуги балконів та прямокутні у плані еркери, об'єми яких спираються на кронштейни [94]. Оздоблено будинок керамічними деталями, виконаними за авторським малюнком А.В. Добровольського (Рис. 3.3.6, д).

Перспективу вул. Леніна (нині Богдана Хмельницького) завершує чотирнадцятиповерховий житловий будинок по вул. Хрещатик 25 (раніше – 41), який було побудовано за проектом А.В. Добровольського, О.І. Малиновського, П.Ф. Петрушенка. Висотну композицію житлового будинку по вул. Хрещатик, 25 акцентує глибокий курдонер, який вирішено системою високих підпірних стінок, широких сходів і озелених терас. Комплекс має великий зручний дворовий простір з дитячим садочком, стоянками, місцями відпочинку [113].

У процесі будівництва житлових будинків на Хрещатику було вирішено багато складних питань стосовно будівельних матеріалів і механізації будівництва. Вперше у вітчизняній практиці були використані нові конструктивні елементи: облицювальна кераміка різних конструктивних систем, фундаментні колодязі із залізобетонних кілець (інж. І. Скачков), неповний збірно-монолітний каркас, збірні залізобетонні марші, блоки сміттєпроводів, армокерамічні панелі перекриттів [207].

У композиції фасадів будинку генерала Ватутіна (1948 р.) та Інституту фізики АН України (1949 р.) елементи бароко поєднані з класичними елементами: ризаліти, лоджії. Спостерігається контраст фактури матеріалів. Декор складають бетонні розетки, орнаментовані вікна, стовпи та колони [137] (Рис.3.3.7).

Отже, на початку 1950-х рр. А.В. Добровольський проектує житлові будинки, використовуючи основні властивості будівельних матеріалів, як і у довоєнний період, конструктивними особливостями яких у 1950-х рр. є збірні залізобетонні елементи, будівельна кераміка, червона та силікатна цегла, каміння, як облицювальний матеріал – граніт, цегла та керамічна плитка, як декоративний елемент – золотиста кераміка.

А.В. Добровольський у повоєнний період творчо використовував форми пізнього Ренесансу : ордерну систему, пропорційні побудови на підставі золотого перетину, чіткий горизонтальний розподіл фасаду на поверхи, оформлення фасаду декоративним рустом. Однак, типові особливості українського бароко, а саме: виразна пластика ліпний орнамент, наявність барокових декоративних елементів, таких як кручені колонки, полив'яна кераміка, кольорова майоліка є відмінними рисами житлових будинків, що були створені майстром у повоєнний період [6].

Чітка функціональна та планувальна схема, застосування залізобетонних конструктивних, керамічних та бетонних декоративних елементів, активна пластика фасадів є відмінними рисами житлових будинків повоєнного періоду, створених за участю майстра у 1945–1955 рр. (Рис. 3.3.6, Рис.3.3.7.).

*А. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 17
О. В. Власов, А. В. Добровольський,
Б. І. Приймак
1952 р.*

*Б.. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 21
А. В. Добровольський, В. А. Созанський під
керівництвом О. В. Власова 1950 р.*

*В. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 13/2
О. В. Власов, А. В. Добровольський,
Б. І. Приймак за участю О. І. Малиновського,
Р. Г. Балабана 1952 р.*

*Г. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 25,(41)
О. В. Власов А. В. Добровольський
О. І. Малиновський, П. Ф. Петрушенко
1953-1954 рр.*

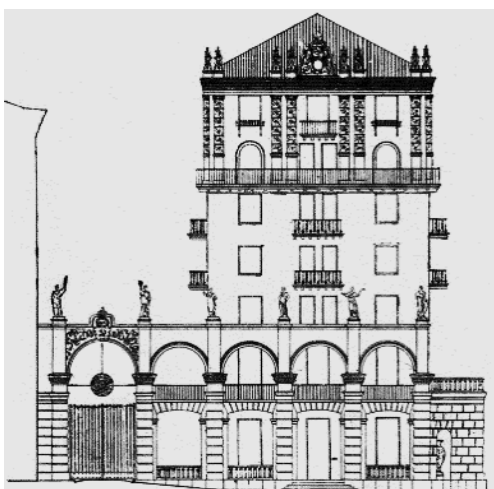

*д. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 29/1
А. В. Добровольський, В. Є. Ладний,
Л. О. Лінович, Б. І. Приймак 1949–1952 рр.*

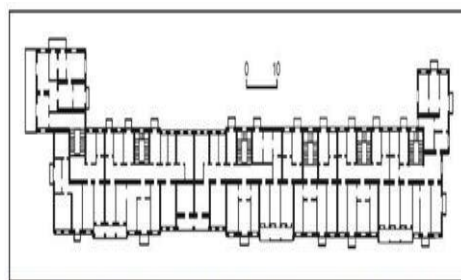

*е. Реконструкція по вул. Пасаж 15
О. В. Власов, А. В. Добровольський,
О. І. Малиновський, Б. І. Приймак,
В. А. Созанський, 1949–1951 рр.*

Рис. 3.3.6. Загальний вигляд житлових будинків на Хрещатику за проектами
А.В. Добровольського, створені разом з співавторами

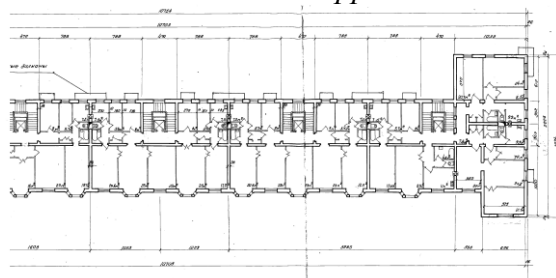
А. Первісний проєкт сучасного будинку зі скульптурами за адресою Хрещатик, 29/1,

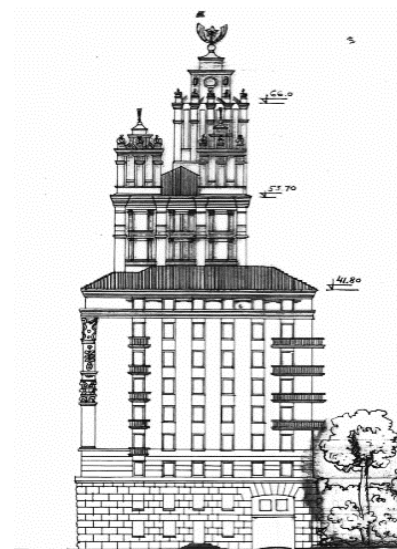
Б. План типового поверху житлового будинку по вул. Хрещатик, 21

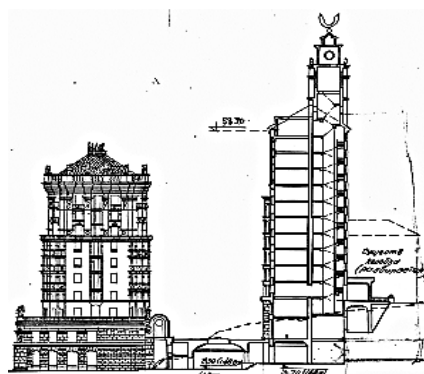
В. Проєкт Житлового будинку по вул. Хрещатик, 25, (41)
О. В. Власов А. В. Добровольський
О. І. Малиновський, П. Ф. Петрушенко
1953-1954 рр.

Д. План типового поверху житлового будинку по вул. Хрещатик 41(7) Архів

Г. Проєкт будинку АН УРСР по вул. Хрещатик, 7(25)/Архів

Е. Проєкт будинку Академії Наук УРСР Хрещатик 25, розгортка по вул. Леніна арх. О. В. Власов А. В. Добровольський, О. І. Малиновський /Архів

Рис. 3.3.7. Проєктні креслення будинків на Хрещатику 1948–1950-х рр., виконані А.В. Добровольським у складі авторського колективу та під його керівництвом

Об'єкти громадського призначення. За підрахунками об'єкти громадського призначення, у проектуванні яких брав участь А.В. Добровольський в повоєнний період, займають меншу частку відносно житлових будинків.

У 1947 р. архітектор проектує будинок цивільної панихіди на Сирецькому кладовищі у Києві в ампірних формах (Рис. 3.3.8, в). У тому ж році разом із В.А. Созанським виконує конкурсний проект клубу із залом на 400 місць. Підґрунтям планувального рішення якого стала чітка класична композиція; фасад клубу прикрашено декором, близьким до українського бароко (Рис. 3.3.9, ж).

У 1952 р. за проектом архітекторів А.В. Добровольського та О.І. Малиновського у Києві по вул. Паркова дорога, 16 споруджується ресторан «Кукушка» з відкритою ротондою під круглим дахом і башточкою та маленьким зимовим залом у центрі. Ресторан мав два своєрідних літніх кафе з буфетами, а також столиками і стільцями, розташованими з боків приміщень (Рис. 3.3.8, а.). Образне рішення ресторану, на нашу думку, тяжіє до української народної архітектури [61].

Комплекс лабораторних, виробничих і житлових будівель Інституту фізики АН УРСР (будівництво 1947–1949 рр.) розроблявся великим колективом під керівництвом А.В. Добровольського, який був автором головного корпусу та прилеглих до нього лабораторій. А.В. Добровольський керував проектуванням науково-дослідних інститутів: Інституту фізики АН УРСР (1948–1949 рр.) (співавтори: головного корпусу С.Я. Ходик, лабораторного А.Я. Косенко: виробничого П.Ф. Петрушенко); Інституту фізичної хімії АН УРСР (співавтор П.Ф. Петрушенко, 1953 р.); Інституту чорної металургії (співавтор –А.Я. Косенко) та головного корпусу відділення технічних інститутів АН УРСР (1952 р.) [59]. Останні два проекти не реалізовано [61].

Композиційне рішення комплексу органічно вписане у навколишнє середовище за рахунок відкритих озелених дворів. У цій проектній розробці

вперше було застосовано керамічні архітектурні деталі фасадів, вперше для Києва впроваджено освітлювальне устаткування із люмінесцентним світлом, устанovu кондиціювання повітря.

Не полишає архітектор і тему народної української архітектури, яка простежується в інтер'єрі залу засідань. Балки перекриття прикрашено ліпленням дуже витонченого малюнку, дерев'яні балки перекриття фойє оздоблено різьбленням. Фасади будинків виконані із застосуванням штукатурки та невеликої кількості ліпних деталей і мають значний звис покрівлі [61] (Рис.3.3.8 ,ж).

У 1952 р. А.В. Добровольський у співавторстві з І.Л. Масленковим проектує приміський вокзал у Києві в дусі історизму.

Архітектурний образ вокзалу було вирішено досить лаконічно: вхід з боку площі акцентовано півкруглою колонадою доричного ордеру; великі аркові вікна підкреслюють головний вхід у зал очікування. Єдине, що не втілилося з початкового задуму 1952 року, шпиль на башті і скульптура перед входом у метро [61] (Рис3.3.9, д).

У 1954–1955 р. архітектор проектує адміністративні будівлі по вулицях Прорізній та Садовій (останній не реалізовано). У будинку по вул. Прорізній, 15, який побудовано у Києві у 1954 р. (автори: А. В. Добровольський, П.Ф. Красицький) фасад оздоблено декоративними елементами з кераміки, центральну частину завершено карнизом складного профілю [94]. Композиційними особливостями розглянутих громадських споруд є наявність ордерної системи, чіткий горизонтальний розподіл фасаду на поверхи та оформлення декоративним рустом, барокові елементи оздоблення, ліпна орнаментика (Рис. 3.3.8).

В декількох об'єктах громадського призначення 1945–1955 рр., що проектував А.Б. Добровольський наявний рослинний декор, притаманний українському модерну. Чотири проекти повоєнного періоду виконані архітектором в чистих неокласичних формах.

Образне рішення громадських і житлових будівель, які впроваджував

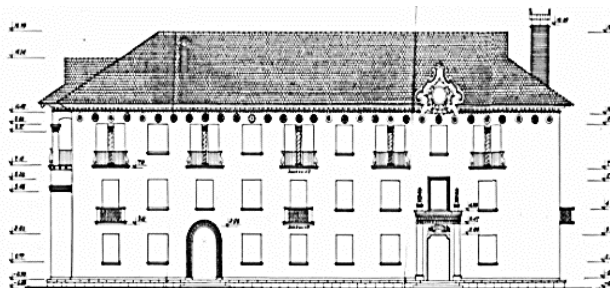
архітектор у 1945–1955 рр., мають ознаки оригінального підходу, «авторського почерку», що властиво найбільш знаним майстрам архітектури. Серед радянської художньої еліти (до верхівки якої А.В. Добровольський належав з повоєнних років) не було і не могло бути людей, які б так чи інакше не міняли творчих позицій на угоду тимчасовій кон'юктурі.

Слід віддати належне прагненню до свободи творчості архітектора, якому вдалося не тільки зберегти, а й відстояти власні позиції, що проявилися в пошуку нових можливостей будівельних матеріалів, впровадженні рис декоративно-ужиткового мистецтва та застосуванні специфічних форм, притаманних українській національній архітектурі (Рис. 3.3.9).

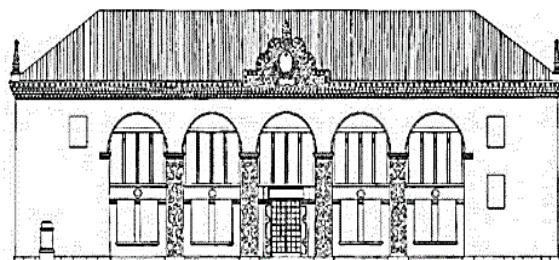
А.В. Добровольський у повоєний період своєї практичної роботи проявив себе як досвідчений містобудівник, архітектор, художник, новатор будівельних та конструктивних впроваджень; зробив великий внесок у розвиток архітектури України як досвідчений організатор і громадський діяч, працюючи у Спілці архітекторів СРСР, Президії архітекторів УРСР, Академії архітектури СРСР (1950 р.), Академії архітектури УРСР (1955 р.), як фундатор і віцепрезидент Академії будівництва і архітектури УРСР (1956 р.), Академії мистецтв СРСР.

Матеріали розділу дозволяють зробити висновок, що А.В. Добровольський у повоєнний період зробив значний внесок в розпланування, житлову та громадську забудову повоєнного Києва, Хрещатика, центральних та нових районів, розробку типових проектів малоповерхового житла.

Національні риси

А. Житловий будинок Д -1.
арх. А. В. Добровольський 1946 р.

Б. Клуб з залом на 400 місць (конкурсний проект. Архів Київ проекту) 1947р. арх.
А. В. Добровольський,
В. А. Сазанський

Історизм

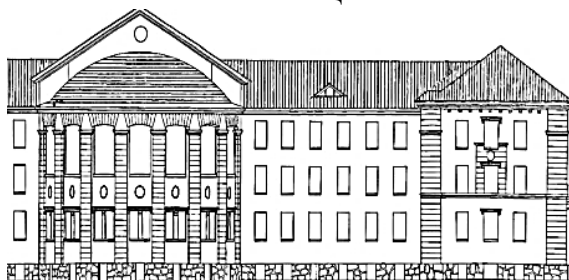

В. Будинок цивільної паніхиди на
Сирецькому кладовищі в Києві (проект)
1947р. А. В. Добровольський

Г. Адміністративна будівля по вул.
Прорізній, 15 в Києві 1954 р.
А. В. Добровольський

Неокласицизм

Д. Інститут чорної металургії (не
реалізовано) (архів Київпроекта) 1952 р. арх.
А. В. Добровольський, А. Я. Косенко

Е. Інтер'єр адміністративної будівлі
по вул. Прорізній, 15 в Києві
А. В. Добровольський 1951 р.

Неокласицизм, рослинний декор фасадів оснований на формах українського мистецтва та УАМ

Ж. Інституту фізики АН УРСР 1949
р. арх. А. В. Добровольський С. Я. Ходик
(неокласика та насичений ліпний декор)

З. жила група АН УРСР 1945 р. арх..
А. В. Добровольський, А. Я. Косенко,
П. Ф. Петрушенко С. Я. Ходик

Рис. 3.3.8. Стилiстичнi особливостi громадських споруд 1945–1955-х рр. за проектами А. В. Добровольського та співавторів

Еклектика, сталінський ампір

А. буд. вул. Хрещатик 25 О. В. Власов.
А. В. Добровольський О. І. Малиновський,
П. Ф. Петрушенко 1953-1954 рр.

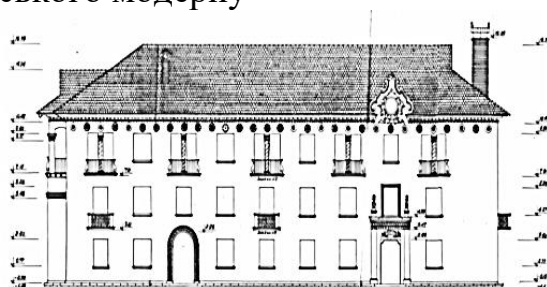

Б. буд. по вул. Хрещатик, 13/2 О. В. Власов,
А. В. Добровольський, Б. І. Приймак та ін. 1952 р.

Наявність рис українського модерну

В. Типові будинки серії № 302
А. В. Добровольський 1947-1952 рр.

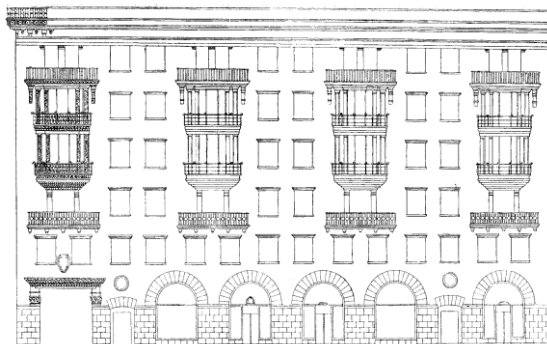

Г. Житловий будинок Д-1.
арх. А. В. Добровольський 1946 р.

Историзм

Д. Приміський вокзал у Києві (проект)
А. В. Добровольський, І. Л. Масленков 1952 р.

Е. Проект буд. №6 вул. Червоноармійська №6
А. В. Добровольський, О. І. Малиновський

Форми народної української архітектури

Ж. «Кукушка» на схилах Дніпра
А. В. Добровольський
О. І. Малиновський, 1950 р.

З. Проект саманного будинка
А. В. Добровольський
1945 р.

Рис. 3.3.9 . Стилiстичнi особливостi творчостi
А.В. Добровольського 1945-1955 рр.

Висновки до розділу 3

1. На підставі аналізу особливостей архітектури УРСР 1945–1950 рр. з'ясовано, що на проектну практику А.В. Добровольського в повоєнний період вплинули соціально-політичні та економічні обставини, стилістичні особливості часу, спрямування економіки країни на відбудову, проектування об'єктів на конкурсних засадах, заснування Академії архітектури УРСР та її секторів, завдання з відбудови м. Києва, нові технології, конструкції та матеріали.

2. Підкреслено, що за умов загального контролю архітектурних завдань урядом А.В. Добровольський у повоєнний період зміг впровадити сміливі для того часу власні експериментальні форми, що базувалися на використанні традицій українського мистецтва; проявив себе як досвідчений містобудівник, архітектор, художник, новатор будівельних та конструктивних впроваджень; зробив великий внесок у розвиток архітектури України як досвідчений організатор і громадський діяч.

3. Підтверджено, що А.В. Добровольський зробив значний внесок у розпланування, житлову та громадську забудову повоєнного Києва: Хрещатика, центральних та нових районів, розробку типових проектів малоповерхового житла. Містобудівні пропозиції А.В. Добровольського підпорядковані принципу ансамблевості з урахуванням середовищного підходу. У процесі забудови Хрещатика архітектором були сформовані принципи, що вплинули напрями роботи наступного покоління архітекторів – прихильників національної складової в українській архітектурі.

4. Підраховано, що кількість створених А. В. Добровольським у 1945–1955-х рр. архітектурних пам'яток культурної спадщини, які припадають на Київ, становить тринадцять, основна частина яких локалізована на вулиці Хрещатик та на вул. Червоноармійській, районах Соцмістечка в Дарниці, ДВЗ, по вул. Кіквідзе (нині, Бойчука), у комплексі лабораторних, виробничих і житлових будівель Інституту фізики АН УРСР. У Києві за проектами

архітектора було побудовано 26 житлових будинків, десять громадських об'єктів.

5. Визначено наступні конструктивні особливості житлових та громадських споруд 1944–1950-х рр. за авторством А.В. Добровольського: наявність збірних залізобетонних елементів, конструктивної та будівельної кераміки, натуральних матеріалів – червоної та силікатної цегли, каміння; як облицювального матеріалу – граніту, облицювальної цегли та керамічної плитки, як декоративного елементу – золотистої кераміки.

6. Доведено, що А.В. Добровольський у повоєнний період, працюючи в умовах стилістичних обмежень, на високому художньому рівні, опрацював широкий спектр архітектурних форм, а саме форми народної української архітектури, український архітектурний модерну, неоренесансу та неокласики.

7. Виявлено, що композиційними особливостями багатопверхових житлових будинків на Хрещатику, що були спроектовані А.В. Добровольським з співавторами є ренесансні пропорції, пластичне рішення фасадів, наявність елементів ордерної системи, а також кольорової майоліки, стилізованих елементів (фронтонів барокового походження).

Спільними композиційними рисами житлових будинків на Хрещатику, Червоноармійській, 48, Червоноармійській, 34; Горького, 22; студентського гуртожитку на вул. Мельникова 31 будинку заводу «Більшовик» є звернення до класичних пропорцій, наявність елементів ордерної системи. Особливостями будинків серії 302 і Д-І, є ренесансні пропорції, барокові декоративні фронтони, великі виноси покрівель, насичений декор.

Відмінними рисами архітектурних об'єктів громадського призначення є наявність ордерної системи, горизонтальний розподіл фасаду на поверхи, оформлення декоративним рустом, барокові елементи оздоблення, ліпна орнаментика.

РОЗДІЛ 4

ВНЕСОК А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В АРХІТЕКТУРУ УКРАЇНИ 1960–1980-х рр.

4.1. Особливості розвитку архітектури України 1960–1980-х рр.

Починаючи з 1955 р., після виходу постанови ЦК КПРС та РМ СРСР «Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві», архітектура України змінюється, утверджуються функціоналістичні погляди. Після XX з'їзду КПРС (1956 р.) починається історичний етап хрущовської «відлиги». Як найбільш демократичний час, розглядаються істориками 1960–1980-і роки, що позначилися певною свободою творчості, виникненням руху «шестидесятників» [5].

Чинником, який значно вплинув на напрямки розвитку архітектури у 1960-х рр., була низка постанов, пов'язана з житловою реформою 1957–1958 рр. Так, у 1958 р. Рада Міністрів УРСР ухвалила постанову про будівництво «хрущовок». Будівництво дешевого житла за типовими проектами вже мало аналоги у світовій архітектурній практиці. За однією з версій, проект К-7 повністю запозичили зі французьких зразків (п'ятиповерхівка без ліфта, низькі стелі, невеликі за площею квартири, сумісний санвузол, слабка звуко і теплоізоляція). Треба згадати, що зводили стандартизовані будинки промисловими методами взяли у Веймарській Німеччині ще у 1920-х рр. (ідеї архітектурної школи «Баугаус»), надалі у повоєнних Франції, Ізраїлі та США. Це було пов'язане зі збільшенням кількості населення в містах [105].

Як відомо, принцип ідеолога «інтернаціонального стилю» Людвіга Міс ван дер Роє – «Чим менше – тим більше» – надихнув радянських будівельників на створення багатоквартирних висотних будинків. Однак швидкий темп впровадження нових технологій будівництва призвів до погіршення якості житла. Були введені типові проекти, з яких вилучили «надмірності»:

облицювання фасадів будівель, ліфти, високі стелі, крутий дах тощо [16].

У 1960-х рр. застосування залізобетонних елементів майже повністю витісняє інші будівельні конструкції [29].

Промислова архітектура цих років розвивалася в напрямках експериментальних технологічних новацій. Було розроблено «павільйонний тип» промислової будівлі, планувальні схеми якого базувалися на збільшеному розмірі сітки колон; а у 1965 році вперше використані ще й оболонки подвійної кривизни; основним будівельним матеріалом стають конструкції з попередньо напруженого залізобетону. Художнє рішення промислових споруд вказаних років тяжіє до лаконічної композиції [175].

Процеси урбанізації в Україні у 1960-і рр. призвели до інтенсивного розвитку містобудівництва. Наприкінці 1960-х рр. було розпочато роботу зі складання схем районного планування [29].

Містобудівництво у 1960–1970-х рр. було спрямоване на освоєння нових територій через розширення житлового будівництва; окреслилася тенденція нової системи розселення – агломерації [159]. Починаючи з 1960-х рр., в Україні поширилося будівництво житлових спальних районів навколо осередків великих міст, що проводилося за типовими проектами. На Донбасі, у Придніпров'ї та Причорномор'ї споруджаються багатофункціональні робітничі селища. Це підвищувало швидкість будівництва та знижувало його вартість. Але за стандартизацією та утилітарним підходом губились архітектурні образи міст [39].

Міста України, починаючи з 1960 р., забудовувалися великими житловими комплексами на вільних від історичної забудови територіях. Масове житлове будівництво у Києві з використанням індустріальних методів започаткувалося у 1956 році будівництвом Першотравневого району. У 1960–1970-х рр. у Києві утворилися нові житлові масиви: Русанівка (1961–1964), Березняки (1971–1976) та ін. [22].

З 1955 р. і надалі в Україні багато уваги приділялося реконструкції старих історичних будівель. Так, наприклад, у 1970 р. було проведено

реконструкцію Історичного музею ім. академіка Д.І. Яворницького у м. Дніпропетровську з метою його розширення. Старе приміщення музею містилося у споруді 1905 р. (арх. Г. Панафутіні та Й. Сендецький). Це призвело до поєднання в одному комплексі будівель різних періодів [29]. Одним з прикладів реконструкції зруйнованих під час війни споруд є також Жовтневий Палац культури у Києві (1957 р., арх. Н.П. Северов, А.В. Заваров, Г.С. Кульчицький) (Табл. 4.1.1, рис.1).

Одним з акцентів, що створюють архітектурний образ забудови площі Жовтневої революції (нині Майдан Незалежності), є будівля Консерваторії (1958 р., арх. Л.Б. Каток). При її спорудженні було використано конструктивну «коробку» готелю «Континенталь», зруйнованого під час війни. Будівля консерваторії складається з двох об'ємів з окремими входами – театрального і навчального, фасади яких вирішено в класичних формах [7].

Архітектурні процеси в Україні 1960–1980-х рр. розвивались в руслі індустріалізації та відродження інтересу до національної культури. Загалом ці роки в українській архітектурі були прогресивними з точки зору конструктивних та композиційних експериментів. У стилістичному сенсі риси неокласики ще були притаманні деяким спорудам 1960-х рр., а саме Річкові вокзали у Києві (1961 р.) і Черкасах, (1963 р.). Але поступово архітектори значно більше почали використовувати у конструктивних рішеннях громадських споруд метал та скло. Яскравим прикладом подібного громадського будівництва є проект пасажирського морського вокзалу в м. Одеса (арх. В.П. Головін, В.К. Кремляков та І. Альтер, інженер О. Шайкіс). Його будівля є класичним зразком архітектури 1960-х рр. [39] (Рис.4.1.1).

У Києві в 1960–1980-х рр. будується велика кількість готелів. Першим, побудованим після війни, став готель «Москва», нині «Україна» (арх. А.В. Добровольський, В.А. Созанський, Б.І. Приймак, А.М. Мілецький, А.Я. Косенко, 1961 р.). При його будівництві було апробовано значну частину технологічно-будівельних новацій, але сучасний вигляд споруди не відповідає первісному задуму [43].

Інтернаціональний стиль, або функціоналізм, був однією з актуальних стилістичних течій у 1960-х рр. Цікавим прикладом індустріального функціоналізму є будинок готелю «Дніпро» на площі Ленінського комсомолу в Києві (арх. В. Д. Єлізарова, Н. Б. Чмутіна та Я. Л. Красний, 1964 р.). Конструктивно цей готель побудовано на основі індустріальних елементів, а для оздоблення інтер'єрів використано художню кераміку, дзеркальні вітрини. Архітектурною домінантою площі Перемоги у Києві став готель «Либідь» (арх. Н.Б. Чмутіна, А.М. Аніщенко, О.К. Стукалов, Ю.А. Чеканюк, 1970 р.), спроектований також у дусі індустріального функціоналізму. Конструктивними елементами його фасадів є легкі навісні панелі на алюмінієвому каркасі. Інтер'єр ресторану при готелі вирішено в досить оригінальний спосіб: площа залу композиційно розчленована на зони, де м'яке освітлення слугувало ніби бар'єром між частинами залу; декоративне килимове панно прикрашало стіну [5].

Другим прикладом індустріального функціоналізму в Києві є готель «Золотий колос» (арх. В.Н. Сорокалет 1961 р.) на вул. 40-річчя Жовтня, 95. Будівлю вирішено в дуже простих архітектурних формах, гладкі поверхні фасадів облицьовано керамічною плиткою. У цьому напрямі виконано також готель «Славутич», геометрія якого нагадує розгорнуту книгу, що ніби акцентує в'їзд на Русанівку (арх. В.Є. Ладний, Р.С. Кульчицький, 1972 р.) [7]. Готель «Мир» на Голосіївській площі (арх. В.А. Маргуліс, В.В. Грищенко, 1963 р.) спроектовано у вигляді паралелепіпеда, конструктивною основою перших поверхів є моноліт рамно-консольної конструкції. Контраст між нижніми та верхніми поверхами підкреслює оздоблення з природного каменю на рівні першого поверху [83].

Готель «Салют» (м. Київ), споруджений за проектом групи архітекторів на чолі з А.М. Мілецьким (1984 р.), за думкою деяких дослідників архітектури, має ознаки метаболістичної архітектури. Радянськими архітекторами було використано ідеї «метаболізму», що виникли в Японії у кінці 1950-х рр. й

втілювалися за допомогою модульної сітки та спірального розвитку композиції в непрямому цитуванні живої природи [16] (Рис. 4.1.2, 8).

У найбільших містах України у 1980-х рр. будується велика кількість громадських споруд, досить сміливих за своїм архітектурним рішенням, особливо в місті Києві: Будинок профспілок України (О.І. Маліновський, О.Б. Комаровський); споруда Міністерства торгівлі (Н.Б. Чмутіна, В.І. Заболотний, М.Г. Гречина); Центральний музей ім. В.І. Леніна (В.І. Гопкало, В.М. Гречина, В.Е. Коломієць, Л.І. Філенко) [39].

Яскравим прикладом застосування нових для того часу будівельних технологій є Палац спорту в Києві (арх. М.Г. Гречина, О.І. Заваров, 1958 – 1960 рр.). Поєднання вертикальних залізобетонних конструкцій зі скляним фасадом мало підкреслювати актуальність архітектурного рішення цієї будівлі.

Як відомо, принципи функціоналізму, що ґрунтується на використанні чистих форм: призми, циліндра, гладких поверхонь зі скла та металу, можна побачити й на прикладі інших громадських споруд на території УРСР 1960–1970-х рр., а саме: залізничний вокзал м. Луганск (1978 р.) та цирк у м. Донецьк [105] (Рис.4.1.2).

У Києві, як і на території всієї України, в ці роки виникає багато театрів та кінотеатрів, споруд навчального призначення. У 1981 р. в Києві функціонувало понад 100 Палаців культури і клубів, 12 театрів, цирк, 21 музей, 60 кінотеатрів. Відзначимо сміливе для того часу конструктивне рішення кінотеатру «Україна», побудованого у 1963 р. у Харкові за новітньою планувальною схемою (архіт. В.С. Васильєв, Ю.О. Плаксієв, В.О. Реусов; інженер Л.Б. Фридган), зокрема, присутнє використання оболонки подвійної кривизни [209].

Республіканський Будинок кіно по вул. Саксаганського, 6 (1977 р., архітектори Є.Н. Чечик, Ф.В. Боровик, С.Я. Хідник) має широкі скляні панелі, світле оздоблення стін; вітражі доповнюють образ будівлі. Збагачує пластику фасаду декоративний фриз-барельєф з бетону на рівні третього поверху.

Конструктивно будівлю вирішено у збірному залізобетонному каркасі у поєднанні з монолітними залізобетонними рамами [209].

У 1965–1970 рр. у Києві споруджено палац культури «Україна» на місці колишнього ринку на вулиці Красноармійській (нині Великій Васильківській). Архітектори проекту: Є.О. Маринченко, П.Н. Жилицький, І.Г. Вайнер; автор інтер'єрів – архітектор І.Й. Каракіс. Будівля має оригінальне конструктивне рішення; новаторськими є й засоби оздоблення екстер'єрів, на особливу увагу заслуговують мозаїки з кольорової смальти та кераміки. Широко використано прийоми синтезу мистецтв. Цей проект отримав Державну премію СРСР у галузі архітектури 1967 р. У 1980 р. споруду було взято під охорону держави як пам'ятку архітектури та містобудування місцевого значення [5].

Треба зазначити, що структуралізм чи структурний експресіонізм, започаткований ще Алваром Аалто, Йорном Утцоном і Кендзо Тан-Ге, знайшов реалізацію у проектах радянських архітекторів наприкінці 1960-х рр. Основні принципи структуралізму – лекальні форми, розбиті ритмічними елементами. Палац культури «Україна» та Український дім (1978–1982 рр.) у м. Києві є яскравими прикладами будівель у формах структуралізму [16].

У створенні образів споруд 1960–1980-х рр архітектори широко використовували монументальне мистецтво, яке тільки доповнювало сучасні образи деяких споруд. Тому в наступному підрозділі ми розглянемо проекти і споруди А.В. Добровольського, які належать до вказаного періоду і свідчать про прагнення архітектора застосовувати деталь, що окрім практичної функції, додавала б архітектурній формі витонченого естетичного змісту у руслі дотримання національних традицій.

Зодчі України у 1960–1980-х рр. починають працювати також у напрямку неомодернізму, який є досить популярним в колах архітекторів і сьогодні. У лютому 2015 р. в ЦВК відбулася виставка «Надбудова», на якій вперше було репрезентовано київську архітектурну школу цього напрямку. Роботи архітекторів, представлені на виставці, яскраво демонстрували протиріччя, що виникали у 1960–1980-х рр. між проектними задумами та їх

фактичною реалізацією, це було пов'язане, насамперед, з економічними обставинами у країні. Наведемо лише деякі яскраві зразки спадку неомодернізму: меморіально-обрядовий комплекс Парк Пам'яті (арх. А.М. Мілецький, 1968–1981 рр.); Інститут науково-технічної та економічної інформації на площі Держинського (нині – Либідська) (арх. Ф. І. Юр'єв, Л.В. Новиков, 1961–1981 рр.); Палац піонерів та школярів, (арх. А.М. Мілецький, Е.А. Більський; інженери А.М. Печенов, Л.Є. Лінович; колористичне вирішення, елементи благоустрою та озеленення А.Ф. Рибачук, В.В. Мельниченко; скульптори: В.З. Бородай, В.Є. Селібер 1962–1965 рр.). Цікавим за конструктивним та образним рішенням є також розглянутий вище готель «Салют» (арх. А.М. Мілецький, Н.І. Слогоцька, В.П. Шевченко, 1976–1984 рр.) [8] (Рис. 4.1.2).

У 1964–1967 рр. у стилі модернізм було побудовано Київське державне музично-хореографічне училище (арх. М.П. Буділовський, З.Г. Хлебнікова; інженер В.М. Галімський). Початковий проект припускав басейн, в якому мав віддзеркалюватися фасад концертної зали, прикрашеної мозаїкою [165].

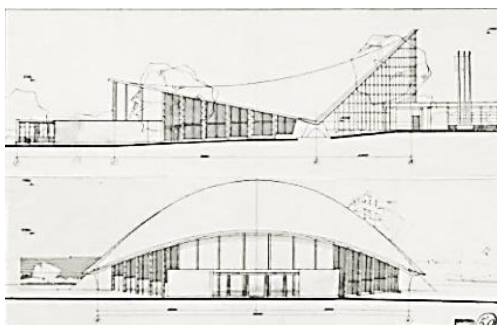
Ні басейн, ні мозаїка зрештою не були реалізовані, комплекс не використовується на сьогодні за своїм прямим функціонально-типологічним призначенням. Цей приклад, як і багато інших, свідчить про дисонанс між сміливими пошуками архітектурного образу та реальним втіленням проекту в економічних умовах соціалістичного суспільства 1960–1980-х рр. Загалом, дослідження архітектурного спадку цих років може стати темою окремої дисертаційної роботи (Рис. 4.1.1).

У розглянутих прикладах об'єктів архітектурної спадщини 1960–1980-х рр. спостерігається прагнення митців привнести додаткове художнє навантаження за рахунок монументального мистецтва в суто індустріальні архітектурні форми. Суперечності, що виникли між централізованим і типовим проектуванням, масовістю й уніфікацією індустріального будівництва, з одного боку, та вимогами регіональних, місцевих, національних особливостей, з іншого, стали основними проблемами радянської архітектури

1960–1980-х рр. Перші спроби їх подолання проявилися в цей час у впровадженні в радянську архітектуру національного колориту. Подібний підхід був повною мірою підтриманий А.В. Добровольським. Так, розробка станцій «Хрещатик» (арх. А.В. Добровольський, Н.С. Коломієць, В.Д. Єлізаров та ін., 1960 р.), «Вокзальна» (арх. А.В. Добровольський, І.Л. Масленков, 1960 р.) та станції «Більшовик» (арх. А.В. Добровольський, Б.І. Приймак, О.І. Малиновський 1963 р.), кінотеатру «Україна» по вул. Архітектора Городецького, 5 (арх. А.В. Добровольський, А.Я. Косенко, 1964 р.) здійснювалася у поєднанні новітніх конструктивних завдань з традиціями українського мистецтва, доповнюючи актуальні форми того часу колірним вирішенням внутрішнього простору.

Повернення до авангардних ідей радянської архітектури не вирішило складний комплекс проблем архітектурного проектування. Особливостями радянської архітектури на довгі роки стають стилістична різниця між світовим досвідом архітектурного формотворення та радянською практикою партійно-урядових настанов у сфері архітектури, обмеження типізованого масового індустріального будівництва, що призвело до руйнування естетичних цінностей та архітектурних шкіл, незважаючи на зусилля окремих архітекторів, серед яких і А.В. Добровольського.

Використання нових матеріалів та конструкцій

Кіноконцертний зал у м. Харків.
Боковий та задній фасади. 1959 р.
(ЦДНТА України, ф. Р-2, к. 1-3, оп. 1,
од. зб. 4, арк. 12)

Макет пасажирського морського вокзалу в
м. Одеса, арх. В. П. Головін, В. К. Кремляков та
І. Альтер, інженер О. Шайкіс, 1960 р.

Реконструкції історичних будівель

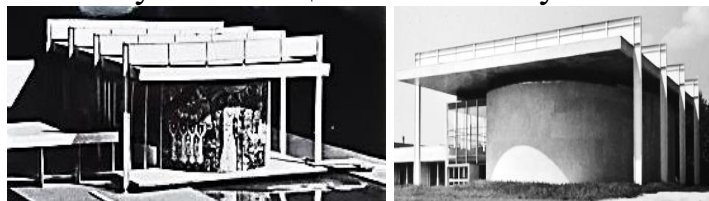

Історичний музей імені Д. І. Яворницького у м.
Дніпропетровськ. добудова. Головний фасад.
1969 р. (ЦДНТА України, ф. Р-167, к. 1-267, оп.
1, од. зб. 1, арк.3)

Жовтневий Палац культури в Києві (1957 р.,
архітектори: Н. П. Северов, А. В. Заваров,
Г. С. Кульчицький).

Дисонанс між пошуками архітектурного образу та реальним втіленням проекту в економічних умовах соціалістичного суспільства 1960–1970-х рр.

. проект та реалії Музично-хореографічного училище (м. Київ) 1964–1967рр.,
арх.М. Буділовський, З. Хлебнікова, Інж.: В. Галімський

Розвиток індустріального функціоналізму та типологізму

Київ готель «Мир» Голосіївська
площа., архітектори
В. А. Маргуліс, В. В. Грищенко,
1963 р.

Київ Готель «Дніпро», арх.
В. Д. Слізарова, Н. Б. Чмутіна
Я. Л. Красний, 1964 р.

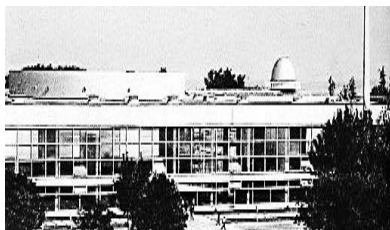

готель «Славутич», арх.
В. Є. Ладний, Р. С. Кульчицький,
1972 р/

Рис. 4.1.1. Особливості розвитку архітектури УРСР 1960–1970-х рр.

Функціоналізм

Палац піонерів та школярів (м. Київ, арх. А. М. Мілецький, Е. Більський, 1962–1965 рр

Залізничний вокзал (м. Луганськ), арх. Ю. І. Муригін, Л. В. Гурова, Л. П. Інюшкін, та ін, 1978р.

Цирк «Космос» (м. Донецьк,) арх. С. М. Гельфер та Г. В. Напресенко, 1969р.

Структуралізм

Музично-хореографічне училище (м. Київ,) арх. М. Буділовський, З. Хлебнікова, 1964–1967рр.

Палац культури «Україна» (м. Київ,) арх. Є. Маринченко, П. Жилицький, 1970 р.

Український дім (м. Київ), арх. В. Гонкало, В. Гречина, 1978-1982 рр.

Бруталізм

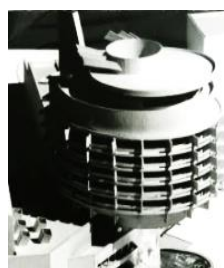
Оперний театр (м. Харків), арх.: Н. Миргородський, В. Д. Єлізарова, Н. В. Чуприна, Р. М. Гупало, 1970 р.

Індустріалізм

Готель «Либідь» (м. Київ) Арх. Н. Б. Чмутіна, 1966 р.

Метаболізм

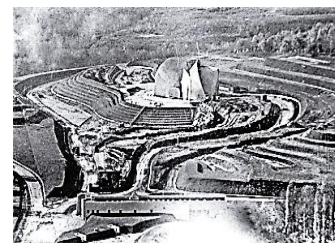

Готель «Салют» (м. Київ), арх. А. Мілецький, Н. Слогоцька, В. Шевченко Інж.: Я. Шамес, С. Сирота, Є. Фурманов, 1984 р.

Неомодернізм

Інститут науково-технічної та економічної інформації (м. Київ), арх. Ф. Юрьєв, Л. Новіков, 1961–1981рр.,

Меморіально-обрядовий комплекс Парк Пам'яті на Байковому кладовище, арх. А. Мілецький 1968–1981 рр.

Рис. 4.1.2. Стилiстичні напрямки в роботах архiтекторiв України 1960–1980-х рр. на прикладах громадських споруд

4.2. Проектна практика А.В. Добровольського 1960–1980-х рр.

Як відомо, 1960–1980-х рр. у творчості архітектора були визначені спорудами громадського призначення, які за образно-стилістичними ознаками стояли на той час на рівні світових взірців. Поява цих споруд окреслила новий етап у розвитку архітектури України.

Професійний досвід А.В. Добровольського у 1960–1980-х рр. проявився в новаторських пошуках сучасних архітектурних форм, в яких здебільшого було впроваджено національну складову, виражену як в архітектурних конструкціях, так і в застосуванні синтезу мистецтв. У цей період архітектор проектував в основному будівлі громадського призначення. Так, завершальним етапом містобудівного ансамблю Хрещатика стала проектна розробка готелю «Москва» на площі Калініна (нині готель «Україна» на Майдані Незалежності) (Рис. 4.2.1).

Будівля готелю, розміщена на високій терасі, стала домінантною в забудові вул. Хрещатик і пл. Жовтневої революції. Її висотне положення і значний відступ від червоної лінії вулиці (300 м) підкреслювали широкі гранітні сходи з озелененими проміжними майданчиками-терасами. Готель розраховано на 865 місць (427 номерів). План будівлі вирішено у вигляді двотавра: в центральній частині – 16 поверхів, у бічних крилах – по 12. На другому поверсі розміщено ресторан на 200 місць, на 16-му – літнє кафе на 120 місць і оглядовий майданчик. Система розпланування – двостороннє коридорне вирішення в центральній частині і одностороннє – в бічних крилах. У вестибюлі на першому поверсі знаходяться всі служби прийому й обслуговування гостей; з ним зручно зв'язані перукарня, камера схову, гардеробна, сауна з басейном (обладнана у 1979 р.) [94].

Верхня тераса біля входу в будівлю передбачає під'їзд і стоянку автомобілів, господарське подвір'я, обгороджене літнє кафе, а з боку вул. Інститутської – рекреаційну паркову зону та вхід на станцію Метрополітену (збудовану в 1965 р.). Основний вхід у будівлю влаштовано

через сходи з боку вул. Хрещатик. При будівництві поставали конструктивні завдання з підведення належного фундаменту, у результаті чого вперше було розроблено і застосовано збірну залізобетонну опалубку масивних конструкцій фундаментів.

На хвилі боротьби з надмірностями в архітектурі теперішній вигляд готелю «Україна» порівняно із проектною розробкою позбавлений верхніх елементів, що призвело до незавершеності загального образу містобудівної домінанти Хрещатика. Для облицювання фасадів використано світлу керамічну плитку, характерну для всієї забудови Хрещатика. При спорудженні готелю вперше у Києві застосовані панелі перекриттів одного типорозміру і збірна залізобетонна опалубка для конструкцій фундаментів. Вона складається з плоских плит (товщиною 7 см), з'єднаних болтами. Плити опалубки увійшли до складу конструкції фундаментів. Перепад рельєфу з боку вул. Карла Маркса (нині Архітектора Городецького) вирішено за допомогою підпірної стінки висотою 14 м [113].

За словами А.В. Добровольського, кінцевий проекту готелю «Москва» став результатом розгляду близько двох десятків варіантів, які багаторазово перероблялись з урахуванням зауважень Уряду, і ніякий професіоналізм не міг протистояти безцеремонному втручання політики в архітектуру. (Рис. 4.2.1). Тому сучасний вигляд споруди нагадує висотні будинки, зведені в той час у Москві. Проте реалізація початкового проектного задуму дозволила б значно збагатити архітектурну композицію головної площі столиці України [2]

Одним з перших порушив питання щодо повернення початкового архітектурного вигляду знівеченому при будівництві готелю ще один автор проекту А.М. Мілецький. У 1987 р. він висловив свою точку зору про те, що зменшення при будівництві кількості поверхів готелю «Москва» негативно відобразилося на формуванні архітектурного силуету міста з боку Дніпра [2].

Один з варіантів проекту Готель «Москва» (нині «Україна»)

Один з варіантів проекту Готель «Москва» Ескіз А. В. Добровольського 1960 р.

Сучасна пропозиція

Готель «Москва», нині «Україна» в м. Києві по вул Інститутська, 14
Автори: А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, В. А. Созанський, А. М. Мілецький, А. Я. Косенко. Інженери-будівельники: О. М. Печенов, Л. О. Лінович.

Рис. 4.2.1. Готель «Москва», нині «Україна» у Києві

Для подолання пересічного образу типових будівель періоду індустріалізації і типізації будівництва А.В. Добровольський знов звернувся до національної своєрідності, ним були розроблені проекти ресторанів Києва: «Курені» (Паркова дорога, 4), «Вітряк» (просп. Академіка Глушкова, 11), «Полтава» (Бориспільське шосе), що мають яскраво виражену стилістику української архітектурної практики. Ці об'єкти є прикладом втілення в їх образах особливостей української архітектури: білених стін, солом'яних дахів, дерев'яних балок, яскравих квіткових розписів. У буклеті Інторгмаша за 1971 р. наведено адресу та фото ресторану «Наталка», який згодом отримав назву «Полтава» (арх. А.В. Добровольський, Г.Ф. Добровольська, Н.Д. Єрмак, О.Д. Уманець; художники В.І. Зарецький, А.О. Горська, 1967 р.).

Цей ресторан при в'їзді в місто з боку Харкова і Полтави – стилізована українська корчма під солом'яною стріхою, був першим досвідом поєднання загальної форми, що тяжіє до стилю модерн, та достатньо великої кількості фольклорних деталей. В інтер'єрі ресторану для декорування використані старовинні елементи: низькі стелі, білені стіни, балки, різьблені прості меблі; піч, розписана яскравими декоративними квітами [82] (Рис. 4.2.2, б).

Після знесення ресторану «Рив'єра» у 1970 р. на невеликій терасі було споруджено ресторан «Курені». Він складався з кількох об'ємів, які були композиційно пов'язані один з одним. Головний корпус із залом і допоміжними приміщеннями оточували невеличкі «курені», криті соломою та прикрашені петриківським розписом. Декоративний розпис екстер'єру ресторану, який виконала народна художниця О. Миронова, після реконструкції ресторану зник [95] (Рис. 4.2.2, в).

Ресторан «Вітряк» на проспекті 40-річчя Жовтня при в'їзді в Київ з боку Одеси (арх. А.В. Добровольський, Г.Ф. Добровольська, В.І. Соченко, 1967 р.) зведено на насипному пагорбі висотою 18 м (разом з вітряком). Фасад облицьовано бутовим каменем і прикрашено великим керамічним панно. Гвинтові сходи ведуть на оглядовий майданчик-терасу (Рис. 4.2.2, д).

Мозаїку для цієї будівлі виконали художники В.І. Зарецький, А.О. Горська та Б.І. Плаксій, які стояли біля витоків фольклорного стилю в українському мистецтві ХХ ст. [113] (Рис. 4.2.1, д).

У 1964 р. було ведено в експлуатацію кінотеатр «Україна» на вул. Карла Маркса, 5/7 (нині вул. Архітектора Городецького, 5), який архітектор проектує у складі творчого колективу з А.Я. Косенком, В.А. Созанским, 1964 р.). Кінотеатр вирішено у вигляді площини, оздобленої керамічною плиткою та прикрашеної еркером зі скляним вітражем (художник А. Рогачова). Нішу головного входу оздоблено глазурованою плиткою. Інтер'єр глядацького залу виконано у сучасних функціоналістичних формах [209] (Рис. 4.2.2).

Два зали кінотеатру (великий і малий) за розпланувальним вирішенням розташовано один над іншим. Великийна 663 місця призначений для демонстрації широкоформатних, широкоекранних і звичайних фільмів; малий зал на 220 місць – для показу хронікально-документальних і науково-популярних фільмів. На першому поверсі розташовано вестибюль і фойє з читальною кімнатою. Фойє другого поверху за необхідності могло перетворюватися на зал для глядачів на 225 місць. Простір над місцями амфітеатру використано під буфет та підсобні приміщеннями. Касовий вестибюль ізольовано від головного входу, що виключає перетинання потоків глядачів. Фасад будівлі вирішено плоскою стіною на два поверхи, облицьованою керамічною плиткою. Його прикрашав еркер зі скляним вітражем (художник З. Рогачова). Ніша головного входу також облицьована глазурованою плиткою [93].

Показовою роботою А.В. Добровольського з упровадження національної складової в українську архітектуру став проект Будинку художника (вул. Артема, 1/5), (арх. А.В. Добровольський, В.С. Макухіна, В.Н. Котляров, конструктор Я. Шамес, 1978 р.) (Рис. 4.2.3, а).

Треба зазначити, що Будинок художника є прикладом багатофункційного архітектурного об'єкта громадського призначення для сучасних практикуючих архітекторів.

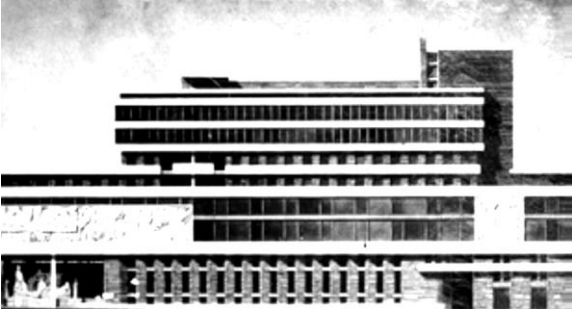

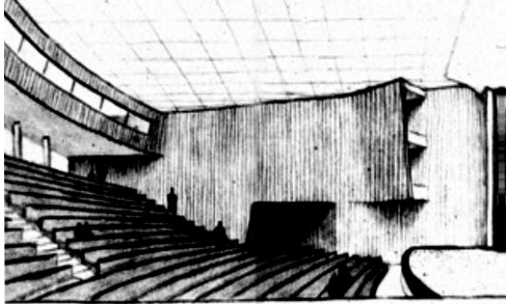

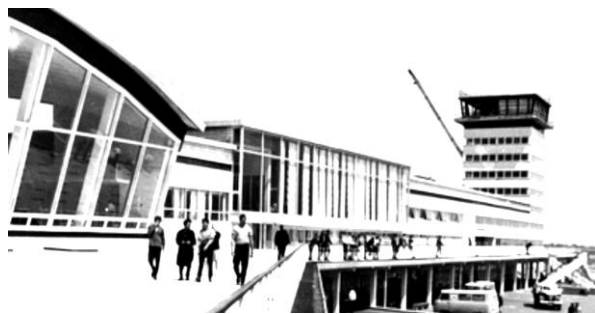
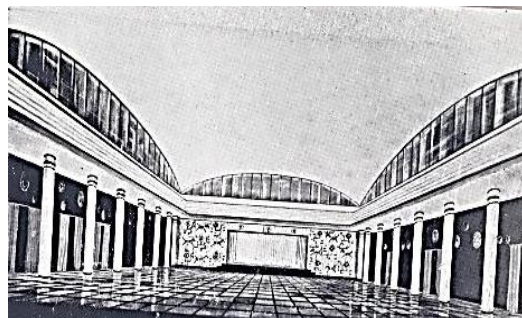
ФУНКЦІОНАЛІЗМ	 <p><i>А..Проект Будинку художника на Львівській площі в Києві (арх. А. В. Добровольський, А.С. Макухіна, В.Н. Котляров,1978 р.)</i></p> <p><i>В..Кінотеатр «Україна» у Києві на вул. Карла Маркса, 5/7 (нині - вул. Архітектора Городецького, (арх. А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, 1964 р.) 5)</i></p>	 <p><i>Б.Сучасний вигляд Будинку художника на Львівській площі в Києві</i></p> <p><i>Е.Ескіз інтерєру кінотеатру на 900 місць «Україна» по вул. архітектора Городецького, 5 в Києві (арх. А. В. Добровольський)</i></p>
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАПРЯМОК	 <p><i>Г. Ресторан «Полтава» в Києві, арх. А. В. Добровольський, Г.Ф. Добровольська, Н. Д. Єрмак, О. Д. Уманець 1967р.</i></p> <p><i>Е. Ресторан «Курені», Київ А. В. Добровольський, 1971 р.</i></p>	 <p><i>Д.Ресторан «Вітряк» А. В. Добровольський Г.Ф. Добровольська,В. І. Соченко, 1967 р.</i></p> <p><i>Й. Інтер'єри обіднього залу ресторану«Полтава»</i></p>

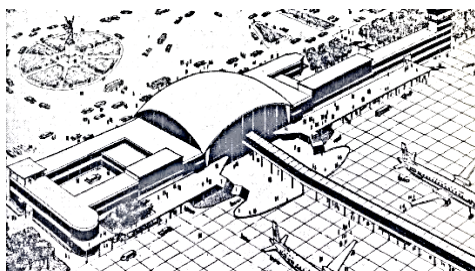
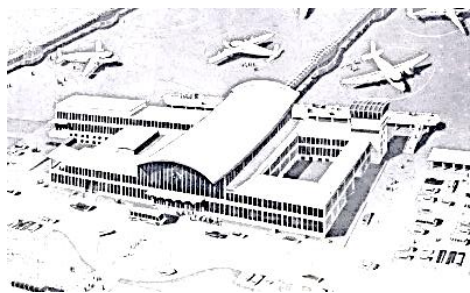
Рис. 4.2.2. Стилiстичнi особливостi об'єктiв культурно-масового призначення та ресторанiв за проектами А. В. Добровольського 1960–1970-тi рр.

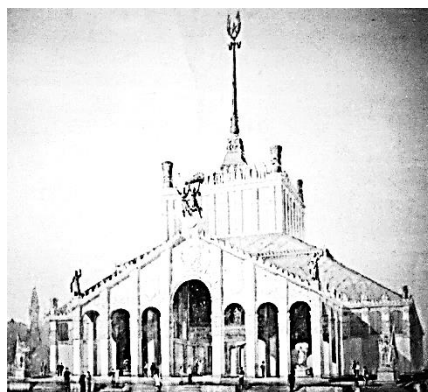
*Аеровокзал Бориспіль в м. Києві
А. В. Добровольський, О. І. Малиновський,
Ю. Р. Євреїнов, Д. П. Попенко та ін.
1961-1965 р.*

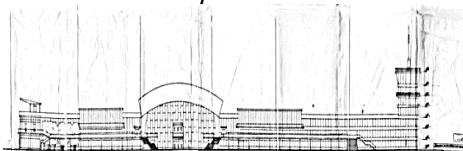
*Проектний варіант інтер'єру залу
ресторана «Метро», арх.
А. В. Добровольський, 1962 р.*

*Ескізи А. В. Добровольського Аеровокзалу
Бориспіль*

*Проект головного павільйону СРСР
на Міжнародній виставці у Нью-Йорку
А. В. Добровольський
О. І. Малиновський, О. І. Заваров
1961 р.*

*Аеровокзал Бориспіль. Фасад з боку
літного поля ЦДНТА України, ф Р-6, опдк. 1-
90, од. зб3,1 арх. 1959 р.*

*В. Забудова центру с. Небрат-Берестянка
в Чернігівській області.
А. В. Добровольський Г. Ф. Добровольська
1980 р. Макет*

*В. Московський міст в Києві 1977 р.
А. В. Добровольський Інж.: Інженери:
Георгій Фукс, Б. М. Гребень,
Є. А. Левинський, Б. С. Романенко*

Рис. 4.2.3. Аеровокзал Бориспіль і Московський міст в Києві, нереалізовані та конкурсні проекти А.В. Добровольського, 1960–1980-х рр.

Будинок художника створено у спрощених формах функціоналізму за принципом синтезу мистецтв: тут наявні скульптури – алегоричні символи різних видів мистецтв – та кольорова плитка на рівні першого поверху. Споруда має вісім поверхів. Перші п'ять – протяглий постамент для трьох верхніх, менших за довжиною. Пластику фасаду створюють ритм пілонів першого поверху та виступаючі горизонтальні стрічки над прорізами вікон. Головний вхід у вигляді ніші підкреслено зверху широкою білою площиною з мідними горельєфами – 4-метровими жіночими фігурами, що символізують різні види образотворчого мистецтва (керівник групи скульпторів В. З. Бородай) [93].

Для облицювання фасадів використано інкерманський камінь і глазуровані керамічні плитки, які органічно поєднуються з алюмінієвими віконними рамами. Загальна площа Будинку художника, що складає 7693 м² (обсяг 46 371 м³), й досі раціонально використовується для численних виставкових заходів. На першому поверсі – виставковий зал і художній салон; третій і четвертий поверхи, що також відведено для виставкових залів, мають два окремих входи та сходи, що зв'язують їх. На інших поверхах розташовано кімнати Правління та творчих секцій НСХУ, бібліотека, адміністративні приміщення. Найбільші приміщення – конференцзал на 700 і кінозал на 170 місць. Амфітеатр для глядачів має сегментне планування. Підлога і крісла вирішено в темно-зеленій гамі. Кремово-рожеві стіни облицьовано гофрованими гіпсовими плитами шести типів і кримським черепашником. Портал врівноважується глибокими вертикальними нішами з невеликими балкончиками на бічних стінах і довгою смугою балкону для глядачів. Стіни прикрашені круглими мідними медальйонами з горельєфними портретами видатних художників і скульпторів (скульптор В.Н. Борисенко). Інтер'єр залу прийомів прикрашають орнаментальні барвисті розписи народних майстрів с. Петриківки (В.А. Глуценко, Н.М. Шулик, за ескізами архітектора П.Ф. Савича) [113].

Будинок художників, проект якого в свій час зазнав критики з боку

колег, тепер сприймається як невід'ємна складова ансамблю Львівської площі.

Відповідно до нових конструктивних і типологічних можливостей часу, А.В. Добровольський впроваджував нові архітектурні форми. Розробки цього типу віддзеркалено у спорудах аеропорту «Бориспіль» (1965 р.) і Московського мосту в Києві (1976 р.).

Київський аеровокзал у Борисполі було зведено за проектом А.В. Добровольського, О.І. Малиновського, Ю.Р. Євреїнова, Д.П. Попенко та інших у 1965 р. На свій час ця споруда була новим словом у практиці створення архітектурної форми за допомогою нових конструктивних рішень та технологій будівництва і набула національних рис завдяки впровадженню в інтер'єрі монументального мистецтва [164].

Художня виразність та індивідуальність всього комплексу аеровокзалу в Борисполі були створені за допомогою поєднання незвичайної форми покриття сектора в центрі блоку для внутрішньосоюзних перевезень – просторової оболонки з чотирма опорами і чотирма бічними арками. Вона перекриває операційний зал площею 2944 м², де розміщуються стійки для реєстрації і прийому багажу, довідкові служби, каси, виходи на посадку тощо. Зал розчленовано на дві зони пологим пандусом шириною 4–6 м, що веде на другий поверх, на якому розміщено зал очікування, ресторан, два кафетерії, відділення зв'язку, кімната матері і дитини, перукарня, майстерні побутового обслуговування, торгові кіоски, а також вихід на терасу з боку літного поля. Тераса створює об'ємну композицію на фасаді довжиною 240 м, що вирішено на контрасті великих скляних поверхонь і стін, облицьованих світлою керамікою, і є однією з особливостей будівлі [164].

Аеровокзал – складний комплекс споруд для обслуговування внутрішніх і міжнародних авіаперевезень. Довжина корпусу по фасаду становить 240 м, ширина – 50 м, загальна кубатура – 107500 м³, площа – 20300 м², максимальна пропускна здатність – 1600 пасажирів на годину. У проектній розробці аеровокзалу об'єднано два самостійних, відмінних за технологією, вокзальних комплекси, один з яких був свого часу передбачений для зарубіжних

пасажирів, він займає праве крило та є двоповерховим блоком з операційним залом, залом очікування, іншими обслуговуючими приміщеннями. Операції з вильоту і прильоту пасажирів внутрішніх рейсів здійснювались на першому поверсі в центральній частині (під куполом). У другий комплекс включено центральний двоповерховий об'єм внутрішньосоюзного сектора, чотириповерховий харчоблок і одинадцятиповерховий корпус зі службами щодо забезпечення польотів, який завершується заскленою вежею. Будівля командно-диспетчерського пункту впливає на загальну об'ємно-просторову композицію, утворену за принципом вільного плану, який підпорядковувався основним функціям аеровокзалу та їх взаємодії [71].

Об'ємно-розпланувальна структура і конструктивно-інженерне рішення центральної частини під куполом аеровокзалу «Бориспіль» було інноваційним на той час.

Найбільш цікавим є конструктивне вирішення покриття центрального залу. Це збірна залізобетонна оболонка подвійної кривизни з розмірами в плані 48 x 58 м, що спирається за контуром на похилі залізобетонні колони з кроком 6 м. Вона утворена із 126 збірних ребристих залізобетонних панелей одного типорозміру (2,6 x 3,1 м). Після бетонування швів між панелями, бортових елементів і кутових зон вся оболонка працює як єдина монолітна конструкція. Такою ж монолітною плитою є перекриття другого поверху (після бетонування швів і заставних випусків). Крила будівлі вирішено в каркасній схемі з сіткою колон 6 x 6 м.

В оформленні інтер'єру було застосоване керамічні панно з битої кераміки з кольоровою поливою у поєднанні з натуральним або тоновим розчином (художники І. Литовченко, Є. Котков, В. Ламах). Цікавими є й прийоми освітлення інтер'єру. У нижній частині залу світильники розміщено в кесонах перекриття, що створює ефектне освітлення першого поверху. На противагу ажурним 326 ромбічним чарункам стелі балкона, освітлення верхнього поверху залу оснащено прихованими джерелами світла, розташованими в освітлювальних галереях по поздовжніх сторонах залу.

Такий прийом підкреслює масштабність оболонки і надає їй особливої легкості [164]. На сьогоднішній момент, питання щодо реставрації та відновлення первісного стану інтер'єрів аеропорту відкрите.

Таким чином, національна образна складова була введена архітектором в нові індустріальні форми громадських споруд за допомогою принципу синтезу мистецтв і завдяки тісній співпраці з художниками.

Московський міст пов'язує житлові райони Оболонь і Воскресенський і є цілим комплексом, що складається з підходів до мостів через Дніпро і Десенку, дороги по о. Чорторий, з'їздів на базу відпочинку «Дніпрові хвилі», автостоянок. За розробку цього проекту авторський колектив був відзначений премією Ради Міністрів СРСР (1981 р.). Загальна довжина мосту – 816 м, головного прольоту – 300 м. Він був на той час другим за величиною у Радянському Союзі і одним з найбільших серед сучасних вантових мостів світу. Його ширина – 31,4 м, ширина проїздної частини (25,7 м) розрахована на пропуск шести смуг автомобільного руху — по три в кожному напрямку – і мала роздільну смугу (2,2 м). Поряд з цим на мосту розміщено два тротуари шириною по 1,75 м, дві захисні смуги по 0,5 м. Крім того, по мосту прокладено п'ять трубопроводів великого діаметру для холодного і гарячого водопостачання та кабельні лінії. Ефективне конструктивне рішення було прийнято в результаті порівняння 22 варіантів схем мосту [113].

Міст побудовано за асиметричною схемою. Судноплавний прогін біля лівого берега перекрито однопілонною вантовою системою. Однакова будівельна висота прогонової будови та вантової балки жорсткості композиційно об'єднали руслову і естакадну частини мосту. Між двома останніми прольотами розташовано залізобетонний монолітний А-подібний пілон висотою 119 м над обрізом фундаменту. На висоті 55 м пілони сходяться, утворюючи склепіння, увінчане зображенням герба Києва. В середині пілона є маршеві сходи для обслуговування конструкції. Ванти зібрані з пучків канатів від 20 до 40 шт. Кожен канат складається з 90 паралельно покладених оцинкованих дротів діаметром 5 мм. Всього в 12-и вантах – 352 канати

загальною довжиною 52600 м. Вперше у світовій практиці тут застосовано канати повної заводської готовності, захищені від агресивних впливів за допомогою заливки синтетичним каучуком, двох шарів склострічки, сталевій оцинкованої стрічки і кольору. Загальна вага сталевих конструкцій мосту складає 9 тис. т. Для мосту через Десенку було застосовано індустриальний тип нерозрізної побудови. Всі дванадцять прольотів мосту перекриваються єдиною збірною залізобетонною попередньо напруженою нерозрізною 12-прогонною балкою [113].

Московський міст серед київських мостів того часу є найбільш цікавим, як в архітектурному, так і в конструктивному відношенні, є Офіційна назва – Північний мостовий перехід (інженери Г. Фукс, Б. Гребень, С. Левинський, Б. Романівко, арх. А.В. Добровольський, 1976 р.) (Рис. 4.2.4, в).

4.3 Архітектурні особливості станцій Київського метрополітену

Участь у проектуванні станцій Київського метрополітену, будівництво якого розпочалося наприкінці 1950-х рр., є однією з цікавих і важливих сторінок у творчій біографії А.В. Добровольського [11].

Для рішення архітектурного образу станцій Київського метро в 1952 р. було оголошено всесоюзний конкурс на складання проектів підземних вестибюлів. У конкурсі взяли участь сотні архітекторів з Києва, Москви, Ленінграда, Харкова, Львова та інших міст. Конкурс дав низку цікавих задумів, однак у зв'язку із боротьбою з надмірностями й через це зміною конструктивного рішення станцій (а саме переходом від стовпових станцій на пілонні), у 1957 р. було оголошено новий конкурс щодо оформлення підземних вестибюлів станцій «Хрещатик», «Університт», «Вокзальна» та «Арсенальна». На розгляд було подано 82 проекти [40].

У 1952 р. київських зодчих було запрошено до участі у конкурсі на проектування інтер'єру станції «Київська» Московського метрополітену.

Проекти складено творчими бригадами під керівництвом В.І. Заболотного, М.Ю. Северова, Є.І. Катоніна та А.В. Добровольського [163].

Проектування станцій Московського метро було для киян на той час незвичною ділянкою реалізації архітектурних задумів і тому перед ними постало нове завдання: передача поза Києвом національної форми, освоєння класичної традиції та спадщини, дотримання «ідейності змісту», а разом з тим питання художньої простоти і виразності, виходячи з усталених традицій архітектури Московського метрополітену. Цей досвід став своєрідним експериментальним трампліном для аналогічної роботи у Києві наприкінці 1950-х рр. З огляду на це не можна не побачити, що перша черга Київського метрополітену (на відміну від передвоєнного Московського) мала стати одним із символів часів перемоги СРСР у Другій світовій війні, і саме тому вона була спроектована у стилістиці так званого «сталінського ампіру», характерного для Московського метро. Однак, будучи відкритою у 1960 р., вона не зберегла значної частини запланованого декоративного оздоблення, начебто напрацьованого київськими зодчими у московській практиці проектування станцій. Найбільше до тамтешніх столичних зразків за архітектурною формою наземного павільйону наближаються вітчизняні станції «Вокзальна» та «Університет». Вони досі зберігають дух Московського метро: до останнього часу тут залишалися бронзові люстри-бра на ескалаторах, плетені бронзові вентиляційні решітки та візерунки на підлозі. В оздобленні наземних та підземних вестибюлів першої черги було застосовано мармур і граніт українських родовищ, інкерманські піщаники, традиційна в Україні кераміка, а також нові оздоблювальні матеріали: алюміній та оргскло [49].

Ці роботи неодноразово обговорювалися на засіданнях Спілки архітекторів. З поданих робіт у 1958 р. було відібрано шість, які й склали засадив подальшої роботи над станціями. Над проектуванням підземної частини цих станцій працювали як ті самі авторські колективи, що проектували наземні павільйони, так і інші особи (зокрема, станційний інтер'єр «Вокзальної» проектували архітектори Є.І. Катонін, І.Г. Шемседінов,

В.І. Єжов). Кожна авторська група намагалася віднайти для проектованої станції певні архітектурні форми, а відтак і застосувати відповідні конструкції, матеріали та декоративні елементи [39] (Рис. 4.3.2).

Під творчим керівництвом А. В. Добровольського у Києві було створено три станції метро: наземний павільйон та інтер'єри ескалаторного та нижнього залів станції «Хрещатик» (А.В. Добровольський, Г.І. Гранаткін, В.Д. Єлізаров, Ю.В. Кисличенко, М.С. Коломієць, І.Л. Масленков, 1960 р.), наземний павільйон станції «Вокзальна» (співавтор І.Л. Масленков, 1960 р.), наземний павільйон, верхній та проміжний в'єстебюлі, перонний зал станції «Завод Більшовик» (тепер «Шулявська») (співавтори: арх. Б.І. Приймак, О.І. Малиновський; художники І.С. Литовченко, М.Т. Литовченко, 1963 р.) [143] (Рис.4.3.1).

Станція метро «Вокзальна» є прибудовою до старої споруди приміського залізничного вокзалу, тому вхід до неї з боку Вокзальної площі підкреслено напівкруглою колонадою модернізованого доричного ордеру. З однієї точки зору, це була данина використанню псевдокласичних портиків 1930 – початку 1950-х років, з іншої, автори прагнули створити завершену композицію приміського вокзалу та станції метро загалом [3]

На той час павільйон отримав різні відгуки. Так, І. Днестров та І.О. Ігнаткін через рік після завершення будівництва вважали, що таке рішення навряд чи можна вважати влучним, оскільки, «по-перше, колонада за своїми пропорціями і великоваговими формами не ув'язана навіть з архітектурою будівлі» [49, с. 29].

Аргументи цих авторів можна було вважати за слушні, якби не схоластичний висновок: «Вокзальна» не дає «уявлення про сучасний Київ — місто кипучого життя» [49, с. 30]. Майже аналогічної точки зору дотримувався й О.М. Касьянов, який стверджував, що станція метро «Вокзальна» є архітектурно невиразним наземним вестибюлем, що вмонтований у архаїчний за архітектурою будинок приміського вокзалу, та з підземним простором, опорядження якого несподівано для відвідувачів підкорено ідеї відбиття

образу Київської Русі. Архітектор наполягав, що «сучасному часу та соціальним потребам повинні відповідати сучасні архітектурні рішення» [110, с. 8] (Рис. 4.3.2).

Отже бачимо, що фахівців «не влаштувала» «несучасність» наземного павільйону станції, суперечність наземного павільйону з декоруванням станційного інтер'єру і «несучасність» станційного інтер'єру за усіх позитивних оцінок його загального архітектурного рішення. Загалом, образне рішення наземного павільйону станції «Вокзальна» було підпорядковане завданню створення дуже виразної архітектурної форми, яка б притягувала мешканців як комунікаційна споруда. Її дотепер станція метро на Вокзальній площі є другим за значенням об'єктом після корпусу Центрального вокзалу, який, безперечно, домінує над площею.

Важливим моментом у творчості А.В. Добровольського стала розробка станції метрополітену «Хрещатик».

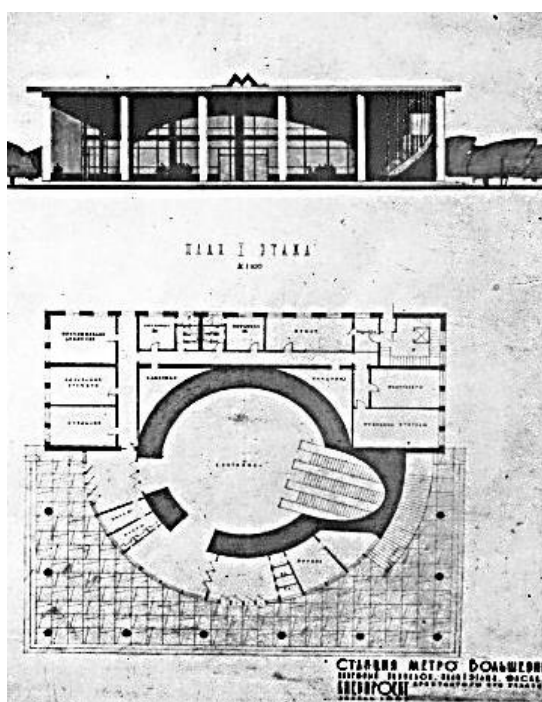
Місце розташування будівлі визначило її багатофункціональне призначення: крім транспортного вузла метрополітену тут пропонувалося розмістити ресторан. Вперше в Україні застосовано нову конструкцію монолітної залізобетонної оболонки подвійної кривизни, а внутрішній простір вестибюлів і залів ресторану має яскраво виражені стилістичні риси народного мистецтва України. У композиції фасадів використано контраст великих скляних поверхонь зі стінами, що облицьовані світло-кремовою керамічною плиткою. Залізобетонний карниз великого виносу є особливістю «модерного» рішення будівлі. Наземний вестибюль повторює лейтмотив архітектурного вирішення фасадів і лише частково пов'язаний з архітектурою підземного залу, в якому за допомогою мальовничої мозаїки стін найбільш послідовно відтворено національні українські мотиви [49].

Начебто дослухавшись критичних зауважень стосовно станції «Вокзальна», А.В. Добровольський до проектування наземної будівлі станції метро «Хрещатик» поставився по-іншому.

1. Проект одного з варіантів станції «Більшовик»
арх.. А. В. Добровольський, 1961 р.

2. Станція метрополітену «Більшовик»
(проект) арх. А. В. Добровольський, 1961 р.

3. Наземний павільйон, станції «Завод
«Більшовик» А. В. Добровольський, Б.І.
Приймак, О.І. Малиновський, та ін. 1963р.,

4. Станція метрополітену «Більшовик»
(проект) А. В. Добровольський 1961 р.

5. Проект середнього залу станції
Київського метрополітену Більшовик
(арх. А. В. Добровольський, 1961 р.)

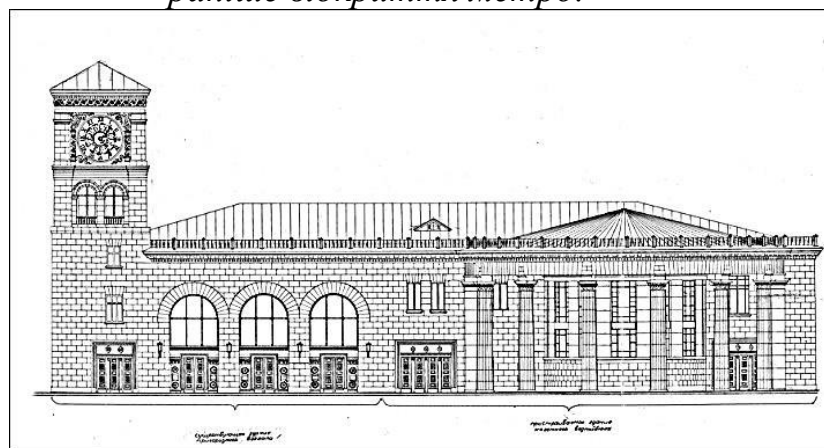

6. Інтер'єр підземної частини
станції «Завод «Більшовик»
А. В. Добровольський 1963 р

Рис. 4.3.1. Проекти станції Київського метрополітену «Більшовик»,
нині «Шулявська»

Проект наземного вестибюля метро «Вокзальна» (арх. А. В. Добровольський, І. Л. Масленков). Єдине, що не втілювалося в первозданному задумі 1952 року – шпиль на башті і скульптуру перед входом в метро. Будинок приміського вокзалу зводився на кілька років раніше відкриття метро.

Ескіз наземного вестибюля метро «Вокзальна» початку 1960 р.

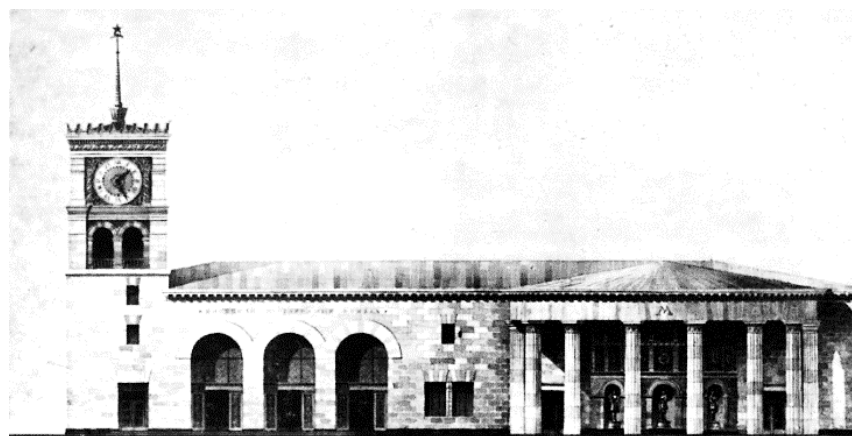

Рис. 4.3.2. Ескізні варіанти наземного вестибюля метро «Вокзальна»

Він рішуче відмежувався від класичних традицій, які почали у 1960-х рр. виглядати як анахронізм, і спрямував зусилля творчого колективу на вирішення завдань з позицій нового часу, майже на європейський кшталт: великі площі скла, метал, поєднання з керамікою.

Новизна підходу А.В. Добровольського до такого рішення павільйону серед неокласичної забудови центральної вулиці української столиці була не зовсім звична. Чотириповерхова споруда павільйону метро з рестораном з виразною лоджією та козирком, оздоблена широкими скляними площинами, не могла спочатку сприйматися органічно разом із рештою забудови цього боку вулиці. Але, якщо А.В. Добровольський узявся за «контрастне» вирішення, то він прагнув провести його в усьому.

Деякі іншими засобами художньої виразності вирішено фасад ресторану «Метро» (арх. А.В. Добровольський, В.А. Сазанський, Ф.І. Юр'єв, 1963 р.). Його сформовано гармонічним поєднанням гладких стін з глибокою лоджією. У розробці фасаду домінують згруповані по вертикалях неглибокі, підкреслені кольором, лоджії. У ресторані «Метро» оригінально вирішено перекриття головного залу опуклою оболонкою подвійної кривизни з монолітного залізобетону із застосуванням у торцях. Серед недоліків споруди слід відзначити наявність двора-колодязя, зовсім неосвітленого і, навпаки, надміру освітлених через скляні стіни приміщень, а також те, що значний об'єм ресторану затиснуто в неширокий розрив між житловими будинками. За ідеєю забудови Хрещатика цей простір мав бути розкритим [161].

Вже у вестибюльній групі наземного павільйону підвалинами задуму став контраст між білою поверхнею купола, що був розділений кількома горизонтальними тягами у вигляді концентричних кіл, і яскравим декоративним облицюванням стіни, виконаним з різнокольорових глазурованих плиток, укладених вільно без будь-якого малюнка у дусі українських народних килимів-доріжок. «Яскраві, облицьовані глазурованою плиткою, стіни завершує сліпучо-білий купол, і лише суворий малюнок орнаменту виділяється на прозорому коробі карнизу, який прикриває міцні

джерела денного освітлення» [36, с. 16].

У підземних вестибюлях станцій першої черги використовується закарнизне підсвічування – винахід російського архітектора О.Н. Душкіна (вперше в світі він був застосований на станції «Кропоткінська» у Москві) [115].

На цей момент звертали увагу багато авторів, хто писав про цей вестибюль [40, 49, 116, 140]. Дністров та Ігнаткін, на відміну від стійко негативної оцінки ними станції «Вокзальна», пишуть про «Хрещатик» спочатку у піднесених інтонаціях: «Наземний зал вестибюля красивий своєю простотою. Через ряд скляних дверей, які утворюють суцільну прозору стіну, розкривається панорама Хрещатика з його зеленими бульварами, світлими будинками, транспортом і безкінечним потоком людей. Круглий, перекритий куполом ескалаторний зал вражає мальовничістю мозаїки, яка, немов суцільний килим, вкриває стіни. Стіна увінчана карнизом з простим геометричним орнаментом, який повторює мотив українського народного різьблення по дереву». «В оздобленні підземного залу вдало використано архітектурно-художні якості кераміки, що застосовується у народному зодстві» [49, с. 31; 100, с. 40].

О.М. Касьянов зазначав, що наземне приміщення станції «Хрещатик» є справжньою перлиною архітектури. Його архітектурна форма відбивала кардинальну новизну зовнішнього пластичного рішення у контексті розпланування нового Хрещатика. Вестибюль має найбільш по-сучасному трактовану архітектуру. Зокрема, стримані форми касового залу, влучне застосування сучасних матеріалів (облицювальної кераміки тощо), освітлювальна арматура, пов'язані із загальним оформленням скляні двері, дуже простий і благородний загальний колорит, вдале і зручне розпланування приміщення з чітким розділенням потоків пасажирів – створює піднесений, радісний настрій» [112, с. 8].

Відзначається, що відносно невеликий ескалаторний зал трактовано дуже своєрідно. Головним елементом його композиції є декоративна стіна, що

створює барвистий, геометричний килим, витриманий у гамі національних візерунків. Решта елементів: прикрашений концентричними ребрами купол, металевий бордюр стіни, спокійна за кольором і рисунком підлога створюють справді співзвучний ансамбль, майже позбавлений банальних асоціацій, традиційний і сучасний одночасно. Підземний вестибюль цієї станції у стильовому відношенні теж майже найдосконаліша споруда першої черги Київського метрополітену. Привертають увагу дуже привабливі майолікові орнаментальні панно, витримані в національному дусі. Таким чином, «приміщення станції світле, архітектурно стримане і композиційно завершене» [112, с. 9].

Г.Н. Логвін підкреслив, що «станція «Хрещатик», облицьована кольоровою керамікою, що за стилем та кольором нагадує українські народні тканини, викликає захоплення. Її наземний вестибюль з рестораном «Метро» вніс до обличчя Хрещатика нотку пуританської чистоти архітектурних форм» [140, с. 187]. Інтер'єр ескалаторного залу вирішується аналогічно до наземного вестибюлю станції «Хрещатик», але його облицювання має вертикальний рисунок керамічного килима і відрізняється за кольором. Купол розчленовано по горизонталі двома концентричними кільцями плит-карнизів, за якими розташовано ліхтарі денного освітлення. Пілони підземного вестибюля станції прямокутні. Різким контрастом простоті пілонів є кольорова майоліка килимового типу, яка асоціюється за рисунком зі смугастими доріжками-килимами українських майстрів народного мистецтва [40, с. 37–38]. Як зазначав Г.Н. Логвін: «...доцільно організований простір, запам'ятовується, кольорове декоративне облицювання – ось якості, які характеризують цю станцію» [140, с. 187] (Рис. 4.3.3).

Друга черга Київського метро поєднувала Залізничний вокзал з індустріальним Жовтневим районом і включала станції «Вокзальну», «Політехнічний інститут» і «Завод “Більшовик”» (останню було урочисто відкрито 5 листопада 1963 р.). У рішенні наземної частини станції «Більшовик» А.В. Добровольському разом з архітекторами Б.І. Приймаком,

О.І. Малиновським і А.І. Черкаським вдалося впровадити найкращі проектні ідеї станції «Хрещатик».

Також окремо поставлений наземний павільйон з касовим та ескалаторним залами; на другому поверсі кафе «Ластівка» (на 132 місця), оздоблене скляними площинами; схожий художній сюжет декорування інтер'єру надземного вестибюлю та перонного залу. Таке поєднання різних приміщень дозволило співвіднести масштаби павільйону з навколишньою забудовою [49, 100].

«Архітектурне рішення інтер'єрів наземного і проміжного вестибюлів побудовано на поєднанні вертикальних ребер, виконаних з кераміки спеціальної форми, з темно-коричневим фоном у наземному вестибюлі і темно-синім у проміжному» [116, с. 74].

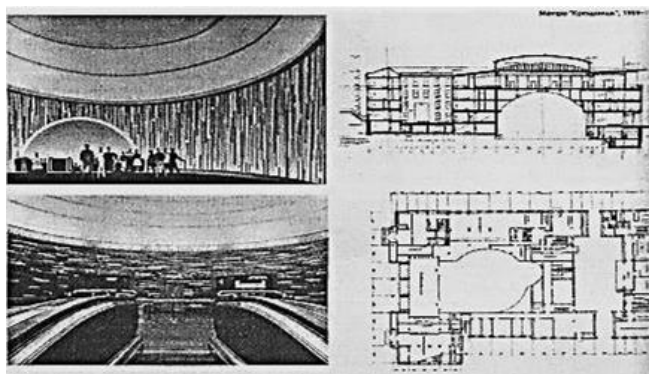
Тепер, коли пройшло майже півстоліття з відкриття, станція «Завод “Більшовик”» стала одним зі значних явищ архітектури початку 1960-х рр., на відміну від станцій Московського метро, спроектованих у 1930-х рр., в яких самотійної ролі набули не лише ескалаторні зали, перони, великі пластичні членування, а й ажурні вентиляційні решітки, освітлювальна арматура, скульптурний декор. Але до їх створення смак і стилістичні уподобання А.В. Добровольського не мали стосунку: він працював, відштовхуючись від настанов художньої новизни, застосування нових матеріалів і конструкцій разом із використанням народних мотивів національної традиції [119, 121].

А.В. Добровольський на кілька років зробив власну роботу з проектування станцій Київського метро не лише майданчиком для переосмислення традиційних форм, у яких працював раніше, а й трампліном для пошуку нової художньої виразності, виведенню архітектури Києва за межі регіонального явища, над чим працював з середини 1960-х рр. Остання проектна розробка професора архітектури А.В. Добровольського, це забудова центру с. Небрат-Берестянка в Чернігівській області. Її було визнано кращою роботою 1987 року (Рис. 4.2.4, в).

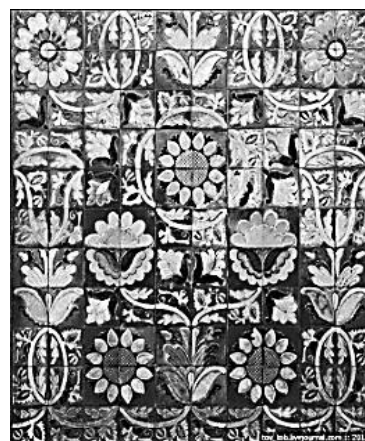
Стилістичними та образними особливостями архітектурних об'єктів

1960–1980-х рр., що були виконані А.В. Добровольським, стали: поєднання синтезу мистецтв із сучасними формами та матеріалами (Будинок художника, станції метрополітену «Хрещатик», Вокзальна» та «Більшовик», кінотеатр «Україна»), використання національних образів у створенні громадських об'єктів, функціонально-семантична образність інженерних споруд (аеропорту «Бориспіль», Московського мосту).

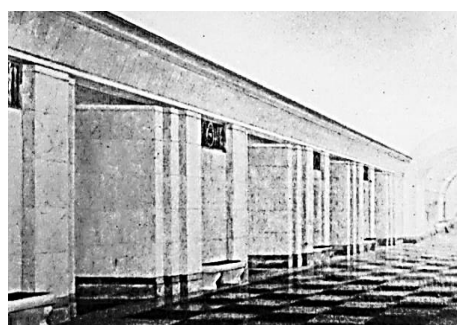
Авторське бачення синтезу архітектури і монументального мистецтва було визначене як поєднання на коліях національних особливостей архітектури, новаторства в архітектурній формі та конструктивних рішеннях і використання традицій у конструктивних елементах та художньому оздобленні (Рис.4.3.4).

А..Проектна пропозиція верхнього павільйону та інтнр еру залів «Метро Хрещатик», А. В. Добровольський 1962 р.

Б..Підземний вестибюль станції Хрещатик та майолікове панно арх.. А. В. Добровольський, В. І. Елизаров, М. С. Коломієц І. Л. Масленков Худ.: О. А. Грудзинська. Художник-технолог: Н. І. Федорова

В.. Наземний павільйон та вестибюдь, станції «Хрещатик» А. В. Добровольський, В. І. Єлізаров, І. Л. Масленков, М. С. Коломієць, та ін. 1960 р.

Г. Проект станції «Хрещатик». Девіз «Червоне кільце». Автори проекту А. В. Добровольський, В. І. Єлізаров, М. С. Коломієць, Ю. В. Кисличенко, І. Л. Масленков, за участю Ф. М. Заремби 1960 р.

Рис. 4.3.3. Варіанти станції метро «Хрещатик»

Функціоналізм

*Аеровокзал Бориспіль в м. Києві
А. В. Добровольський, О. І. Малиновський,
Ю. Р. Євреїнов, Д. П. Попенко та ін.
1961-1965 рр.*

*Будинок художника на Львівській площі в Києві
(арх. А. В. Добровольський, . В.С. Макухіна,
В.Н. Котляров 1978 р.*

*Наземний павільйон, станції «Хрещатик»
А. В. Добровольський, та ін*

*Наземний павільйон, станції «Завод "Більшовик»
А. В. Добровольський,
Б.І. Приймак, О.І. Малиновський, та ін. 1963 р.,*

Національна архітектура

*Ресторан «Полтава» в Києві,
А. В. Добровольський,
Г.Ф. Добровольська, Н. Д. Єрмак,
О. Д. Уманець ,1967р.*

*Ресторан «Курені»,
А. В. Добровольський, 1971 р.*

*Ресторан «Вітряк»
А. В. Добровольський
Г.Ф. Добровольська,
В. І. Соченко, 1967 р.*

Сучасні функціоналістичні форми та синтез мистецтв

*Вестибюдь, станції «Хрещатик»
А. В. Добровольський та ін..*

*Проект одного з варіантів
станції «Завод "Більшовик»
А. В. Добровольський, 1961р.*

*Інтер'єр підземної частини
станції «Завод "Більшовик»
А. В. Добровольський 1963 р.*

Рис. 4.3.4. Стилiстичнi особливостi творчостi А.В. Добровольського 1956–1988 х рр. на прикладах будiвель та проектiв за авторством архiтектора та виконаних архiтектором у складi авторського колективу

4.4 Педагогічна, організаційна, адміністративна та образотворча діяльність зодчого 1960–1980-х рр.

Інтенсивний процес формування творчих шкіл і течій у першій третині ХХ ст. викликав до життя і певний тип фахівця, який поєднував в одній особі архітектора, педагога і теоретика. Подібний симбіоз характерний для нової методики викладання провідних архітектурних шкіл України.

У 1960–1980-х рр. А.В. Добровольський зробив великий внесок в розвиток архітектури України як досвідчений архітектор, педагог, керівник.

Після створення Академії будівництва і архітектури УРСР (1956 р.) архітектор плідно працював у Президії Академії будівництва і архітектури УРСР, виконував обов'язки віце-президента Академії, брав участь у роботі з організації науково-дослідних інститутів та їх експериментальної бази, а надалі здійснював керівництво науковою роботою інститутів архітектурного профілю, керував темою «Сільське будівництво у південних районах СРСР», над якою працювала низка інститутів; розробкою і експериментальним будівництвом у галузі містобудівництва; науково-дослідними роботами і експериментальним проектуванням за темою «Дослідження нових типів громадських будівель у містах, селищах та селах» (1965–1970 рр.). Був керівником комплексної теми кількох інститутів Академії з розробки експериментального мікрорайону для Дарниці в Києві [61].

Такі напрями роботи А.В. Добровольського в Академії будівництва і архітектури УРСР: створення проєктів районного планування всієї території республіки; розширення робіт у галузі міського та міжселищного транспорту; підвищення рівня зовнішнього благоустрою та озеленення міст і сіл; підвищення економічності будівництва та його естетичних якостей; проектування нових районів Києва (Дарниці і Русанівської затоки Дніпра) вплинули на подальший розвиток архітектури та містобудівництва в Україні.

Науково-організаційна та адміністративна діяльність митця в цей період, спрямована на розвиток національної архітектурної школи України, була

високо оцінена архітектурним співтовариством. А.В. Добровольський утретє стає лауреатом державної премії за заслуги в галузі будівництва. У 1979 р. архітектора обрано дійсним членом Академії архітектури СРСР і УРСР, Академії мистецтв СРСР, у 1960–1980-х рр. нагороджено медалями та премією Ради Міністрів СРСР (1981 р.) [8].

Визначні заслуги А.В. Добровольського в архітектурі і будівництві призвели до необхідності втілити власні архітектурні ідеї у педагогічній діяльності у Київському державному художньому інституті (нині Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури), у якому з 1924 р. був започаткований архітектурний факультет, де архітектор працює починаючи з 1962 р. З 1965 р. А.В. Добровольський очолює одну з архітектурних майстерень разом з професором Є.І. Катоніним, який викладав у КДХІ з 1948 р., та професор П.Ф. Костирко, який розпочав педагогічну діяльність у 1963 р. [194].

Колеги А.В. Добровольського за попередньою архітектурною практикою також працювали під його керівництвом, серед них О.І. Малиновський, Н.Б. Чмутіна, Б.І. Приймак, які з самого початку стають помічниками та асистентами в майстерні А.В. Добровольського, доки 1977 р. не очолюють власні майстерні як професори.

На жаль, О.І. Малиновському, який перебував в окупованому Києві, було заборонено обіймати порівняно відповідальні посади. Згодом до викладання у майстерні А.В. Добровольського приєднуються учні І.Ю. Каракіса, визначні київські архітектори В.П. Самойлович (з 1972 р. викладав курс народної архітектури на посаді професора), В.І. Гопкало, М.Т. Катернога та власні учні А.В. Добровольського – Я.Я. Віг, В.Й. Агафонов (Рис. 4.4.1).

У подальшому колегами А.В. Добровольського на факультеті архітектури були професори Ю.С. Асєєв, А.С. Дехтяр, Я.В. Коритнюк, З.В. Мойсеєнко, В.Ф. Макухін, О.О. Малишенко, Л.В. Прибега, Л.П. Скорик, М.М. Степанов, М. Тищенко, І.Г. Шемседінов, І.П. Шпара, М.І. Яковлев,

доценти Л.М. Грачова, Л.Г Дмитрієв, В.М. Ратнічин, Ф.Є. Чубарєв та ін. [194].

Працюючи у Київському художньому інституті, А.В. Добровольський передав багаторічний досвід проектування наступному поколінню фахівців. Одним з його базових принципів викладання було закріплення глибинних знань на практичному проектуванні (сумісна робота з учнями в Київпроекті).

Ідеї А.В. Добровольського, запроваджені у педагогічній діяльності, визначили його внесок у розвиток української архітектурної школи не лише в радянський період, а й в подальше формування архітектури України.

Багато з учнів його майстерні стають переможцями архітектурних конкурсів, керівниками архітектурних майстерень, відомими архітекторами сьогодення. А.В. Добровольський заснував помітний напрям в архітектурній школі України, значення якого зростає у зв'язку з новими завданнями середовищного підходу в галузі архітектури, а також подальшого розвитку нового напрямку дизайну архітектурного середовища.

Навчання в майстерні А.В. Добровольського пройшли такі видатні архітектори як: Є.Є. Водзинський (випуск 1965 р.), П.П. Коптев (1966 р.), В.В. Сопілко (1966), О.І. Лазарєв (1968 р.). О.О. Горбик (1970), Я.Я. Віг (1970), В.Й. Агафонов (1970) І.О. Косаревський (1971), М.О. Ралко (1974), М.М. Левандовський (1976 р.) та ін.

У 1977 році майстерню закінчили Н. Гронська і В.В. Ратовський. Випускниками 1980 р є: В. В. Вечерський, О. А. Пламеницька, В. І. Грищенко, О. С. Донець. У 1981 р. – А. М. Давидов, Д. Ю Паскевич, Н. А. Єльчиць, В. В. Глазков та ін.

Педагогічна діяльність архітектора вплинула на виховання нового покоління викладачів: В.Й. Агафонов (випуск 1970 р.), П.П. Добровольський (випуск 1974 р.), В.В. Ратовський (випуск 1977 р.), О.А. Пламеницька (випуск 1980 р.), В.В. Вечерський, А.М. Давидов та Д.Ю. Паскевич (випуск 1981 р.), які кожний по-своєму продовжили традиції педагогічної діяльності вчителя на архітектурному факультеті НАОМА. [194].

На сьогодні учні майстра відомі архітектори: А.М. Давидов,

В.А. Лихолат, Я.Я. Віг, В.Й. Агафонов, О.С. Донець, О.П. Зибін, Є.Є. Водзинський, Л.І. Філенко, В.В. Мірошніченко та інші зробили помітний внесок у сучасну архітектуру України (Рис. 4.3.1).

За період педагогічної діяльності архітектор керував багатьма проектами, серед яких і конкурсні.

У 1966 р. учнями професора А.В. Добровольського було представлено вісім проектів, п'ять з яких відзначені Першими преміями. Серед перших дипломантів Анатолія Володимировича, як професора, слід відзначити Є.Є. Водзинського (випуск 1965 р.), багаторічна наукова діяльність якого присвячена дослідженню історико-архітектурної спадщини України, наукового співробітника, завідувача відділу НДІ теорії та історії архітектури і містобудування; В.В. Сопілка (випуск 1966 р.), головного спеціаліста Управління охорони культурної спадщини КМДА, званого історика архітектури Києва та активного діяча з охорони пам'яток, а також архітектора Л.І. Філенка, який розробляв проекти Київської філії Центрального музею Леніна (нині – Український Дім), розпланування житлових районів Києва (Лівобережний, Оболонь, Теремки), нових корпусів Національного університету імені Тараса Шевченка, архітектурного корпусу Київського національного університету будівництва і архітектури.

Навчання у майстерні А.В. Добровольського дозволило студенту О.І. Лазарєву на високому фаховому рівні виконати дипломний проект «Спортивно-оздоровчий центр у Кароліно-Бугазі Одеської області», що було високо оцінено на Всесоюзному конкурсі дипломних проектів відзнакою першого ступеня. Архітектор О.І. Лазарєв, (аспірант Н. Б. Чмутіної) випускник А.В. Добровольського 1968 р., став відомим науковцем у галузі архітектурної біоніки і зараз очолює лабораторію геліоархітектури й архітектурної біоніки, Київ ЗНДІЕП.

Архітектор В.А. Лихолат (випускниця 1968 р.) – заслужений архітектор, професор кафедри архітектурного проектування. У Києві були реалізовані такі її проекти, як готель «Либідь» (1970), торговельний. центр «Теремки-1» (1982),

корпуси Університету ім. Т. Шевченка та інституту легкої промисловості (1970–80-і рр.) [194].

Випуск майстерні А.В. Добровольського 1970 р. відзначений такими особистостями, як О.О. Горбик (кандидат архітектури, професор кафедри дизайну університету «Україна») та Я. Я. Віг.

Архітектор Я.Я. Віг є автором проектних пропозицій реконструкції Львівської площі (1980, 1988 рр.) та Міжнародного офісно-готельного центру на Бессарабській площі (1990 р.), Стрітенської церкви (1997 р.), готелю «Інтерконтиненталь-Київ» (1997–2000 рр.), житлового будинку на просп. 40-річчя Жовтня (1999 р.), готелю-бізнесцентру на Жилянській (2001 р.), готелю на Львівській площі (2000 р.) та інших знакових для Києва архітектурних споруд.

Як учень А.В. Добровольського, Я.Я. Віг розвинув деякі риси творчого почерку вчителя у сучасних композиційних та конструктивних формах. Так, його проект житлового комплексу «Хвиля» у Києві (2000–2001 рр.) на вул. Старонаводницькій, 4 є прикладом сучасного тлумаченням барокової спадщини.

Наступного, 1971 року, майстерню А. В. Добровольського закінчили І.О. Косаревський [194], який впродовж багатьох років працював у Головкиїв архітектурі і опікувався питаннями охорони та збереження архітектурної спадщини. В.В. Куцевич, який став доктором архітектури, професором, завідувачем кафедри архітектури будівель і споруд КНУБА та багато років присвятив методиці проектування громадських будівель і споруд, а також дослідженню містобудівних та нормативних вимог з проектування сакральних будівель різних конфесій.

Учениця А. В. Добровольського 1974 р. М.О. Ралко – тепер народний художник України, академік Української академії архітектури, нині працює в галузі монументально-декоративного мистецтва. Її проектні роботи відзначаються делікатним ставленням до традицій архітектурної спадщини.

Серед визначних проектних розробок М.О. Ралко можна назвати

інтер'єри Рівненського музичного драматичного театру (1983 р.), Палацу культури в м. Ровеньки Луганської області (1985 р.), Національної опери України (1987 р.), станції метро «Золоті ворота» (1990 р.); реконструкції Палацу культури «Україна» (1996 р.), Маріїнського палацу в Києві.

Архітектор О.А. Пламеницька, яка упродовж багатьох років працювала науковим співробітником НДІТАМ, а також В.В. Вечерський, який є автором низки наукових розвідок у галузі історико-архітектурної спадщини гідно продовжують, кожний на своєму матеріалі, дослідження специфіки архітектури різних регіонів України.

В.В. Мірошніченко нині працює головним архітектором проектів у ДП «Інститут «Київгенплан», ВАТ «Київпроект». Виконав близько 300 проектів на замовлення АТ ХК «Київмісьбуд».

Архітектор М.М. Левандовський — Лауреат Державної премії України в галузі архітектури за 2000 р., автор реконструкції будівель стадіону «Динамо», навчально-тренувального комплексу Федерації футболу України, комплексу адміністративних будівель Конституційного Суду України, спортивно-оздоровчого комплексу ЗАО «Динамо», проекту реконструкції будівель Державної судової адміністрації України.

Архітектор О.С. Донець закінчив архітектурний факультет Київського художнього інституту майстерню А.В. Добровольського у 1980, член НСАУ (1987); від 1994 р. — член президентської Ради НСАУ і член Київського правління). Лауреат низки премій НСАУ і нагород Держбуду України Працював у інституті «Київпроект».

Від 1993 р. О.С. Донець постійний керівник Персональної творчої архітектурної майстерні «Донець». Успішно працював в інституті «Київпроект». За його проектами (спільно із творчими колективами) у Києві збудовано житлові будинки на вул. Воздвиженська, № 5–7, № 9–19, № 21–23 в урочищі Гончарі-Кожум'яки (2006); реконструйовано будинки на вул. М. Леонтовича, № 4 (1997), на вул. І. Франка, № 28 (1998), на вул. Б. Хмельницького, № 52 (2002), побудовано будинок податкової міліції на вул.

Шолуденка, № 31 (2001), комплекс «5-й Елемент» на вул. Електриків, № 29 а (2004). лікарняний корпус АТ «ХК «Київміськбуд»» на Червонозоряному проспекті, № 17–25 (1993), Лівобережний поштамт на вул. Луначарського, № 16/4 (1996), торговоу. палату на вул. Б. Хмельницького, № 55 (1997), житловий будинок на Червонозоряному проспекті, № 11/13 (1998), будинок на вул. Велика Васильківська, № 62 (2000), садиби на вул. Панфіловців, № 4 і на вул. Старонаводницька, № 19–23 (2005–06).

В.В. Глазков очолює проектну майстерню ПП "ДОМО"; починаючи з 1994 р., виконав 42 проекти житлових будинків та інших споруд. За період роботи у проектному інституті Київпроект та в УКРКУРОРТПРОЕКТ побудовано більше 30 будинків у м. Києві, проектував санаторії, бази відпочинку в Криму, Молдавії, Закарпатті, на Полтавщині.

Кандидат архітектури, член Національної спілки архітекторів України А.М. Давидов навчався на архітектурному факультеті КДХІ у навчально-творчій майстерні під керівництвом А.В Добровольського (1975–1981 рр.), працював архітектором, науковим співробітником у Київському науково-дослідному та проектному інституті містобудування у відділенні планування та забудови курортів (1983–1991 рр.).

Педагогічну роботу в НАОМА розпочав у 1983 році, нині декан архітектурного факультету. Основні побудовані об'єкти у Києві: храм Пресвятої Богородиці Цілительки по вул. Братиславській, за (2001), торговельний центр "Городок" по Московському просп., 23 (2003), торговельні центри "Глобал UA" по вул. Бальзака, 2а (2005) і "Велика кишеня" по вул. Григоренка, 26 (2005), розважально-оздоровчий центр по вул. Славгородській, 47 (2006), магазин по Броварському просп. (2008), торговельні комплекси по просп. Маяковського, 26, 75/2 (2008), храм Івана Предтечі по вул. М. Цветаєвої 18 (2004).

Н.А. Сльчиць – Лауреат Державної премії України в галузі архітектури за 2000 р., працювала у Київському Зональному НДІ

експериментального проектування. Від 1983 – в «УкрНДПроектреставрація» (Київ), головний архітектор багатьох реалізованих проектів.

Науковці-архітектори О.І. Лазарєв, І.О. Косаревський, В.В. Куцевич зробили значний внесок в архітектурну науку України (Рис. 4.4.1).

Випускники майстерні професора А.В. Добровольського в НАОМА завжди з повагою та любов'ю згадують роки навчання та наслідують творчі настанови учителя. Студіювання творчого доробку учнів А.В. Добровольського заслуговує на окреме дослідження.

*Я. Я. Віг Житловий будинок
"Хвиля" на вул.
Старонаводницькій, 4в у Києві АБ
"Я. Віг і партнери" 1999–2000 рр.*

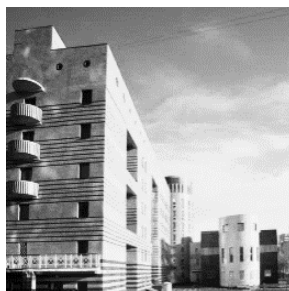
*М. О. Ралко Станція метро
«Золоті ворота» (оформлення
інтер'єрів, у співавторстві, 1990
рр*

*А. М. Давидов Торговельний
центр "Городок" по
Московському просп., 23
(2003),*

*Я. Я. Віг готель
«Інтерконтиненталь-Київ»
(1997–2000 рр.)*

*О.С.Донець (в складі творчого
колективу) Лікарняний комплекс
ХК «Київміськбуд»(1993),
Червонозоряний проспект
№ 17–25, в місті Києві.*

*А. М. Давидов Храм Івана
Предтечі за адресою вулиця
Данькевича, 18 у м. Києві.*

*Я. Я. Віг Житловий комплекс в
кварталі між вулицями
Червоноармійської і Шота
Руставелі*

*О.С.Донець житлові будинки на
вул. Воздвиженська, № 5–7, № 9–
19, № 21–23 в урочищі Гончарі-
Кожум'яки (2006)*

*О.С. Донець Київська
торгово-промислова палата
вул. Богдана Хмельницького
буд.55 в місті Києві. 1997 р.*

ВИКЛАДАЧІ

*В. Й. Агафонов
В. В. Ратовський
Д. Ю. Паскевич
А. М. Давидов*

НАУКОВЦІ

*Є. Є. Водзинський
В. В. Сопілко
О. І. Лазарєв
О.О. Горбик
І. О. Косаревський
В. В. Вечерський*

ПРАКТИКИ

*А. М. Давидов
Я. Я. Віг
В. Й. Агафонов
В. В. Ратовський
Д. Ю. Паскевич
та ін.*

Рис. 4.4.1. Приклади робіт учнів А. В. Добровольського

Художньо-творча діяльність архітектора

А. В. Добровольський досконало володів художньо-технічними прийомами архітектурної графіки завдяки досвіду творчих пленерних замальовок та знанню техніки акварельного живопису, а в його досвіді архітектурної графіки 1930–1980-х рр. знайшли широке відображення акварельна техніка, світлотінь, антураж. Добре розуміючи природу матеріалів, майстер у комбінованій техніці виконував архітектурні кресленики, що відрізнялися продуманою композицією.

У радянській архітектурі чимало уваги приділялось архітектурній графіці, що була однією з провідних форм подання проектних розробок.

У радянський період в ній використовувалися як традиційні прийоми, так і пошукові форми графічного оформлення. Як відомо, кінцева мета архітектурної графіки – це можливість зображення виразного художнього образу будівлі, що дає повне уявлення про її призначення, композиційне рішення та об'ємно-розпланувальну структуру (в якій присутні такі художні та технічні засоби, як креслення, рисунки, живописна подача фасадів і перспектив, а також макетування).

В архітектурній графіці колір служить для передачі поліхромних якостей об'єкта, а також для досягнення графічної виразності креслень фасадів, перспективних зображень за різних умов освітлення і стану середовища [126].

Саме тому архітектори мали добре вивчити специфіку різних матеріалів, вільно володіти різними графічними техніками для найбільш виразного розкриття архітектурного задуму. Історичні приклади свідчать, що архітектурні зображення можуть ставати самостійним видом мистецтва [141].

У докомп'ютерні часи виразна архітектурна графіка передбачала вміння архітектора досконало володіти графічним і живописним мистецтвами і тому вимагала спеціальної художньої підготовки. Досить згадати архітектурні фантазії Я. Черніхова, графічні композиції якого виявили приховані можливості формоутворення архітектурного авангарду 1920–1930-х рр. у

зображенні архітектурних об'єктів. У процесі архітектурного проектування вирішуються образотворчі завдання, які охоплюють засоби, прийоми і художні матеріали із галузі саме образотворчого мистецтва. Графічна форма виконання проекту як наочного втілення будівничого задуму завжди була частиною архітектурного проектування незалежно від виду зображення. Майстерність архітектора радянських часів базувалась на професійному володінні рисунком, акварельним живописом, а також технікою гуаші, пастелі, темпері [92].

А.В. Добровольський показав високе володіння архітектурною графікою в більшості авторських проєктних розробок. Ще на початку архітектурної діяльності у 1930-х рр. А.В. Добровольський захоплювався архітектурною творчістю представників російської школи конструктивізму, а саме В.Є. Татлін, О.О. Веснін, М.О. Ладовський, О.М. Родченко, К.С. Мельников, І.І. Леонідов, Ель Лисицький, М.Я. Гінзбург та інших широко відомих майстрів радянського авангарду, архітектурна графіка яких посідає особливе місце у творчому доробку.

Велика кількість ескізів з природи визначають Анатолія Володимировича як вдумливого фахівця, який усі головні питання майбутнього твору передбачав у початковому начерку. Задля створення виразного художнього образу вирішує загальну композицію, пропорції, колорит, тональність. Авторські задуми та пропозиції щодо коригування архітектурних ідей моделюються саме у начерках. Це можна побачити на прикладі проєкту готелю «Москва», який зазнав істотних змін у кінцевому вигляді стосовно початкового задуму.

Провідні архітектори радянської України поряд з безпосередньою професійною діяльністю багато уваги і часу відводили живопису на пленері: Б.І. Приймак, М.С. Коломієць, А.В. Добровольський, Г.О. Хорхот, В.І. Єжов, В.В. Савченко, В.К. Скугарев, І.О. Фомін та багато інших зодчих створюють поетичні зображення природних і міських пейзажів [42].

У творчій діяльності архітектора А.В. Добровольського живопис також

посідає особливе місце. Акварелі, присвячені Криму («Крым. Прибой», «Гурзуф. Бухта Чехова», «Крым. Утро на море», «Коктебель», «Гурзуф», «Море. Прибой», «Скалы у Артека» тощо), Черкащині («Черкасы. Залив»), Київщині («Речка Козинка», «Вечереет», «Голосеевский лес зимой» тощо) передають красу природи української землі. А.В. Добровольський впевнено володів колірною гамою, яка є достатньо потужним засобом художньої виразності.

Архітектор виконував свої роботи у класичній техніці акварельного живопису, як найбільш доречній у поданні архітектурних проєктів. Традиції класичної акварелі дозволяють починати з найслабкіших тонів, холодних, потім поступово перекриваючи їх більш сильними відтінками півтонів, не зачіпаючи нижній шар і закінчуючи найбільш інтенсивними тонами. І саме так архітектор виконав частину своїх професійних творів.

Техніка акварелі *ala prima*, що потребує відмінного знання техніки і природи матеріалу (папір і акварельні фарби), використовувалася ним для передачі експресії природних властивостей води, повітря, каменів, зелених насаджень [42].

Ця техніка дозволяє на повну силу застосовувати тони кольору, саме такий підхід необхідний для етюдів, у чому автор досяг успіху не тільки як архітектор, а й як справжній живописець. Анатолій Володимирович писав етюди за один сеанс широким пензлем, завдяки чому досягав живого враження тихого спокою весняного розливу, ритмічного голосу літнього прибою на березі моря, величі велетенських дібров.

Архітектор не тільки працював над природним пейзажем як живописець, а й як представник архітектурного фаху над зображенням міського, архітектурного пейзажу. А.В. Добровольський повною мірою володів засобами виразності першого і другого планів, застосуванням холодних і теплих кольорів, що притаманні особливостям природного освітлення. Володіння технікою акварельного живопису дозволило архітекторові належно виконувати графічну репрезентацію своїх архітектурних проєктів.

За поширеною думкою, композиція є формою художнього прояву теоретичного задуму, головною конструкцією роботи митця, що визначає його твір як художній. У цьому сенсі А.В. Добровольський проявив себе як досконалий майстер, і в галузі архітектури, і в галузі образотворчого мистецтва.

Академічна школа, що вимагає обізнаності у законах та правилах композиції, дала підґрунтя для фахової і творчої діяльності майстра.

Так, окремий цикл живописних творів був створений А. В. Добровольським в період закордонних відряджень. Живописні роботи цього циклу відзначаються свіжістю і завершеністю форми письма.

Автор використовує не лише акварель, а й гуаш, темперу, мішану техніку. Живописним творам А.В. Добровольського притаманне безпосереднє сприйняття природи, життєвих реалій, міського середовища, пам'яток архітектури і відображає його добірний естетичний смак, що формувався на прикладах кращих попередників, також як і завдяки власному багаторічному досвіду.

У пошуках нових засобів виразності він поєднував акварель, гуаш, білила, олівці. Твори архітектора такого типу мають глибокі образні знахідки. Перебуваючи у Франції, А.В. Добровольський створив серії етюдів Парижа та його околиць; в Італії – акварелі в техніці *ala prima* «Венеція. Дворец дожей», «Утро во Флоренции» та ін.; в Португалії – етюди Лісабона; в Швейцарії – серію етюдів «Женева», «Женевске озеро»; Польщі – «Закопане», «Вилянув», «Варшава»; у Чехословаччині – «Карлови-Вари. Вулиця», «Карловы-Вары. Парк», «Карловы-Вары. Гірський пейзаж», «Карловы-Вари. Річка Пепла» а також серію етюдів у ФРН та інші [1] (Рис. 4.4.2).

Вагомим внеском А.В. Добровольського до скарбниці архітектурної графіки є створення цілісного образу трьох станцій київського метрополітену. Різноманітні за технікою та формою станції метро «Вокзальна», «Хрещатик», «Більшовик» створюють враження єдиного організму.

Сумісна праця з українськими художниками в розробці громадських

об'єктів, таких як ресторани «Вітряк» та «Курені», в оформленні яких звучали національні мотиви, була плідною завдяки вмінню володіти різними техніками живопису.

Розгляд образотворчої спадщини А.В. Добровольського дозволяє пересвідчитися у значній ролі архітектора у популяризації синтезу мистецтв.

Його власний досвід в образотворчому мистецтві упродовж десятиліть дозволив оцінювати творчі розробки та впроваджувати на високому естетичному рівні монументальне мистецтво в архітектурних об'єктах, надаючи їм особливого національного звучання

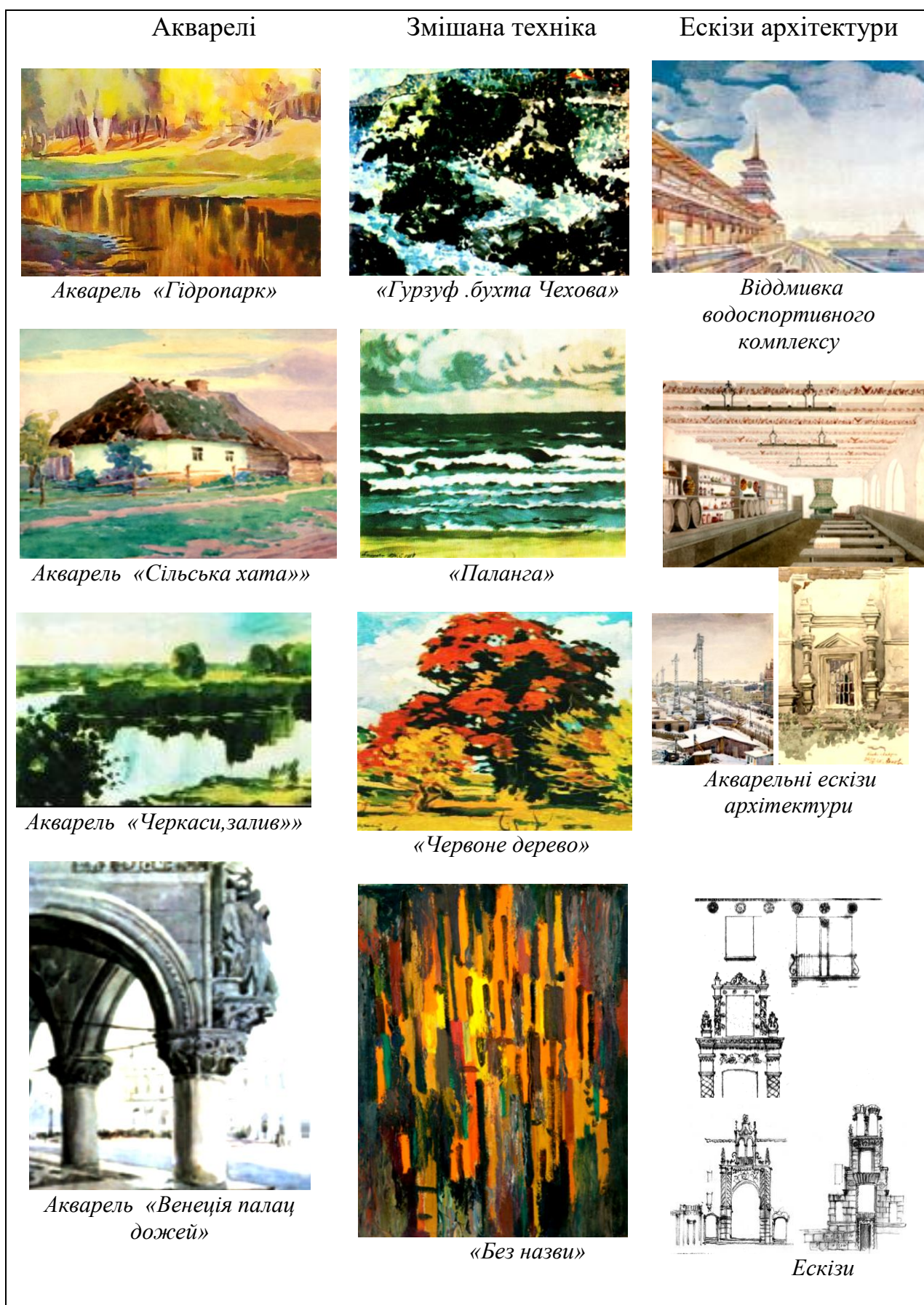

Рис. 4.4.2. Приклади образотворчої спадщина архітектора А. В. Добровольського

Висновки до розділу 4

1. Аналіз архітектури України показав, що 1960–1980-і рр. були означені типізацією, індустріалізацією будівництва, відродженням інтересу до національної культури, що позначилося у проєктах А.В. Добровольського гармонічною єдністю функціональної та художньої складових.

2. Доведено, що митцеві вдалося у 1960–1980 рр. створити яскраві об'єкти, які стали зразком для подальшого розвитку архітектури України. Це громадські споруди, що відрізняються функціонально-семантичною образністю та поєднанням національної складової із сучасними формами та матеріалами завдяки синтезу мистецтв.

3. Одним з авторських впроваджень А.В. Добровольського в образному рішенні трьох станцій Київського метрополітену є хаотичний стрічковий малюнок з горизонтальних кольорових керамічних елементів, іншим було використання наземного павільйону як багатофункціональної громадської споруди.

4. Узагальнено, що у 1960–1980 рр. А.В. Добровольський зробив вагомий внесок у роботу Академії будівництва і архітектури УРСР та роботу і організацію науково-дослідних інститутів архітектурного профілю та їх секторів. Адміністративно-організаційна робота академіка на посаді віце-президента Академії будівництва та архітектури УРСР була спрямована на розвиток національної архітектурної школи України і отримала високу оцінку архітектурного співтовариства.

5. Педагогічна діяльність професора А.В. Добровольського у Київському державному художньому інституті (нині Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) вплинула на виховання нового покоління викладачів, науковців та архітекторів-практиків. Учні майстра зробили вагомий внесок у розвиток сучасної архітектури Києва. Науковці-архітектори – внесок в архітектурну науку України. Об'єкти, побудовані за

проектами учнів майстра, формують сучасне середовище м. Києва. На підставі чого пропонується окреме дослідження роботи учнів А.В. Добровольського.

б. З'ясовано, що образотворча спадщина А.В. Добровольського репрезентує популяризацію синтезу мистецтв і звернення до національних традицій. Творчий досвід майстра в образотворчому мистецтві упродовж часу та аналітичний розгляд хрестоматійних взірців дозволили йому на високому естетичному рівні оцінювати творчі розробки та впроваджувати монументальне мистецтво в архітектурних об'єктах, надаючи їм особливого національного звучання.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що до сьогодні в теорії та історії архітектури творчий спадок А. В. Добровольського висвітлено частково. Складено список робіт майстра (100 одиниць). Виявлено основні напрями роботи А. В. Добровольського, зокрема, проектна практика, житлове та громадське будівництво, технологічні розробки будівельних конструкцій та кераміки, містобудування (реконструкція Хрещатика), нові методи інженерного устаткування інтер'єрів та екстер'єрів, адміністративна, організаційна та педагогічна діяльність.

2. Доведено, що зовнішні чинники, котрі впливали на творче становлення майстра пов'язані з особливостями архітектурної освіти, традиціями київської архітектурної школи, стилістичною спадковістю архітектурних шкіл України, вимогами часу. На творче становлення архітектора вплинули вчителі та колеги, майстри київської архітектурної школи, послідовники «українського стилю», а також прихильники конструктивістської та неокласичної шкіл.

3. З'ясовано, що перший період (1934–1944 рр.) – це роки напрацювання архітектором проектного, виробничого, педагогічного та адміністративного досвіду. У цей час А. В. Добровольський утверджує себе як зрілий фахівець архітектури й визначає творчий принцип щодо залучення знакових форм національного українського зодчества, комплексного підходу до проектування. Показано, що складовими його художніх пошуків архітектурного образу в 1934–1944 рр. є використання форм постконструктивізму, класики, неоренесансу, національної української архітектури; це засвідчувало прихильність майстра до витоків як національних, так і загальнокультурних, і відповідало зміні стилістичних напрямків у радянській архітектурі 1930–1940 рр. Основною відмінною рисою робіт архітектора цих років є звернення до національної народної архітектури та українського архітектурного модерну.

4. Визначено, що 1945–1955 рр. – це час проектної діяльності

А. В. Добровольського на посаді головного архітектора Києва; адміністративної, організаторської та громадської роботи в спілці архітекторів УРСР та СРСР, в ролі фундатора та віце-президента Академії будівництва і архітектури УРСР, котрий зробив вагомий внесок у житлову забудову повоєнного Києва, зокрема, Хрещатика, розробку типових проектів малоповерхового житла, архітектурних об'єктів громадського призначення, будівельних архітектурних конструкцій, матеріалів.

5. Доведено, що характерними ознаками архітектурної діяльності А. В. Добровольського 1945–1955 рр. був широкий типологічний спектр, різноманітність архітектурно-художніх вирішень, наявність національних рис.

Конструктивними особливостями житлових та громадських об'єктів 1945–1955-х рр. авторства майстра є збірні залізобетонні елементи, конструктивна та будівельна кераміка, натуральні матеріали. Стилiстичними ознаками є використання національних, барокових, неоренесансних форм. Проте авторськими рисами залишаються виразна пластика ліпного орнаменту, барокові декоративні елементи, полив'яна та золотиста кераміка, кольорова майоліка, що характерні для національного напрямку архітектури.

6. Підкреслено, що архітектор зробив вагомий внесок в роботу Академії будівництва і архітектури УРСР та організацію науково-дослідних інститутів архітектурного профілю і секторів. На подальший розвиток архітектури та містобудування в УРСР вплинули такі напрямки роботи А. В. Добровольського, як планування всієї території республіки; розширення робіт у галузі міського та міжселищного транспорту; підвищення рівня зовнішнього благоустрою та озеленення міст і сіл; економічність будівництва та його естетичні якості; проектування нових районів Києва. Адміністративно-організаційна робота академіка була спрямована на розвиток національної архітектурної школи України і високо визнана архітектурним товариством.

7. З'ясовано, що авторськими рисами об'єктів А. В. Добровольського 1960–1988 рр., – які стали зразком для подальшого розвитку архітектури України, – є гармонійна єдність форм функціоналізму та структуралізму, з

національними особливостями архітектури і художнім оздобленням завдяки синтезу мистецтв. Використання національних архітектурних форм й елементів орнаменту стало фаховим архітектурним надбанням України.

8. Доведено, що А. В. Добровольський зробив вагомий внесок в організацію та роботу кафедри архітектури Київського художнього інституту. Педагогічні принципи майстра базувалися на практичному й конкурсному проектуванні, впровадженні української національної архітектурної спадщини, що вплинуло на виховання нового покоління викладачів, науковців та архітекторів-практиків.

Образотворча спадщина архітектора репрезентує популяризацію синтезу мистецтв і звернення до національних традицій. Сумісна праця з українськими художниками в розробці громадських об'єктів, була плідною завдяки вмінню А. В. Добровольського володіти різними техніками живопису.

9. Отримано можливість підсумувати, що А. В. Добровольський як один з видатних зодчих України зробив вагомий внесок у розвиток національної школи архітектури. Оригінальність архітектурних та містобудівних творів майстра підтверджує їхню історико-культурну цінність. На цій підставі запропоновано подальше дослідження спадщини архітектора в реставраційному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абесинова Н. П. По Чехословакии. *Строительство и архитектура*. 1976. № 2. С. 36–37.
2. Андрущенко М. Особливості збереження архітектурної спадщини повоєнного десятиріччя (1945–1955 рр.). *Архітектурна спадщина України*. Київ, 1995. Вип. 2. С. 254–261.
3. Архитектура метрополитенов и задачи художников. *Декоративное искусство СССР*. 1974. № 11. С. 27–33.
4. Архитектура советской Украины. 1951–1952 : альбом. / сост. С. В. Костенко. Москва : Гос. изд-во лит. по строит. и архитектуре, 1955. 134 с.
5. Архитектура Советской Украины / И. Н. Седак и др. Москва : Стройиздат, 1987. 304 с.
6. Архітектура : корот. слов.-довід. / за заг. ред. А. П. Мардера. Київ : Будівельник, 1995. 334 с.
7. Архітектура Радянської України за 40 років : збірник / відп. ред. А. В. Добровольський. Київ : Держбудвидав УРСР, 1975. 287 с.
8. Архітектура України у державних преміях: 1941–2007 / за заг. ред. М. М. Дьоміна, Н. М. Кондель-Пермінової, А. О. Пучкова. Київ : Центр іст.-містобуд. дослідж., 2008. 364 с.
9. Архітектурна спадщина України. *Проблеми стильового розвитку у архітектурі України*. Київ, 1997. Вип. 4. 208 с.
10. Асеев Ю. С. Стили в архитектуре Украины. Київ : Будівельник, 1989. 104 с.
11. Асеев Ю. С. Професія – архітектор. Київ: Будівельник, 1991. 103 с.
12. Асеев Ю. С. Історія архітектури і професійна свідомість архітектора. *Українська академія мистецтв : дослід. та наук.-метод. пр.* Київ, 1994. Вип. 1. С. 32–34.
13. Астафьева М. И. Развитие теоретической мысли советского градостроительства в первые послереволюционные годы (1917–1925 гг.) :

- автореф. дис. ... канд. архитектуры. Москва, 1971. 20 с.
14. Астафьева-Длугач М. И., Яралов Ю. С. Самобытность и национальные особенности в советской архитектуре. Москва : Знание, 1976. 48 с.
  15. Бажанова Т. Драма в двух действиях. *Архитектура СССР*. 1983. № 3. С. 84–93.
  16. Бартенев И. А., Батажкова В. Н. Очерки истории архитектурных стилей : учеб. пособие для творч. фак. высш. худож. учеб. заведений. Москва : Изобр. искусство, 1983. 263 с.
  17. Бархин М. Г. Архитектура и город : проблемы развития советского зодчества. Москва : Наука, 1979. 224 с.
  18. Бархин М. Г. Архитектура и человек : проблемы градостроительства будущего. Москва : Наука, 1979. 240 с.
  19. Бархин М. Г. Метод работы зодчего : из опыта советской архитектуры 1917–1957 гг. Москва: Стройиздат, 1981. 216 с.
  20. Ботанічний сад на Звіринці. *Соціалістичний Київ*. 1937. № 6. С. 34–35.
  21. Бруно Д. Изображения пространства. Мастера архитектуры об архитектуре : избранные отрывки из писем, статей, выступлений и трактатов / под общ. ред. А. В. Иконникова, И. Л. Маца, Г. М. Орлова. Москва : Искусство, 1972. С. 474 – 487.
  22. Бунин А. В. К вопросу об использовании градостроительного наследия в послевоенном восстановительном строительстве. *Архитектура* : сб. ст. по творческим вопросам. Москва, 1945. С. 24 – 25.
  23. Буров А. К. Об архитектуре. О композиции. О методе. Работа над проектом . Мастера советской архитектуры об архитектуре : в 2 т. Москва : Искусство, 1975. Т. 2. С. 463–489.
  24. Быков В. Е. Георгий Гольц. Москва : Стройиздат, 1978. 160 с.
  25. Былинкин Н.П. Режим экономии в массовом жилищном строительстве. *Архитектура и строительство*. 1947. № 10. С. 4.
  26. Вечерський В. В. Реконструкція історичних міст України на сучасному етапі. Київ, 1988. 16 с.

27. Власов А. В. Задачи советской архитектуры в условиях дальнейшего развития индустриализации строительства : доклад на V сессии Академии строительства и архитектуры СССР. Москва : АСИА СССР, 1959. 104 с.
28. Волошин В. Ф., Зельтен Н. А. Словарь архитектурно - строительных терминов. Москва : Высш. шк., 1990. 188 с:
29. Всеобщая история архитектуры Архитектура СССР.: в 12 т. Москва : Стройиздат, 1975. Т. 12. Кн. 1. 775 с.
30. Габричевский А. Г. Теория и история архитектуры : избр. соч / под ред. А. А. Пучкова. Киев, 1992. 302 с.
31. Гидион З. Пространство, время, архитектура / пер. с нем. Москва : Стройиздат, 1984. 455 с.
32. Гинзбург В. П. Керамика в архитектуре. Москва : Стройиздат, 1983. 200 с.
33. Гинзбург М. Я. Стиль и эпоха. Москва, 1924. 238 с.
34. Головкин Г. Соціалістична по змісту й національна по формі архітектура. *Архітектура Радянської України*. 1939. № 10. С. 4–6.
35. Головкин Г. В. Творчі завдання архітекторів України у відбудові міст і сіл : доповідь на VI пленумі Спілки радянських архітекторів України . Київ ; Львів : Держтехвидав України, 1946. 87 с.
36. Головкин Г. В. Архитектура киевского метро. *Строительство и архитектура*. 1960. № 11. С. 15–17.
37. Головкин Г. К вопросу о национальном и интернациональном в архитектуре. *Строительство и архитектура*. 1965. № 9. С. 29–36.
38. Головкин Г. В. Архитектура Советской Украины. Москва : Стройиздат, 1973. 157 с.
39. Головкин Г. В., Игнатов О. Н , Коломиец М. С. Архитектура Украины на новому етапі. Київ : Будівельник, 1964. 340 с.
40. Головкин Г. В., Коломиец Н. С. Киевский метрополитен. Киев : ГИЛСА УССР, 1963. 40 с.
41. Гомоляка И. И. Тенденции развития архитектуры метрополитенов Киева и Харькова (эстетический аспект) : автореф. дис. ... канд. искусствоведения.

- Москва, 1982. 24 с.
42. Горбенко А. А. Акварельная живопись для архитекторов. Киев : Будівельник, 1982. 127 с.
  43. Гостиница Москва. *А.С.С.* 2000. № 6. С. 108–109.
  44. Грачова Л. М. Архітектор В. Г. Заболотний. Київ : Будівельник, 1967. 44 с.
  45. Гречина В. І. Урядова площа в Києві і проект нового готелю. *Архітектура Радянської України.* 1940. № 2–6. С. 3–8.
  46. Громадське обговорення проекту забудови Хрещатику. *Вісник Академії архітектури Української РСР.* 1949. № 1. С. 40–45.
  47. Грубе Г., Кучмар. А. Путеводитель по архитектурным формам / пер. с нем. М. В. Алешечкина. Москва : Стройиздат, 1995. 216 с.
  48. Даміловський М. О. Архітектура і будівельні матеріали. Соціалістичний Київ. 1936. № 6. С. 26–29.
  49. Днестров И., Игнаткин И. Киевский метрополитен. *Архитектура СССР.* 1961. № 9 С. 27–34.
  50. Добровольський А. В. Проект педагогічного інституту у Кам'янці-Подільському. *Архітектура Радянської України.* 1941. № 5. С. 7–10.
  51. Добровольський А. В. Нові проекти станцій московського метро. *Вісник Академії архітектури УРСР.* 1952. № 2–4. С. 4–10.
  52. Добровольський А. та ін. Насущні завдання житлового будівництва в столиці України . *Архітектура і будівництво.* 1953. № 5. С. 4–7.
  53. Добровольський А. В. Реконструкция Киева. *Городское хозяйство Москвы.* 1954. № 4. С. 6–8.
  54. Добровольский А. В. В международном союзе архитекторов. (Заседание комиссии по жилью. Западный сектор Берлина. Август, 1952 г.) . *Вестник Академии строительства и архитектуры УССР.* 1958. № 1. С. 98.
  55. Добровольский А. В. Новые проекты экономичных жилых домов (к итогам конкурса) . *Строительство и архитектура.* 1958. № 3. С. 3–7.
  56. Добровольский А. В. Планировка и застройка г. Киева в свете современных задач советского градостроительства : материалы VI сессии

- Академии стр-ва и архитектуры СССР. Москва : Изд-во Акад. стр-ва и архит. СССР, 1960. С. 45–51.
57. Добровольський А. В. Архітектура та планування міст і сіл. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*. 1961. № 1. С. 3–6.
58. Добровольський А. В. Наукові дослідження в галузі сільського будівництва на Україні і перспективи їх розвитку. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*. 1961. № 3. С. 3–7.
59. Добровольський А. В. Стан і перспективи розвитку сільського будівництва на Україні та задачі Академії : матеріали V сесії Академії будівництва і архітектури. Київ : Вид-во Акад. буд-ва і архітектури УРСР, 1961. С. 52–57.
60. Добровольський А. В. Питання планування та забудови Києва в світлі сучасних завдань радянського містобудування. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*. 1961. № 1. С. 3–6.
61. Добровольский А. В. Творческая и научная деятельность . Авторские материалы. Киев : Изд-во Акад. стр-ва и архитектуры УССР, 1963. 30 с.
62. Добровольский А. В. Дворцы торжественных событий : архитектурные решения. *Архитектура СССР*. 1977. № 8. С. 54–56.
63. Добровольский А. В. Анкета «Архитектуры СССР». *Архитектура СССР*. 1983. № 3/4. С. 17–18.
64. Добровольский А. В. Предсъездовская анкета. *Строительство и архитектура*. 1987. № 5. С. 6–7.
65. Добровольський А., Асеев Ю. Житлове будівництво у Києві у повоєнний період. Питання масового житлового будівництва Української РСР : зб. наук. пр. Київ, 1953. С. 17–29.
66. Добровольский А. В., Асеев Ю. С. Архитектор А. И. Малиновский / *Строительство и архитектура*. 1985. № 11. С. 29–31.
67. Добровольський А. В., Благодатний Г. А. Житловий будинок на Хрещатику № 29. *Архітектура Радянської України*. 1941. № 1. С. 12–14.
68. Добровольский А. В., Заваров А. И. Принципы застройки Крещатика в

- Киеве. *Архитектура СССР*. 1952. № 10. С. 3–7.
69. Добровольский А. В., Катернога М. Т. Право на творчество : о проектах дипломантов Киевского художественного института. *Строительство и архитектура*. 1967. № 2. С. 33–35.
70. Добровольский А. В., Лебедев Г. А. Как создавался новый Крещатик. *Строительство и архитектура*. 1982. № 4. С. 9–11.
71. Добровольський А., Малиновський, А., Рохлин А. Новый аэровокзал в Борисполе. *Строительство и архитектура*. 1965. № 8 С. 1–7.
72. Добровольський А. В., Мілецький А. М., Береговенко С. В. Досвід люмінесцентних освітлювальних установок. *Вісник Академії архітектури УРСР*. 1949. № 2. С. 31–32.
73. Добровольский А., Приймак Б. Проектирование и применение архитектурной керамики в г. Киеве : доклады к Республиканскому совещанию руководителей и инженерно-технических работников проектных, научно-исследовательских и строительных организаций и предприятий промышленности стройматериалов в Киеве. Киев : Изд-во Акад. архитектуры УССР, 1951. С. 3–8.
74. Добровольский А., Приймак Б. Планировка и застройка главной магистрали г. Киева, улицы Крещатик (научно-техническое совещание работников промышленности, деятелей науки и техники). Киев : Киев. правда, 1952. 14 с.
75. Добровольський А. В., Примак Б. І., Асєєв Ю. С. Архітектура столиці радянської України. *Зодчество України* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во Акад. архітектури УРСР, 1954. С. 77–102.
76. Добровольський А., Ручко М. Будинок робітників заводу «Більшовик». Соціалістичний Київ. 1935. № 9. С. 30–31.
77. Дущев М. В. Авторский эскиз как язык современного архитектора. *Academia : Архитектура и строительство*. 2011. № 2. С. 24–32.
78. Дэбнер Д. Школа графического дизайна / пер. с англ. В. Е. Бельченко. Москва : РИПОЛ классик, 2007. 192 с.

79. Евреинов Ю. Н. О природе и сущности формообразования в архитектуре . Вопросы формообразования в современной архитектуре : сб. науч. тр. КиевЗНИИЭП. Киев, 1983. С. 4–8.
80. Евреинов Ю. Н. Общие вопросы теории архитектурной деятельности и ее социальной эффективности. Социальная эффективность архитектурной деятельности. Киев : Будівельник, 1991. С. 5–28.
81. Ежов В. И. Полвека глазами архитектора Киев, 2001. 304 с.
82. Ерофалов Б. Л. Украинский стиль Анатолия Добровольского. *A+C*. 2006. № 2. С. 22–56.
83. Ерофалов-Пилипчак Б. Л. Архитектура Советского Киева. Киев : Изд. дом А+С, 2010. 640 с.
84. Єжов В. І., Пучков А. О. Сучасна архітектура радянської доби (1917–1991 рр.) : рек. та бібліогр. довід. для студ. архітектур. ф-ту. Київ : КДТУБА, 1998. 32 с.
85. Журавлёв А. М. Жилые комплексы в советской архитектуре : автореф. дис. ... канд. архитектуры. Москва, 1969. 21 с.
86. Журавлёв А. М. На пути к совершенству : об основных достижениях и достоинствах советской архитектуры. Москва : Знание, 1972. 64 с.
87. Журавлёв А. М., Косенкова Ю. Л. Полководец возрождения. *Архитектура, строительство, дизайн*. 1995. № 2. С. 25–29.
88. Журавлёв А. М., Рабинович В. И Актуальные проблемы советской архитектуры : аннотиров. тематика лекций. Москва : Знание, 1986. 40 с.
89. Заболотный В. Г. Завдання Академії архітектури в 1946–50 рр. *Вісник Академії архітектури УРСР*. 1946. № 1. С. 12–15.
90. Заболотный В. И. Тридцать лет Советской архитектуры на Украине. Киев : Изд-во Акад. архитектуры УССР, 1948. 56 с.
91. Заварихин С. П., Княжев В. В. Экология зодчества : о некоторых объективных основах «второй природы». СПб. : Стройиздат СПб, 1995. 189 с.
92. Зайцев К.Г. Графика и архитектурное творчество. Москва : Стройиздат,

1979. 160 с.
93. Захарченко П. Кераміка в архітектурі. *Соціалістичний Київ*. 1937. № 5. С. 11–15.
  94. Звід пам'яток історії та культури України : енциклопед. вид. У 28 т. Кн. 1. Ч. 2. Київ. М-С / голов. редкол.: В. Смолій та ін. ; редкол. тому: відп. ред. П. Тронько та ін. ; упоряд.: В. Горбик та ін. Київ, 2004. 1213 с.
  95. Зливкова О. О. Містобудівні особливості забудови Паркової дороги в м. Києві. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*. Київ, 2005. Вип. 1. С. 55–63.
  96. Зубов В. П. Архитектурно-теоретическое наследие и задачи его изучения. *Архитектура : сб. ст. по творческим вопросам*. Москва, 1945. С. 91–108.
  97. Иванов С. Г. Тоталитарный стиль. *Теорія та історія архітектури і містобудування: зб. наук. пр.* Київ, 1999. Вип. 4. С. 99–105.
  98. Иванов С. Г. Архитектура в культуротворчестве тоталитаризма : философско-эстетический анализ. Киев : СтилоС, 2001. 168 с.
  99. Иванов С. Г. Тоталітарна культуротворчість : філософсько-естетичний аналіз (на прикладі архітектури) : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2001. 15 с.
  100. Игнаткин И., Килессо С. Новые станции киевского метро. *Строительство и архитектура СССР*. 1969. № 7. С. 39 – 41.
  101. Иконников А. В., Хан-Магомедов С. О., Шайхет. А. А. Советская архитектура вчера, сегодня, завтра. Москва : Знание, 1967. 48 с.
  102. Иконников А. В. Искусство, среда, время : эстетическая организация городской среды . Москва : Сов. художник, 1985. 336 с.
  103. Иконников А. В. Историзм в архитектуре. Москва : Стройиздат, 1997. 559 с.
  104. История советской архитектуры. 1917–1958 гг. / под ред. Н. П. Былинкина. Москва : Госстройиздат, 1962. 340 с.
  105. История советской архитектуры 1917–1954 гг. : учеб. для вузов / под ред. Н. П. Былинкина и А. В. Рябушина. 2-е изд., перераб. и доп. Москва :

- Стройиздат, 1985. 256 с.
106. Ігнаткін І. О. Архітектура ХІХ–ХХ ст. Історія Києва : в 2 т. Київ : Держвидав УРСР, 1954. Т. 1. С. 134–167.
107. Ігнаткін І. О. Київ архітектурний. Київ : Будівельник, 1981. 256 с.
108. Історія української архітектури / Ю. С. Асеев та ін.; за ред. В. І. Тимофійенка. Київ : Техніка, 2003. 472 с.
109. Кавтарадзе О. С. Хронотоп культури сталинізму. *Архитектура и строительство*. Москви. 1990. № 11/12. С. 12–14.
110. Кальницький М. Главний зодчий столиці. *Киевские ведомости*. 2004. 28 окт.
111. Касьянов О. М. Проблема реконструкції і забудови площ Києва. *Архітектура і будівництво*. 1953. № 4–6. С. 8–12.
112. Касьянов О. Третій метрополітен. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*. 1961. № 2. С. 7–9.
113. Киев : архитектурно-исторический очерк / М. М. Шулькевич, и др. Изд. 6-е, перераб. и доп. Киев: Будівельник, 1982. 448 с.
114. Киев : энциклопед. справ. / под ред. А. В. Кудрицкого. Киев : Гл. ред. УСЭ, 1986. 767 с.
115. Київський метрополітен [Електронний ресурс] : офіц. сайт. URL: <http://www.metropolitan.kiev.ua>. (дата звернення: .).
116. Килессо С. К. Керамика в архітектурі України. Київ : Будівельник, 1968. 104 с.
117. Кириллов В. В. Путь поиска и эксперимента : из истории советской архитектуры 20-х и начала 30-х годов. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1974. 240 с.
118. Килессо С. К. Конкурс на проект повоєнної відбудови Хрещатика – пошуки національної своєрідності. *Архітектурна спадщина України*. Київ, 1995. Вип. 2. С. 161–184.
119. Ковешнікова О. В. Основні стилістичні засади в творчості А. В. Добровольського. *Вісник Харківської державної академії дизайну і*

мистецтв. Харків, 2008. Вип. 3. С. 38–49.

120. Ковешнікова О. В. Генеза архітектурних образів споруд громадського призначення, які створено архітектором А. В. Добровольським (на прикладі ресторанів «Рив'єра», «Млин», «Вітряк», «Курені» та ін.). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв.* Харків, 2010. № 1. С. 76–80.
121. Ковешнікова О. В. Прийоми формотворення станцій Київського метро у творчості Анатолія Добровольського. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв.* Харків, 2011. № 2. С. 191–196.
122. Ковешнікова О. В. Суспільно-культурна і художня специфіка архітектурної творчості Анатолія Добровольського. *Теорія та практика дизайну : за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія та практика дизайну» 9–12 квіт. 2012 року : зб. наук. пр.. Київ, 2012. С. 51–57.*
123. Ковешнікова А. В. Специфика исследования творчества архитектора в контексте истории, теории и практики (на примере А. Добровольского). *Містобудування та територіальне планування.* Київ, 2013. Вип. 47. С. 303–310.
124. Ковешнікова О. В. Архітектурна творчість Добровольського А. В. як об'єкт туристичної інфраструктури м. Києва. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні : теорія і практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 квіт. 2013 р. Київ, 2013. С. 98–101.*
125. Ковешнікова О. В. Образотворча спадщина А. Добровольського. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування.* Київ, 2013. Вип. 32. С. 95–100.
126. Кокорина Е. В. Архитектурный рисунок как креативная составляющая языка профессиональных коммуникаций: автореф. дис....канд. архитектуры. Нижний Новгород, 2011. 22 с.
127. Коломієць М. С. Проблеми формування сучасної архітектури Української РСР. Київ : Будівельник, 1973. 148 с.
128. Конспект лекцій з курсу «Теорія і критика архітектури ХХ століття» Ч. 2.

- Архітектура радянської доби: підсумки розвитку (для студ. 5 курсу спец. 8.120 102 « Містобудування») / уклад. М. Л. Мухортов. Харків : ХНАМГ, 2005. 54 с.
129. Концепція розвитку архітектури України . *Вісник Української академії архітектури* : ювіл. вип. / редкол. : В. Г. Штолько (відп. ред.) та ін. Київ, 1995. С. 10–18.
130. Коротковский А. Э. Методологические основы системной теории архитектуры : учеб. пособие. Москва: Минвуз РСФСР, 1987. 103 с.
131. Кохан С. В., Кілессо С. К., О. М. Вербицький – архітектор і педагог. Київ : Будівельник, 1966. 28 с.
132. Кудряшов К.В. Архитектурная графика : учеб. пособие. Москва : Архитектура - С, 2006. 312 с.
133. Лебедев Г.О Український архітектурний стиль. *Київська старовина*. 2000. № 3. С. 81–100.
134. Лебедев Г. А. Анатолий Добровольский (1910–1988) . *Архитектура и престиж*. 2000. № 2 . С.10.
135. Лебедев Г.О. Національна своєрідність архітектури України. *Образотворче мистецтво*. 1989. № 1. С. 27–29.
136. Лебедев Г.О. Український архітектурний стиль (середина ХІХ – 80-і роки ХХ ст.). *Київська старовина*. 2000. № 3. С. 81–99.
137. Лебедев Г.О. Київський архітектор Анатолій Добровольський. *Київська старовина*. 2001. № 6. С. 163–168.
138. Лебедев Г. О. Сучасна розбудова Києва. *Київська старовина*. 2002. № 1. С.147–152.
139. Лобановський Б. Художник та архітектурний простір. *Мистецтво*. 1965. № 3. С. 32–33.
140. Логвин Г. Н. Киев: очерк. Изд. 3-е, доп. Москва : Искусство, 1982. 338 с.
141. Максимов О.Г. Рисунок в архитектурном творчестве : изображение, выражение, созидание : учеб. пособие для вузов. Москва : Архитектура - С, 2002. 464 с.

142. Малиновський А., Евреинов Ю. Проект аэровокзала в Киеве. *Строительство и архитектура*. 1961. № 8. С. 12–16.
143. Манучарова Н.Д. Архітектурна майстерня А.В. Добровольського. *Вісник Академії архітектури УРСР*. Київ, 1948. № 3. С. 13–20.
144. Манучарова Н.Д. Художньо-керамічна деталь. *Вісник Академії архітектури УРСР*. 1950. № 2. С. 20–24.
145. Мардер А. П. Эстетика архитектуры : теоретические проблемы архитектурного творчества . Москва : Стройиздат, 1988. 216 с.
146. Мардер А. П. Понятійно-теоретичні основи естетики архітектури : автореф. дис. ... д-ра архітектури. Київ, 1996. 38 с.
147. Мастера советской архитектуры об архитектуре / под общ. ред. М. П. Цапенко. Киев : Изд-во Акад. архитектуры УССР, 1953. 176 с.
148. Мастера советской архитектуры об архитектуре : избранные отрывки из писем, статей, выступлений и трактатов : в 2 т. Москва : Искусство, 1975. Т. 1. 544 с.
149. Мастера советской архитектуры об архитектуре : избранные отрывки из писем, статей, выступлений и трактатов : в 2 т. Москва : Искусство, 1975. Т. 2. 584 с.
150. Матушевич А. О. Хрещатик; Акад. архітектури УРСР, Ін-т містобудівництва. Київ: Вид-во Акад. архітектури УРСР, 1950. 113, с. : іл.
151. Меерович М. Г. Мифология советской архитектуры [Электронный ресурс]. URL: <https://archi.ru/lib/scholar.html?id=21389430>.
152. Меерович М. Проблемы изучения сталинского периода советской архитектуры [Электронный ресурс]. URL: https://www.alyoshin.ru/Files/publica/meerovich/meerovich_ampir.html 2008.
153. Мезенцев И. В. Архитектор Анатолий Владимирович Добровольский *Стр-во и архитектура*. 1976. № 11. С. 29–33.
154. Мистецтво України : біогр. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. Київ, 1997. 898 с.
155. Митці України: Енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького.

- К. : Гол. ред. Укр. енци. ім. М. П. Бажана, 1992. 782 с.
156. Міжнародна наукова конференція «Образ епохи. Культурне середовище Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст.» : тези доп. Київ, 1995. 207 с.
157. Мойсеєнко З. В. Вивчення народної архітектури України – важливий фактор у вихованні митця. *Українська академія мистецтв : дослід. та наук.-метод. пр.* Київ, 1994. Вип. 1. С. 32–34.
158. Мойсеєнко З. В. Відродження національної своєрідності архітектури України. *Архітектурна спадщина України.* Київ, 1995. Вип. 2. С. 230–237.
159. Мойсеєнко З. В. Творче кредо А. В. Добровольського. *Українська академія мистецтв: дослід. та наук.-метод. пр.* Київ, 2000. Вип. 7. С. 295–298.
160. Мойсеєнко-Чепелик З. В. Народне зодчество та сучасна архітектура. *А+С. 2006. № 2.* С. 98–99.
161. Мордвинов А. Г. Художественные проблемы советской архитектуры. *Архитектура : сб. ст. по творческим вопросам.* Москва : Госархиздат, 1945. С. 1–9.
162. Нариси історії архітектури Української РСР : радянський період / редкол.: Г. В. Головка (гол. ред.) та ін. Київ : Держбудвидав УРСР, 1962. 352 с.
163. Наталія Борисівна Чмутіна : життєвий та творчий шлях архітектора / упоряд. О. Мазніченко ; Ін-т проблем сучас. мистецтва НАМ України ; Нац. акад. образотвор. мистецтва і архітектури. Київ : Адеф-України, 2012. 300 с.
164. Нові станції Московського метро. *Вісник Академії архітектури УРСР.* Київ, 1952. № 4. С. 4–5.
165. Новый аэровокзал в Борисполе. *Строительство и архитектура.* 1965. № 2. С. 1–9.
166. Пам'ятки архітектури та містобудування України : довідник Держ. реєстру нац. культур. надбання / В. В. Вечерський [та ін.] ; за ред. А. П. Мардера, В. В. Вечерського. Київ : Техніка, 2000. Блок 2. 327 с. Блок

3. 320 с. : іл.
167. Памяти Анатолия Владимировича Добровольского. *Строительство и архитектура*. 1988. № 6. С. 30–31.
168. Паперный В. Культура Два. 2-е изд. Москва : Новое лит. обозрение, 2006. 408 с.
169. Полевой В. М. Двадцатый век : изобразительное искусство и архитектура стран и народов мира. Москва : Сов. художник, 1989. 456 с.
170. Пономаренко Л. Вулиці, площі, провулки Києва : іст. нарис. Нерухомість. 1997. № 20. С. 14–15.
171. Проблеми стильового розвитку архітектури України. Київ : Українознавство, 1997. С. 86–100.
172. Проект нового аэровокзала в Киеве. *Архитектура СССР*. 1961. № 3. С. 52.
173. Пучков А. А. Архитектуроведение и культурология : избр. статьи. Киев : Изд. дом А.С.С., 2005. 680 с.
174. Пучков А. А. Архітектурна практика України у пошуках перерваної традиції : 1991–2006 роки. (Парадоксальні спостереження) Нариси з історії образотворчого мистецтва України : у 2 кн. / Ін-т проблем сучас. мистецтва АМУ. Київ : Інтертехнологія, 2006. Кн. 2. С. 482–557.
175. Пучков А. Киевский архитектор Иосиф Каракис : к вопросу о ковке мастера в тиглях советской эпохи . *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр.* / ІПСМ НАМ України. Київ, 2013. Вип. 9. С. 176–209.
176. Пучков А. Сімакова С. Стилеспадкоємність радянської архітектури : спроба побудови соціальної матриці. *Архітектурна спадщина України*. Київ, 1997. Вип. 4. С. 152–153.
177. Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР. В 3 т. Т. 2. Строительная наука и техника в УССР в 1917–1941 гг. / под ред. М. М. Жербина и др. Киев : Наук. думка, 1990. 240 с.
178. Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР. В 3 т. Т. 3. Строительная наука и техника в УССР в 1943–1987 гг. / под ред.

- М. М. Жербина и др. Киев : Наук. думка, 1990. 352 с.
179. Раппапорт А. Г., Сомов. Г. Ю. Форма в архитектуре: проблемы теории и методологии. Москва : Стройиздат, 1990. 344 с.
180. Роздорожнюк Е. Я. Проблемы реконструкции центра Києва. *Архитектура и престиж*. 1996. № 1. С. 25–26.
181. Рябушин А. В., Шишкина И. В. Советская архитектура. Москва : Стройиздат, 1984. 216 с.
182. Рябушин А. В. Гуманизм советской архитектуры. Москва : Стройиздат, 1986. 375 с.
183. Савченко Е. Память в красках и камне. *Строительство и реконструкция*. 2000. № 6. С. 5.
184. Селиванова А. Н. Творческие поиски в теории и практике советской архитектуры 1930-х годов : автореф. дис. ... канд. архитектуры. Москва, 2009. 24 с.
185. Сидорина Е. В. На рубеже двух ориентаций в формировании жилой среды. Конец 40-х середина 50-х гг. *Труды ВНИИТЭ: Техническая эстетика*. Москва, 1989. Вып. 58. С. 48–64.
186. Смик О. Українські національні форми в радянській архітектурі. *Архітектура Радянської України*. 1940. № 4. С. 13–20.
187. Современная советская архитектура (1955–1980 гг.) : учеб. для вузов / под ред. Н. П. Былинкина, А. В. Рябушина. Москва : Стройиздат, 1985. 224 с.
188. Строить быстро, дешево и красиво. *Правда*. 1950. 27 авг.
189. Строительная керамика: каталог-справочник / под ред. А. В. Добровольского, И. А. Скачкова. Киев : Гостехиздат УССР, 1954. 122 с.
190. Творчі завдання архітекторів України у відбудові міст і сіл. Київ ; Львів, 1946. 88 с.
191. Творческие проблемы украинской архитектуры. *Советское искусство*. 1951. 19 сент.

192. Троценко В. К. До питання про національні форми в архітектурі. *Архітектура Радянської України*. 1939. № 10. С. 7–11.
193. Україна будує / за ред. А. Добровольського. Київ : Держбудвидав УРСР, 1957. 221 с.
194. Українська академія мистецтва: монографія. Кн. 1. Історія заснування (березень — грудень 1917). Хронологія подій. Документи / О. Д. Кашуба-Вольвач; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучас. мистецтва. Київ, 2014. 223 с.
195. Усов С. А. Звітно-творча виставка архітекторів Києва. *Архітектура Радянської України*. 1940. № 9. С. 27–31.
196. Хан-Магомедов С. О. Архитектура советского авангарда: В 2 кн.. М. : Стройиздат, 1996. Кн. 1 : Проблемы формообразования. Мастера и течения. 709 с.
197. Хмельницкий Д. С. Новые версии советской архитектурной истории [Електронний ресурс]. URL: <http://www.archi.ru/lib/publication.html?id=1850569546&fl=5&sl=1.1>.
198. Хмельницкий Д. С. Архитектура Сталина : психология и стиль. Москва : Прогресс-Традиция, 2007. 560 с.
199. Хрещатик : культуролог. путівник Київ : Вид. дім «Амадей», 1997. 159 с.
200. Цапенко М. П. О реалистических основах советской архитектуры. Москва : ГИЛСА, 1952. 396 с.
201. Цапенко М. П. З історії шукань національного стилю в архітектурі України . Питання історії архітектури та будівельної техніки України : збірка / редкол.: Ю. С. Асеев та ін. Київ : Держбудвидав УРСР, 1959. С. 285–302.
202. Чепелик В. В. Морфологічні особливості українського архітектурного модерну. *Архітектурна спадщина України*. Київ, 1995. Вип. 2. С. 132–160.
203. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / упоряд. З. В. Мойсеєнко-Чепелик. Київ : КНУБА, 2000. 378 с.
204. Чепелик О. В. Національні аспекти теорії архітектури на прикладі

- України : автореф. дис. ... канд. архітектури : 18.00.01. Київ, 2002. 18 с.
205. Шадрин А. А. Композиционная концепция И. А. Голосова (теория, практика, педагогика) : автореф. дис. ... канд. архитектуры. Москва, 1988. 24 с.
206. Шевцова Г. Розвиток архітектурно-будівельних традицій Києва на прикладі Хрещатика. *Українська академія мистецтв : дослід. та наук.-метод. пр. Київ, 2001. Вип. 2. С. 217–221.*
207. Шевцова Г. В. Архітектурно-просторові особливості формування вулиці Хрещатик в Києві (XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... канд. архітектури : 18.00.01. Київ, 2002. 18 с.
208. Школа изобразительного искусства : в 6 вып. / ред. Манизер М. Г., Кузнецов А. М. Москва : Изд-во АХ СССР, 1963. Вып. 5. 152 с.
209. Штейнберг Я. А., Шулькевич М. М. Архітектура Радянської України. *Вісник Академії архітектури УРСР. 1947. № 4. С. 3–15.*
210. . Шулькевич М. М., Дмитренко Т. Д. Киев. Архитектурно-исторический очерк. 6-е изд. К.: Издательство «Будівельник», 1982. 448 с., іл.
211. Щепетова И. М. Навесные стены гражданских зданий. Киев : Будівельник, 1973. 84 с.
212. Энеева Н. Т. Архитектурный язык конструктивизма и его место в культурной традиции : автореф. дис. ... канд. архитектуры. Москва, 1993. 23 с.
213. Юрченко П. Г. Элементы народного мистецтва в радянській архітектурі. *Вісник Академії архітектури УРСР. Київ, 1947. № 3. С. 7–11.*
214. Юрченко П. Г. До питання про національні особливості радянської архітектури України. *Вісник Академії архітектури УРСР. Київ, 1948. № 2. С. 22–28.*
215. Юрченко П. Г. На новобудовах Києва. *Вісник Академії архітектури УРСР. Київ, 1950. № 2. С. 12–19.*
216. Юрченко П. Г. Заметки об архитектуре аэровокзала. *Строительство и архитектура. 1965. № 8. С. 10–12.*

217. Юрченко П., Заболотний В. Про українське бароко. *Пролетарська правда*. 1928. № 207. С. 4.
218. Яралов Ю. С. Наследие, традиции, новаторство. *Архитектура СССР*. 1971. № 9. С. 52–56.
219. Яралов Ю. С. Национальное и интернациональное в советской архитектуре / сост. и авт. коммент. М. И. Астафьева-Длугач. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Стройиздат, 1985. 224 с.
220. Яралов Ю. С., Астафьева-Длугач М. И Самобытность и национальные особенности в советской архитектуре. М. : Знание, 1976. 48 с.
221. Ясиевич В. Е. Бетон и железобетон в архитектуре. Москва : Стройиздат, 1980. 187 с.
222. Ясиевич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков . Киев : Будівельник, 1988. 184 с.
223. Ясієвич В. Є. Київський зодчий П. Ф. Альошин. Київ: Будівельник, 1966. 66 с.

ДОДАТОК А

Перелік проектів А. В. Добровольського розглянути в дисертації Довоєнний період (1935-1940 рр.)

Житлові будинки в м.Києві (9- об'єктів)

- 1...Житловий будинок на 16 квартир по вул. Рейтарський – Золотоворітській 13,2., (1935 р., арх. Й. Ю. Каракіс, А. В. Добровольський).
- 2...Гуртожиток студентів Лісотехнічного інституту в м. Києві (1937 р., арх. А. В. Добровольський, М. Я. Ручко).
- 3...Житловий будинок заводу «Більшовик» на 85 квартир в м. Києві (1937-1940 рр., арх. А. В. Добровольський, М. Я. Ручко).
3. Житлові будинки тонкосуконного комбінату Дарницького району в м. Києві, 1938 р., арх. А. В. Добровольський, М. В. Холостенко).
- 4...Гуртожиток тонкосуконного комбінату Дарницького району в м. Києві (1940 р арх. А. В. Добровольський,).
- 5...Житловий будинок по вул. Горького (1940 р., арх. А. В. Добровольський).
6. Надбудова житлового будинку в Києві по вул. Червоноармійській 160, нині 126 (1941 р.) А. В. Добровольський, В. О. Осмак.
7. Житловий будинок тресту «Південелектромонтаж» в м. Києві (1941р., арх. А. В. Добровольський, В. А. Сазанський).
8. Надбудова житлового будинку по вул. Прорізній м. Києва (1939 р., арх. А. В. Добровольський, Г. І. Копоровський).
9. Проект надбудови житлових будинків по вул. Хрещатик, (16, 17 за старою нумерацією) 1940 р., арх. А. В. Добровольський П. Ф. Альошин.

Побудовані будинки та конкурсні проекти (5- об'єктів)

10. Проект житлового селища (Люберці, 1937 р., арх. А. В. Добровольський, С. Морозов).
11. Індивідуальний будинок письменника в с. Городищі (1938 р., арх. А. В. Добровольський).
12. Конкурсний проект 3-кімнатного індивідуального житлового будинку (1940, друга премія, арх. А. В. Добровольський).

13. Конкурсний проект 2-кімнатного індивідуального житлового будинку (1940 р., арх. друга премія, арх. А. В. Добровольський.)
14. Конкурсний проект індивідуального будинку для села (перша премія, 1940 р., арх. А. В. Добровольський).

Інтер'єри - 2

15. Фойє ТЮГ в Києві (1936 р., арх. А. В. Добровольський).
- 16...Інтер'єр дитячого кінотеатру «Роте Фане» в Києві (1936, арх. А. В. Добровольський, Г. І. Копоровський),

Конкурсні проекти громадських будівель (7- об'єктів)

17. Конкурсний проект клубу на 300 місць (перша премія на Всесоюзному конкурсі, 1937–1938 рр., арх. А. В. Добровольський, Г. І. Копоровський, Г. А. Благодатний).
- 18... Конкурсний проект амбулаторії (друга премія, 1936–1939 рр., арх. А. В. Добровольський, М. В. Холостенко).
- 19... Конкурсний проект дитячого садка на 40 місць (1939 р., арх. А. В. Добровольський, М. В. Холостенко).
- 20.Конкурсний проект дитячих ясел на 25 місць (друга премія, 1941 р., арх. А. В. Добровольський, М. В. Холостенко).
- 21... Конкурсний проект Управління залізничних доріг в м. Луганськ (1940р., арх. А. В. Добровольський, О. М. Смик).
- 22... Конкурсний проект клубу на 400 місць в с. Леськи (1941, арх. А. В. Добровольський).
- 23... Конкурсний проект готелю на 500 номерів (перша премія,1941, арх. М. В. Холостенко, А. В. Добровольський, Г. А. Благодатний, О. М. Смик, під керівництвом Г. П. Гольца).

Проекти громадських будівель та ін. (9 - об'єктів)

24. Плавальний павілон і спортивні трибуни водно-спортивного комбінату в м. Києві (проект, 1937 р., арх. А. В. Добровольський, М. В. Холостенко).
25. Водна станція спортивного товариства «Темп» (1937 р., арх. А. В. Добровольський).

26. Проект башти-ресторану для Ботанічного саду на Зверенці (1937 р., арх. А. В. Добровольський).
27. Будинок творчості письменників в м. Канів (проект, 1938 р., арх. Г. І. Копаровський, М. Я. Ручко).
28. Зал засідань Будинку профсоюзів (проект, 1938 р., арх. А. В. Добровольський).
29. Будинок рад в м. Міколаєві (проект, 1938 р. арх. А. В. Добровольський М. Я. Ручко).
30. Вхід до стадіону в м. Києві (1940-1946 рр., арх. А. В. Добровольський).
31. Оркестрова мушля в парку (проект, 1940 р., арх. А. В. Добровольський).
32. Проект їдальні заводу (1940 р., арх. арх. А. В. Добровольський)

Повоєнний період (1945-1955 рр.)

Інтер'єри -1

33. Інтер'єр залу засідань та фойє адміністративного будинку по вул. Банковій, 11 в Києві 1951 рік А. В. Добровольський .А. М. Мілецький,

Будинки в селах - побудовано в 10- селах)

34. Індивідуальний саманний житловий будинок А. В.Добровольський (реалізовано в 6 селах) 1945рік
35. Індивідуальний дерев'яний житловий будинок А. В. Добровольський (реалізовано в 4 селах) 1945рік

Малоповерхові будинки в Києві (1945-1955 рр.)

36. Типові будинки серії № 302 1947–1952 рр. (побудовані в Дарниці, точна кількість не встановлена) автор: А. В. Добровольський
37. Житлові будинки серії Д -1. (Забудова Дарниці, Печерська 1946 рік) (Київ, житловий будинок по вул. Кіквідзе, 3. 1951 р. автори: А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, П. Ф. Петрушенко - **пам'ятка архітектури**
38. Київ, житловий будинок по вул. Кіквідзе, 5 1953 р автор А. В. Добровольський - **пам'ятка архітектури**

- 39.Київ, житловий будинок по вул. Кіквідзе № 1-А, автор А. В. Добровольський - **пам'ятка архітектури**
40. Київ, будинок по вул. Кіквідзе, 8 автор А. В. Добровольський **пам'ятка архітектури**
41. Київ житловий будинок по вул. Бастіонна, 6 1950-ті роки автор А. В. Добровольський
42. Київ, житловий будинок по Бастіонна, 2 автор: А.В. Добровольський
43. Київ, житловий будинок по вул. Алма-Атинська ,101. 1950 р. автор: А. В. Добровольський
44. Київ, житловий будинок по вул.Алма-Атинська , 97/1. Побудовано у 1955 р. автор: А. В. Добровольський
45. Спарені двоповерхові будинки для академіків АН УРСР (проект)1947 р. . автор: А. В. Добровольський

Індивідуальні будинки (5 - об'єктів)

46. Індивідуальний будинок скульптора Лисенка побудовано у1948 р. автор: А. В. Добровольський
47. Індивідуальний двоповерховий , 5 кімнатний будинок 1948 р. побудовано у 1948 р. автор: А. В. Добровольський
48. Індивідуальний двоповерховий, 6 кімнатний будинок на Печерську. побудовано у 1949 р. автор: А. В. Добровольський
49. Індивідуальний будинок родини генерала Ватутіна по вул. Артема, 46. побудовано у 1948 р.в Києві автори: А. В. Добровольський, С. Я. Ходик
50. Котедж Корнечука (проект) (Архів Київпроекту) 1947 автор: А. В. Добровольський

Багатоповерхові житлові будинки та гуртожитки в м.Києві (6 об'єктів)

51. Житловий будинок для викладачів і студентів гірничого технікуму по вул. Володимирській, 69-71 в Києві (Державна премія) побудовано у1950 р. автори: А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, В. І. Гопкало
52. Житловий будинок заводу «Більшовик», просп. Перемоги, 45. побудовано у 1950 р. автори: А. В. Добровольський, Г. І. Копоровський,

А. Я. Косенко, М. В. Холостенко.

53. Житловий будинок на 20 квартир по вул. Академіка Богомольця, 6 в Києві 1954 р. автори: А. В. Добровольський, А. Я. Косенко

54. Житловий будинок по вул. Червоноармійській, 20 в Києві побудовано у 1953 р. автор А. В. Добровольський

55. Житловий будинок по вул. Горького, 22 (тепер Антоновича) в Києві автори: А. В. Добровольський С. Я. Ходик 1953(побудовано)

56. Гуртожиток будівельного технікума по вул. Мельникова, 31 в Києві побудовано у 1954р. автори: А. В. Добровольський, А. Я. Косенко

Житлові будинки на Хрещатику

57. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 17. побудовано у 1952 р. автори: А. В. Добровольський, Б. І. Приймак

58. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 21. 1952 р. автори: О. В. Власов, А. В. Добровольський, В. А. Созанський

59. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 25. побудовано у 1953-1954 рр. автори: А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, П. Ф. Петрушенко

60. Житловий будинок по вул. Хрещатик, 13/2. 1952 р. автори: О. В. Власов, А. В. Добровольський, Б. І. Приймак за участю архіт. Р. Г. Балабана, О. І. Малиновського

61. Житловий будинок по вул. Хрещатик № 29/1. 1949–1952 рр. автори: А. В. Добровольський, В. Є. Ладний, О. Є. Лінович, Б. І. Приймак

62. Реконструкція по вул. Пасаж, 15. 1949—1951 рр. автори: О. В. Власов, А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, Б. І. Приймак, В. А. Созанський

Містобудівні проекти

63. Форпроект планування та забудови Хрещатику (1 тур) 1945 р. автори: А. В. Добровольський, Я. А. Штейнберг, Й. Ю. Каракіс.

64. Форпроект забудови Круглої площі в Полтаві автори: А. В. Добровольський, Г. І. Копоровський .

65. Благоустрій сходів перед будинком № 25 по вул. Хрещатик в Києві 1953–1954 рр. автори: А. В. Добровольський, О. І. Малиновський

66. Благоустрій бульвару вздовж непарного боку вул. Хрещатик в Києві 1953–1954 рр. автори: А. В. Добровольський, О. І. Маліновський
67. Проект планування та забудови комплексу споруд Інституту фізики та жилої групи АН УРСР 1945 р. автори: А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, П. Ф. Петрушенко, С. Я. Ходик.

Проекти наукових інститутів

70. Інститут чорної металургії (не реалізовано)(архів Київпроекта) 1952 р. А. В. Добровольський, співавтор А. Я. Косенко
71. Головний корпус Інституту фізики АН УРСР 1949р. автори: А. В. Добровольський, С. Я. Ходик.
72. Лабораторний корпус Інституту фізики АН УРСР 1948 р. автори: А. В. Добровольський, С. Я. Ходик.
73. Виробничий корпус Інституту фізики АН УРСР 1948 р. автори: А. В. Добровольський, П. Ф. Петрушенко

Адміністративні будинки

74. Адміністративна будівля по вул. Прорізній, 15 в Києві 1954р. (побудовано) автори: А.В. Добровольський, П.Ф. Красицький
75. Адміністративна будівля по вул. Садовій в Києві 1954р. (Проект) автори: А. В. Добровольський, Л. М. Шкаруба .

Інші громадські об'єкти

- 76..Приміській вокзал у Києві (проект) 1952 р.автори: А. В. Добровольський І. Г. Масленков
- 77...Ресторан «Кукушка» на схилах Дніпра в м. Києві 1950 р. А. В. Добровольський, О. І. Маліновський.

Конкурсні проекти 1950-х рр. (4 проекти)

78. Конкурсний проект 2-поверхового будинку під девізом «Л» 1954р (перша премія) автор А. В. Добровольський
79. Конкурсний проект 2-поверхового будинку під девізом «Весна » 1954 р.(друга премія) автор А. В. Добровольський

80. Конкурсний проект 2-поверхового будинку під девізом «Весна » 1954 р.(заохочувальна премія) автор А. В. Добровольський
81. Конкурсний проект 5-поверхових житлових будинків на Домбасі. Автори А. В. Добровольський, Г. І. Копоровський, О. І. Малиновський 1953 рік (перша премія).(На підставі конкурсу розроблені типові проекти)

Інше 1950-ті рр. (4 – проекти)

82. Проект пам'ятника захисникам Бресту автори: А. В. Добровольський. Г. Ф. Добровольська скульптор І. Г. Першудчев.
83. Проект планування та забудови в районі автостради в м.Києві автори: А. В. Добровольський, В. Є. Ладний, М. П. Буділовський
- 84...Проект будинку рад ССРС автори: А. В. Добровольський, Б. В. Колесніков, М. С. Коломієць, І. О. Фомін,Є. Н. Чечик (проект 1955 р.)
85. Проект Будинку цивільної паніхиди на Сирецькому кладовищі в Києві Архів Київпроекту (1947, автор А. В. Добровольський).

Проекти та споруди 1960-1980 рр.

86. Готель «Москва» (нині «Україна») (арх. А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, В. А. Сазанський та ін., 1961 р.).
87. Станція метрополітену «Хрещатик». Проектна пропозиція верхнього павільйону та інтнр еру залів «Метро Хрещатик» 1962 р. А. В. Добровольський. Наземний павільйон та вестибюдь,станції «Хрещатик» 1960 р. А. В. Добровольський, В. І. Єлізаров, І. Л. Масленков, М. С. Коломієць, Ю. В. Кисличенко, С. Й. Крушинський. Підземний вестибюль станції Хрещатик та майолікове панно арх.. А. В. Добровольський, В. І. Елизаров, М. С. Коломієць І. Л. Масленков. Худ.: О. А. Грудзинська. Художник-технолог: Н. І. Федорова
88. Станція метрополітену «Вокзальна» (архіт: А. В. Добровольський, І. Л. Масенков, 1960 р.).
89. Стація метрополітену «Завод Більшовик» (нині «Шулявська») - верхній, середній та перонний зали. Наземний павільйон, станції «Завод “Більшовик”» 1963 р. А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, О. І. Малиновський,

- А. І. Черкаський. Інтер'єр підземної частини станції «Завод «Більшовик»» 1963
- А. В. Добровольський.
90. Кінотеатр «Україна» арх. А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, 1964 р.) на вул. Карла Маркса, 5/7 (нині це вул. Архітектора Городецького, 5)
91. Ресторан «Метро» (арх. А. В. Добровольський, В. А. Сазанський, Ф. І. Юрьєв,).
92. Ресторан «Полтава» в Києві (арх. А. В. Добровольський, Г.Ф. Добровольська Н. Д. Єрмак., О. Д. Уманець 1967р. Інтер'єр обіднього залу ресторану «Полтава» в Києві
- 93.. Ресторан «Курені», Київ, арх. А. В. Добровольський, 1971 р.
94. Ресторан «Вітряк» в Києві арх. А. В. Добровольський, Г.Ф. Добровольська, В. І. Соченко, 1967 р.
95. Аеровокзал Бориспіль в м. Києві А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, Ю. Р. Євреїнов, Д. П. Попенко та ін..1961-1965 р.
96. Будинок художника на Львівській площі в Києві Архіт. А. В. Добровольський, А. В. Макухіна 1977-1978 рр.
97. Московський міст в Києві 1977 р. А. В. Добровольський Інж.: Інженери Георгій Фукс, Б. М. Гребень, Є. А. Левинський, Б. С. Романенко
98. Проект головного павільйону СРСР на Міжнародній виставці у Нью-Йорку А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, О. І. Заваров 1961 р.
99. Проект літнього кафе на майдані ім. Калініна в м. Києві А. В. Добровольський 1961р.
100. Проект забудова центру с. Небрат-Берестянка в Чернігівській області. А. В. Добровольський Г. Ф. Добровольська 1980 р. Макет.

ДОДАТОК Б
Додаткові таблиці

Таблиця 1.1.0

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПИТАНЬ	
ТВОРЧІСТЬ А.В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ 1930 –1980-х РОКІВ	
<p>СКЛАДОВІ ДІЯЛЬНОСТІ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>ПРОЕКТНА ПРАКТИКА ТЕХНОЛОГІЧНІ РОЗРОБКИ МІСТОБУДУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ОРГАНІЗАЦІЙНА РОБОТА, ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА МИСТЕЦЬКИЙ ДОРОБОК,</p>	<p>АНАЛІЗ ПЕРЩОДЖЕРЕЛ ЗА ПРОБЛЕМАТИКОЮ ВИБІР МЕТОДІВ</p>
	<p>ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПЕРІОДІВ ТВОРЧПСТІ, СКЛАДОВИХ ТА НАПРЯМІВ РОБОТИ АРХІТЕКТОРА</p>
<p>Критерії, за якими аналізувались особливості архітектурного спадку майстра</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>типологічні, композиційні, стилістичні конструктивні. Розгляд об'єктів архітектурної творчості майстра проведено з урахуванням</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>соціокультурних та історичних умов, стильових течій і технічних можливостей будівництва</p>	<p>ВСТАНОВЛЕННЯ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА ТВОРЧЕ СТАНОВЛЕННЯ АРХІТЕКТОРА</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Стилістичні Соціальні, культурні, Технологічні</p>
	<p>ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИЧНИХ, СОЦІО КУЛЬТУРНИХ, СТИЛІСТИЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЛИ НА АРХІТЕКТУРНІ РІШЕННЯ МАЙСТРА В КОЖНИЙ З ПЕРІОДІВ ТВОРЧОСТІ</p>
	<p>ВИЗНАЧЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ, КОНСТРУКТИВНИХ ТА ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЕКТІВ А.В.ДОБРОВОЛЬСЬКОГО ВІДНОСНО ВИЗНАЧЕНИХ ПЕРІОДІВ ТВОРЧОСТІ АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗГЛЯД ОБРАЗОТВОРЧОГО СПАДКУ МАЙСТРА</p>
	<p>ВИЯВЛЕННЯ НАПРЯМКІВ ПРОЕКТНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ, АДМІНІСТРАТИВНОЇ КЕРІВНОЇ, ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙСТРА, ЩО ВПЛИНУЛИ НА РОЗВИТК АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ 1930-1980-Х РР.</p>
	<p>УЗАГАЛЬНЕННЯ ВНЕСКУ А.В.ДОБРОВОЛЬСЬКОГО В РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ</p>

Систематизація літературних джерел за тематикою	
ТЕМИ	ПУБЛІКАЦІЇ
ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РАДЯНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ	Хан-Магомедов С. О. Архитектура советского авангарда. Рябушин А. В. Гуманизм советской архитектуры. Иконников А. В. Историзм в архитектуре. Меерович М. Проблемы изучения сталинского периода советской архитектуры [электронный ресурс].
НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ	Асєєв Ю. С. Стили в архитектуре Украины. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. Мойсеєнко З. В. Вивчення народної архітектури України важливий фактор у вихованні митця Українська академія мистецтв. 1994. Кілессо С. К. Конкурс на проект повоєнної відбудови Хрещатика пошуки національної своєрідності. Юрченко П. Г. Елементи народного мистецтва в радянській архітектурі. Вісник Акад. архітектури УРСР. 1947. Андрущенко М. Особливості збереження архітектурної спадщини повоєнного десятиріччя (1945–1955 рр.). <i>Архітектурна спадщина України</i> . 1995. Лебедев Г. О. Український архітектурний стиль (середина XIX 80-і роки XX ст.) . <i>Київська старовина</i> . 2000 № 3.
ТВОРЧІСТЬ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО	Ігнаткін І., Кілессо С. Новые станции киевского метрополитена. <i>Стр-во и архитектура СССР</i> . 1969. № 7. Юрченко П. Г. Заметки об архитектуре аэровокзала. <i>Стр-во и архитектура</i> . 1965. № 8. Гречина В. І. Урядова площа в Києві і проект нового готелю. Архітектура радянської України. 1940. № 2–6. Касьянов О. Третій метрополітен. <i>Вісник Акад. будівництва і архітектури УРСР</i> . 1961. № 2. Шевцова Г. Розвиток архітектурно-будівельних традицій Києва на прикладі Хрещатика. Українська академія мистецтв. 2001. Ю. Асєєв. Професія архітектор. З. Мойсеєнко. Творче кредо А. В. Добровольського <i>Українська академія мистецтв</i> . 2000. Н. Манучарова. Архітектурна майстерня А. В. Добровольського. <i>Вісник Академії архітектури УРСР</i> . 1948. № 3. І. Мезенцев. Архітектор Анатолій Владимирович Добровольський. <i>Стр-во и архитектура</i> . 1976. Б. Єрофалов. Украинский стиль Анатолия Добровольского. <i>A+C</i> . 2006. № 2.

Напрями архітектурної практики, розглянуті у авторських публікаціях А. В. Добровольським	
ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ФОРМ	Будинок робітників заводу «Більшовик» / А. Добровольський, М. Ручко. <i>Соціалістичний Київ</i> . 1935. № 9. Житловий будинок на Хрещатику, № 29 / А. В. Добровольський, Г. А. Благодатний <i>Архітектура Радянської України</i> . 1941. № 1. Проект педагогічного інституту у Кам'янці-Подільському / А. В. Добровольський. <i>Архітектура Радянської України</i> . 1941. № 5.
ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, МАТЕРІАЛІВ ТА УСТАТКУВАННЯ	Досвід люмінесцентних освітлювальних установок / А. В. Добровольський, А. М. Мілецький, С. В. Береговенко. <i>Вісник Акад. архітектури УРСР</i> . 1949. № 2. Проектирование и применение архитектурной керамики в г. Киеве / А. Добровольский, Б. Приймак. <i>Доклады к Республиканскому совещанию руководителей и инженерно-технических работников проектных, научно-исследовательских и строительных организаций и предприятий промышленности стройматериалов в Киеве</i> . 1951
РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ МІСТОБУДІВНИХ ВИРІШЕНЬ	Нові проекти станцій московського метро. <i>Вісник Акад. архітектури УРСР</i> . 1952. № 2–4. Планировка и застройка главной магистрали г. Киева улицы Крещатик (Научно-техническое совещание работников промышленности, деятелей науки и техники) / А. Добровольский, Б. Приймак. 1952. Принципы застройки Крещатика в Киеве / А. В. Добровольский, А. И. Заваров. <i>Архитектура СССР</i> . 1952. № 10.
ПОЛІПШЕННЯ ПОБУТОВИХ І РОЗПЛАНУВАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ЖИТЛА	Житлове будівництво у Києві у повоєнний період / А. Добровольський, Ю. Асеев. Питання масового житлового будівництва Української РСР: Зб. наук. пр. К., 1953. Насущні завдання житлового будівництва в столиці України / Добровольський, П. Адріанов, С. Андріанов, В. Бережков, Г. Головка <i>Архітектура і будівництво</i> . 1953 № 5. Новые проекты экономичных жилых домов (К итогам конкурса). <i>Стр-во и архитектура</i> . 1958. № 3 Архітектура столиці радянської України / А. В. Добровольський, Б. І. Примак, Ю. С. Асеев. <i>Зодчество України</i> : Зб. 1954.
ДЕТАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ВИРІШЕННЯ	В Международном союзе архитекторов (Заседание комиссии по жилью. Западный сектор Берлина. Август, 1952 г.) / А. В. Добровольский. <i>Вестник Акад. строительства и архитектуры УССР</i> . 1958. № 1. Планировка и застройка г. Киева в свете современных задач советского градостроительства / А. В. Добровольский. <i>Материалы VI сессии Академии строительства и архитектуры СССР</i> . 1960.
ПОШУК НОВИХ ТИПОЛОГІЧНИХ ЕДИНИЦЬ	Питання планування та забудові Києва в світлі сучасних завдань радянського містобудування / А. В. Добровольський. <i>Вісник Акад. будівництва і архітектури УРСР</i> . 1961. № 1. Наукові дослідження в галузі сільського будівництва на Україні і перспективи їх розвитку / А. В. Добровольський. <i>Вісник Акад. будівництва і архітектури УРСР</i> . 1961. № 3. Новые проекты экономичных жилых домов (К итогам конкурса). <i>Стр-во и архитектура</i> . 1958. № 3.
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ СІЛЬСЬКОГО БУДІВНИЦТВА	Архітектура та планування міст і сіл / А. В. Добровольський. <i>Вісник Акад. будівництва і архітектури УРСР</i> . 1961. № 1. Творческая и научная деятельность: Авт. материалы / А. В. Добровольский. 1963. Новый аэровокзал в Борисполе / А. Добровольский, А. Малиновский, А. Рохлин. <i>Стр-во и архитектура</i> . 1965. № 8. Право на творчество: О проектах дипломантов Киевского художественного института / А. В. Добровольский, М. Т. Катернога. <i>Стр-во и архитектура</i> . 1967. № 2.
МЕТОДОЛОГІЯ І КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ТВОРЧОСТІ	Как создавался новый Крещатик / А. В. Добровольский, Г. А. Лебедев. <i>Стр-во и архитектура</i> . 1982. № 4. Анкета «Архитектуры СССР» / А. В. Добровольский. <i>Архитектура СССР</i> . 1983. № 3/4. Архитектор А. И. Малиновский / А. В. Добровольский, Ю. С. Асеев. <i>Стр-во и архитектура</i> . 1985. № 11.

Ступень розкриття теми в наявній історіографії	
ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РАДЯНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ	Аналіз теоретичної та практичної спадщини А. В. Добровольського – немає
	Визначення основних періодів творчості архітектора у зв'язку з особливостями розвитку архітектури України 1930-1980 рр – немає
	Аналіз витоків та основних чинників, що вплинули на особливості творчої діяльності архітектора відносно кожного з періодів його творчості – немає
	Образні, стилістичні, типологічні, планувальні, конструктивні особливості архітектурних об'єктів створених майстром – розглянуто побіжно і вибірково.
	Розкриття педагогічної, образотворчої, наукової, організаційної діяльності – немає
НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ	Аналіз теоретичної та практичної спадщини А. В. Добровольського – розглянуто побіжно
	Образні, стилістичні, типологічні, планувальні, конструктивні особливості архітектурних об'єктів створених майстром – розглянуто на окремих прикладах вибірково
	Аналіз впливу архітектурних шкіл та історико-стилістичних, соціокультурних і технологічних чинників на формування специфіки проектної діяльності архітектора – немає
	Розкриття педагогічної, образотворчої, організаційної діяльності – немає
	Авторські впровадження архітектора – розглянуто фрагментарно в контексті стилістичного розвитку архітектури України і на прикладах повоєнної реконструкції м.Києва.
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АРХІТЕКТУРНІ ОБ'ЄКТИ А.В.ДОБРОВОЛЬСЬКОГО ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ А.В.ДОБРОВОЛЬСЬКОГО	Аналіз теоретичної та практичної спадщини А. В. Добровольського – показано вибірково
	Визначення основних періодів в творчості архітектора у зв'язку з особливостями розвитку архітектури України 1930-1980 рр – показано частково
	Аналіз витоків та основних чинників, що вплинули на особливості творчої діяльності архітектора відносно кожного з періодів його творчості – частково
	Образні, стилістичні, типологічні, планувальні, конструктивні особливості архітектурних об'єктів створених майстром – розглянуто вибірково.
	Розкриття педагогічної, образотворчої, наукової, організаційної діяльності – побіжно, але відзначена вагомість внеску А. В. Добровольського в розвиток національної архітектурної школи.
ВИСНОВОК – комплексного дослідження архітектурної, наукової та образотворчої спадщини А. В. Добровольського немає.	

Напрямки діяльності та періодизація творчості А. В. Добровольського		
1934-1944 рр.	<p>Види діяльності та посади проектна, виробнича, педагогічна 1928-1934 рр. - навчання в Київському будівельному інституті. Проектна робота: 1934-1935 рр. в організації Війкового будівництва № 101; 1935-1941 в першій архітектурній майстерні Київської Міськради. 1941-1943 – робота на будівництві оборонних об'єктів на Уралі і газопроводу Астрахань-Саратов на посаді виконробу. 1943 -1944 рр. Викладає в Київському будівельному інституті</p>	<p>Напрями діяльності Конкурсне та реальне проектування</p>
1945-1955 рр.	<p>Містобудівна, Проектна, адміністративно - організаційна діяльність 1945-1955 рр. – керівник майстерні Управління із справ будівництва і архітектури м. Києва; 1950, 1951 рр. – лауреат Сталінських премій. З 1945 р. – дійсний член Академії архітектури УРСР; 1950-1955 рр. – головний архітектор Києва. З 1950 р. – дійсний член Академії архітектури СРСР. 1955 р. – перехід на постійну роботу до Академії архітектури УРСР</p>	<p>забудова повосного Хрещатика, центральних та нових районів Києва, розробка типових проектів малоповерхового житла. технології з використання будівельної кераміки</p>
1956-1988 рр.	<p>Проектна, адміністративна науково-організаційна, педагогічна, образотворча З 1956 р.- дійсний член Академії будівництва і архітектури СРСР і УРСР, віце-президент Української академії. З 1965 р. – професор Київського художнього інституту, керівник архітектурної майстерні інституту; член Союзу архітекторів СРСР та УРСР. З 1979 р. - дійсний член Академії мистецтв СРСР;</p>	<p>проектування громадських об'єктів, станцій Київського метрополітену керівництво Містобудівними проектами нових районів</p>

Критерії вибору методів дослідження	
<p>СКЛАДОВІ ДІЯЛЬНОСТІ А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО</p> <p style="text-align: center;">↓</p>	<p><i>комплексний аналіз наукової, науково-методичної, літератури та архівних документів</i></p>
<p>ТЕОРЕТИЧНІ НАУКОВІ РОБОТИ</p> <p>ПРОЄКТНА ПРАКТИКА</p> <p>ВНЕСОК В ПОВОЄННУ РЕКОНСТРУКЦІЮ М. КИЄВА</p> <p>ЖИТЛОВІ ТА ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄКТИ</p> <p>РОЗРОБКА АРХІТЕКТУРНОЇ КЕРАМІКИ</p> <p>ТЕХНОЛОГІЧНІ ВПРОВАДЖЕННЯ</p>	<p><i>Історичний метод, архітектурний та морфологічний сімеотичний аналіз,</i></p> <p><i>1) виявлення основних особливостей образу споруди;</i></p> <p><i>Метод порівняння та індукції, проведення аналогій</i></p> <p><i>2) порівняльна характеристика з аналогами: виявлення спільних і відмінних рис; формулювання висновку про належність об'єкта до стилю.</i></p> <p><i>Як висновок – виявлення типологічних, художніх, планувальних, конструктивних особливостей архітектурного спадку митця,</i></p>
<p>ПЕДАГОГІЧНА</p> <p>АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ</p> <p>ОБРАЗОТВОРЧИЙ ДОРОБОК</p>	<p><i>аналіз наукової, науково-методичної, літератури та архівних документів</i></p> <p><i>Аналітичний, мистецтвознавчий підходи</i></p>

Методи дослідження за розділами		
Розділ 1 ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ		
<i>комплексний аналіз літератури та архівних документів Бібліографічні методи історико-архівний, натурні обстеження, систематизація натурне обстеження, опитування</i>	Підведено фактологічну, теоретичну та методологічну базу дослідження, визначено стан вивченості теми, складено перелік проектів та споруд А. В. Добровольського, встановлено основні періоди творчості архітектора у зв'язку з особливостями розвитку архітектури України 1930-198-х рр.;	
АНАЛІТИЧНИЙ БЛОК		
Історичний і порівняльний методи	Виявлено закономірності та основні чинники, що впливали на розвиток творчих поглядів архітектора: паралелі між соціокультурними і стилістичними явищами та особливостями діяльності майстра. Визначено основні періоди творчості А. В. Добровольського у зв'язку з особливостями розвитку архітектурної школи України	
Розділ 2. 3. 4. АНАЛІТИЧНИЙ БЛОК		
<i>Архітектурний морфологічний, образний, композиційний аналіз, метод аналогій та стилістичних порівнянь.</i>	Визначені планувальні, стилістичні, конструктивні та образні особливості архітектурних споруд автора відповідно до основних періодів його творчості.	
<i>метод індукції дозволив перейти від розгляду прикладів робіт архітекторів до узагальнених висновків з приводу взаємодії та взаємовпливів різних архітектурних шкіл поч. ХХ ст. на Україні.</i>		
3 .Критерії за якими аналізувались особливості архітектурного спадку А. В. Добровольського		
типологічні особливості .	композиційні стилістичні особливості.	конструктивні особливості.
<i>На основі історичного методу шляхом верифікації проаналізованих даних було виявлено паралелі між соціокультурними та стилістичними явищами, та особливостями діяльності майстра.</i>		
<i>До етапів послідовного аналізу робіт архітектора було включено наступні кроки: 1) систематизація основних чинників формування образу споруди; 2) порівняльна характеристика з аналогами: виявлення спільних і відмінних рис; формулювання висновку про належність об'єкта стилю.</i>		
Як висновок –виявлення художніх, планувальних, конструктивних особливостей архітектурного спадку митця, що буде представлено у вигляді таблиць з морфологічними посиланнями на використання окремих архітектурних форм.		

Постконструктивізм 1932-1940 рр. в житловій архітектурі Києва

*Будинок Фахівців (проспект Перемоги, 30)
архітектор Холостенко, 1933-1934 роки*

*Будинок КВО (вулиця Мазепи, 3-5)
арх. Каракіс, 1934-1940 роки*

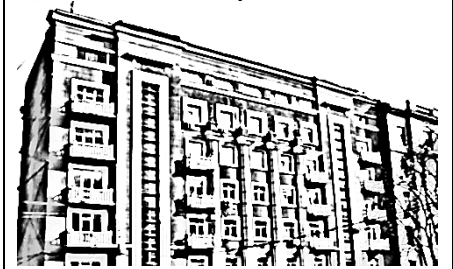
*Будинок Трансигнал (вулиця
Петлюри, 3) арх. Тацій, 1934
рік*

*Будинок НКВС (вулиця
Богомольця, 7 \ 14)
архітектор Любченко,
Зінченко, 1934-1935 роки*

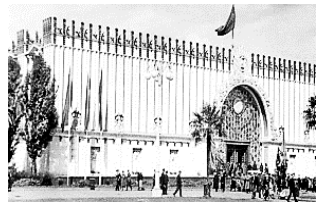

*Будинок облміліції (вулиця
Круглоуніверситетська, 2) арх. Савич,
1934 рік*

*Будинок Укрмясотреста (вулиця
Костьольна, 10) архітектор Михайло
Гречина, 1937 рік*

*Житловий будинок
по вул. Рейтарський 3/2
А. В. Добровольський Й.Ю. Каракіс, 1935 р.*

Стилістичні напрями в архітектурі 1930-х 1940-х рр на прикладі робіт архітекторів СРСР			
ГРОМАДСЬКІ СПОРУДИ	<p>Конструктивізм</p> <p><i>.Брати Весніні будинокпраці на Котельницькій набережній 1930 р.</i></p> <p><i>І.Голосов будинок культури ім. Зуєва В Москві 1928 р.</i></p> <p><i>Ростов-на-Дону. Театр імені М. Горького. Архітектори В. Щуко, В. Гельфрейх. 1930-1935 рр..</i></p>	<p>Неокласицизм</p> <p><i>Будинок уповноваженого ЦВК СРСР архіт. І. Жолтовський, 1936</i></p> <p><i>Москва. Державна бібліотека імені В.І. Леніна. Архіт. В. Щуко, В. Гельфрейх. 1928-1941 рр.</i></p> <p><i>Москва. Театр Радянської Армії. Архітектори К. Алабян, В. Сімбірцев. 1934-1940 рр.</i></p>	<p>Національний напрям</p> <p><i>Ереван. Будинок уряду А. Таманян. 1926—1940 рр.</i></p> <p><i>Музей ім. Нізами Гяджизені в Баку /1939/. Архіт.: С. Дадашев, М. Усейнов</i></p> <p><i>Павільйон Української РСР на ВСВТ у Москві /1939/.Архіт. О. Тацій</i></p>
	ЖИТЛОВА АРХІТЕКТУРА	<p>Конструктивізм</p> <p><i>Москва. Житловий будинок на Новинському бульварі. 1928—1930 Архти М. Гинзбург, І.Милинис;</i></p> <p><i>Москва. Будинок -комуна 1929—1930 гг. Архіт. ІІ. Николаев.</i></p> <p><i>Ленінград. Житловий будинок на Карповке. Аріт. Е. Левинсон І. Фомін 1931—1934</i></p>	<p>Постконструктивізм</p> <p><i>Москва. Житловий будинок на Манежній площі. Архіт.І. Жолтовський. 1934.р.</i></p> <p><i>Москва. Житловий будинок м на Суворівському бульваре. Архіт.Е. Іохелес. 1937 р.</i></p> <p><i>Ленінград. Щеміловка. Житлові будиночки по Івановській Архіт Е. Левинсон, І. Фомін. 1937—1940 р.</i></p>

<p>Архітектори</p> <p>В. Г. Кричевський</p>	<p>1900-1910 рр.</p> <p><i>будинок Грушевських на вул. Микільсько-Ботанічній, 14 в Києві, 1908-1910 рр</i></p>	<p>1920-1930 рр.</p> <p>Національний модерн</p> <p><i>Губернське земство в Полтаві</i></p>	
<p>Д. М. Дяченко</p>	<p>Національний модерн</p> <p><i>проект народного будинку (клубу), 1912 р., архіт. Д. М. Дяченко.</i></p>	<p>Необароко</p> <p><i>Корпуси с.х. акадеїї (НУБП) арх. Д. Дяченко 1925–1927рр.</i></p>	
<p>О. М. Вербицький</p>	<p>Історизм</p> <p><i>Проект Державного банку в Києві. 1901 р.</i></p> <p><i>Проект залізничного вокзалу на станції Ковель. 1907 р.</i></p>	<p>Модерн, Конструктивізм</p> <p><i>Київський вокзал, Реалізований проект 1928-1933 рр.</i></p>	
<p>П. Ф. Альошин</p>	<p>Історизм</p> <p><i>Педагогічний музей України 1901р.</i></p> <p><i>особняк Ковалевських по вул. П. Орлика, 1/15, 1911-1913 рр.</i></p> <p>Національний модерн</p> <p><i>Школа народного мистецтва.</i></p>	<p>Конструктивізм</p> <p><i>Будинок «Радянський лікар» 1928-1930 р.</i></p> <p><i>Житловий будинок по вул. Мерінговській у Києві. 1932 р. Проект:</i></p>	<p>Неокласика</p> <p><i>Будівля ЦК і РНК Проект архітектора П. Ф. Альошина, 1935р.</i></p>

<p>Напрями роботи архітектурних спільнот 1920-х-1930 х рр..</p> <p>Асоціація художників Червоної України АХЧУ, 1923 р. творче опанування прогресивних традицій вітчизняного мистецтва, Д. М. Дяченко і К. В. Мощенко використовували українське бароко</p> <p>АРМУ (Асоціація революційного мистецтва України) Засновано наприкінці 1925 у Києві. Після 1927 провідне місце в ній посіли прихильники та учні Михайла Бойчука.-П. Ф. Альошин, В. М. Риков, В. К. Троценко, В. І. Заболотний, М. І. Гречина- використання композиційних та конструктивних елементів народної архітектури</p> <p>Конструктивісти - ТСАУ, 1928–1932 рр. перше об'єднання радянських. Архітекторів - Й. Ю. Каракіс, П. Ф. Альошин, В. К. Троценко, Д. М. Дяченко, Ф. М. Мазуленко використовували (елементи українського бароко та народної архітектури</p> <p>(ВОПРА). 1929 р. Члени ВОПРА декларували створення архітектури (на основі механізації, стандартизації У 1938 ввійшло до складу Спілки радянських. архітекторів.</p>	
УАМ - В. Г. Кричевський О. С. Сластіон та ін..	Форми українського модерну
УАМ-Модерн-П. Ф. Альошин, О. М. Вербицький, В. М. Риков	
Національний модерн, Необароко Д. М. Дяченко	використання барокових форм.
Національний модерн Історизм, Конструктивізм, Неокласика - П. Ф. Альошин	застосування нових будівельних матеріалів, синтезу архітектури і монументально- прикладного мистецтва
Історизм, конструктивізм- Й. Ю Каракіс	синтез мистецтв
М. В. Холостенко дослідження традицій українського зодчества, охорона та реставрації пам'яток архітектури Києва, Чернігова, Путивля, Новгорода-Сіверського.	Робота з М. В. Холостенко надихнула Добровольського на вивчення давньоруської та народної української архітектури:
Історизм, Неокласика О. В. Власов, І. О. Фомін, Г. П. Гольц, та ін	творчі пошуки А. В. Добровольського у зверненні до історичних ремінісценцій

Чинники, що вплинули на творче становлення А. В. Добровольського

1. Особливості архітектурної освіти

Розробка нових методів викладання, освоєння досвіду провідних архітектурних шкіл. ВХУТЕМАС та ін

Орієнтація на кращі зразки вітчизняної та світової практики, участь студентів у професійних виставках та конкурсах,

Напрями роботи майстрів київської архітектурної школи

УАМ - В. Г. Кричевський О. С. Слостіон та ін..

УАМ -Модерн-П. Ф. Альошин, О. М. Вербицький, В. М. Риков

Національний модерн, Необароко Д. М. Дяченко.

Національний модерн Історизм, Конструктивізм,

Неокласика -П. Ф. Альошин.

Історизм, конструктивізм- Й. Ю Каракіс

М. В. Холостенко дослідження традицій українського зодчества, охорона та реставрації пам'яток

Історизм, Неокласика

О. В. Власов, І. О. Фомін, Г. П. Гольц, та ін.

Видатні вчителі - архітектори практики

Й. Ю. Каракіс, М. В. Холостенко П. Ф. Альошин, О. М. Вербицький,

Є. І Катонін, Д. М. Дяченко та ін

1. Стилiстичні напрями розвитку архітектури України 1930-1940-х.рр., (конструктивізм, історизм та національні течії); творчі спілки архітекторів

Асоціація художників Червоної України АХЧУ, 1923 р .творче опанування прогресивних традицій вітчизняного мистецтва, Конструктивісти -ТСАУ, 1928–1932 рр. перше об'єднання радянських. Архітекторів- Й. Ю. Каракіс, П. Ф. Альошин, В. К. Троценко, Д. М. Дяченко, Ф. М. Мазуленко використовували (елементи українського бароко та народної архітектури

АРМУ (Асоціація революційного мистецтва України) Засновано наприкінці 1925 у Києві.

Після 1927 провідне місце в ній посіли прихильники та учні Михайла Бойчука.-

П. Ф. Альошин, В. М. Риков, В. К. Троценко, В. І. Заболотний, М. І. Гречина- використання композиційних та конструктивних елементів народної архітектури

2. основні завдання, що було поставлено перед архітекторами з урахуванням соціо політичних і демографічних змін в країні.

історично складені умови містобудування, впровадження нових технологій конструкцій і матеріалів,

соціально політичні та економічні обставини,

прагнення архітектора всебічно вивчати і втілювати в життя образи національної української архітектури

Перелік інших проектів А. В. Добровольського 1935–1941-х рр., що були виконані в авторських колективах та індивідуально
Проекти, що були виконані з співавторами
<p>1.-Фойє ТЮГ в Києві Інтер'єр дитячого кінотеатру, «Роте Фане» в Києві (співавтор Г. І. Копоровський), 1935р.</p> <p>2. Конкурсний проект клубу на 300 місць (перша премія на Всесоюзному конкурсі) 1937–1938 рр. співавтори- Г. І.Копоровський, Г. А. Благодатний,</p> <p>3. Конкурсний проект амбулаторії (друга премія) 1936–1939 рр. М. В. Холостенко А В. Добровольський та ін..</p> <p>5. Гуртожиток Лісотехнічного інституту у Києві А. В. Добровольський, М. Я. Ручко1937 р.</p> <p>6. Житловий будинок заводу «Більшовик» на 42 квартири 1937 р. А. В. Добровольський, М. Я. Ручко</p> <p>7. Житловий будинок Тонкосуконного комбінату в Дарниці, Київ (1938 р.) М. В. Холостенко, А. В. Добровольський</p>
Авторські проекти А. В. Добровольського
<p>8. Індивідуальний будинок письменника в с. Городище (1938 р.) А. В. Добровольський</p> <p>9.Індивідуальний трикімнатний будинок (конкурсний проект, друга премія) (1938 р.) А .В. Добровольський</p> <p>10. Індивідуальний трикімнатний будинок (конкурсний проект, II премія) (1938 р.) А.В.Добровольський</p> <p>11.Індивідуальний двокімнатний будинок (конкурсний проект, II премія) (1938 р.) А. В.Добровольський</p> <p>12. Житловий будинок на 85 квартир в Києві (1938–1940 рр.) А. В. Добровольський</p> <p>13.Надбудова житлового будинку по вул. Прорізній в Києві (проект) (1939 р.). А.В.Добровольський</p> <p>14.Будинок по вул. Горького в Києві (проект) (1940 р.) А.В. Добровольський</p> <p>15. Надбудова ж/б на Хрещатику, №№ 16,17 (проект) (1940 р.)П.Ф. Альошин, А.В. Добровольський</p>

Особливості авторських композиційних та конструктивних впроваджень
А. В. Добровольського в проектах житлових будинків 1945- 1955-х рр.

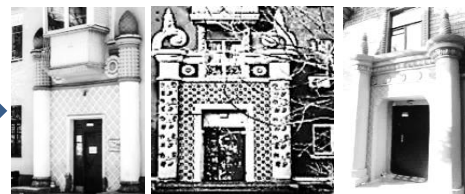

*поєднання натуральних матеріалів, використання декоративних деталей з
кераміки та бетону*

*Національні риси в художній
розробці архітектурних
деталей, використання
золотистої кераміки, майоліки
пластичнее вирішення
фасадних площин будинків*

*декоративне оформлення
порталів житлових будинків*

барокові фронтони

ЗМІНА ТВОРЧОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В АРХІТЕКТУРІ ССРС 1930-1980-Х РР.

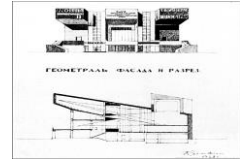
КОНСТРУКТИВІЗМ 1920-1930 РР.

Весніни будинок праці
на Котельнічеській 1930 р.

І.Голосов будинок культуриім.
Зуєва В Москві 1928 р.

К.Мельніков Будинок культури ім.
Русаківа в Москві 1929 р.

ІСТОРИЗМ НЕОКЛАСИЦИЗМ 1930-1940 РР.

І.О. Фомін будівлі Раднаркому УРСР у
Києві 1935 р.,

Будинок верховної ради в Києві
В..Заболотний 1939 р.

Національний музей історії України,
Й.Ю.Каракіс 1937-1939 рр.

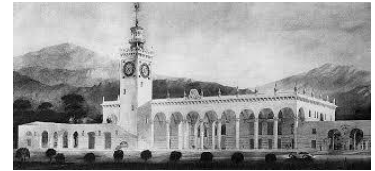
СТАЛІНСЬКИЙ АМПІР 1950 РР.

Національний експонент України.
Павільйон «Зернові та олійні
культури»
№ 10.

Хрещатик 25 арх.А.В.добровольський
та ін..1954 р.

вокзал в Сочі - арх. А. Душкін
1956 р.

ІНДУСТРИАЛЬНИЙ ТИПОЛОГІЗМ 1960-1970 х рр.

Будинок РЕВ в Москві
М.Посохіна.Мдоянц В. Свірський 1963-
1980 рр.

Будинок-кільце Москва Евгений
Стамо 1973 р.

Готель «Ленінград» у -Петербурзі С.
Сперанський, 1967-1970 рр.

ФУНКЦІОНАЛІЗМ 1960-1980-х рр.

Готель «Тарасова гора» в
Каневі Архіт.: Н. Чмутіна1961р.

корпус Львівського
політехнічного інституту,
архіт Р. Липка, А. Рудницький
1980—ті рр.

Корпус Артека Морський
А.Полянський 1970 р.

НЕОМОДЕРНІЗМ 1960-1980 рр.

Будинок святкових подій Тбілісі
арх.В.Джовєрнадзе 1985

Станція метро «Ісані» в Тбілісі
арх..Н.Ломідзе 1969

Літній театр в парку Л.Глобі на озері
м.Дніпропетровськарх. А.Петров
1978 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАПРЯМОК 1980 р.

Центр сіл Львівської обл. Архіт. І.
Довженюк, І. Зелений, О. Матвіїв1988

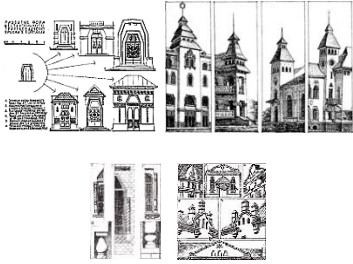
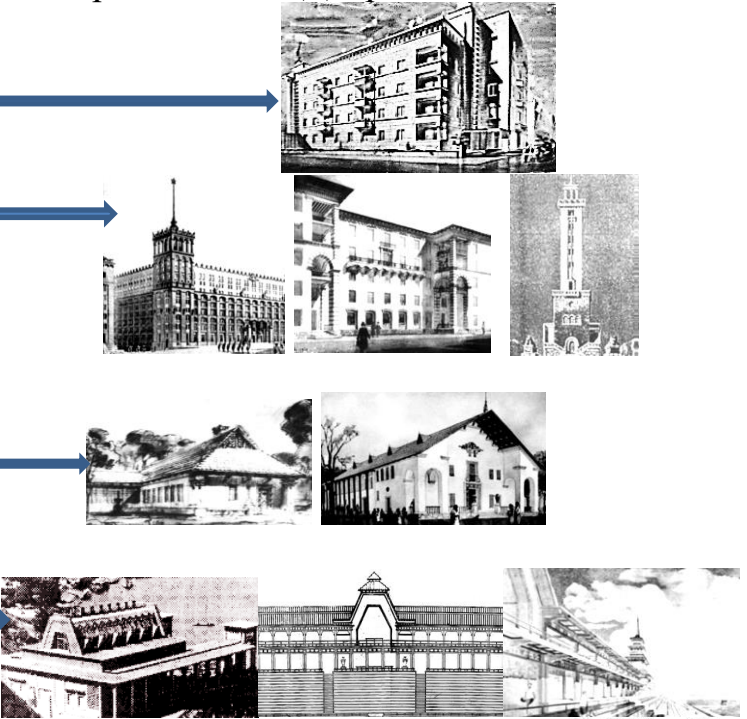

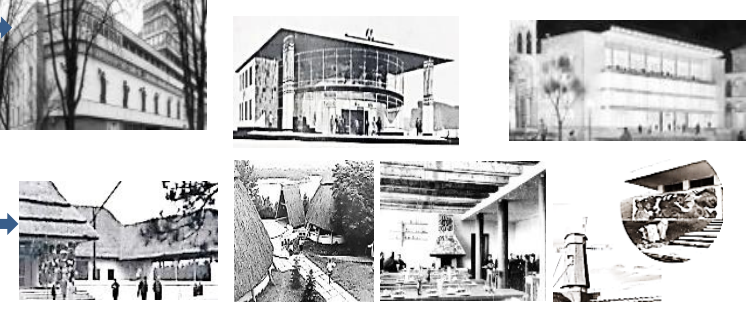

Село Вузлове Львівської області А.
Шуляр, І. Оксентюк,
В. Марченко1986 р.

Забудова центральної частини сел
Неброт та Берестянка і 1980
А.В. Добровольський Г. Добровольська

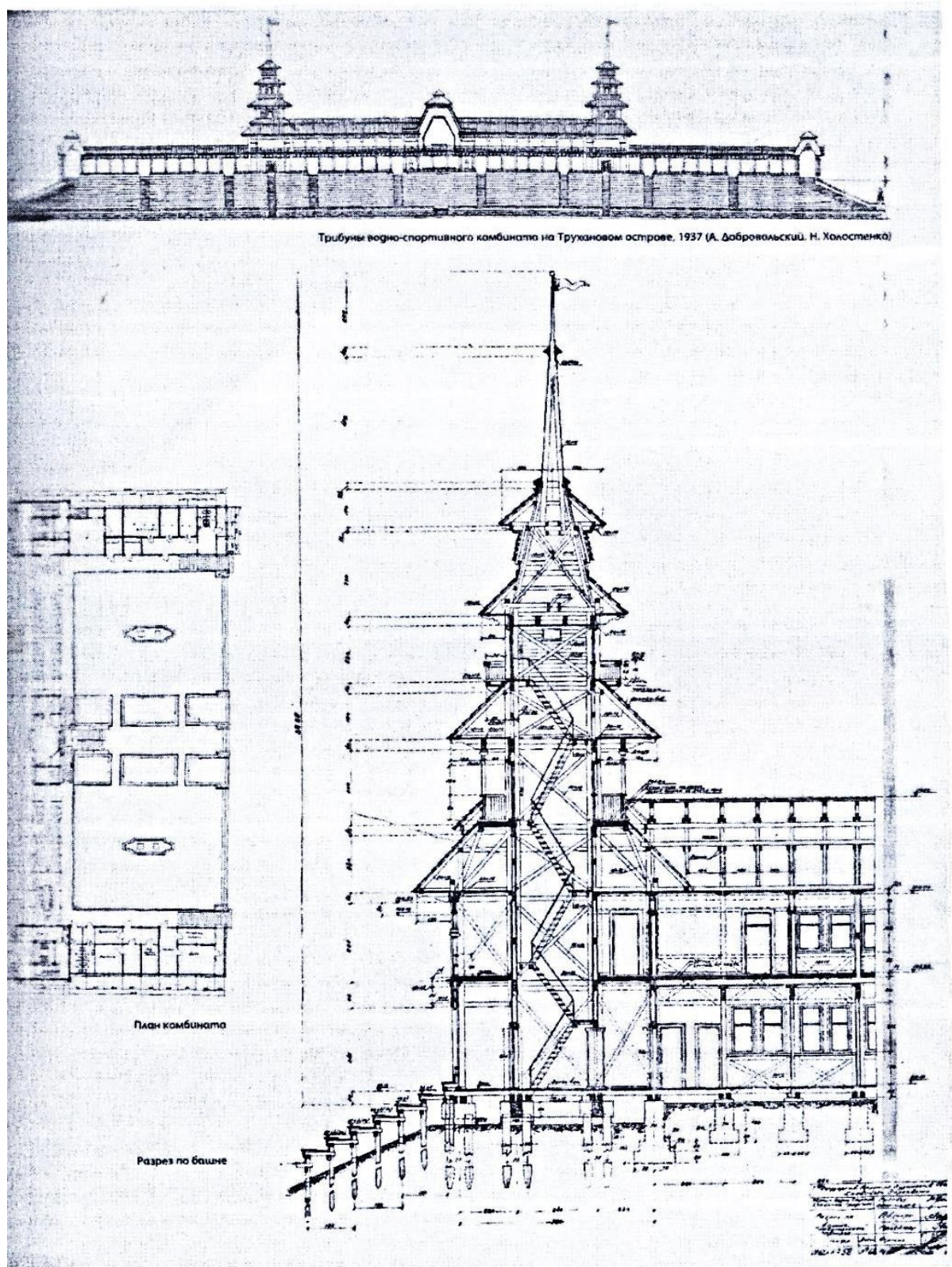
Стилістичні особливості творчості А. В. Добровольського
роботи А. В. Добровольського

<p>1934–1944 рр.</p>	<p>Постконструктивізм</p> <p>Неоренесансні форми тяжіння до симетрії, раціональне членування фасадів, рустика і пілястри</p> <p>Риси хатнього українського зодчества</p> <p>Форми УАМ</p> 	
<p>1945–1955 рр.</p>	<p>Еклектика</p> <p>насичений декор, барокові елементи</p> <p>Історизм</p> <p>Форми народної української архітектури</p>	
<p>1956–1988 рр.</p>	<p>Функціоналізм, синтез мистецтв</p> <p>Форми народної української архітектури</p>	

Внесок А. В. Добровольського в розвиток архітектури України 1930-1980-х рр..	
Розробка житлових та громадських типових проектів для села	
Розробка типових проектів малоповерхового житла, індивідуальних та багатоповерхових житлових будинків	
Розробка нових конструктивних та будівельних та художньо декоративних елементів з кераміки та бетону	
Забудова Хрещатика та прилеглих до нього площ, Районів, Соцмістечка в Дарниці, ДВРЗ, вул. Кіквідзе (нині, Бойчука), комплекс лабораторних, виробничих і житлових будівель Інституту фізики АН УРСР.	
Експериментальне проектування в галузі містобудівництва; за Керівництво містобудівними проектами нових районів	
Внесок в розвиток національної школи архітектури, в організацію та роботу кафедри архітектури Київського художнього інституту.	
Створення знакових архітектурних об'єктів громадського призначення та Станцій київського метрополітену	

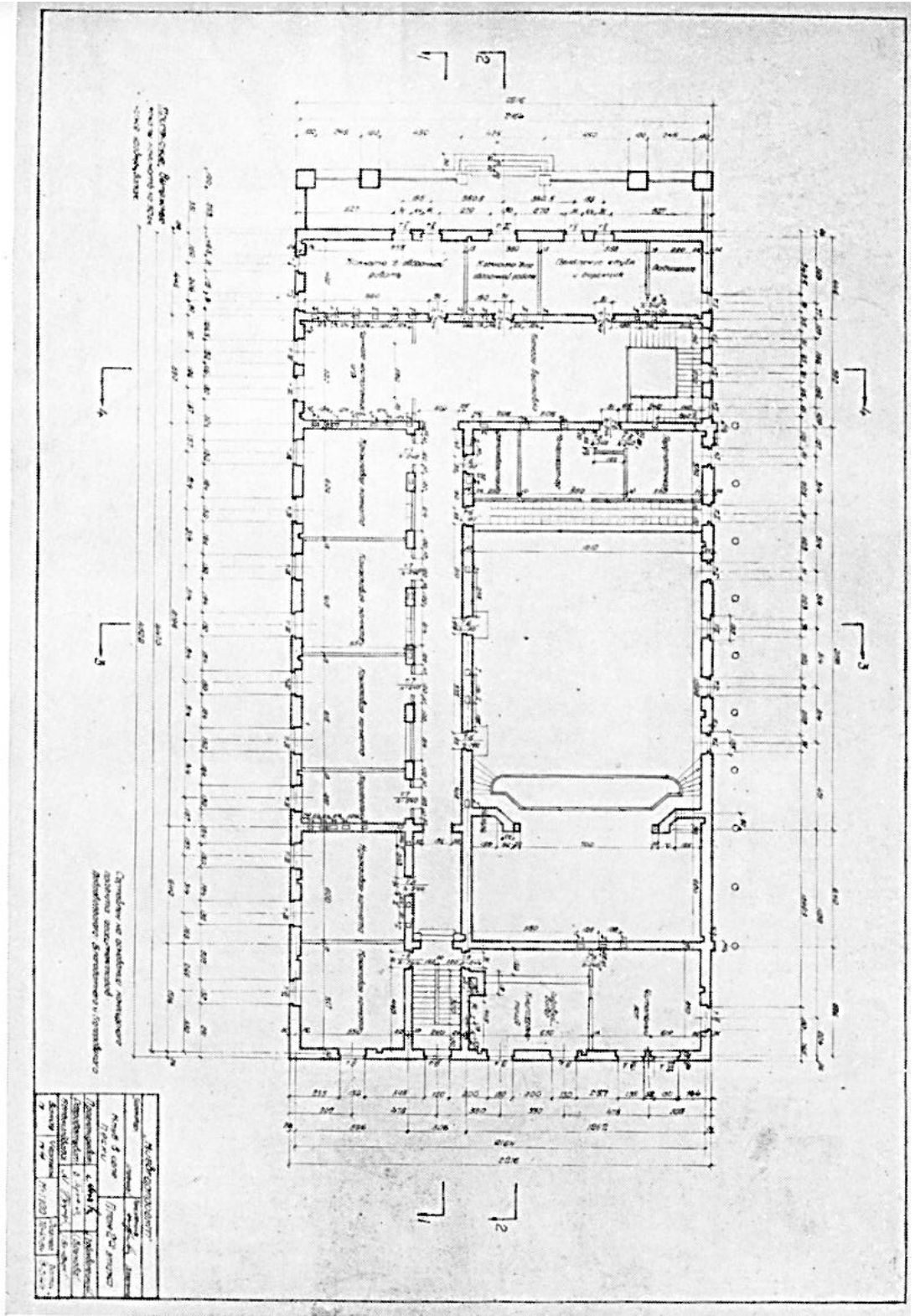

ДОДАТОК В
АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ

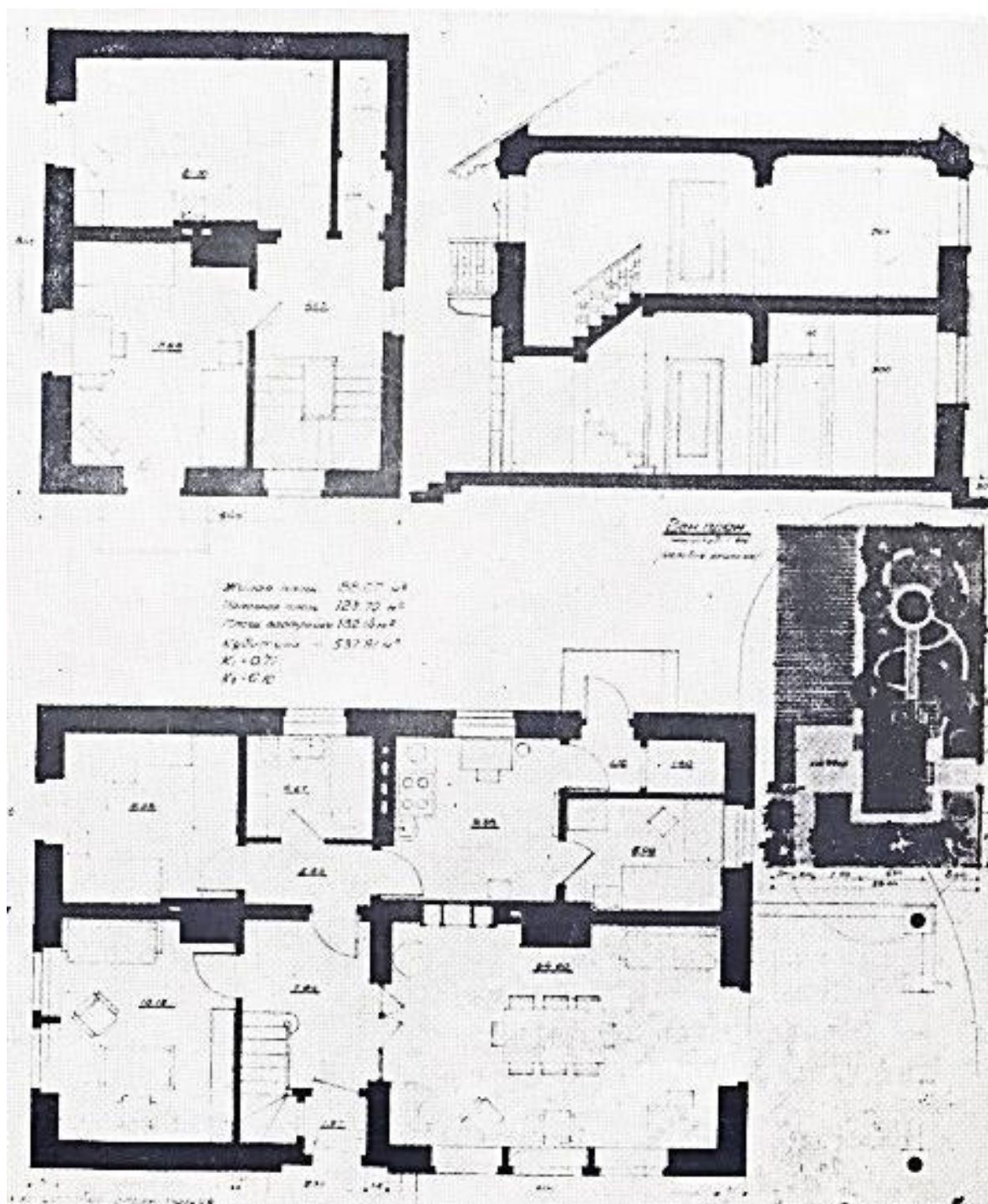
1.

2. Плавальний павільон і спортивні трибуни водно-спортивного комбінату в м. Києві на Трухановому острові архітектори: (проект, 1937 р.) арх. А. В. Добровольський, М. В. Холостенко.

8. Клуб на 400 мест в селе Леськи. 1941 г. План 2-го этажа (проект).

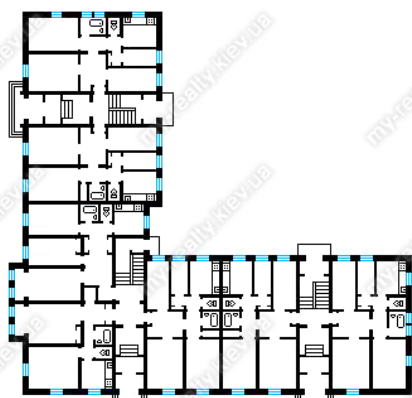
2. План 2-го поверху клубу в с. Леськи 1941 р арх. А. В. Добровольський

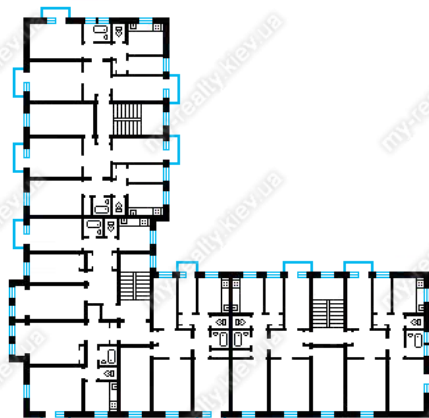
3.* Конкурсний проект житлового будинку «Весна» - плани, розрізи (1945 р., арх. А. В. Добровольський).

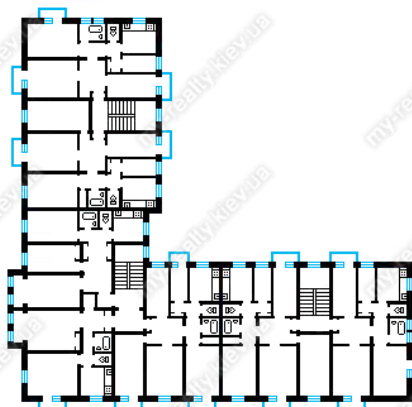
*4. Типові будинки серії № 302 Д -1 в Дарниці 1947–1952 рр.
А. В. Добровольський*

ПРОЕКТ 1-302-1
План 1 этажа

ПРОЕКТ 1-302-1
2 этаж.

ПРОЕКТ 1-302-1
3 этаж.

*5. Плани поверхів будинків серії № 302 Д -1в Дарниці 1947–1952 рр.
А.В. Добровольський*

СЕРИЯ 302
ПРОЕКТ № Д-2

ТРЕХЭТАЖНОГО КИРПИЧНОГО ДВЕНАДЦАТИКВАРТИРНОГО
ДОМА С ЦЕНТРАЛЬНЫМ ОТОПЛЕНИЕМ, ВОДОПРОВОДОМ
И КАНАЛИЗАЦИЕЙ (с ваннами)

*6. Типові будинки серії № 302 Д -2
А.В. Добровольський*

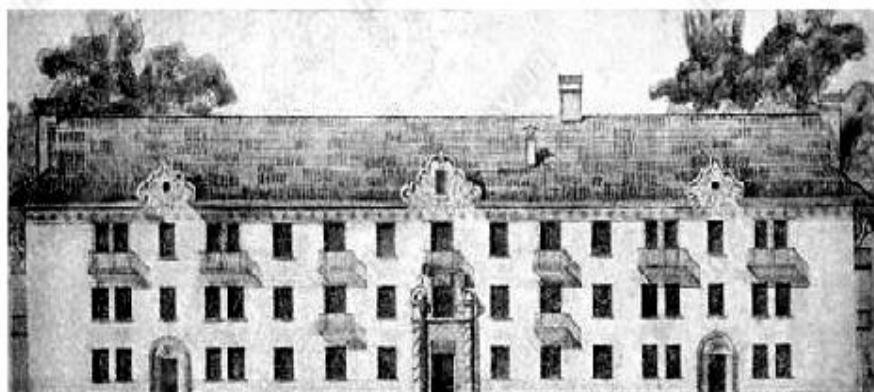
7. Київ, Парково-Сирецька вул. (Шамрыло) 15. серія 302 -3
Державні архітектурні майстерні м. Києва арх. А. В. Добровольський

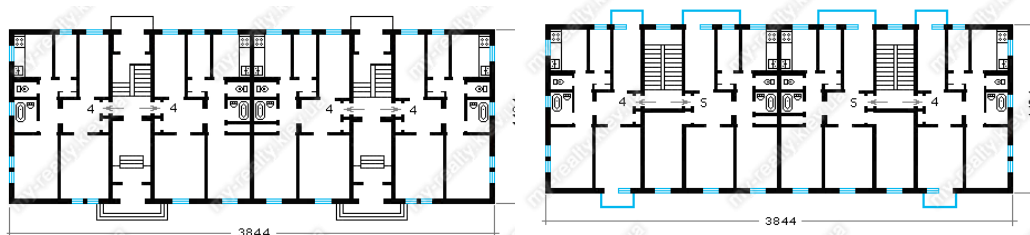

8. Київ, житловий будинок по вул Алма-Атинська , 101 проект -302-3
Державні архітектурні майстерні м. Києва арх. А. В. Добровольський

**СЕРИЯ 302
ПРОЕКТ № Д-3**

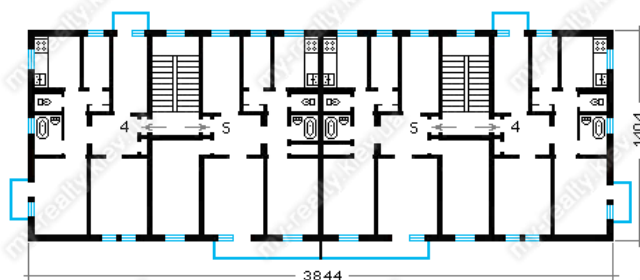
**ТРЕХЭТАЖНОГО КИРПИЧНОГО ДВАДЦАТИКВАРТИРНОГО
ДОМА С ЦЕНТРАЛЬНЫМ ОТОПЛЕНИЕМ, ВОДОПРОВОДОМ
И КАНАЛИЗАЦИЕЙ (с ваннами)**

ПРОЕКТ 1-302-5
1 этаж

ПРОЕКТ 1-302-5
2 этаж

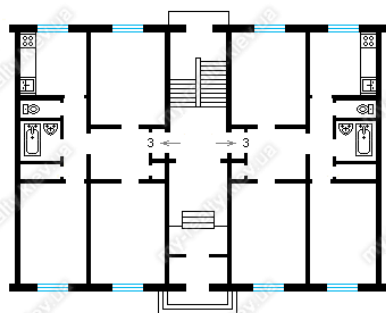
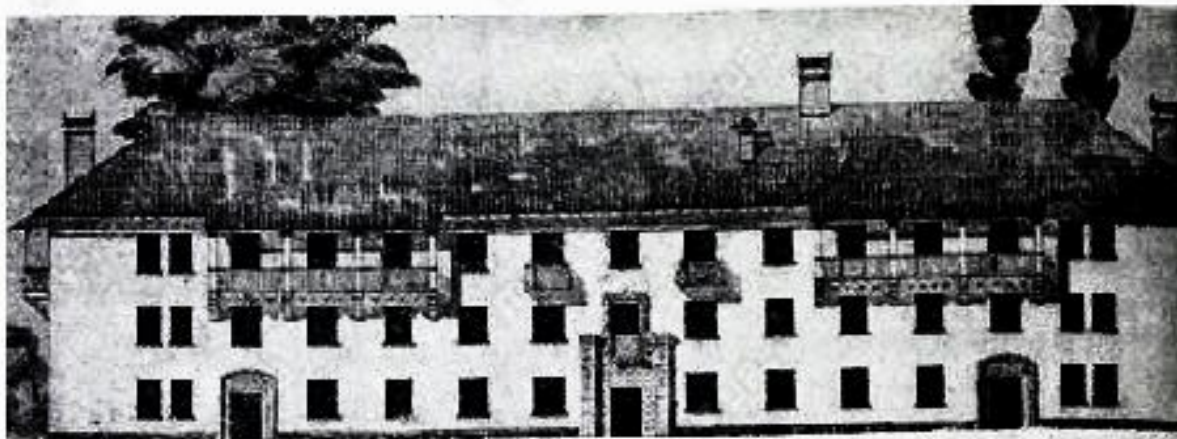

ПРОЕКТ 1-302-5
3 этаж

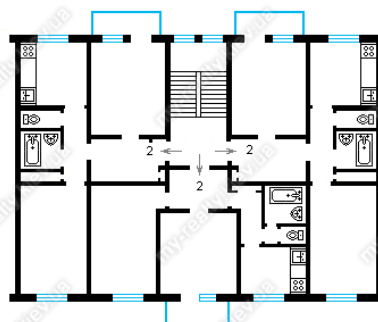

9. Київ, житловий будинок серії 302-Д-5 архітектурні майстерні м. Києва
арх. А. В. Добровольський

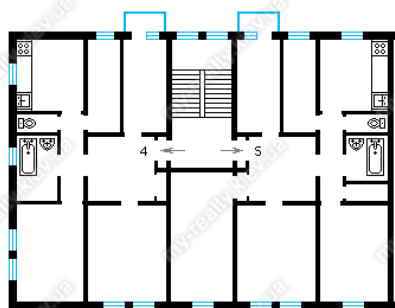
СЕРИЯ 302
ПРОЕКТ № Д-6
ТРЕХЭТАЖНОГО КИРПИЧНОГО ДВАДЦАТИКВАРТИРНОГО
ДОМА С ЦЕНТРАЛЬНЫМ ОТОПЛЕНИЕМ, ВОДОПРОВОДОМ
И КАНАЛИЗАЦИЕЙ (с ваннами)

ПРОЕКТ 1-302-6
 секция Р-3.3. (рядовая)
 1 этаж

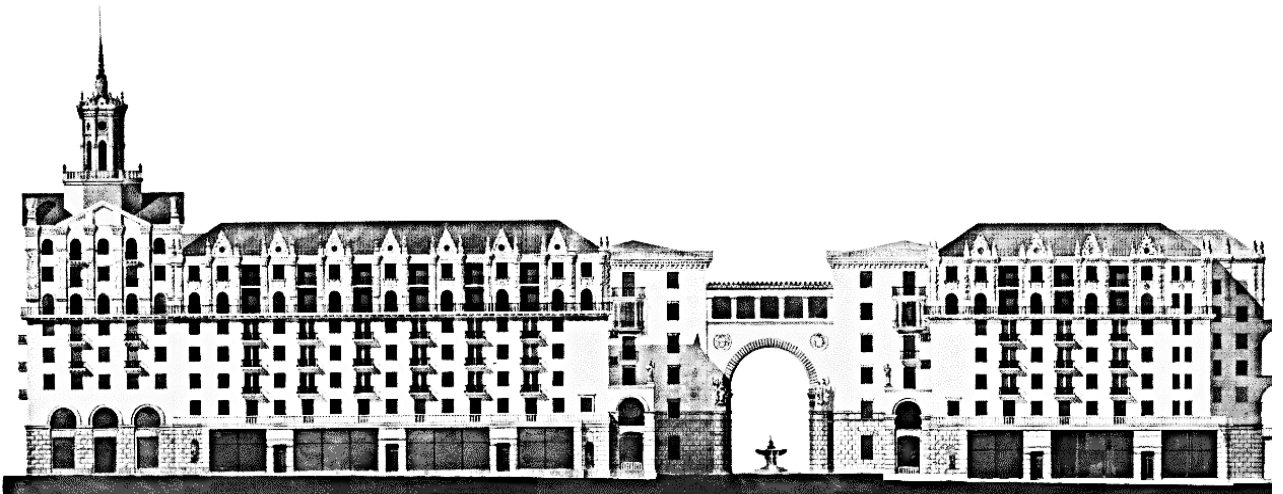
ПРОЕКТ 1-302-6
 секция Р-1.2.3. (рядовая)
 2 этаж

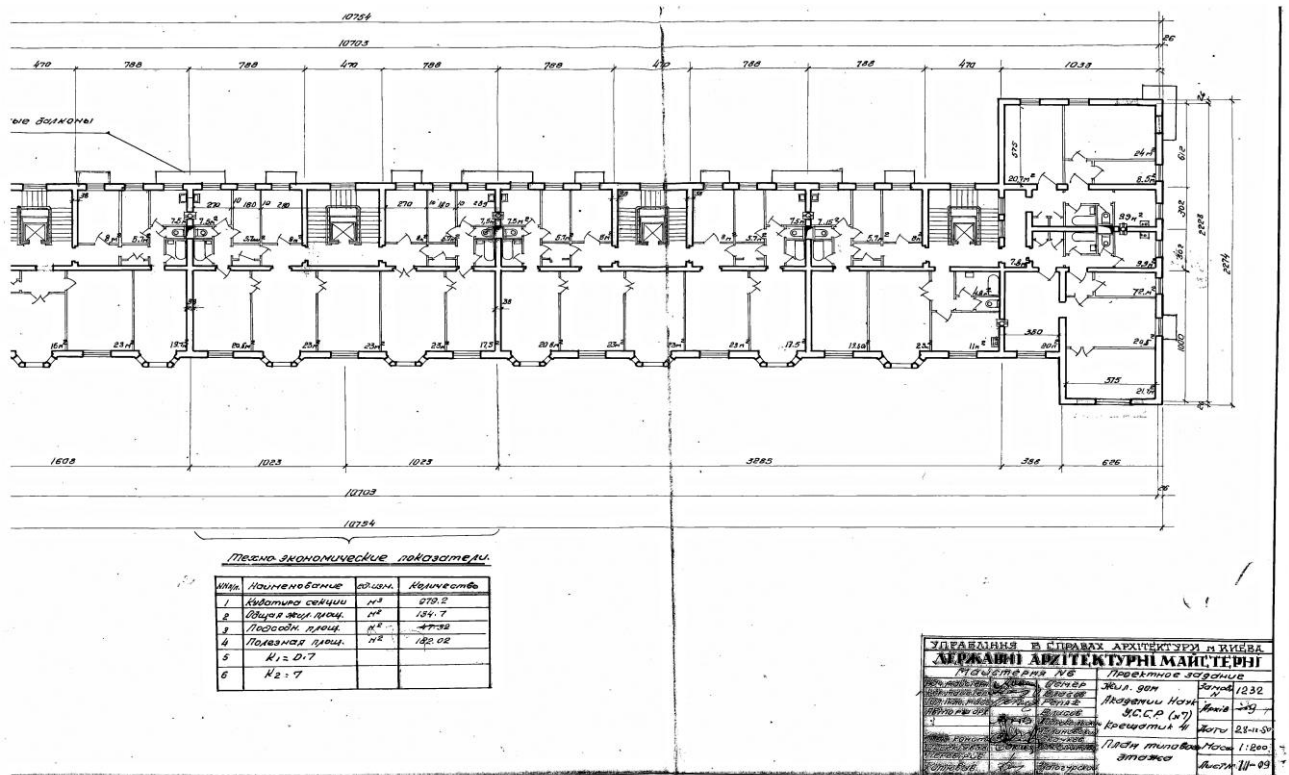
ПРОЕКТ 1-302-6
 секция Т-4.5. (торцевая)
 2 этаж

*10. Проект житлового будинку серії 302- Д-6 архітектурні майстерні
 м. Києва
 арх. А. В. Добровольський*

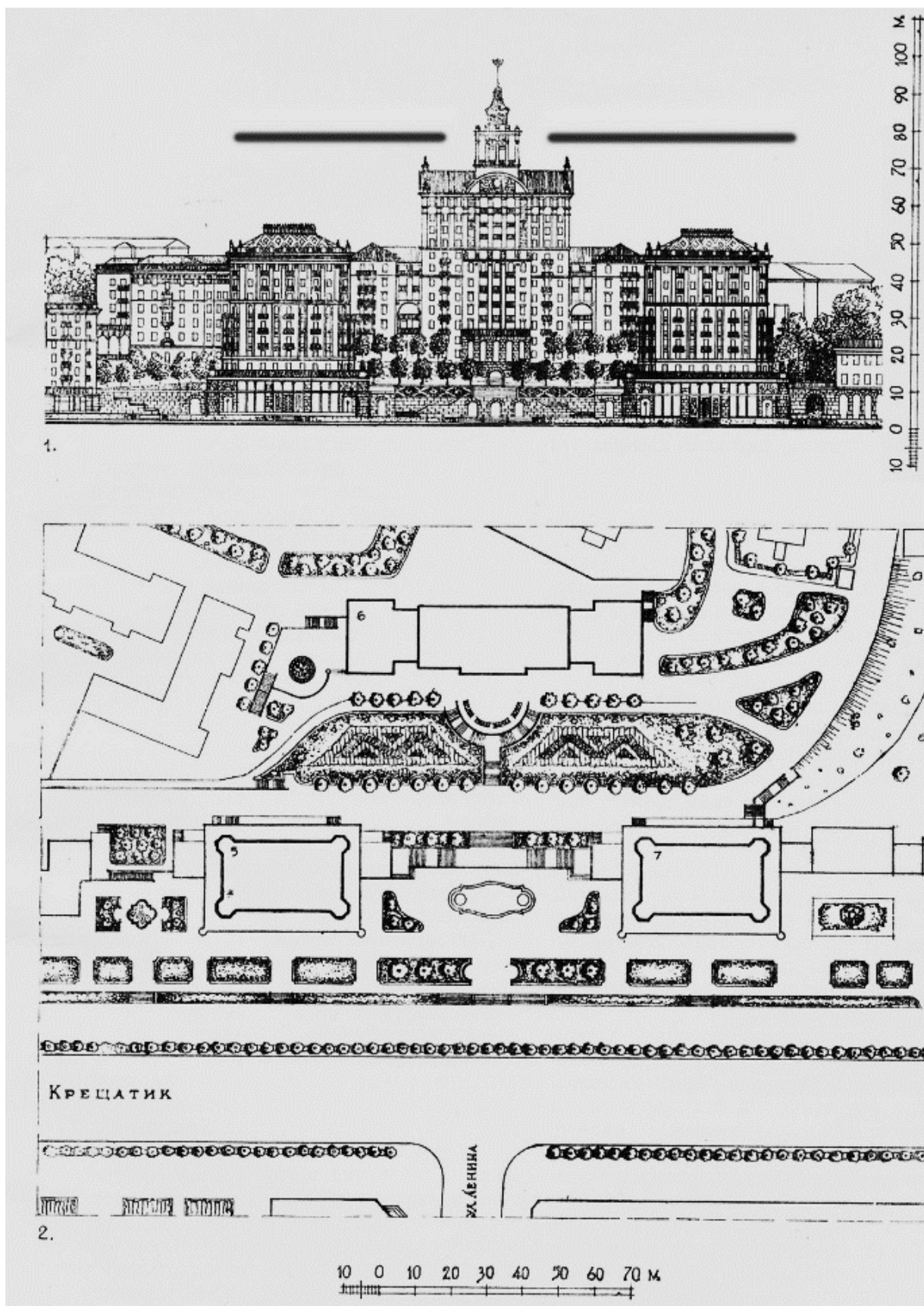

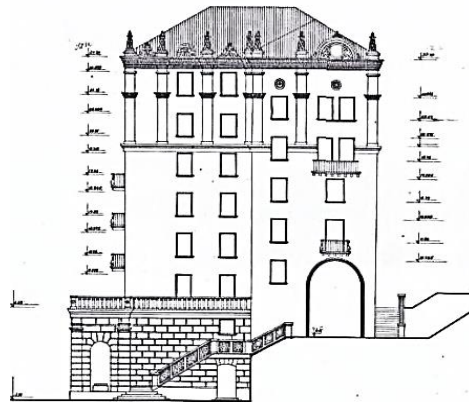
11. Проект житлового будинку по вул. Хрещатик, 13-17 автори
 О. В. Власов, А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, співавтор
 О. І. Малиновський

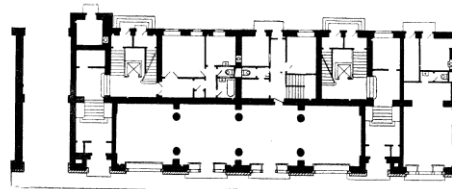
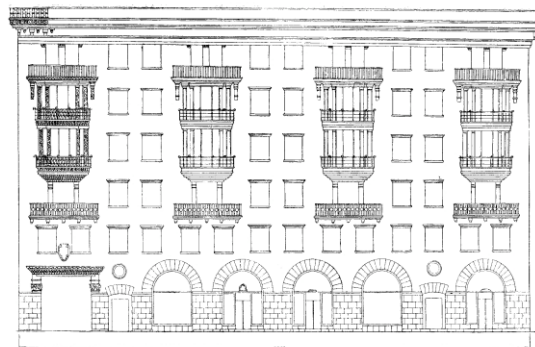
12. План типового поверху житлового будинку по вул. Хрещатик 41(7)
 (архів Київпроекту)

13. Композиція забудови по вісі вул. Леніна,
 Архітектори
 О. В. Власов, А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, П. Ф. Петрушенко

б. Проект житлового будинку по вул. Хрещатик, 29 боковий фасад А. В. Добровольський В.О.Созанський під керівництвом О. В.Власова, 2 в 1950 р.

Київ, Житловий будинок №6 на Красноармійській вулиці. Вверху — фасад, внизу — план 1-го поверху

Проект шестиповерхового будинку №6 по вул. Червоноармійській №6 Автори проекту А. В. Добровольський, О. І. Малиновський, побудовано у 1952 році. (фасад та план першого поверху)

Примітки : Індивідуальний будинок в Києві /1953/*

Конкурсний проект п'ятиповерхових будинків для Донбасу (перша премія) /1953/*

Конкурсний проект двоповерхового будинку, девіз «Л» (перша премія) /1954/*

Конкурсний проект двоповерхового будинку, девіз «Весна» (друга премія) /1954/*

Конкурсний проект двоповерхового будинку, девіз «Парус» (заохочувальна премія) /1954/* Двоповерхові спарені житлові будинки для заводу «Більшовик» /1958/*

*Добровольський А. В. Творческая и научная деятельность: Авторские материалы. -К., 1963

*14 .Проекты житлових будинків А .В. Добровольського у 1947 – 1958 - х рр.
(в тому числі створені в авторських колективах)*

15. Київ – конкурсний проект по забудові Хрещатика Орехова НДТПАМ

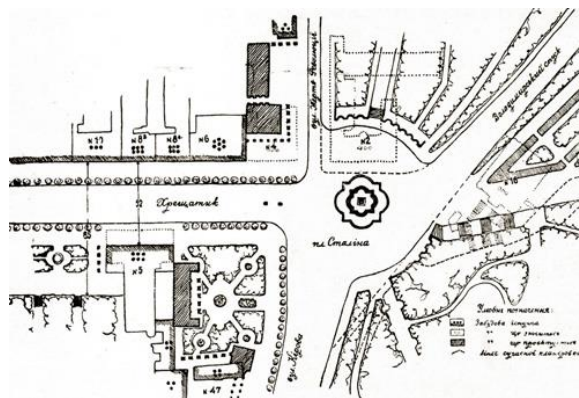
16. Київ – конкурсний проект по забудові Хрещатика бригада О.О.Тація 1944 рік НДТПАМ

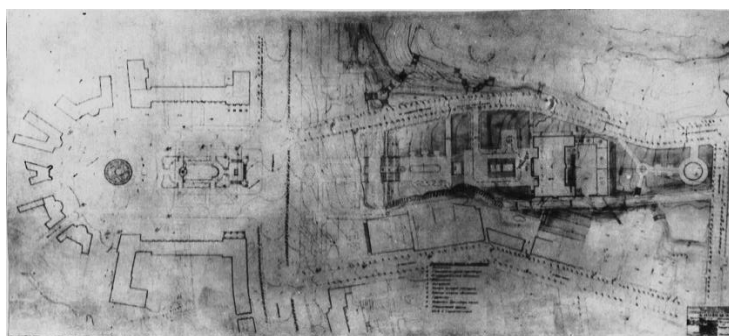
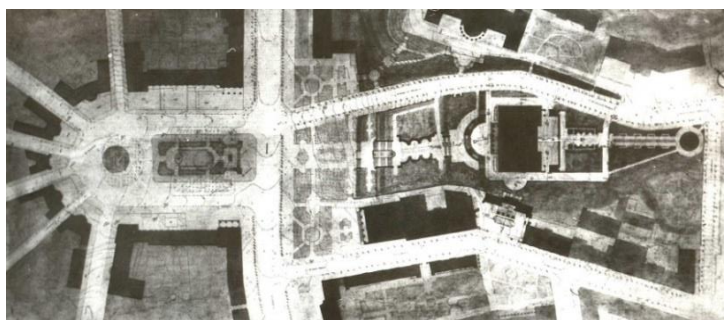
17. Конкурсний проект забудови Хрещатика (Пл.Калиніна) А.Я.Штейнберг 1944 рік

18. Київ – конкурсний проект забудови Хрещатика 1945 рік бригад аарх..А.В.Добровольського НДТПАМ

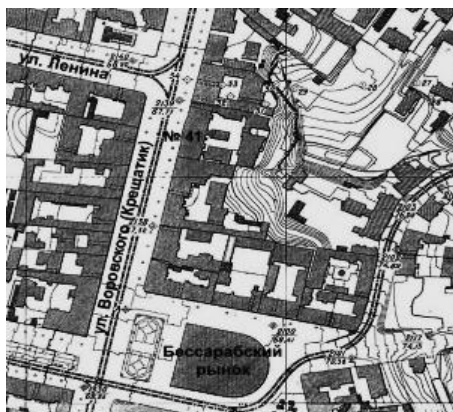
19. Площа Сталіна за генеральним планом 1949 р.

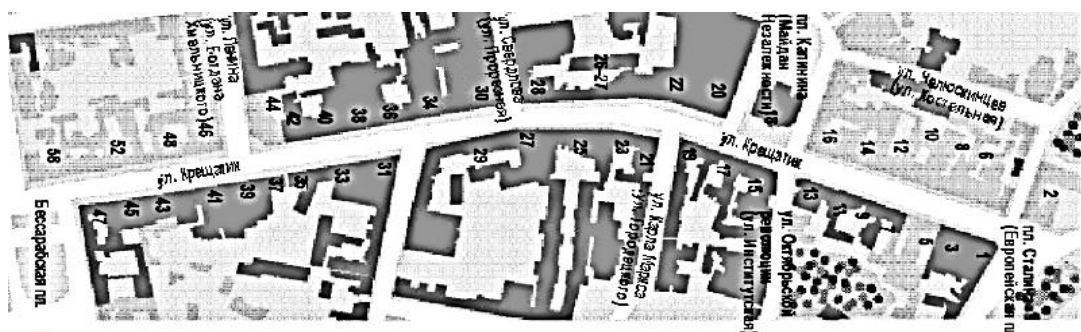
20. Генплан реконструкції площі Калініна. Арх. А. В. Добровольський. 1949 р

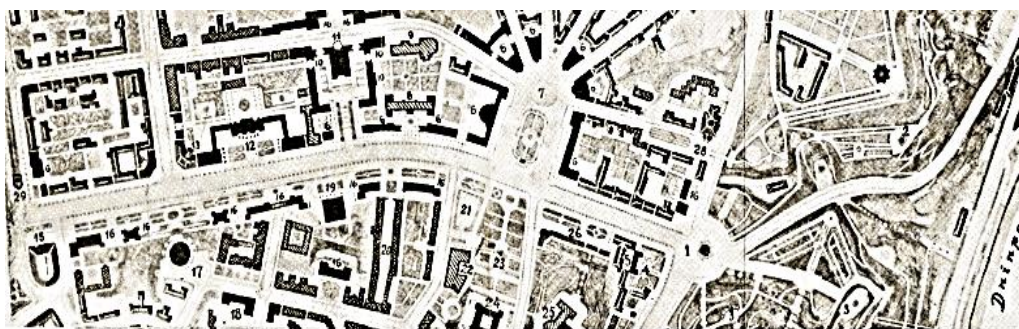
21. Загальний вигляд зверху на забудову району площі ім. Калініна

План забудови Хрещатика 1925 р.

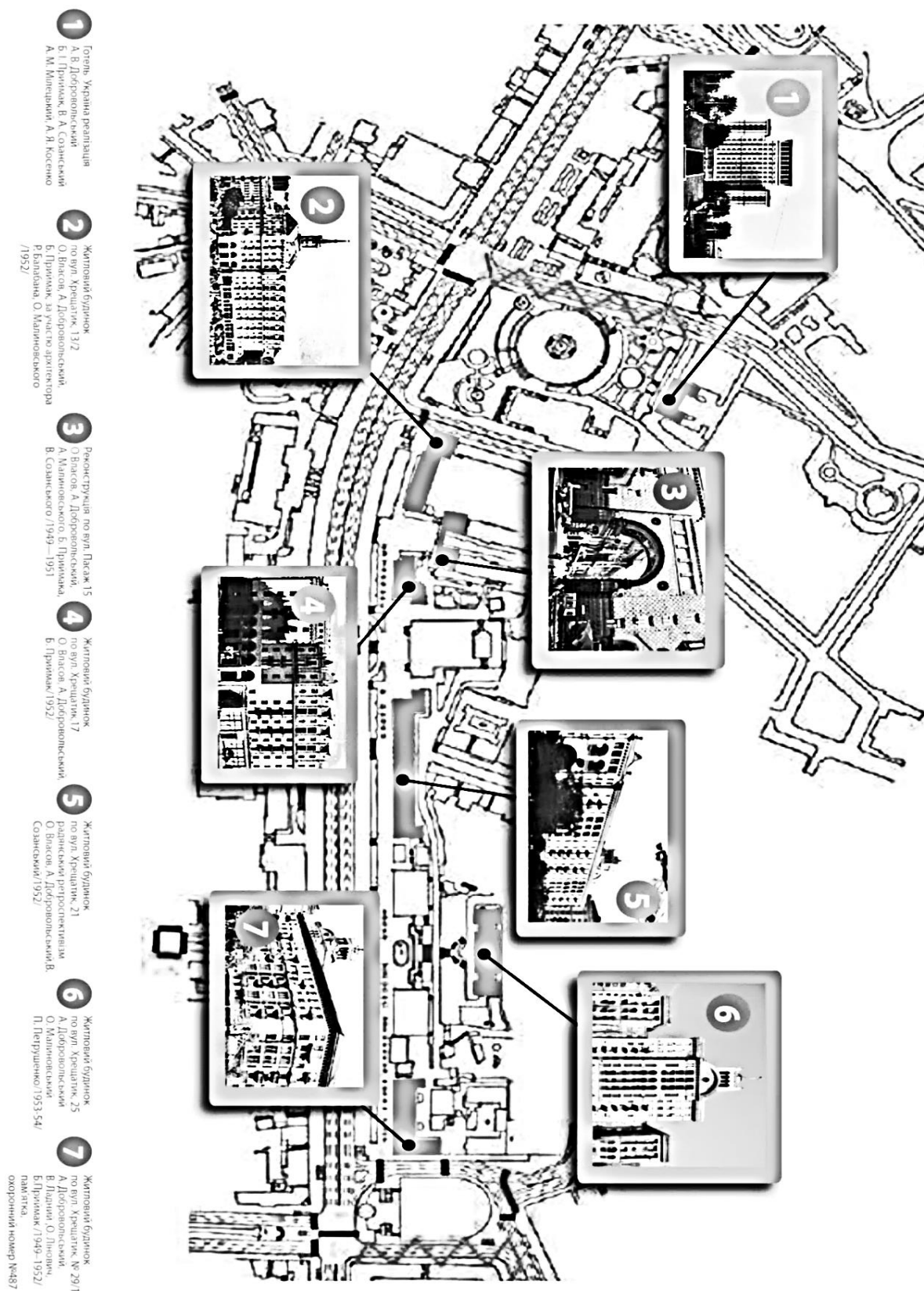

План забудови Хрещатика 1941 р.

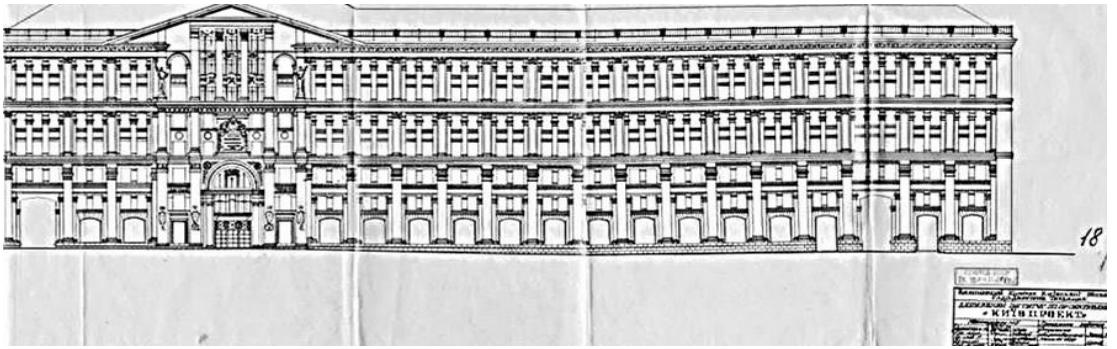
Розгортка фасадів будинків з лівої сторони Хрещатика.
(ЦГНТА України, ф. Р-6, к. 1-45, оп. 4, од. хр. 1355, л. 2). 1953 р.

22. Плани забудови Хрещатика 1925 р., 1941 р., 1945 р.

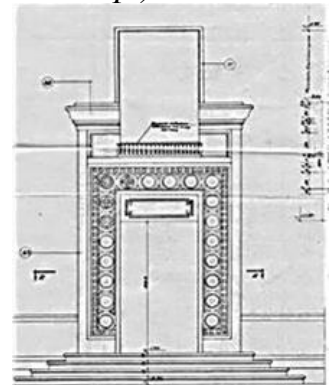
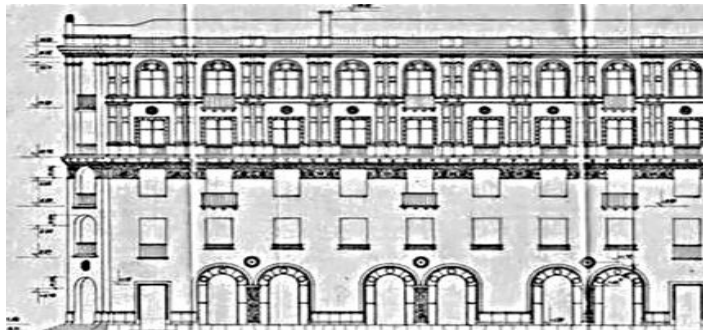

23. Внесок А. В. Добровольського в реконструкцію Хрещатика

24.Проекти Київських архітекторів 1950-х рр..

*.Проект будівлі Інституту суспільних наук АН УРСР
Арх.В.Є.Ладний ,З.Г.Хлебніков,інж.А.Р.Шмердик (1953 р.) (ЦДНТА
України ,ф. Р-6,оп 7.к.1-45,од.зб.2684.5 арк.,1953 р.)*

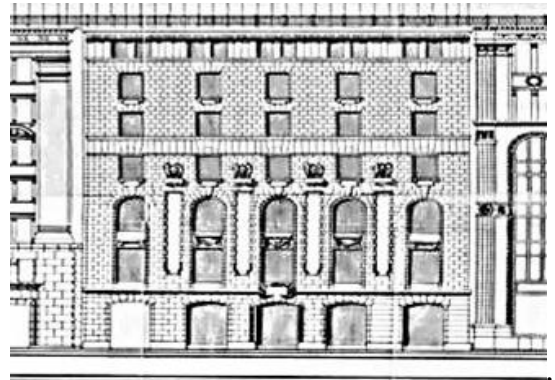

*2 Проект житлового будинку №5 на Бесарабській площі Головний
фасад та оформлення входу арх. Л.В.Каток .Г.М.Слуцький
1949))(ЦДНТА України ,ф.Р-6,к. 1-45.од.4зб.2271.4 арк. 1949 р.*

3

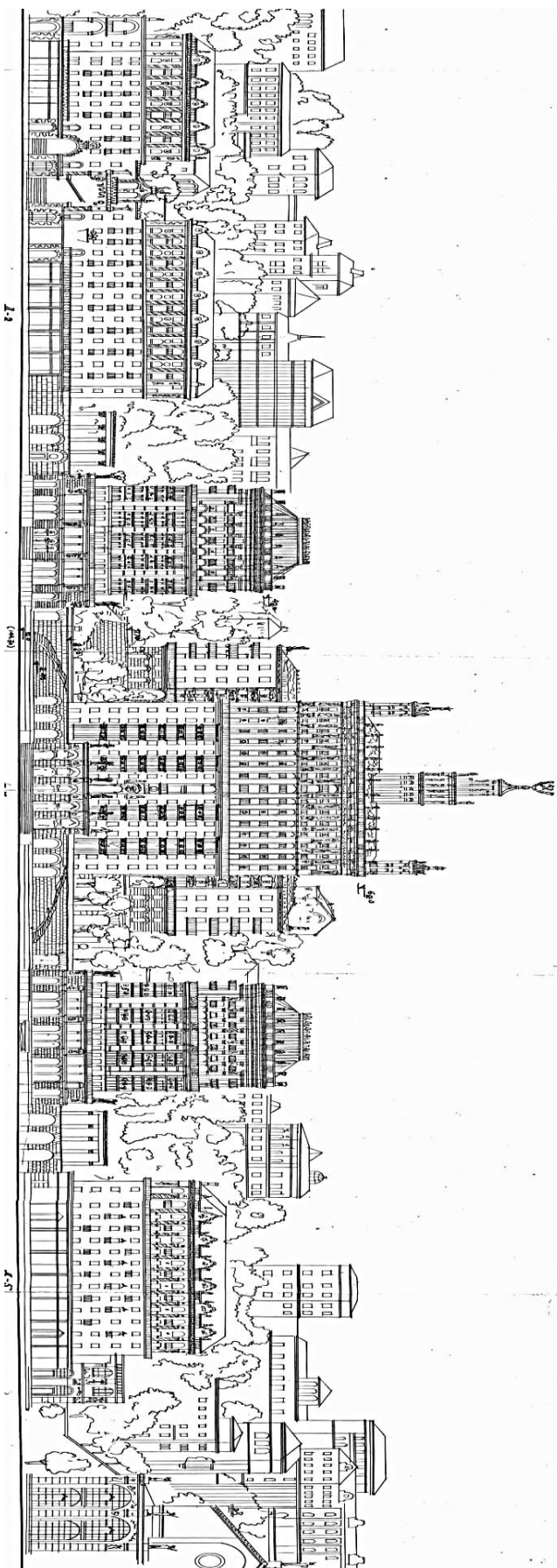
*.Проект надбудови 2-х поверхів
арх.В.М.Шарапов ,(ЦДНТА
України ,ф. Р-6,оп 7к.1-
45.од.зб.2817\2,7 арк.,1955 р)*

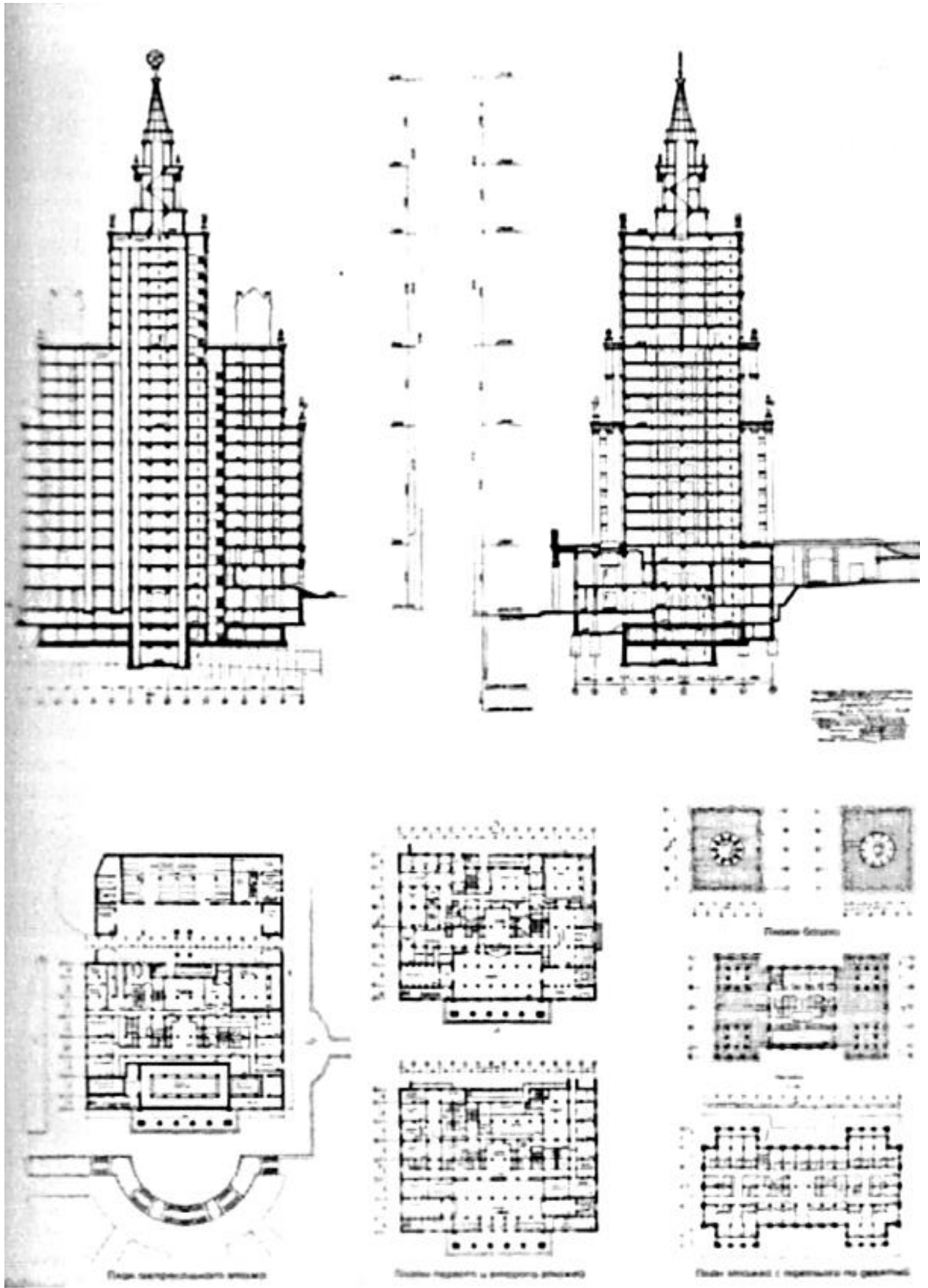

*Проект житлового будинку №5 на
Бесарабській площі Головний фасад
та оформлення входу арх.
Л.В.Каток .Г.М.Слуцький) ЦДНТА
України ,ф.Р-6,к. 1-45.од.4зб.2271.4
арк. 1949*

25. Форпоект житлового будинку по вул. Хрещатик №1. Розгортка пл непарному боку Хрещатика Архіт.
А.В.Добровольський, О.І. Магінювський під керівництвом О.В.Власова
(Архів Київпроекту №16)

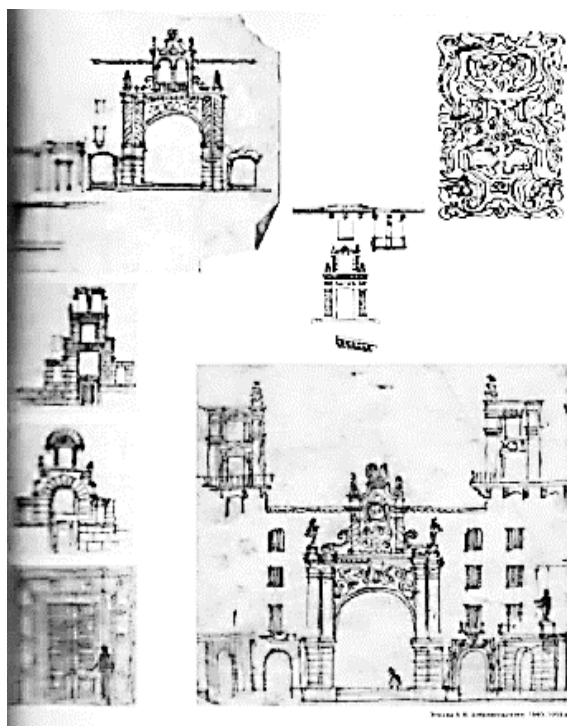

26. Креслення готелю «Москва»

Один з варіантів проекту Готель «Москва» Ескіз
А. В. Добровольського 1960 р.

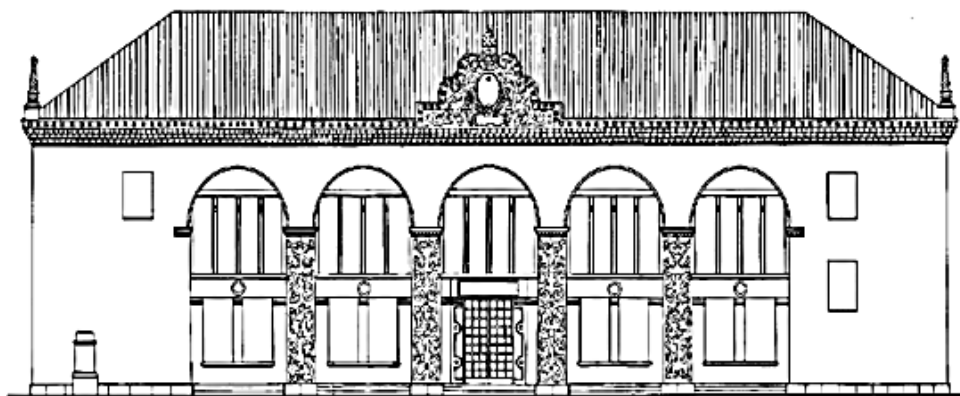

ЕСКІЗИ А.В.ДОБРОВОЛЬСЬКОГО 1960 Р. ГОТЕЛЬ «
МОСКВА»

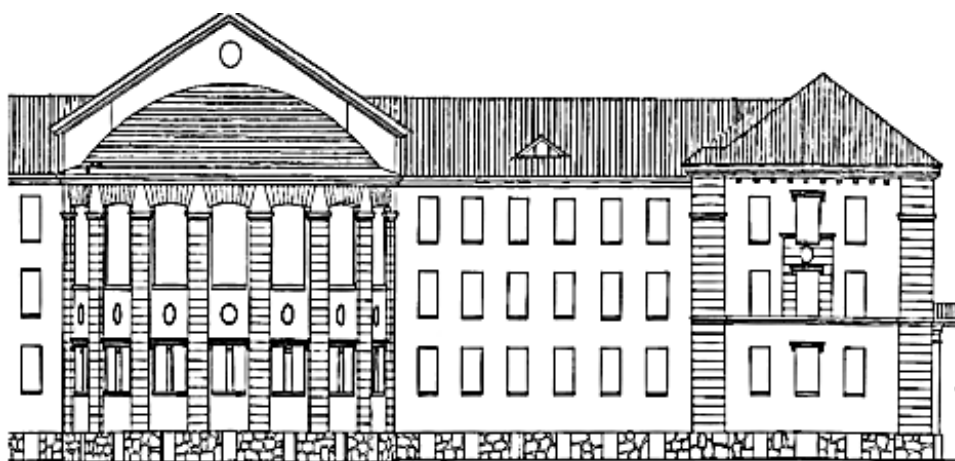

А. Готель «Москва» (нині «Україна») в м.
Києво вул Інститутська, 14 (Автори:
А. В. Добровольський, Б. І. Приймак,
В. А. Созанський, А. М. Мілецький, А. Я. Косенко.
Інженери-будівельники: О. М. Печенов, Л. О. Ліновичі

27. Варіанти проектних розробок готелю «Москва», нині «Україна»

28..Клуб з залом на 400 місць (конкурсний проект .) 1947р.
 А.В.Добровольський, В.Сазанський, Архів Київ проекту

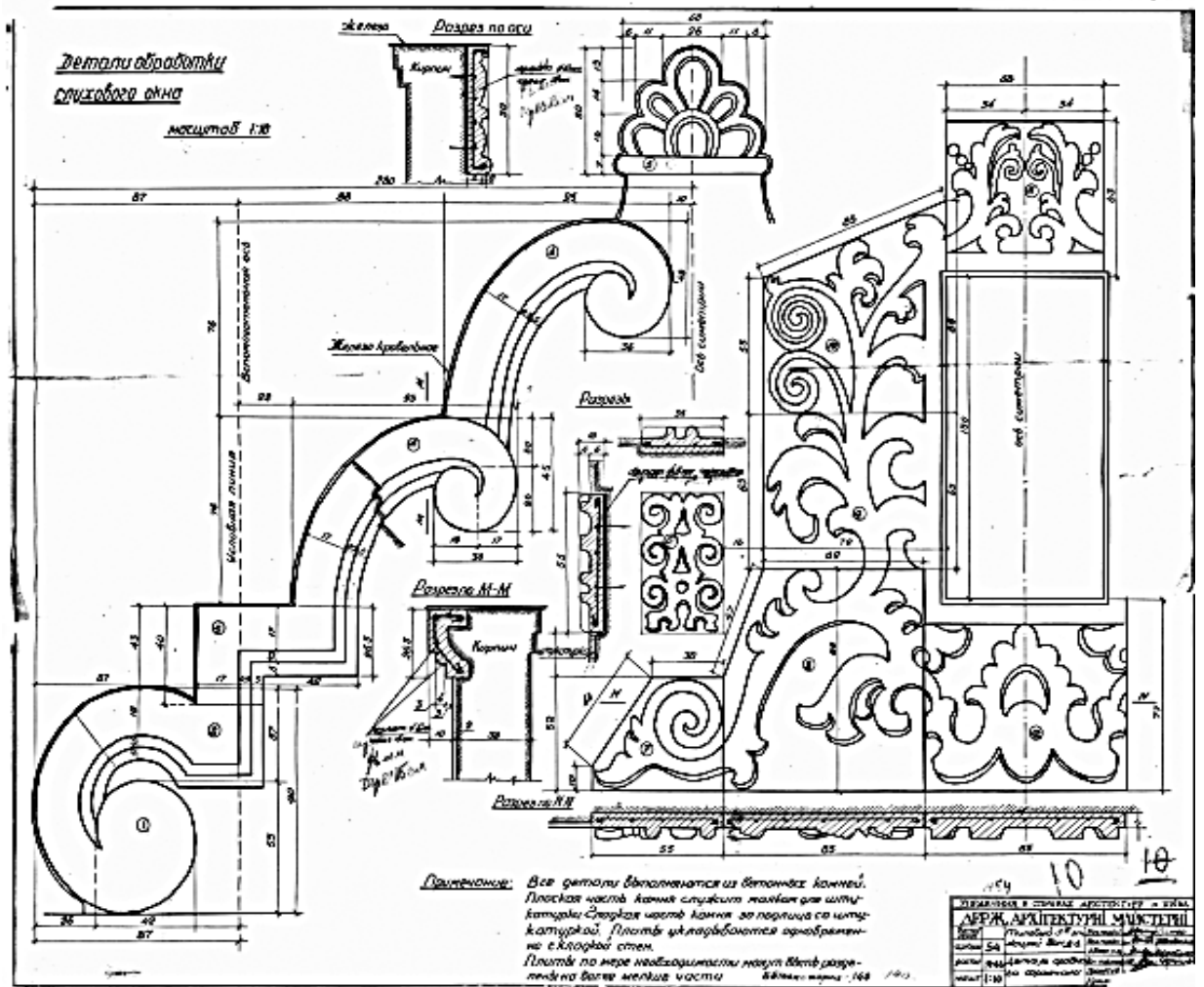

29. Інститут чорної металургії (не реалізовано) 1952 р.
 А.В. Добровольський, співавтор А.Косенко (неокласицизм) архів Київпроекту

30.проект Будинку цивільної паніхиди на Сирецькому кладовищі в Києві)
 Архів Київпроекту 1947 А. В. Добровольський (класицизм)

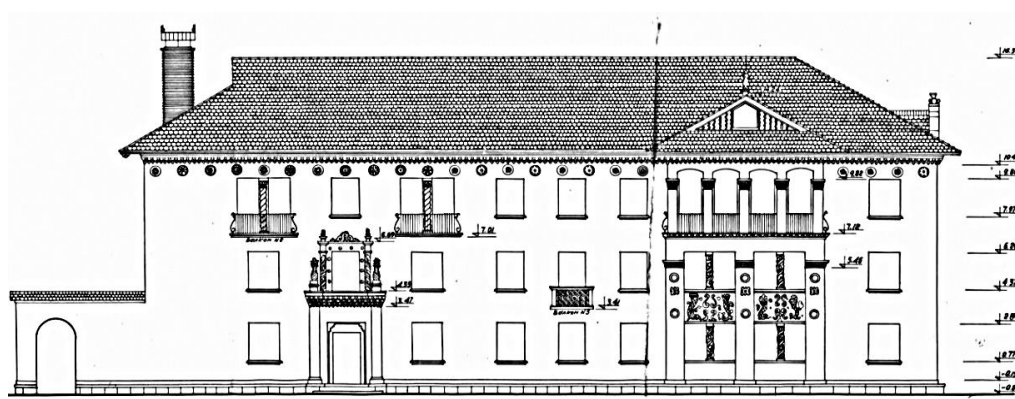
31. АВТОРСЬКИЙ КРЕСЛЕННИК А. В. ДОБРОВОЛЬСЬКОГО ДЕТАЛЬ СЛУХОВОГО ВІКНА

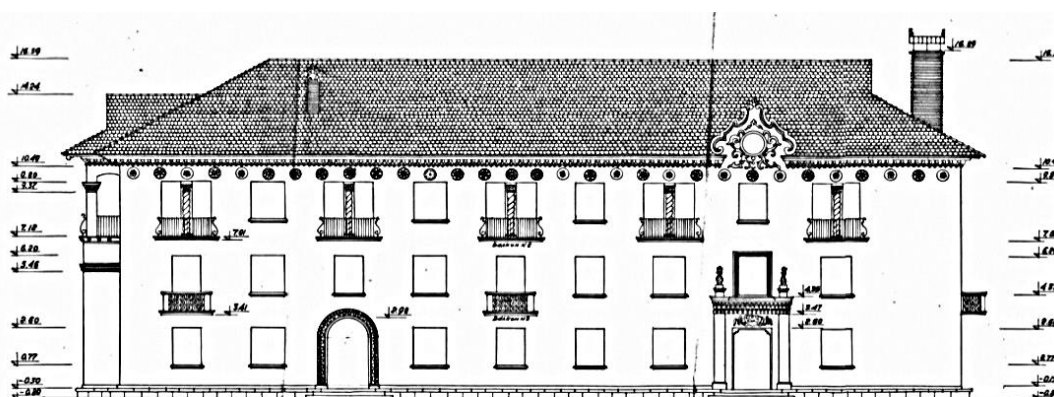
32. Архівні проекти малоповерхових житлових будинків
А. В. Добровольського 1945-1946 рр.

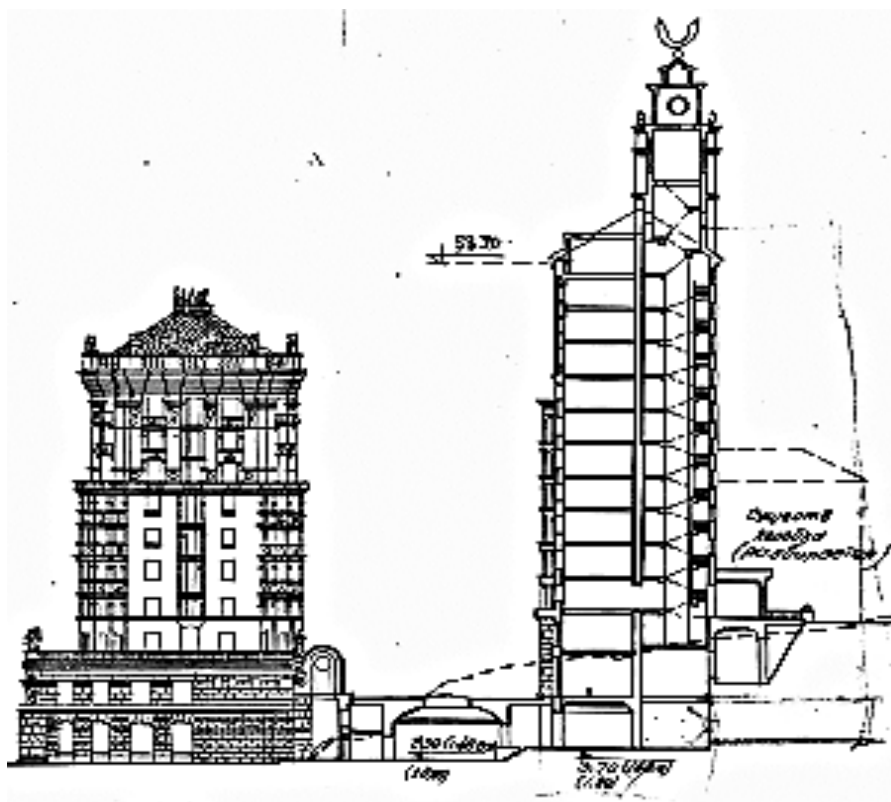
1. Котедж Корнечука (проект) боковий фасад/1947/. А. Добровольський Архів Київпроект

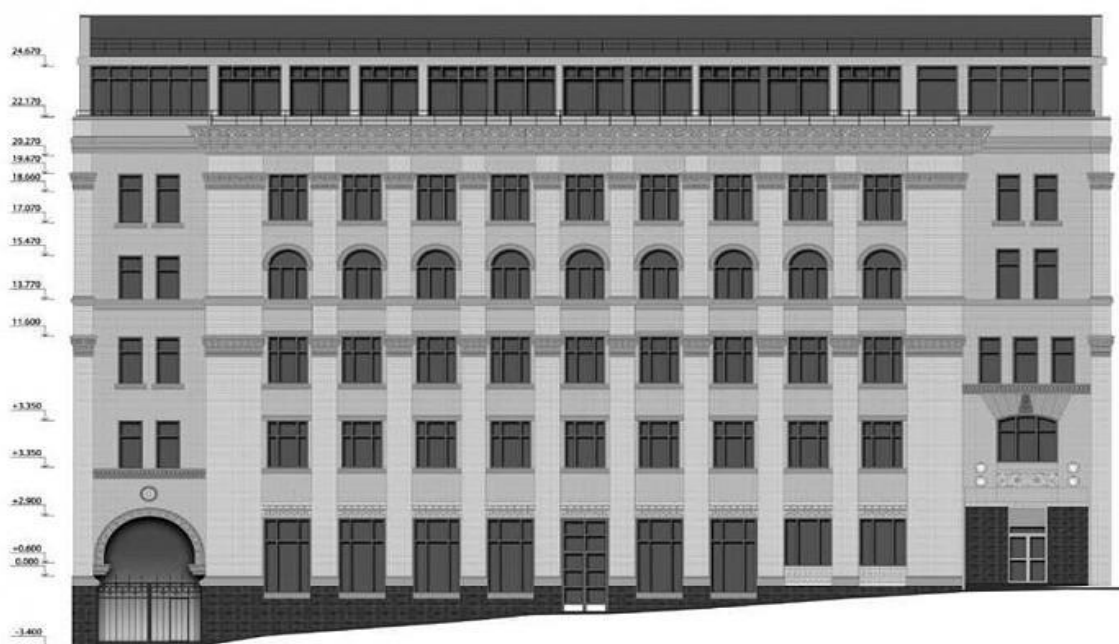
2. Житловий триповерховий будинок Д -1. головний фасад. 1 арх.
А. Добровольський
(1946 р.) Архів Київпроект

3. Житловий триповерховий будинок Д -1. головний фасад. 2 арх.
А. Добровольський
(1946 р.) Архів Київпроект

Е. Проект будинку Академії Наук УРСР Крещатик 25, розгортка по вул. Леніна арх. О. В. Власов А. В. Добровольський, О. І. Малиновський /Архів

Сучасний проект реконструкції Адміністративної будівлі по вул. Прорізній 15 в Києві

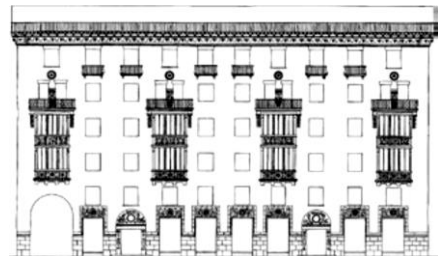
33. Архівні креслення житлових будинків А. В. Добровольського
1947-1950 рр.

Типові будинки серії № 302 1947–1952 рр. А. В. Добровольський

Житловий будинок по вул.
Червоноармійській, 48–52 в Києві
(проект) /1947/ А.В.Добровольський Архів
Київпроекта

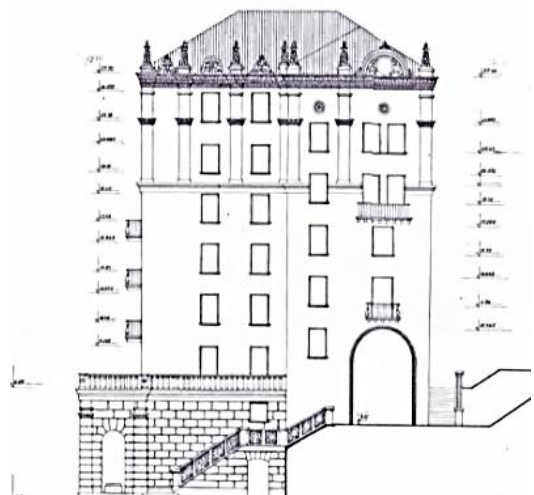

Житловий будинок по вул.
Червоноармійській, 6 в Києві (проект)
/1947–1952/ А.В.Добровольський
О.І. Малиновський Архів Київпроекта
(пам'ятка архітектури)

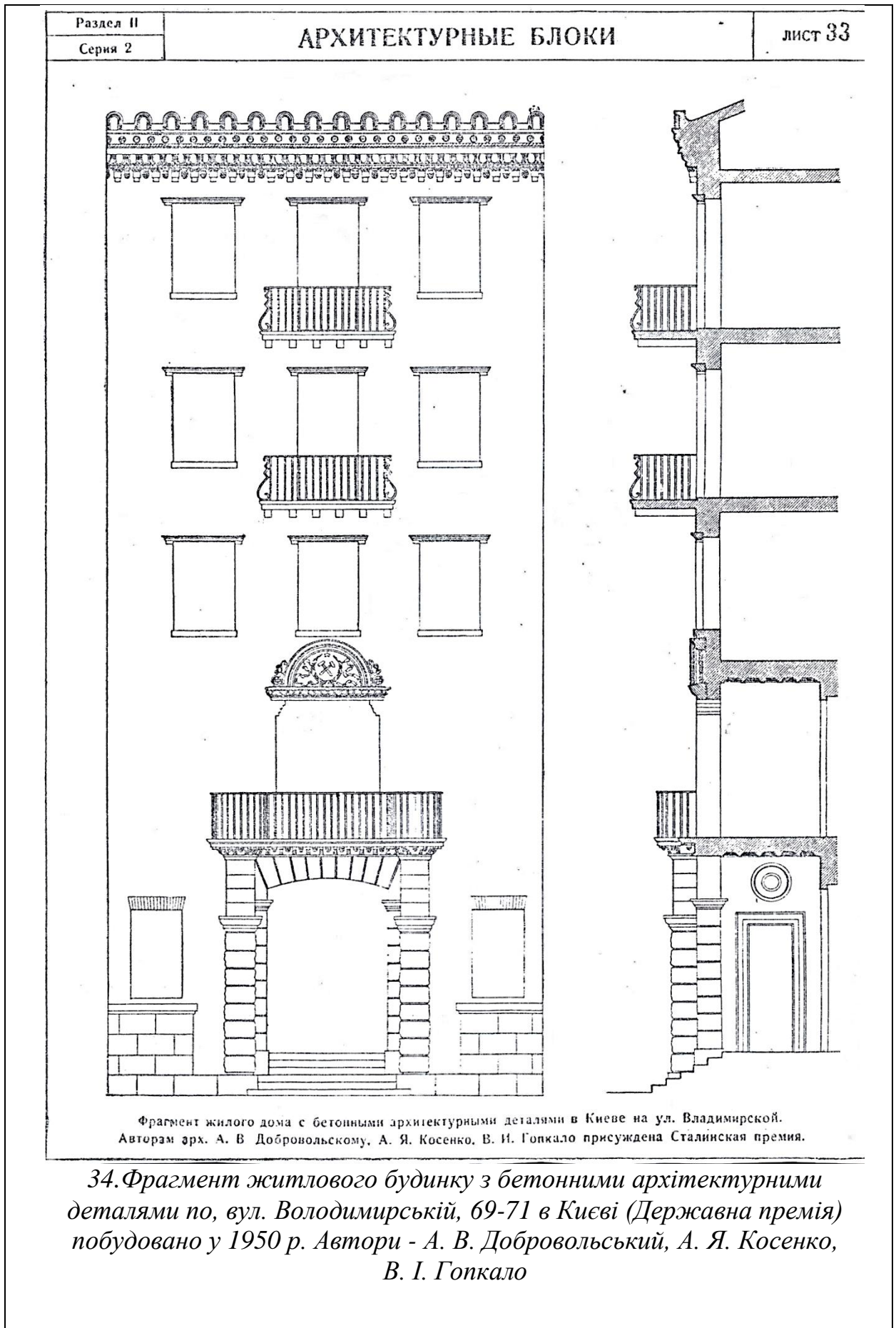
Житловий будинок АН УРСР по
вул. Хрещатик, 41 (7) в Києві (проект)
/1950/

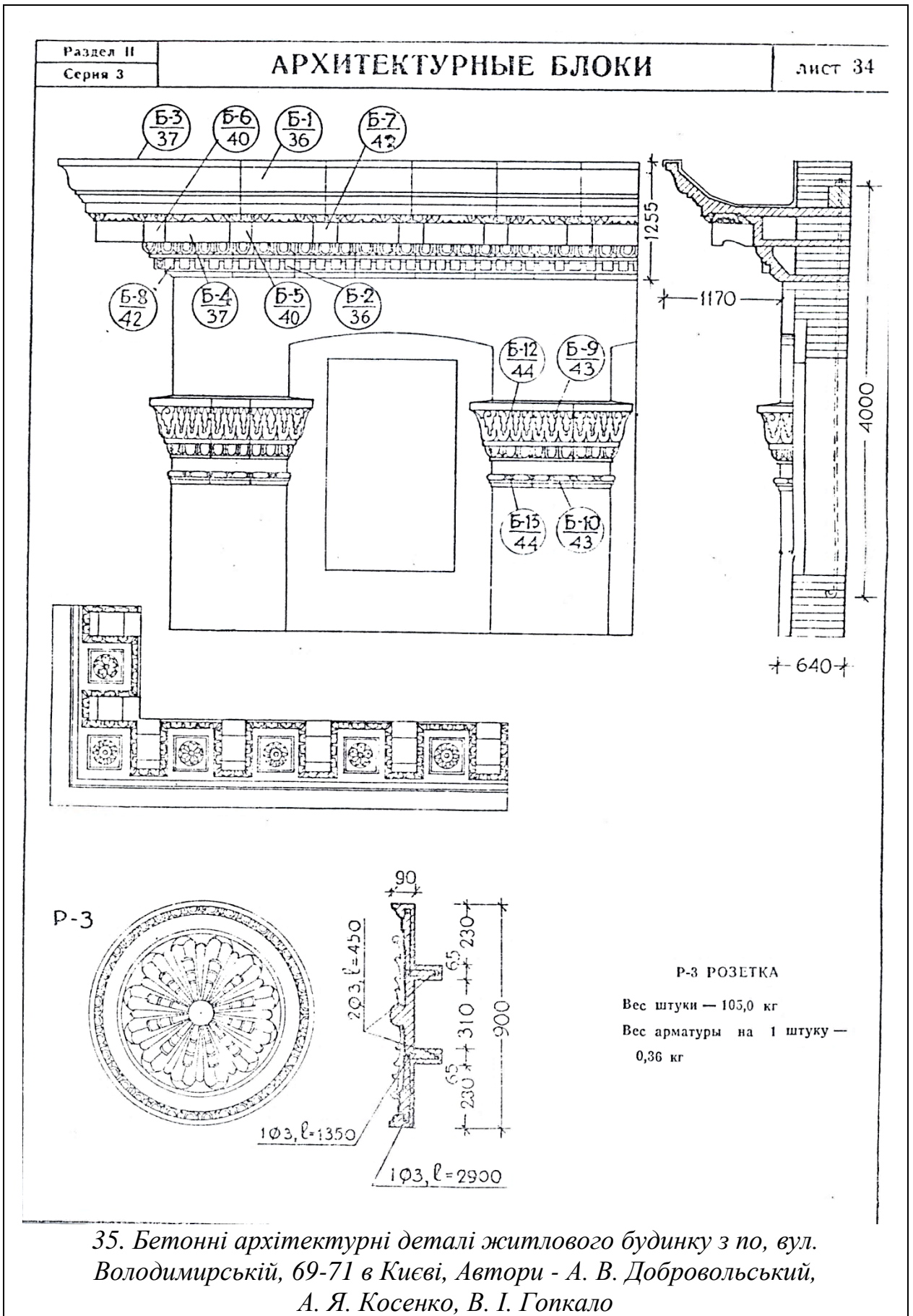
А. В. Добровольський,
О. І. Малиновський,
С. Я. Ходик, під керівництвом
О. В. Власова Архів Київпроекта

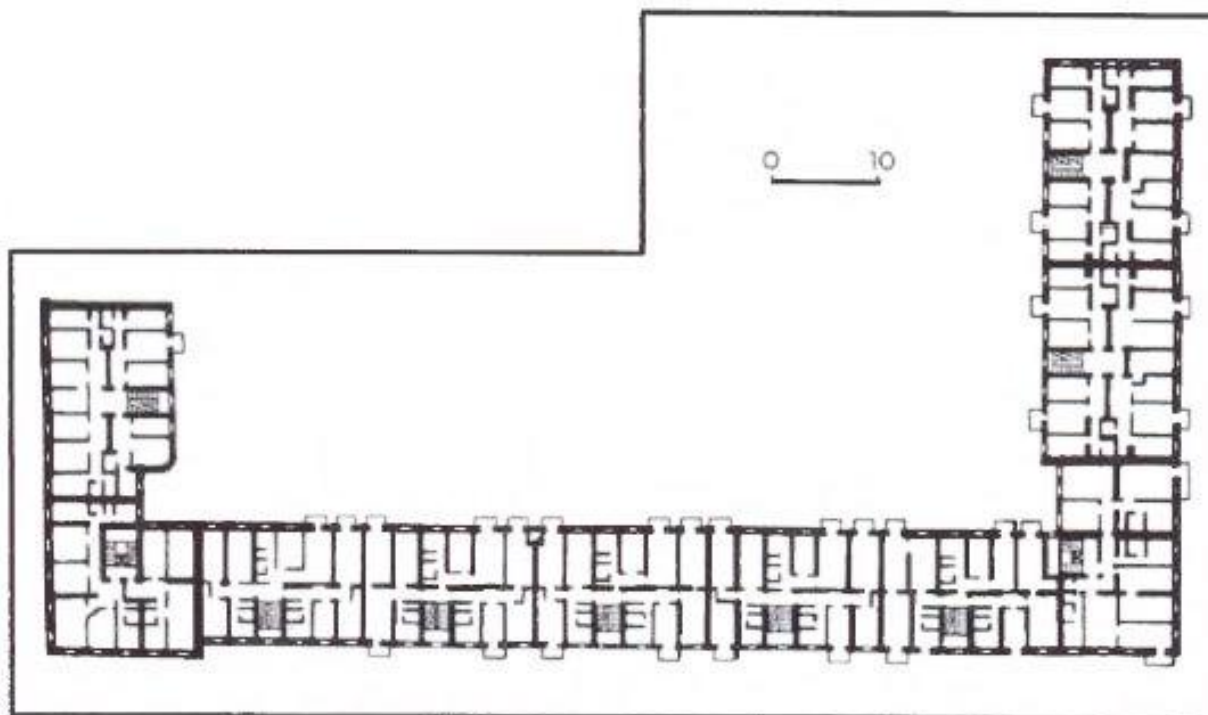
Житловий будинок по вул.
Хрещатик, 2в Києві фасад (проект) /1950/
А. В. Добровольський, В. Созанський під
керівництвом О. В. Власова Архів
Київпроекта

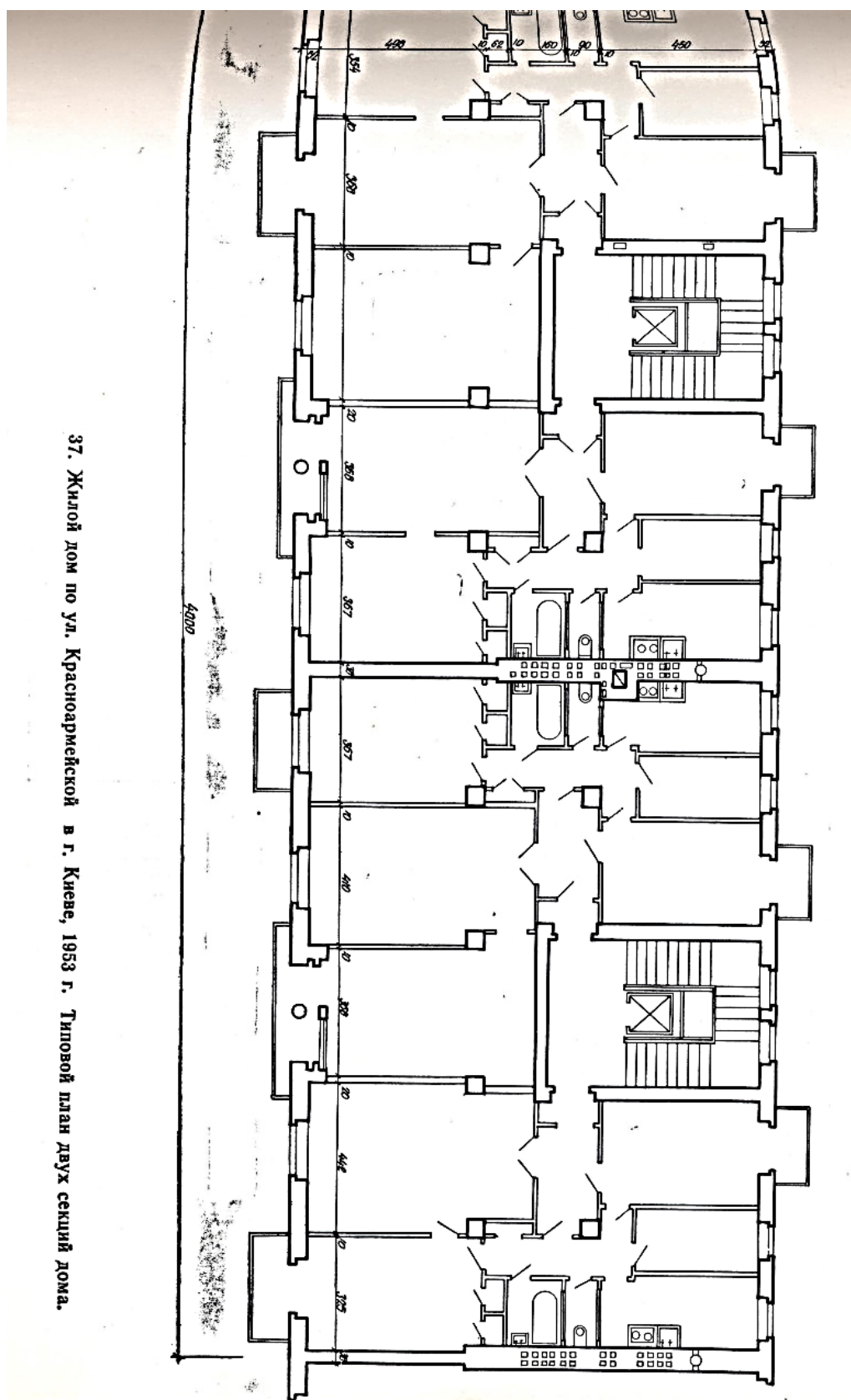
35. Бетонні архітектурні деталі житлового будинку з по, вул. Володимирській, 69-71 в Києві, Автори - А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, В. І. Гопкало

План Житлового будинку для робітників заводу "Більшовик" було запроєктовано у 1940 році (А.В. Добровольським і Г.П. Копоровським під керівництвом М.В. Холостенка)

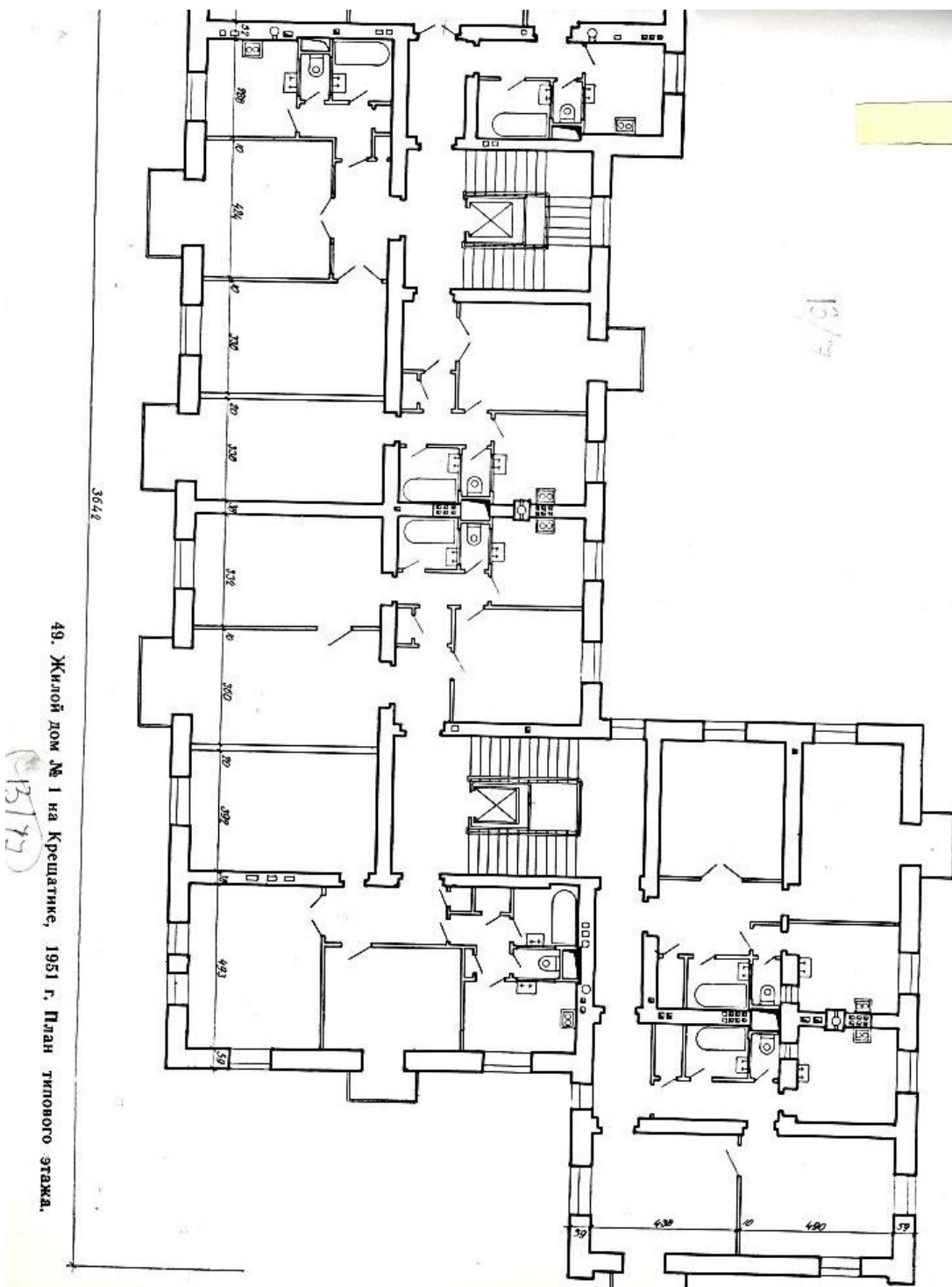
36. Загальний вигляд "Житлового будинку для робітників заводу "Більшовик" в Києві на Проспекті перемоги №43

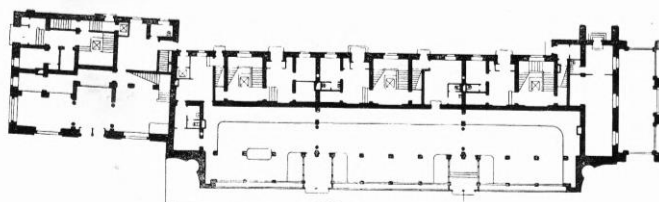
37. Житловий будинок по вул. Красноармійській в м. Києві, 1953 р. Типовий план двох секцій будинку.

37. План двох типових секцій житлового будинку по вул. Червоноармійській 20 в Києві, побудовано у 1953 р. автор А. В. Добровольський

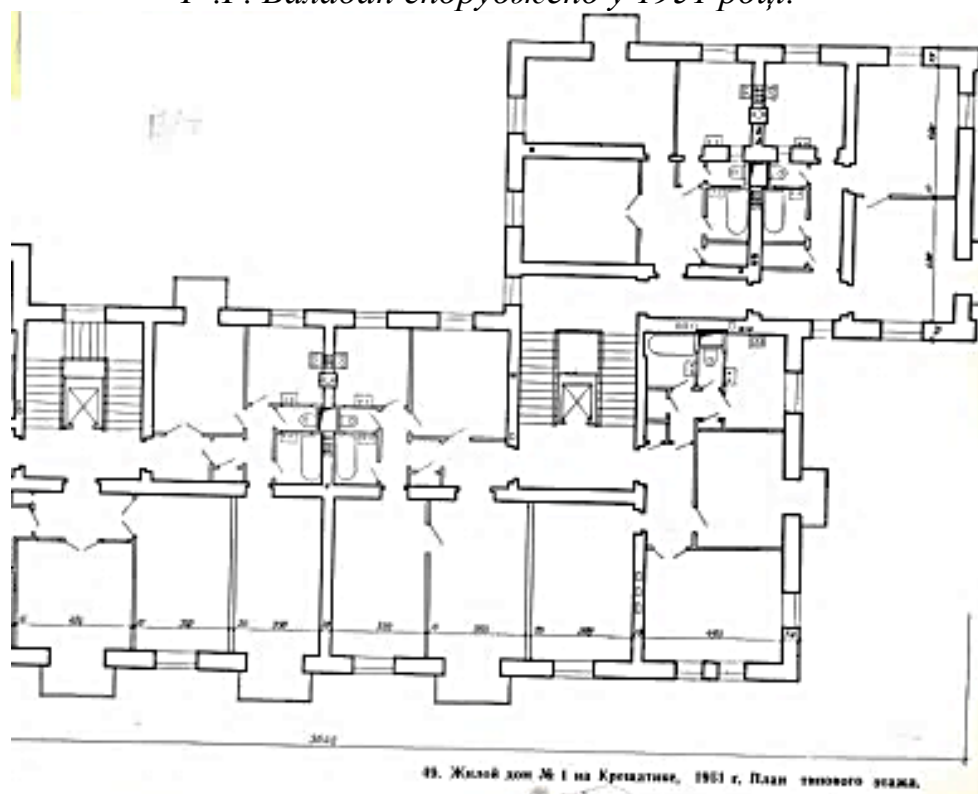
*

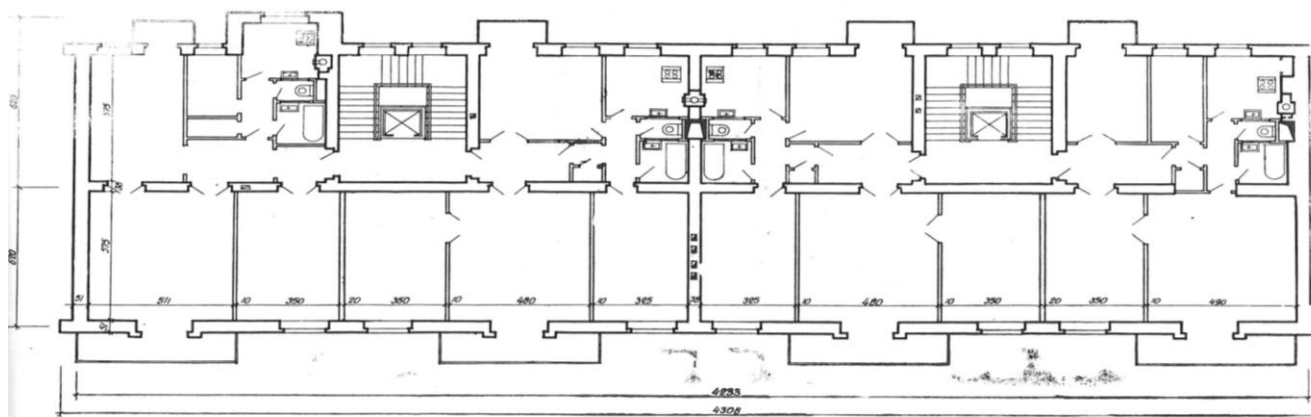
38. Фрагмент плану житлового будинку 13, 17, на Хрещатику
автор А. В. Добровольський 1951 р.

39. Житлові будинки 13/2 -17 на Хрещатику автори О. В. Власов, А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, співавтори О. І. Маліновський, Р. Г. Балабан споруджено у 1951 році.

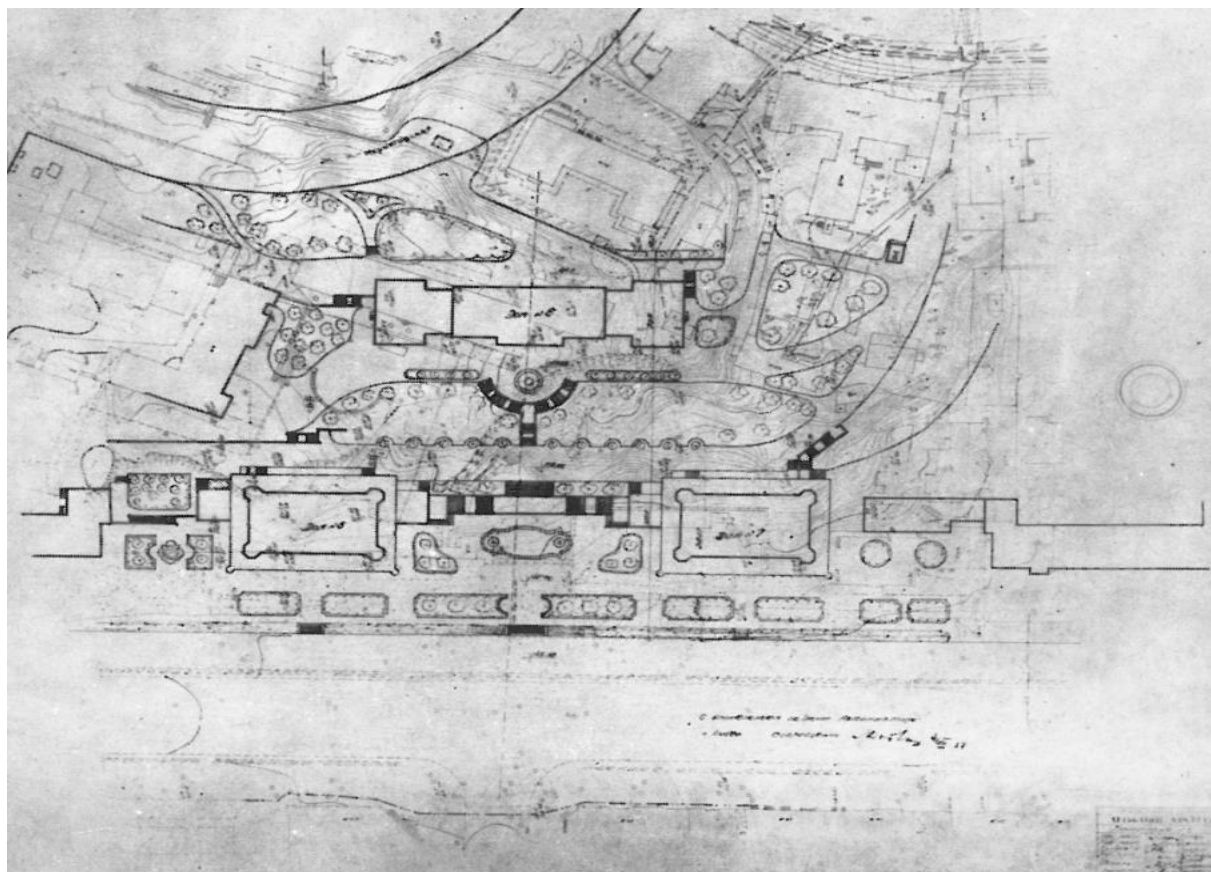

40. Фрагмент плану житлового поверху. будинку 13-17, 1951 р

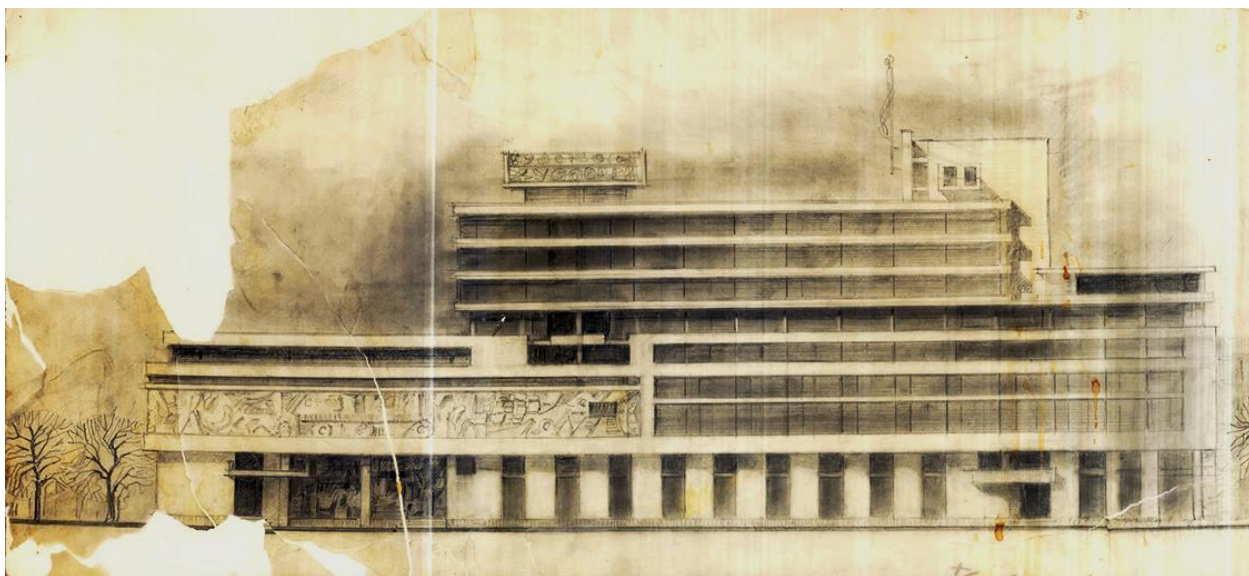
32. Жилой дом писателей по ул. Красноармейской в г. Киеве, 1952 г. План 4-го этажа.

41. План 4-го поверху будинку письменників по вул Червоноармійській 1962 р.

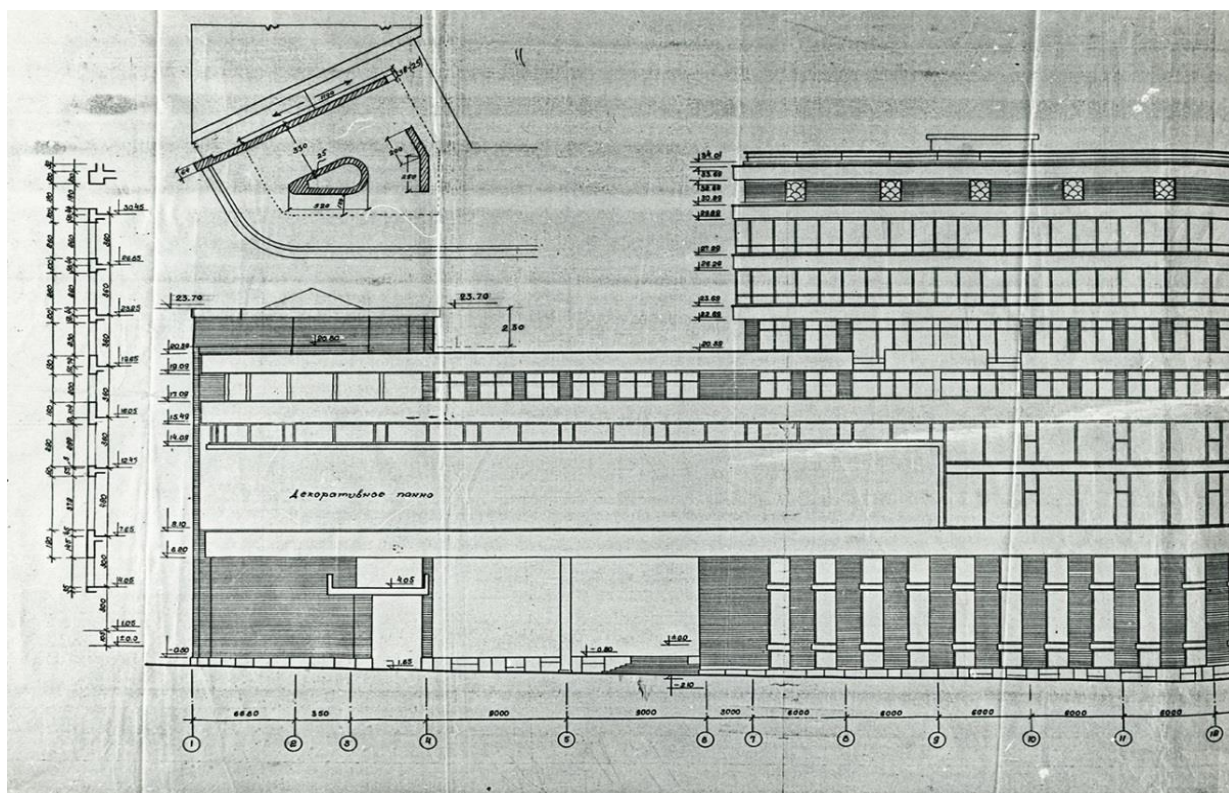

52. Жилой дом на Крещатике по оси ул. Ленина, 1954 г. Генеральный план.

42. Генеральный план жилого будинку на Хрещатику 25

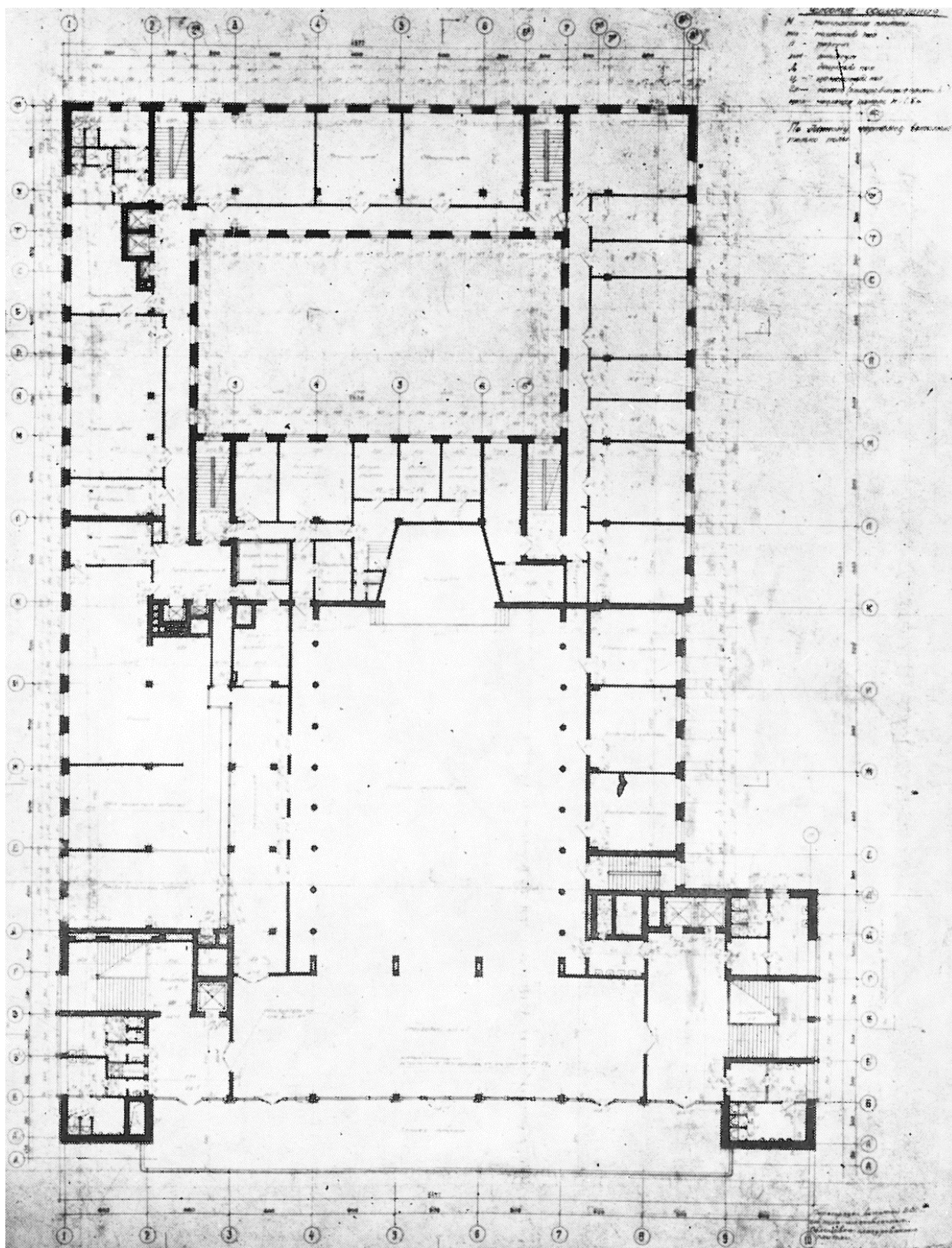

43. Проект Будинку художника. Архів

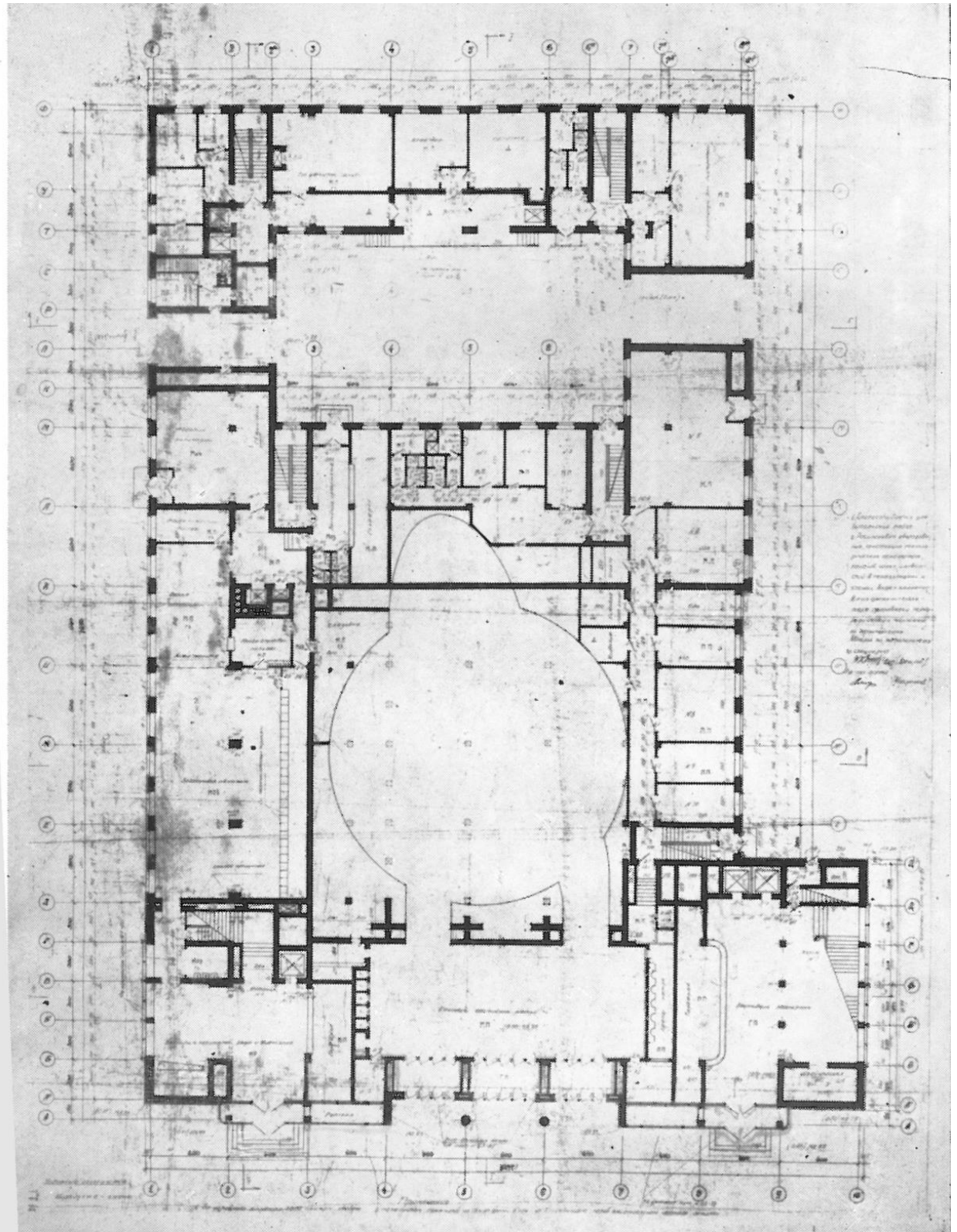

44. Проект Будинку художника. Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Заболотного

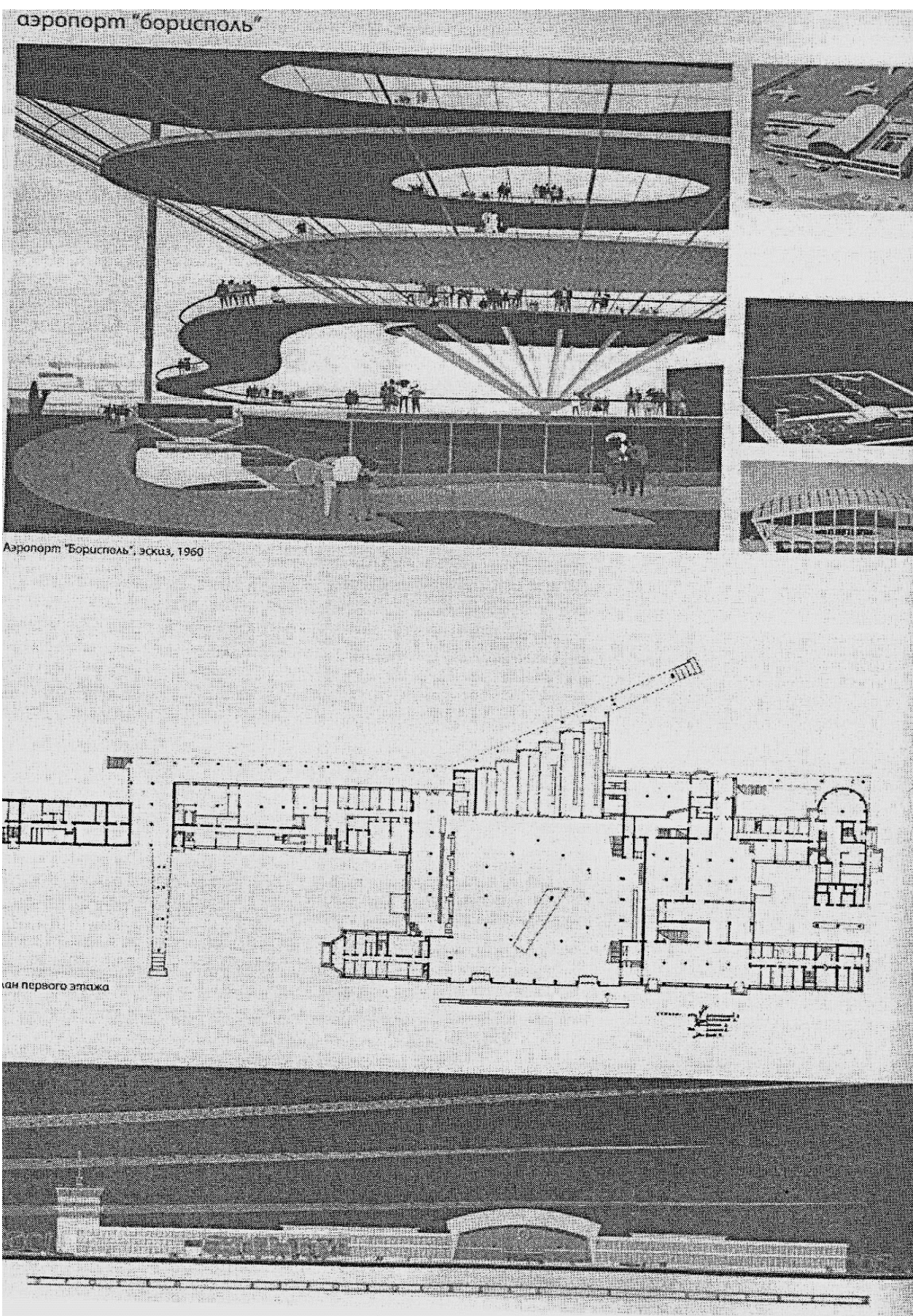

45. План 4-го поверху ресторану Метро на Хрещатику
арх. А. В. Добровольський 1962 р.

46..План 4-го поверху ресторану Метро на Хрещатику
 арх. А. В. Добровольський 1962 р.

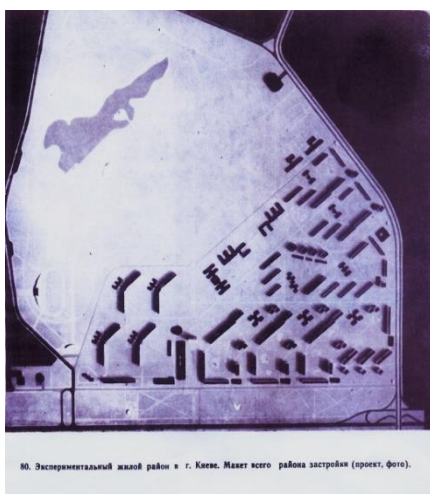
47. Авторські ескізи А.В.Добровольського- аеропорт:Бориспіль

78. Экспериментальный жилой район в г. Киеве (руководитель темы А. В. Добровольский). Схема генерального плана.

81. Экспериментальный жилой район в г. Киеве. Перспектива застройки (проект).

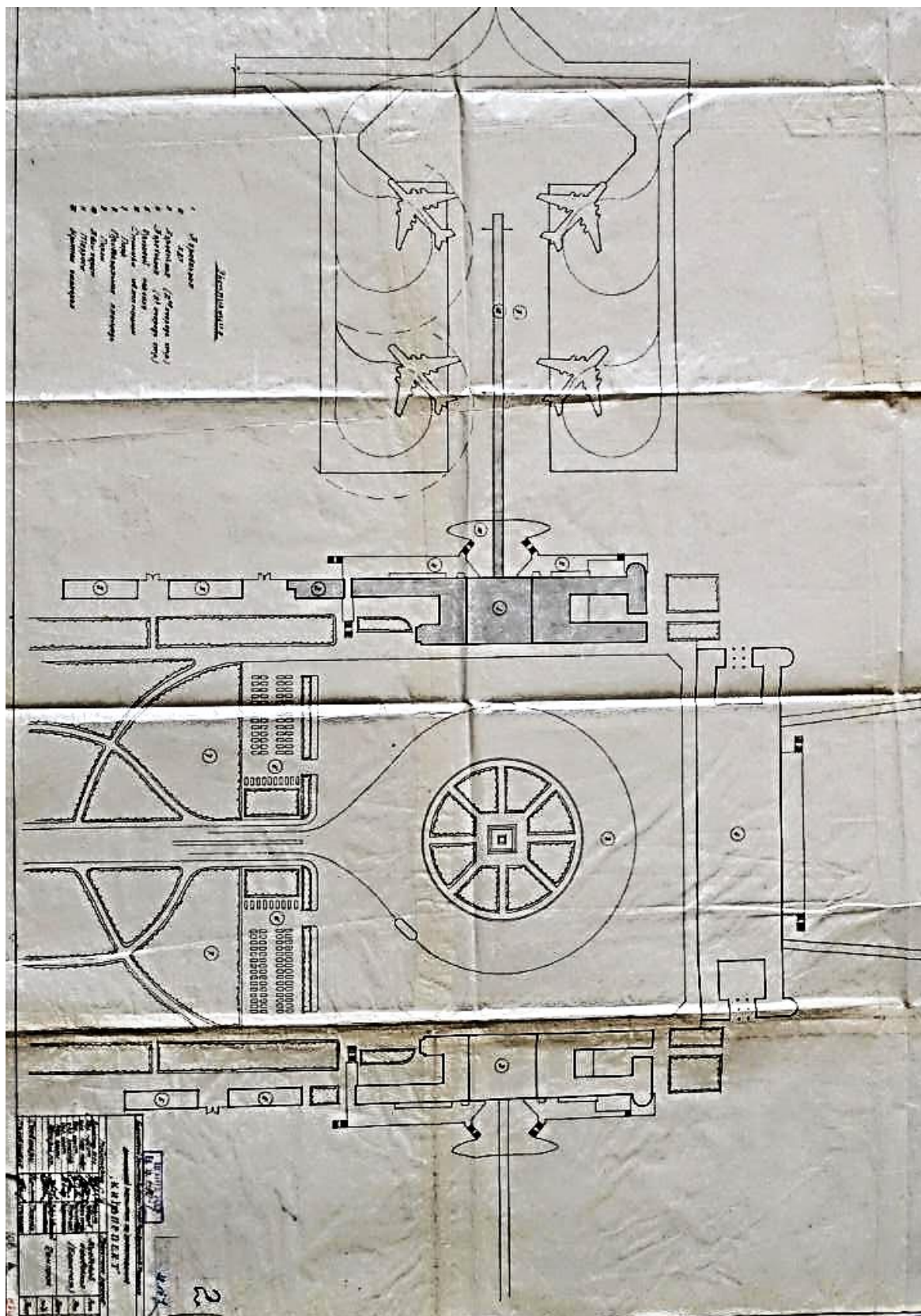

80. Экспериментальный жилой район в г. Киеве. Видлет всего района застройки (проект, фото).

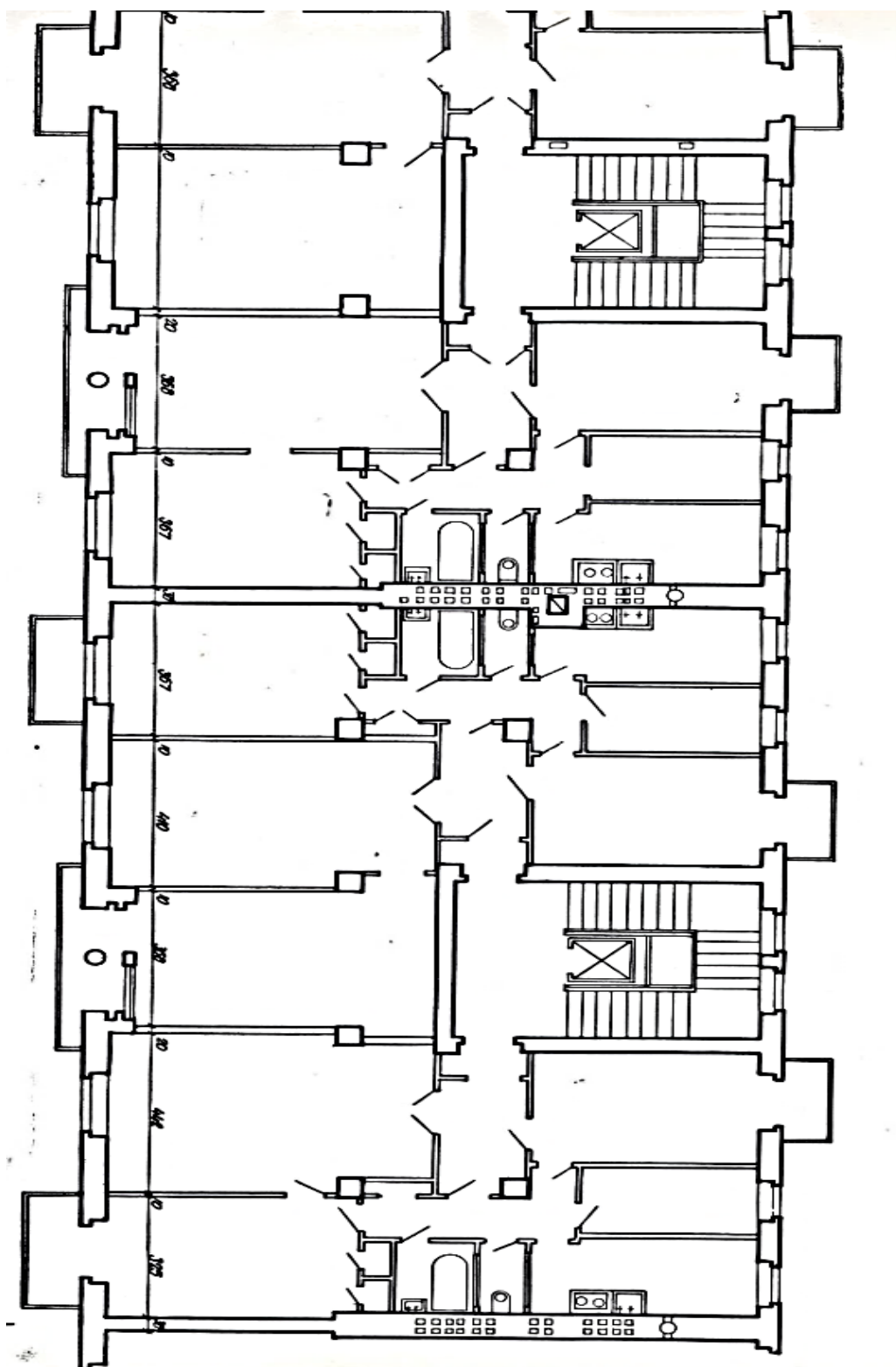

79. Экспериментальный жилой район в г. Киеве (руководитель темы А. В. Добровольский). Генеральный план (аэрофото).

48. Приклади містобудівних розробок 1970-1980 рр. під керівництвом
А. В. Добровольського

49..Генеральний план Київського аеровокзалу (Бориспіль). 1959 р.(ЦДНТА України. Ф. Р-6. К. 1-90. Оп. 8. Од. зб. 1. Арк. 1)

51. План двох типових секцій житлового будинку по вул. Червоноармійській 20
нині Велика Васильківська, 20 у Києві А. В. Добровольський 1953 р.

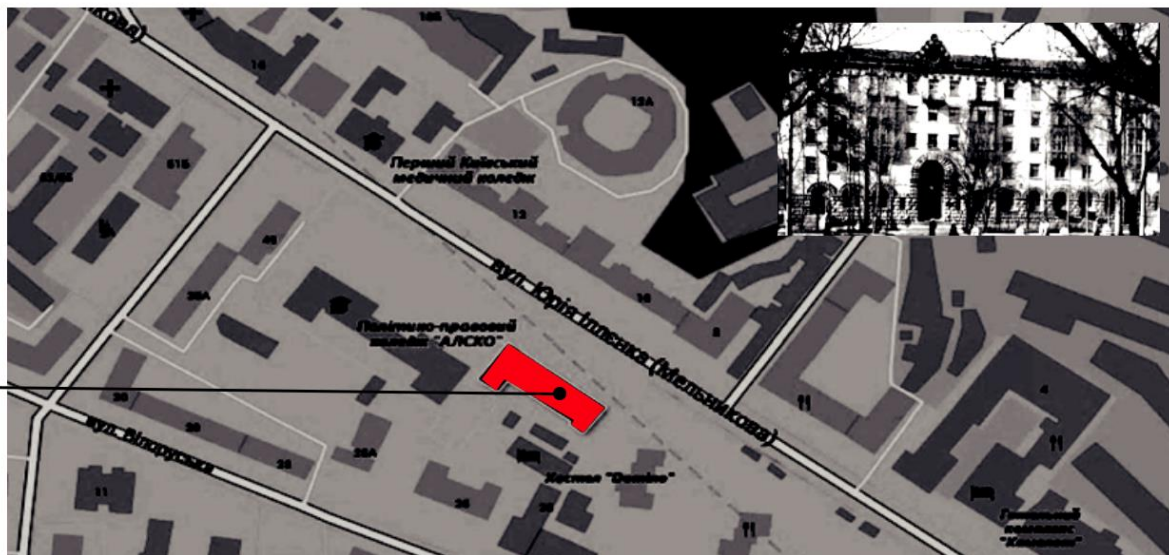
Фотофіксація та розташування деяких архітектурних об'єктів створених
А.В. Добровольським у складі творчого колективу

*1. Житловий будинок для викладачів і студентів гірничого
технікуму*

*По вул. Володимирській, 69-71 в Києві
арх. А. В. Добровольський,
А. Я. Косенко, В. І. Гопкало 1950 р.*

2. Гуртожиток будівельного технікума
по вул. Мельникова, 31 в Києві А. В. Добровольський,
А. Я. Косенко 1952 р.

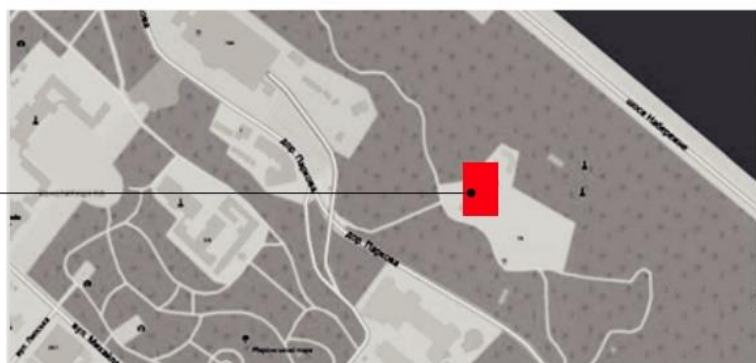
3. Адміністративна будівля по вул.
Прорізній, 15 в Києві 1954 р.
А. В. Добровольський
П. Ф. Красицький

4. Аеровокзал Бориспіль в м. Києві А. В. Добровольський,
О. І. Малиновський, Ю. Р. Євреїнов, Д. П. Попенко та ін.
1961-1965 р.

3. Ресторан «Курені», Київ арх. А. В. Добровольський, 1971 р.
Парковая дорога

4. Головний корпус Інституту фізики АН УРСР
1949 р. арх. А. В. Добровольський С. Я. Ходик
м. Київ вул. Проспект науки 46

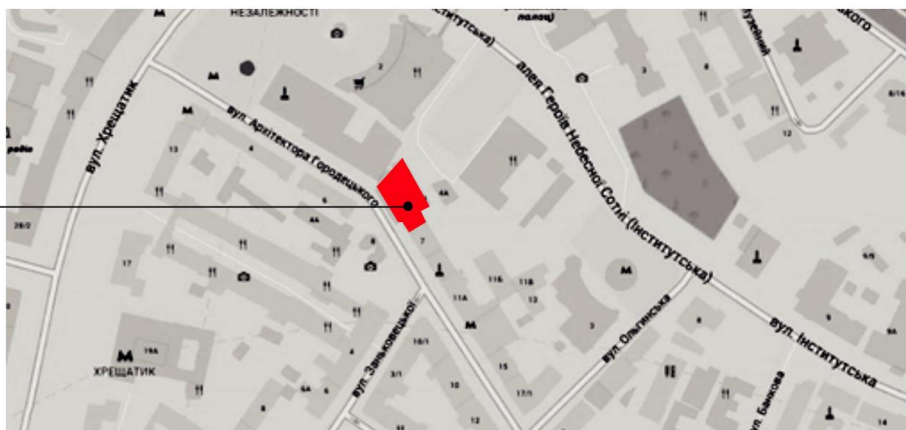
б. Будинок художника на Львівській площі в Києві
арх. А. В. Добровольський, В.С. Макухіна,
В.Н. Котлярів, 1978 р. вул. Січових Стрільців, 1.5

7. Кінотеатр «Україна» у Києві на вул. Карла Маркса, 5/7
(нині - вул. Архітектора Городецького 5/7,
арх. А. В. Добровольський, А. Я. Косенко, 1964 р.

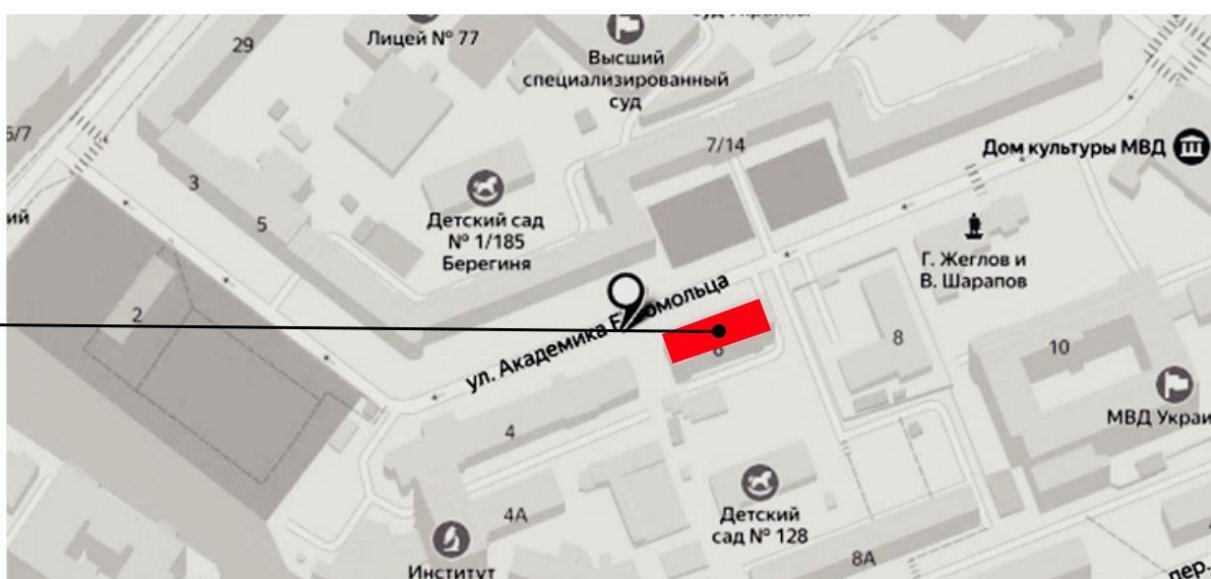
Сучасний вигляд Кінотеатру «Україна»

8. Житловий будинок по вул. Великий
Васильківській 6, в Києві
А. В. Добровольський, О. І. Малиновський
1947–1952 рр. (пам'ятка архітектури)

9. Житловий будинок на 20 квартир по вул. Академіка
Богомольця, 6 в Києві А. В. Добровольський,
А. Я.Косенко 1954 р.

10. Житловий будинок заводу «Більшовик»,
просп. Перемоги, 45,
автори- А.В.Добровольський, Г. І. Копоровський,
А. Я. Косенко,
М. В. Холостенко 1950 р.

